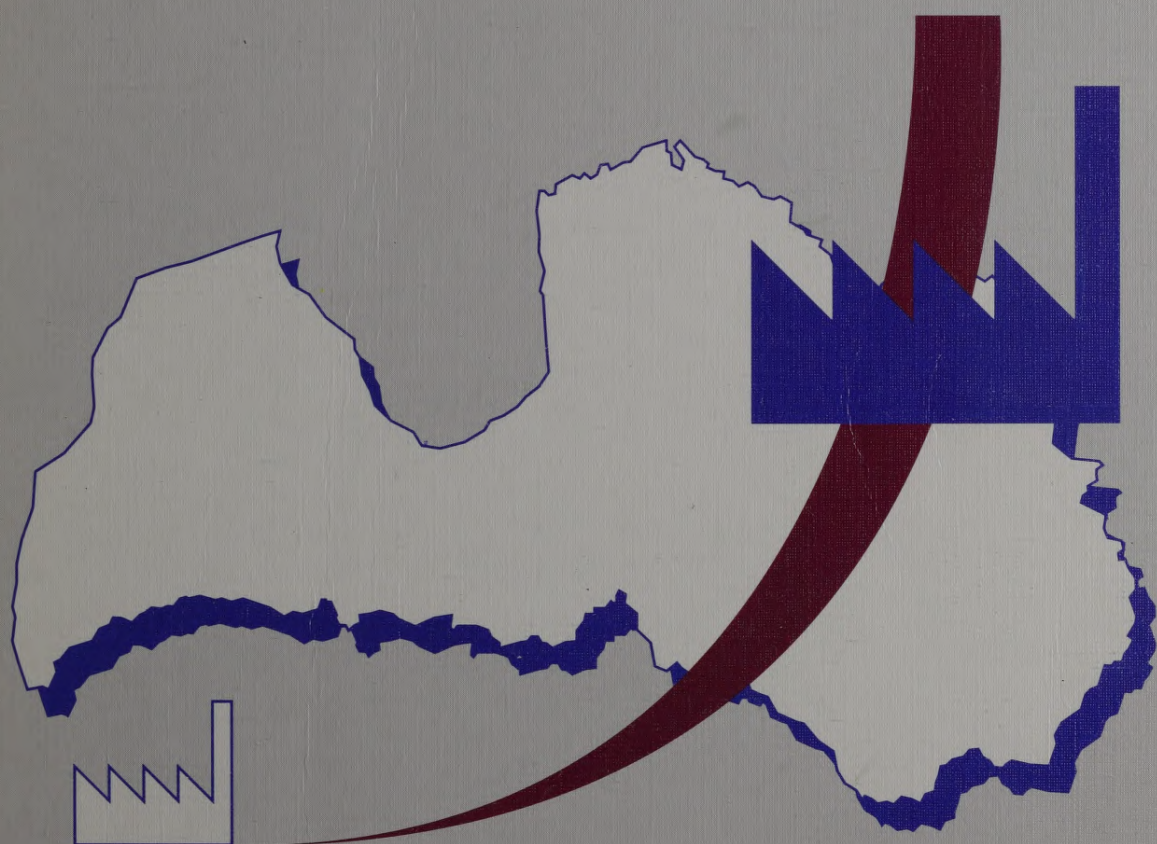

LATVIJAS AKCIJU SABIEDRĪBAS TIRGUS EKONOMIKĀ

Pēteris Sponbergs
Zviedrijas Valdes Akadēmija

Latvijas akciju sabiedrības tirgus ekonomikā

Pēteris Sponbergs
Zviedrijas Valdes Akadēmija

~~96-3.991~~

0300040563

Tulkotājs Guntars Jansons

Konsultants Kalvis Torgāns, dr. habil. jur., LZA koresp. loc.

**Autortiesības © 1996 Latvijas Republikā pieder LR Valsts īpašuma
fondam**

Visas tiesības rezervētas. Nevienu šīs grāmatas daļu nedrīkst nekādā veidā – ne elektroniskā vai mehāniskā, arī fotokopēšanas, ieraksta veidā, ne izmantojot jebkādu informācijas glabāšanas un ieguves sistēmu – pavairot vai nosūtīt bez tiesību turētāja rakstiskas atļaujas.

Latvijas Republikas Valsts īpašuma fonds, Smilšu iela 1, Rīga, Latvija

Saturs

1. Tirgus ekonomikas vide	5
2. Uzņēmuma dibināšana un attīstība	14
3. Par statūtsabiedrībām pieņemto likumu pamati.....	28
4. Eiropas un Amerikas statūtsabiedrību likumi.....	38
5. Latvijas likums par uzņēmējdarbību	45
6. Latvijas likums par akciju sabiedrībām	48
7. Latvijas likums par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību	62
8. Uzņēmumu pārvaldes funkcijas	66
9. Valdes darba pieredze rietumvalstīs	72
10. Uzņēmuma pārvaldes modeļi Latvijā.....	86

Pielikumi

LR likums «Par uzņēmējdarbību»	93
LR likums «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību».....	101
LR likums «Par akciju sabiedrībām»	114

Maevai par viņas kluso atbalstu darbā ar šo grāmatu.

Autora pateicība

Šī grāmata ir nākusi klajā ar daudzu autora draugu atbalstu gan Latvijā, gan Zviedrijā. Bez šāda ilgstoša atbalsta nebūtu iespējams uzcelt tiltu, kura viens balsts atrodas Latvijā un otrs – tirgus ekonomikas pamatos.

Autors vēlas īpaši pateikties Gunāram Fominam par auglīgām sarunām, Andrim Podiņam par atbalstu visos organizatoriskajos jautājumos un Kalvim Torgānam, kurš konsultējis autoru juridiskos jautājumos un precizējis juridiskos terminus latviešu valodā un redaktorei Annai Vītiņai. Paldies arī Zviedrijas Valdes Akadēmijas rīkoto semināru dalībniekiem, kas ieguldījuši šajā grāmatā savas domas un idejas, kā arī Latvijas uzņēmumiem par finansiālo atbalstu grāmatas tapšanā.

Erlands Hedgrēns un Lavs Lidēns snieguši daudzus komentārus, pamatojoties uz savu lielo uzņēmuma un valdes vadības pieredzi. Īpaši autors vēlas pateikties Čārlzam Gavatinam, juristam, Zviedrijas grāmatas par akciju sabiedrību likumu autoram. Viņš uzmanīgi caurskatīja manuskriptu un atkārtoti sniedza vērtīgas idejas par to, kā vislabāk parādīt tirgus ekonomikas pamatus.

1. nodaļa. Tirgus ekonomikas vide

levads

Tautas bagātību veido daudzi dažādi ražošanas, tirdzniecības un pakalpojumu pasākumi, kas notiek fermās, mājās, tirgos, sabiedriskās un privātās iestādēs. Latvijā un citās rūpnieciskajās valstīs lielu daļu ekonomiskās darbības veic uzņēmumos¹. Liela mēroga operācijām nepieciešama organizācija un vadība. Ražošanas un tirdznieciskās darbības struktūru veido uzņēmumi. Dažu uzņēmumu apgrozījums mūsdienās pārsniedz daudzu valstu nacionālo ienākumu. Vienlaikus daudzi citi ir ļoti mazi, un tajos darbojas tikai viens cilvēks.

Četrdesmit tikko pagājušajos plānveida ekonomikas gados uzņēmumi ne vien organizēja ražošanu, bet arī piedāvāja saviem strādniekiem daudzus sociālos pakalpojumus, piemēram, medicīnisko apkalpošanu vai vietas bērnudārzos. Jaunajos tirgus ekonomikas apstākļos valda viedoklis, ka sociālie pasākumi Latvijā, tāpat kā citās rietumu valstīs, būtu jāuzņemas pašvaldībām vai valstij, un tos jāapmaksā no nodokļiem un nodevām.

Latvijas uzņēmumu darbs ir izmainījies ne tikai tajā ziņā, ka dažu iepriekšējo veidu darbības ir beigušās. Būtiski ir mainījusies apkārtējā pasaule, to norises vide. Mūsdienu uzņēmumi Latvijā darbojas topošā tirgus ekonomikā, kas arī nepārtraukti pilnveidojas. Šajā jaunajā vidē uzņēmumiem jāpielāgojas jauniem apstākļiem, jauniem noteikumiem un likumiem, kā arī jauniem panākumu sasniegšanas ceļiem. Ir mainījies mijiedarbības veids starp uzņēmumu un vidi ap to.

Visievērojamākā pārmaiņa ir tā, ka uzņēmums tagad organizē gan ražošanu, gan arī tirdzniecības un mārketinga pasākumus. Tas nozīmē ne vien jaunu prasmi, kas jāapgūst un jāattīsta katrā uzņēmumā, bet arī jaunus darbības organizācijas principus un citu attieksmi pret vadības procesiem. Tagad ražošana jāplāno saskaņā ar tirgus pieprasījumu. Uzņēmumiem jāzina, ka to produkcija ir vajadzīga, un sacensībā ar citiem uzņēmumiem jāpārliecina patērētāji šo produkciju iegādāties. Bieži gadās, ka konkurējošās preces ir izgatavotas ārzemēs augstā kvalitātē ar modernu dizainu un ražotājiem jāsadzīvo ar jaunu Latvijas uzņēmēju kategoriju – importētājiem un tirgotājiem.

Tautas bagātība ir atkarīga no visas ekonomiskās darbības kopumā. Tirdzniecība ir tikpat svarīga kā ražošana. Latvijai, kas gadsimtiem ilgi ir bijusi tirdzniecības metropole, tas nav nekas jauns. Aktīvas tirdzniecības rezultātā Rīga bija viena no bagātākajām Ziemeļeiropas pilsētām. Saskaņā ar plānveida ekonomikas mācību, tikai ražošana bija pamats bagātībai. Mūsdienās uzskata, ka bagātības pamats ir ražošana un tirdzniecība kopā. Tāpēc jaunajos uzņēmumos, kas rodas laikā, kad Latvijā atdzimst tirgus ekonomika, šie divi darbības veidi jāapvieno.

¹ Ar vārdu «uzņēmums» šajā grāmatā nosauktas galvenokārt akciju sabiedrības un SIA, bet vairumā gadījumu teiktais attiecināms arī uz valsts un pašvaldību, kā arī individuāliem uzņēmumiem. Ar vārdu «uzņēmums» sauktas arī fabrikas, veikali un citas struktūras, kas veido uzņēmējdarbības mantisko bāzi.

Prasības uzņēmumam tirgus ekonomikas apstākļos atšķiras no plānveida ekonomikas prasībām. Uzņēmuma pastāvēšana ir pamatota tikai tad, ja tas piedāvā tirgum kaut ko tādu, kas ir vajadzīgs, pieprasīts un kādam noderīgs. Pamatideja neatšķiras no iepriekšējās. Arī plānveida ekonomikas saimniecībā bija paredzēts ražot derīgas lietas, bet pati sistēma bija smagnēja un nebija elastīga. Tai bija nepārvaramas grūtības informācijas ieguvē. Mūsdienās tirgus ikbrīd var pieņemt vai atraidīt to, ko piedāvā uzņēmumi. Pastāv nepārtraukta informācijas saikne starp tirgu un ražotājiem. Uzņēmumiem pastāvīgi jāpielāgo savi piedāvājumi, to kvalitāte un cena, vai arī konkurents uzvarēs sacensībā par klientu labvēlību. Lai gūtu panākumus tirgus ekonomikā, uzņēmumā, sākot ar tā vadītājiem un līdz pat visiem ikdienas darba veicējiem, jāvalda citai attieksmei un garam.

Uzņēmumi ir jāvada ar citiem paņēmieniem nekā bijušajā plānveida ekonomikas sistēmā. Šādu nepieciešamību izraisa jaunas prasības attiecībā uz darba efektivitāti un atšķirīgas uzņēmuma iekšējās attiecības. Tiem, kas vada uzņēmumus, jāzina, kā tirgus prasības pārveidot ražošanas plānos un kā izgatavoto produktu pasniegt tirgū. Katra uzņēmuma vadībai nepieciešama domāšanas elastība un atbilstošas zināšanas. Tai jāspēj piemēroties jaunajiem apstākļiem.

Agrāk valsts uzņēmumu manta formāli piederēja visai tautai kopumā, bet īpašnieka varu realizēja tai svešas organizācijas. Šodien īpašnieki – kā privātpersonas, tā arī pašvaldības vai arī joprojām valsts, cenšas tuvoties uzņēmumiem. Īpašnieki ir ieguldījuši tajos savu naudu, iegūstot akcijas, un tagad gaida dividendes. Viņi ir ieinteresēti, lai uzņēmumus vadītu efektīvi un pareizi. Latvijas likumos ir paredzētas jaunas sabiedrību formas un piedāvātas struktūras, ar kuru starpniecību īpašnieki var īstenot savu ietekmi. Tiem, kas atbild par uzņēmumu virzību un attīstību, jāievēro īpašnieku – akcionāru – intereses.

Uzņēmuma vadība tirgus ekonomikas apstākļos izvirza jaunas prasības cilvēkiem, kas to vada. Uzņēmējsabiedrībās salīdzinājumā ar vecajiem uzņēmumiem paredzētas vairākas jaunas struktūras. Vissvarīgākā no tām ir valde, kuras nozīmi nosaka atbildība par uzņēmuma peļņu. Valdei jāgādā, lai uzņēmums spētu tirgus prasības īstenot efektīvā iekšējā un ārējā darbībā. Tā pilnīgi atbild par uzņēmuma panākumiem vai neveiksmi. Valdes loceklis ir prestiža un goda amats, kas saistīts ar lielu atbildību un prasa biznesa zināšanas un noteiktas personiskās īpašības. Latvijas uzņēmumu pārveidošanas gaita, to konkurences spēja un iespējas radīt savas valsts bagātību lielā mērā ir atkarīgas no valdes darba kvalitātes. Tāpēc viena no šīs grāmatas tēmām ir akciju sabiedrības valdes darbs.

Uzņēmuma vadība ir jāpārtrauga. Tāpēc ir izveidotas daudzas struktūrvienības, kas arī piedalās uzņēmuma pārvaldīšanā: padome, revidents un dažādas komisijas.

Tiem, kas dažādā veidā vada vai ietekmē uzņēmumus, piemēram, akcionāriem, valdes un padomes locekļiem, revidentiem, komisiju locekļiem vai izpilddirektoriem, jāzina Latvijas likumu noteikumi un prasības. Likumi ir

nepieciešami, lai radītu uzticību uzņēmumu darbībai un aizsargātu tos, kas iegulda savu naudu vai citādi iesaistās ar tiem darījumos.

Likumi nav pretrunā ar tirgus prasībām. Gluži otrādi – Latvijas likumos paredzētie uzņēmuma vadības noteikumi ir izstrādāti, pamatojoties uz tirgus ekonomikas principiem. Šajā grāmatā mēģināsim parādīt tos principus, kas ir uz Latvijas akciju sabiedrībām attiecināto likumu pamatā, un vienlaikus izskaidrot dažas tirgus ekonomikas pamatfunkcijas.

Lielākā daļa grāmatā sniegto padomu balstās uz valdes darba pieredzi rietumos, it īpaši autora dzimtenē Zviedrijā.

Topošā tirgus ekonomika Latvijā

Šī ir grāmata par uzņēmuma organizāciju un vadību tirgus ekonomikā. Latvijai šis jautājums ir ļoti svarīgs, jo valsts iedzīvotāju nākotne un pat neatkarība ir atkarīga no tās ekonomiskajiem spēkiem. Tikai cilvēku darbs, kura liela daļa ir organizēta uzņēmumos, padarīs Latviju un tās ļaudis bagātākus un ekonomiski neatkarīgus no citām valstīm. Panākumi tiks gūti, ja uzņēmumu darbu organizēs un vadīs tā, lai piedāvātu pieprasītas preces un pakalpojumus. Šie piedāvājumi sacentīsies ar citu vietējo un ārzemju uzņēmumu piedāvājumiem. Valdes uzdevums ir rūpēties par to, lai klienti dotu priekšroku viņu uzņēmuma produkcijai un lai to piedāvātu efektīvāk nekā konkurenti.

Latvijā ražoto produktu un Latvijas tirdzniecības ilgtermiņa panākumus nevajadzētu sajaukt ar dažiem pašlaik ļoti izdevīgiem komerciāliem darījumiem. Daži uzņēmēji ir guvuši panākumus tāpēc, ka ir uztvēruši topošā tirgus nepilnības. Informācijas un konkurences trūkums pirmajos pārejas gados ļāva gūt lielu peļņu tirdzniecībā. Šīs iespējas attiecas uz pārejas posmu, un nākotnē tās pazudīs. Pieaugot konkurencei, uzņēmumu panākumus un dzīvotspēju noteiks to personu prasme un kompetence jaunajos tirgus apstākļos, kas vada šos uzņēmumus.

Uzņēmējsabiedrības tirgus ekonomikas apstākļos vada tie, kam tās pieder – akcionāri, un tie, ko viņi ievēlē uzņēmuma lietu kārtošana, tas ir, valde. Valde ieceļ izpilddirektoru. Tas veido savu komandu. Akcionāri ievēl arī citas institūcijas, kas viņu labā uzrauga lietas. Visu šo struktūru darbību sauc par uzņēmuma pārvaldīšanu.

Daudzi cilvēki, kas piedalās uzņēmumu valdēs, ir ievēlēti par izpilddirektoriem vai vada atsevišķu uzņēmuma funkciju izpildi, ir sapratuši tirgus ekonomikas pamatus. Daži ir iemācījušies arī veidot uzņēmuma vadības stratēģiju tirgus ekonomikas apstākļos.

Rietumu uzņēmēji bieži savās domās, sarunās un darbībā atsaucas uz tirgus ekonomikas pamatprincipiem. Tie daudzkārt ir neapzināti vai tos uzskata par aksiomu. Autors ir daudz dzirdējis līdzīgas atsaucis uz plānveida ekonomikas principiem un vērtībām, it īpaši pārejas posma sākumā. Dažreiz sarunās rietumu un Latvijas uzņēmējiem ir grūti saprasties. Iemesls ir tas, ka puses sarunās lieto atšķirīgu pieeju un shēmas. Mēs vēlamies, lai šī grāmata

palīdzētu labāk izprast tos principus un vērtības, uz kuriem pamatojas tirgus ekonomika.

Kaut gan daudziem uzņēmumu vadītājiem ir zināšanas par tirgus ekonomikas darbību, tajās iespējams pamanīt arī vājās vietas. Trūkst tirgus pieredzes, kuras apguve prasa laiku. Pieredzējuši rietumu firmu direktori to var apliecināt. Pastāv risks pārāk pamatīgi aprakstīt tirgus ekonomiku, it īpaši tad, ja lasītājs ir pieredzējis uzņēmuma vadītājs. Pastāv arī iespējas izlaist kaut ko būtisku, kas varētu palikt kā balts plankums un ietekmēt valdes locekļa vai uzņēmuma direktora darba rezultātus. Tāpēc autors cer, ka viņam tiks piedots, ja dažreiz viņš kļūs pārāk vienkāršs savā vēlmē parādīt tirgus ekonomikas pamatus.

Tirgus ekonomikā ir divi vienkārši pamatprincipi, uz kuriem pamatojas tirgus darbība. Šie pamatprincipi nedarbojas atsevišķi, un, tikai apvienoti, tie izskaidro, kā darbojas tirgus ekonomika. Tātad šie principi ir: īpašuma tiesību princips un vienošanās tiesību princips. Kopā tie izskaidro tirgus ekonomikas pamatfunkcijas un to, kā tās ir attīstījušās. Tirgus ekonomika nav tikai vēsture. Tā ir mūsdienu Latvijas lietišķās darbības īstenība. Ļaudis visur sastop tirgus ekonomiku. Īpašumtiesību un neapstrīdamo vienošanās tiesību jautājumi ir mūsu ikdienas daļa.

Latvijas, tāpat kā citu tirgus ekonomikas valstu, likuma par akciju sabiedrībām uzbūve pamatojas uz īpašumtiesību un vienošanās tiesību principu apvienojumu. Šie likumi izstrādāti, ņemot vērā praktisko tirgus darbību. Latvijas likuma analīze atklāj visus tirgus ekonomikas pamatprincipus. Likuma struktūru varētu parādīt, izpētot tirgus ekonomikas vēsturi. Tomēr šajā grāmatā vēsturiskās paralēles tiks izmantotas tikai tad, ja tās papildus izskaidro kādus jautājumus.

Uzņēmuma valdes darba māka jāpiemēro, ievērojot divas prasības. Pirmkārt, jāievēro Latvijas likums «Par akciju sabiedrībām», kas paredz uzņēmuma un tā valdes darbības ietvarus un noteikumus. Otrkārt, jāņem vērā, ka tirgus, kurā uzņēmums darbojas, nepārtraukti izvērza savas prasības. Šīs divas prasības veido valdes darba organizācijas un plānošanas vidi.

Šajā grāmatā analizēsim Latvijas likuma «Par akciju sabiedrībām» struktūru un salīdzināsim to ar citu valstu likumiem. Visiem Latvijas likuma «Par akciju sabiedrībām» noteikumiem izskaidrojums rodams tirgus ekonomikā un tās attīstībā. Tāpēc grāmata sākas ar divu tirgus ekonomikas pamatprincipu apskatu.

Tirgus ekonomikas principi

Tirgus ekonomikas pamatprincipi ir tik pierasti rietumu ekonomikā, ka lielākā daļa cilvēku pieņem tos kā pašsaprotamus, nešauboties par to esamību. Tie ir ikdienas dzīves pamatā un caurstrāvo priekšstatus par to, kas ir pareizs un nepareizs, un veido likumu pamatu. Tagad tie kļūst arī par Baltijas valstu topošās tirgus ekonomikas daļu.

Pamatprincipi pamatojas uz īpašumtiesību un vienošanās tiesību brīvu īstenošanu. Pirmais princips izpaužas tā, ka īpašuma tiesības ir tiesības lemt par īpašumu un apieties ar to bez jebkādas ārējas iejaukšanās, ja tas nekaitē citiem. Nav nekādu atšķirību, vai cilvēkam pieder ziedi vai automobilis, kas viņam drīkstēja piederēt iepriekšējā plānveida ekonomikas sistēmā, vai dzīvoklis, zeme vai uzņēmums, kas drīkst piederēt privātpersonai tagadējās tirgus ekonomikas apstākļos. Īpašuma tiesības nozīmē arī to, ka īpašnieks drīkst rīkoties ar savu īpašumu un nodot savas tiesības citam.

Piemēram, ziedu īpašniekam ir tiesības atdot ziedus vai pārdot tos, automobiļa īpašnieks drīkst ar to braukt, ja viņam ir vadītāja tiesības un viņš nepārkāpj satiksmes noteikumus. Ja īpašnieks neievēro braukšanas noteikumus, viņam var atņemt vadītāja tiesības. Bet tas nenozīmē, ka īpašnieks zaudē īpašuma tiesības – viņam joprojām pieder automobilis, tikai, lai ar to brauktu, viņam jāpieņem darbā šoferis.

Dzīvokļa īpašnieks var dzīvokli lietot dzīvošanai. Kā īpašniekam viņam ir tiesības to uzlabot. Viņš var nolīgt galdnieku vai krāsotāju, lai to pārveidotu, un viņš var arī izīrēt dzīvokli kādam citam.

Dzīvokļa īpašnieks, nolīgšot strādniekus vai izīrējot dzīvokli, īsteno arī otru tirgus ekonomikas pamatprincipu, tas ir, tiesības brīvi vienoties ar citiem. Vienoties var par to, kas personai pieder, piemēram, ziediem, automobili, ēkām, uzņēmumiem vai naudu. Vairums šādu vienošanos ir saistītas ar īpašuma tiesību maiņu. Parasti šo procesu sauc par pirkšanu un pārdošanu.

Visas vienošanās, kas noslēgtas mutiski vai rakstiski, ir saistošas neatkarīgi no tā, vai tās skar tikai īpašuma vai arī jebkuras citas tiesības. Dzīvokļa īpašnieks, pirmkārt, vienojās ar amatniekiem par viņu darba izmantošanu, un pēc tam viņš piekrita atļaut kādam citam izmantot viņa dzīvokli par ikmēneša īres maksu.

Parasti ikdienas līgumus slēdz starp objektu īpašniekiem, kas vēlas pārdot, un pircējiem, kas vēlas kļūt par jaunajiem īpašniekiem. Katra ģimene iepērkoties izmanto divus tirgus ekonomikas pamatprincipus. Fiksētās cenas plānveida ekonomikas sistēmā nedeva vienošanās iespēju. Tagad sievai jāvēro cenas, un viņa nepirks, kamēr nebūs gatava vienoties par cenu. Mūsu valstīs cenas veikalos ir noteiktas, un, lai tās salīdzinātu, pircējam jāiet uz citiem veikalumiem. Citās valstīs kaulēšanās par cenu ir pirkšanas procesa daļa, apliecinot pamatatziņu, ka pirkšana un pārdošana ir vienošanās. Kopš seniem laikiem rokaspiediens ir vienošanās apstiprinājuma zīme, kaut gan mūsdienās var iztikt arī bez tā.

Tirgus ekonomikas principi ir tik vispārīgi un pamatīgi, ka tie darbojās pat plānveida sociālistiskajā saimniecībā, ja vien nebija aizliegti. Tie parādījās tirgū, kur ziediem vai kartupeļiem, nopērkot tos par naudu, mainījās īpašnieki. Par noteikumiem vienojās bez jebkādas ārējas varas iejaukšanās.

Tirgus ekonomikā katru brīdi tiek noslēgts daudz vienošanos par pirkšanu un pārdošanu. Bieži tas notiek, pircējam iegūstot ziņas par piedāvāto produktu un cenu, piekrītot tai un saņemot preci kopā ar īpašuma tiesībām. Vienošanās var būt arī par pakalpojumu, par kuru pircējs maksā atlīdzību. Reizēm cilvēki

pat neapzinās, ka pārtikas vai mājturības priekšmetu iegādes laikā viņi noslēdz daudzas vienošanās.

Pirkšanas – pārdošanas vienošanās ir tirgus ekonomikas pamats, un kā īpašumtiesību maiņa tā ietver sevī abus pamatprincipus. Ja darījums ir liels, parasti tiek parakstīts līgums, kas paredz šī darījuma noteikumus. Tomēr mutiska vienošanās ir tikpat saistoša kā rakstisks līgums. Tirgus principu spēku parāda fakts, ka vienošanos, ja tā noslēgta labprātīgi un pēc labākās sirdsapziņas un uzskatāma par saprātīgu, neviena juridiska vai citāda persona nevar pārtraukt. Īpašuma tiesības nevar atjaunoties iepriekšējam īpašniekam, ja nav noslēgta jauna vienošanās vai likums īpaši nenosaka, ka tas ir iespējams.

Valsts rada likumdošanas aktu sistēmu, kas veido darījumu vidi. Iemesls, kāpēc likumdošanas aktus uzskata par nepieciešamiem, rodams apstākļi, ja kāda līgumslēdzēja puse ir pelnījusi īpašu aizsardzību vai darījumā tiek skartas kādas sabiedrības daļas vitālās intereses. Dažas valstis nosaka arī līgumu vispārīgos noteikumus, turpretī citas ļauj pusēm pašām izvēlēties vienošanās veidu. Zviedrijā likums paredz daudzus līguma noteikumus, kas darbojas, ja puses nav vienojušās par citu risinājumu. Ja puses kādu aspektu ir izlaidušas, spēkā stājas likums.

Dažreiz vienu no līgumslēdzējām pusēm var uzskatīt par stipru un otru – par vājāku. Var izrādīties, ka vienam patērētājam ir pārāk grūti aizstāvēt savas tiesības pret lielu uzņēmumu, un iedzīvotājs varētu nezināt, kā izvirzīt pretenzijas sabiedrībai, kam pieder viņa apdzīvotais nams. Nevienlīdzība pamatojas uz resursu dažādību. Lielam uzņēmumam var piederēt vai tas var nopirkt prasmi aizstāvēt savas intereses, turpretī cietusi persona bez īpašām tiesiskām zināšanām to nevar. Tāpēc ir likumi, kas aizstāv patērētāju un iedzīvotāju intereses. Zviedrijā ir likumi, kas paredz noteikumus ilga patēriņa lietu iegādei ar pēcsamaksu vai pārdošanai tad, kad tirgotājs zvana uz klienta mājām. ASV darbojas vairāki stingri likumi, kuru mērķis ir aizsargāt patērētājus no nopirkto un lietojamo preču nodarītā kaitējuma.

Valsts ir uzņēmusies līgumslēdzēju domstarpību neatkarīgu šķirēja lomu. Ja puses dažādi iztulko darījumu vai līgumu vai to nosacījumus, tiesa sniedz izskaidrojumu un veic attiecīgos pasākumus. Tā var atrisināt domstarpības, tikai pamatojoties uz līgumā teikto vai rakstīto, ja tas nav pretrunā ar likumu.

Ne visas vēsturē zināmās sabiedrības ir pamatojušās uz īpašumtiesībām. Ir bijušas sabiedrības, kurās zeme un citi labumi skaitījās nevienam nepiederīgi. Katrs varēja lietot to, kas viņam bija vajadzīgs. Dažos gadījumos pagātnē īpašuma tiesības tika interpretētas plašāk un attiecinātas, piemēram, uz cilvēkiem. Vergi bija svarīga tirgus prece. Romas impērijas bagātība balstījās uz vergu izmantošanu. Daļa kapitāla, kas tika izlietota rūpnieciskajai revolūcijai astoņpadsmitajā un deviņpadsmitajā gadsimtā, bija iegūta, tirgojot vergus. Īpašuma tiesības uz cilvēkiem pārkāpa citus pamatprincipus. Tās bija klajā pretrunā ar principu, ka visi cilvēki ir brīvi un līdztiesīgi. Taču tikai pagājušajā gadsimtā valstis iejaucās un izdeva likumus, kas aizliedza dzimtbūšanu Krievijā un vergu izmantošanu ASV.

Par īpašumtiesību robežām daudz spriests un diskutēts, tomēr divi principi – par īpašumu un vienošanās tiesībām – vienmēr ir bijuši tirgus ekonomikas attīstības pamats. Rūpnieciskajās rietumvalstīs tirgus ekonomikā iekļāvušies visi iedzīvotāji: viņi ir īpašnieki un slēdz darījumus par īpašumu. Īpašums nav sadalīts vienādi, bet gandrīz katram ir nauda, un viņš var piedalīties tirgū, pērkot un pārdodot. Tomēr vēl ne visas valstis ir spējušas iesaistīt savu iedzīvotāju vairākumu tirgus ekonomikā.

Indijas ekonomika ir stipra, bet tā pamatojas uz vidusšķiru pilsētās. Vienlaikus lielākā daļa cilvēku īstenībā dzīvo laukos un tikai daļēji iesaistīti tirgus saimniecībā. Tad, ja kāda iedzīvotāju grupa uzlabo savu stāvokli, tirgus pievēršas viņiem, lai apmierinātu viņu vajadzības. Piemēram, tika attīstīta īpašu produktu ražošana, lai piemērotos ASV krāsaino iedzīvotāju vajadzībām. Jaunās rūpnieciskās Dienvidaustrumāzijas valstis, kuru attīstības pamats bija augošais eksports, tagad izvērš iekšējos tirgus, lai apmierinātu savas valsts iedzīvotāju pieprasījumu.

Austrumeiropas valstis izmantoja ekonomikas plānošanas paņēmieni. Kad Padomju Savienība guva virsroku pār rietumu pasauli kosmiskās telpas izpētē, šķita, ka plānveida saimniecības sistēma ir sekmīga. Uzskatīja, ka padomju tehniku zināšanas par mūsdienīgu ieroču būvi ir cienījamas un salīdzināmas ar rietumu tehnikas līmeni. Tomēr iedzīvotāju dzīves līmenis Austrumeiropā attīstījās citādi nekā rietumos. Acīmredzot divu sistēmu efektivitāte un mērķi bija atšķirīgi.

Tirgus

Sabiedrības resursi tirgus ekonomikā un plānveida ekonomikas sistēmā tiek izmantoti principiāli atšķirīgi. Pēdējā gadījumā vairāk vai mazāk centralizēta vara nosaka, kur ieguldīt kapitālu. Šī vara pēc savas izpratnes novērtē patērētāju vajadzības un plāno jaunas ražošanas jaudas saskaņā ar saviem secinājumiem. Vara lemj, ko tā uzskata par patērētāju interesēm. Tirgus ekonomikas apstākļos katrs uzņēmums lemj par ieguldījumiem, pamatojoties uz ziņām par to, ko tas var pārdot, tas ir, par to, kam patērētājs pēc uzņēmuma domām dod priekšroku. Jāpieņem daudz lēmumu, un daži no tiem būs arī kļūdaini. Preces nepārdos, un citi, kas pareizāk būs novērtējuši patērētāju vajadzības, ieguldīs papildu kapitālu savas darbības paplašināšanai. Tādējādi tirgus saimniecībā resursus izmanto saskaņā ar mēģinājumu un kļūdu ceļā pieņemtiem un uz pieejamo informāciju pamatotiem lēmumiem. Svarīgi ir tas, ka tirgus nepārtraukti labo kļūdainos lēmumus.

Daudziem lēmējiem ir vieglāk savākt informāciju nekā dažām centralizētām iestādēm. Centrālās varas nodaļas var specializēties noteiktām patērētāju vajadzībām, bet padomju sistēma bija liela, un patērētāji vēlējās daudz dažādu piedāvājumu. Tirgus ekonomikā uzņēmumi specializējas noteiktas produkcijas ražošanā, kas paredzēta attiecīgām patērētāju grupām. Informāciju iegūst, konkurējot ar citiem uzņēmumiem, kas cenšas novērtēt to pašu klientu vajadzības. Dažiem neveicas, kamēr citi gūst panākumus. Rezultātā iegūst patērētājs.

Tirgus ekonomikas sistēmas efektivitāti palielina ne tikai informācijas meklētāju skaits. Nepārtraukti pastāv atgriezeniskā saite starp tirgu un lēmējiem uzņēmumos. Saimnieciskās sistēmas pamats ir vienošanās starp pircējiem un pārdevējiem par īpašumtiesību maiņu, tā arī ir tirgus būtība un galvenā izpausme. Katrs līgums atspoguļo patērētāja pieprasījumu un tirgus piedāvājumu. Visu to cilvēku prasības, kam vajadzīgs produkts, kopā veido pieprasījumu, kuru ražotāji un tirgotāji cenšas apmierināt.

Ir daži nosacījumi, lai vienoto pirkšanas un pārdošanas procesu sauktu par tirgu. Lai tirgus būtu brīvs, jāpastāv konkurencei. Ja būtu tikai viens preces vai pakalpojuma piedāvātājs, veidotos monopola stāvoklis, kad ražotājs var noteikt cenu un maksimizēt savu peļņu, nebaudoties no tā, ka patērētājs varētu izvēlēties citu piegādātāju. Ir jābūt noteiktam neatkarīgu un savstarpēji konkurējošu piedāvājumu skaitam, lai sacenstos par klientiem, kam vajadzīgs produkts. Ideālā tirgū ir daudz piegādātāju, kas ne vienmēr tieši iesaistīti preču ražošanā, daudzi ir tirgotāji. Vajadzētu būt arī lieliem patērētāju skaitam, kas pieprasa preces vai pakalpojumus. Ideālā tirgū visi konkurenti ietekmē cits citu tikai ar tirgus starpniecību. Šāds stāvoklis ir tiešas liela konkurentu skaita sekas. Cits priekšnoteikums ir tai apstākļi, ka tirgū piedāvātajiem produktiem jābūt viendabīgiem un savstarpēji salīdzināmiem. Vērtspapīru tirgus, kur pārdod uzņēmumu akcijas un kuru aprakstīsim nākamajā nodaļā, ir tāda tirgus piemērs, kas ir tuvu ideālam.

Aplūkojot noteikumus, kas jāizpilda, lai tirgu varētu uzskatīt par ideālu, redzam to, ka tie ne vienmēr ir apmierinoši. Gluži otrādi, vairumā tirgu šie nosacījumi izpaužas zināmā mērā ierobežoti. Valdes darba stratēģiskais mērķis ir atrast šīs nepilnības un izmantot tās uzņēmuma, tā īpašnieku un darbinieku labā. Pat tad, ja ir ierobežojumi šādā ideālā sacensībā, tirgus ļoti efektīvi piespiež ražotājus rīkoties saskaņā ar patērētāju vajadzībām un paaugstināt savu darba efektivitāti. Galvenā prasība ir konkurence, un tirgus ekonomikā valsts uzņemas uzraudzīt, lai šī konkurence būtu pietiekama. ASV, Eiropas Savienībā un atsevišķās Eiropas valstīs, piemēram, Zviedrijā, ir īpašas iestādes, kas uzrauga individuālo tirgu attīstību un rīkojas, ja konkurence ir apdraudēta, piemēram, dominējošais uzņēmums nopērk savu lielāko konkurentu.

Tirgus sniedz plašu informāciju tiem, kas lemj par resursu izmantošanu. Pircēja izturēšanās izsaka viņa vajadzības un vērtību sistēmu. Uzņēmums var noskaidrot, ko pircējs vēlas pirkt, tas ir, kāds ir pieprasījums. Tie uzņēmumi, kam ir vislabākā informācija un kas var piedāvāt pieprasīto preci vai pakalpojumu, paplašināsies uz pārējo rēķina. Tādējādi tirgus ekonomikā informācijas ieguvē pastāv veselīga konkurence, kas paaugstina darbības efektivitāti.

Ir dažādi tirgi. Var pieminēt namīpašumu, mājturības priekšmetu un pārtikas preču tirgus, tāpat arī vara, naftas vai papīrrūpniecības tirgus. Visi piedāvājumi iegādāties mājturības priekšmetus ir domāti iespējamajiem pircējiem. Noteiktam ļaužu skaitam vajadzīgas veļas mazgājamās mašīnas, un tie, kam ir nauda un kas vēlas pirkt, veido tirgus pieprasījumu. Pircēji aplūkos dažādus piedāvājumus, meklēs tos, kas viņus vislabāk apmierinātu, un tad vienosies par pirkšanu. Lai aplūkotu tirgu, parasti tiek ņemta vērā

pircēju izturēšanās. Preču izplatīšanai ir liela nozīme pirkšanas procesā. Var runāt par mazumtirgu, ar to saprotot cilvēkus, kas pērk veikalos, un pasta pasūtījumu tirgu, kurā cilvēki pērk pēc katalogiem. Tie ir dažādi tirgi, kaut gan prece ir viena un tā pati.

Ar to pašu vienošanās mehānismu palīdzību tirgus nosaka cenas. Procesa sākumā kāds piedāvā kaut ko pārdot. Visi kāda objekta pārdošanas piedāvājumi veido tā kopējo piedāvājumu. Ja ir pircēji, kam vajag iegādāties šo produktu, viņi rada tirgus pieprasījumu. Pircēji izzina piedāvājumu personiskā saskarsmē, apmeklējot veikalus, zvanot pa telefonu vai lasot sludinājumus avīzēs. Kopējais kādas preces vai pakalpojuma piedāvājums un kopējais tā pieprasījums, kas pastāv katrā brīdī, veido tirgu.

Kad pircējs izzina piedāvājumus un vienojas ar pārdevēju par cenu, ir izveidota tirgus cena. Tāpēc vienošanās process arī rada tirgus cenu. Pārdevēji zina, ka viņi var iegūt pircējus, pārdodot precī par noteiktu cenu, bet ir mazas iespējas vienoties par augstāku cenu. Pircēji zina, ka pat ļoti ilga informācijas meklēšana nedos ziņas par stipri zemāku cenu. Tie, kas vēlas pārdot, grib palielināt cenu, bet viņi pārliecinās, ka augstāk par noteiktu cenu precī nepērk. Tie, kas vēlas pirkt, grib samazināt cenas, bet atklāj, ka zemāk par noteiktu cenu precī neviens nepārdod. Ir noteikta tirgus cena. Par to katrs var pārliecināties, iepērkoties ģimenes pusdienām. Lai cik veikalus vai tirgus letes viņš apmeklētu, olu, siļķes vai maizes cena nebūs stipri dažāda.

Biznesa organizēšana

Tirgus ekonomikas pamatā ir īpašumtiesību un vienošanās tiesību kombinācija. Uzņēmumu piedāvājumi un patērētāju pieprasījums, pirkšanas un pārdošanas līgumi veido tirgu. Tomēr dažādas vienošanās nav tikai tirgus mehānisms. Tās ir saistītas ar visām sabiedriskās dzīves sfērām, arī darba organizāciju.

Šajā grāmatā īpaši aplūkotas vienošanās, kas regulē biznesa organizēšanu. Uzņēmumi piedāvā preču ražošanas un pakalpojumu sniegšanas, sadales, mārketinga un pārdošanas kopumu. Uzņēmuma organizēšana sākas ar tirgus ekonomikas pamatu – īpašumtiesībām. Tā dibināšana būtiski neatšķiras no privātpersonas iesaistīšanās citādos darījumos.

Jauna uzņēmuma organizēšana kļūst sarežģītāka, ja ir vairāk par vienu īpašnieku. Tad jāsaprot ar vienošanos starp īpašniekiem par viņu sadarbības attiecībām, katra īpašnieka kapitāla ieguldīšanas raksturu, peļņas sadali, uzņēmuma organizēšanu un tā mērķiem. Šāda dibinātāju vienošanās jānoslēdz saskaņā ar Latvijas likumiem par uzņēmējsabiedrībām. Nākamajās nodaļās parādīs, kā attīstījušies uzņēmumi tirgus ekonomikā un kā likumi nosaka ietvarus, kādos jādarbojas visiem uzņēmumiem Latvijā.

2. nodaļa. Uzņēmuma dibināšana un attīstība

Risks tirgus ekonomikā

Tirgus ir atvērts jauniem un labākiem piedāvājumiem, un katrs var piedalīties biznesā, ja viņš tic, ka pircēji izvēlēsies viņa preces vai pakalpojumus. Tirgū darbojas personas, kuras pārdod ziedus, lauksaimniecības produktus vai lielu uzņēmumu rūpniecības preces. Atšķiras tikai objekti, bet būtība ir viena un tā pati – tirdzniecība.

Sīki cigarešu, saldumu vai augļu tirgotāji piedāvā savu preci, lai gūtu nelielu peļņu, ko izmanto dzīvošanai. Ja prece ir pieprasīta un pārdevējs nosaka pareizu cenu, tā tiks pārdota. Peļņa varētu nebūt īpaši liela, bet arī riska nav daudz.

Aizņemoties naudu bankā par augstiem procentiem, lai atvērtu apavu veikalus, cilvēks uzņemas lielāku risku. Pāris mēnešu laikā viņam jāsamaksā noteikts apgrozījums, citādi procentos būs jāsamaksā visa peļņa, un, ja viņš ir personiski garantējis aizņēmumu, tas apdraud viņa personisko labklājību. Risks pieaug, palielinoties operāciju apjomam, bet arī peļņas izredzes ir lielākas. Datoru importam vajag vairāk kapitāla, un tos droši vien jāpārdod ātrāk, jo darījumā ieguldīts daudz naudas. Risks joprojām var būt pieņemams, ja tirgotājs pazīst tirgu un patērētāju grupu pieprasījumu.

Rūpnieciskas operācijas var uzsākt mazā mērogā un ar ierobežotiem kapitālieguldījumiem. Uzkrājot peļņu, uzņēmumā var ieguldīt arvien vairāk kapitāla un paplašināt tā darbību. Riska pakāpe ir atkarīga no tā, cik ātri iesācējs izvērs savu pasākumu un cik labi viņš pazīst tirgu. Ja viņš zina pieprasījumu un nodibina labas attiecības ar patērētājiem, tad var sākt ar lielākiem darījumiem. Ir zināms, ka kokmateriālu eksports ir ienesīga nodarbošanās ar pieņemamu riska pakāpi, jo ir pieprasījums eksporta tirgos. Tāpēc daudzas personas iesaistās šajā biznesā.

Risks ir tirgus dabiska sastāvdaļa. Piedāvājumi tirgū ir sacensība, kurā uzvar labākais. Kādam ir jāzaudē. Uzņēmumi sacenšas savā starpā, lai vislabāk apmierinātu tirgus pieprasījumu. Labākais uzņēmums var cerēt uz lielāku tirgus daļu un līdz ar to – uz augstāku peļņu. Uzņēmums, kas pilnībā neiegūst klientu labvēlību, riskē samazināt pārdošanas apjomu un ciest zaudējumus.

Tirgus ekonomikā katrai biznesā iesaistītai personai un uzņēmumam – gan lielam, gan mazam, ir peļņas izredzes un zaudējumu risks. Sabiedrībai ir izdevīgi, ka ir personas, kas iedrošinās uzņemties risku un sākt jaunu pasākumu, jo tās piedāvā produkciju, maksā nodokļus un nodrošina cilvēkus ar darbu. Jautājums ir par to, cik lielu risku cilvēkam uzņemties, un kā risks ietekmē viņu personiski. Darījumu riskam ir jābūt samērīgam, lai ekonomiskā aktivitāte nepazeminātos vai nebeigtos.

Peļņas izredzes ir tirgus ekonomikas dzinējspēks, un risks ir tikai tās pašas medaļas otra puse. Parasti augstas peļņas iespējas ir saistītas ar augstu riska pakāpi. Risks ir tirgus ekonomikas daļa, kas jāuzņemas. Tirgus dalībnieki ilgstošā sadarbībā, lietojot dažādus paņēmienus, ir izveidojuši tirgus

ekonomiku tādu, kādu mēs to pazīstam. Darījumu risks nav novēršams, taču sabiedrība ir ieinteresēta, lai būtu iespējams gudri riskēt.

IBM zaudē un atlaiž personālu

Joprojām turpinās problēmas jau «sašūpotajā» datoru ražošanas gigantā IBM. Zaudējumi ir lielāki nekā gaidīts, un saskaņā ar jaunajām struktūras izmaiņām notiek personāla strauja samazināšana.

Gada otrajā ceturksnī IBM zaudējumi sasniedza 8 miljardus dolāru. Lielākā daļa no šīs naudas tika iztērēta, lai atlaistu 50 000 strādājošo, kuri vairāk uzņēmumam nav vajadzīgi. Nākamā gada laikā uzņēmumā nebūs vairs gandrīz 35 000 strādājošo.

IBM noriets ir satricinājies ASV saimniecisko dzīvi. Tikai pirms gada IBM simbolizēja panākumiem bagātu un nākotnē perspektīvu uzņēmumu. IBM dominēja izteikta politika neatlaist personālu. Tagad IBM samazina strādājošo skaitu no 406 000 1985. gadā līdz 225 000 1995. gadā.

No Dagens Nyheter 930728

Uzņēmumus, kas darbojas tirgus ekonomikā, grūti nošķirt no riska. Mazi uzņēmumi tam pakļauti tāpēc, ka piedāvā tirgum tikai vienu preci vai pakalpojumu. Bet arī lielāki uzņēmumi nav brīvi no riska, pat tie, kuriem ir dominējoša vieta savos tirgos un kuri tiek uzskatīti par tehniski vadošiem. Piemēram, IBM datoru jomā ir cietis lielus zaudējumus. Arī lielie uzņēmumi nevar nepievērst uzmanību tirgus prasībām. Ja kāds no pasaulē vadošajiem uzņēmumiem nepamana pārmaiņas, tas zaudē tāpat kā mazs datoru tirgotājs Latvijā, kas neatver savas acis, lai redzētu klientu pieprasījumu.

Biznesa rezultātus var ietekmēt daudz faktoru. To lielākā daļa nepakļaujas vadībai. Bet, pirmām kārtām, risks ir saistīts ar uzņēmuma sekmēm tirgus novērtēšanā. Iegūtā tirgus informācija var būt patiesa vai maldinoša. Ja uzņēmums neiegūst ziņas par konkurentu piedāvājumiem un nevar pārdot savu produkciju, tas cieš zaudējumus.

Risks ir saistīts ne vien ar patiesu informāciju par patērētāja vajadzībām, bet arī ar visa ražošanas, arī preču vai pakalpojumu pārdošanas, procesa efektivitāti. Tirgus cena nosaka pieļaujamo izmaksu griestus. Uzņēmums, kura izmaksas pārsniedz tirgus cenu, zaudēs naudu. Bet tirgus cena nav nemainīga, un to nevar izmantot kā pastāvīgu lielumu. Tā mainās atkarībā no kopējā piedāvājuma tirgū, patērētāju pieprasījuma izmaiņām un daudziem citiem ārējiem faktoriem. Konkurents, kas darbojas efektīvāk, var piedāvāt savu produktu par zemāku cenu un līdz ar to izspiest citus uzņēmumus no tirgus.

Risks ir saistīts arī ar ekonomiskās vides un sabiedrības stāvokli. Darījumus var ietekmēt vispārēja ekonomiskās aktivitātes pazemināšanās. Pieprasījums var samazināties, un pagrimums ietekmēs visus uzņēmumus. Tas radīs zaudējumus daudziem, bet ne obligāti visiem uzņēmumiem. Uzņēmumu darbību lielākā vai mazākā mērā ietekmē dažādi notikumi. Jauni nodokļi vai muitas nodevu izmaiņas var pārveidot biznesa apstākļus. Var palielināties vai

samazināties aizdevumu likmes un svārstīties valūtas maiņas kurss, tādējādi ietekmējot ievesto izejmateriālu cenas un eksportprodukcijas vērtību. Inflācijas līmenis ne vien Latvijā, bet arī nozīmīgos eksporta tirgos ietekmē darījumus, radot peļņu vai zaudējumus. Latvijas uzņēmumiem jau ir liela pieredze tai jomā, ka notikumi, ko tie nevar ietekmēt, maina stāvokli un pat uzņēmumu pastāvēšanas izredzes.

Uzņēmumu ietekmē ne tikai tiešie faktori, bet arī klientu izturēšanās. Esošā un sagaidāmā inflācija, kredītu pieejamība un izmaksas ietekmē pircēju stāvokli. Notikumi pasaules ekonomikā maina biznesa apstākļus. Ir konstatēts, ka kari attālās zemēs iespaido mazus un lielus uzņēmumus visā pasaulē. Persijas liča karš ietekmēja gandrīz visu valstu aviosabiedrības. Tādi notikumi kā ugunsgrēki vai streiki, kas skar piegādātāju tūkstošiem kilometru attālumā, var ievērojami ietekmēt uzņēmumu. Visi šie faktori palielina risku.

Latvijas uzņēmumiem, strādājot plānveida ekonomikas sistēmā, norādījumi par ražošanu nāca no centralizētās pārvaldes iestādēm Maskavā. Tāds svarīgs tirgus ekonomikas elements kā piedāvāšana tirgū pastāvēja tikai attiecībā pret dažiem mājas kārtībā ražotiem lauksaimniecības produktiem. Atšķirībā no tirgus ekonomikas bija tikai produkcijas fiziska sadalīšana un noieta sistēmas organizācija. Patēriņa preču bija tik maz, ka tirdzniecībā nebija konkurences. Viss tika pārdots, jo preču trūka. Riskēja nevis ražotāji vai pārdevēji, bet patērētāji, kuri varēja palikt bez pirkuma, ja atnāca par vēlu.

Plānveida ekonomikas sistēmā visas produkcijas noiets bija garantēts. Arī cenu līmeni noteica plānotājiestādes. Pat tad, ja ražošanas izmaksas pārsniedza radītos ienākumus vai produkcijas izplatīšana bija pārāk dārga, tika segti zaudējumi. Tāpēc ar ražošanas, sadales un pārdošanas organizāciju saistītais risks bija neliels vai tā nebija vispār.

Plānveida ekonomikā ražošanas organizācijā bija zināma nenoteiktība. Ja uzņēmums laikus nesaņēma visu ražošanai nepieciešamo vai tam nepietika mašīnu un rezerves daļu, bija risks nesaņiegt plānotos ražošanas apjomus. Tas radīja nepieciešamību nodrošināt plāna izpildi, veidojot pārmērīgus uzkrājumus, tādējādi savukārt pazeminājās ražošanas efektivitāte. Plāna neizpildes iespēja bija tikai direktora personiskais, nevis uzņēmuma risks. Plānveida ekonomikas sistēmā darījumu riska patiesībā nebija.

Tirgus ekonomikā riskē viss uzņēmums. Uzņēmumam, kas klientu vajadzības neizprot pareizi un neatrod pircējus, sava darbība jāpārtrauc. Uzņēmums var sastapties ar nelabvēlīgiem apstākļiem un tikt izspiests no biznesa. Veselas rūpniecības nozares var piespiest pārkārtoties. Pat ienesīgi un veiksmīgi uzņēmumi tiek pirkti, lai tos pārveidotu darbam jaunos apstākļos vai dažreiz – lai tos vienkārši likvidētu. Uzņēmumi beidz savu darbību vai arī tiek izspiesti no biznesa, ja nespēj nokārtot savas saistības. Tad tos likvidē, ražošanas resursus pārdod, mantu sadala kreditoriem un īpašniekiem, bet strādniekus atlaiž. Tā ir tirgus ekonomikas darbības izpausme, ka efektīvākie uzņēmumi paplašinās, kamēr mazāk efektīvie pazūd.

Personai, kas redz tirgus vajadzības un saprot, kā apmierināt pieprasījumu, ir iemesls uzņemt risku, jo perspektīvā paredzama peļņa. Viņa darbību

noteiks iespējamā peļņa un zaudējuma risks. Šādas personas lēmums lielā mērā būs atkarīgs no viņas rakstura. Katrs cilvēks pieļauj noteiktu riska pakāpi. Darijuma risks vienmēr jāsamazina līdz tādām līmenim, kas pieņemams tajā iesaistītajām personām.

Peļņai tirgus ekonomikā ir daudz funkciju. Īpaši nozīmīgs ir tas aspekts, ka peļņa ir dzinējspēks, kas liek parādīties jauniem biznesa pasākumiem. Sabiedrība ir ieinteresēta sekmēt jaunus pasākumus, jo tie veicina ekonomikas izaugsmi. Ja personu risks, uzsākot jaunu pasākumu, būs pārāk liels, jaunu uzņēmumu veidošanās būs apgrūtināta. Risinājumi, ko atradusi tirgus ekonomika, lai ierobežotu risku, izskaidro tos uzņēmumu organizēšanas modeļu principus, kas ietverti Latvijas likumā.

Uzņēmējs

Cilvēku, kas uzņemas risku un dibina uzņēmumu, sauc par uzņēmēju². Šai personai un aspektiem, kas motivē tās darbību, veltīta daļa klasiskās un mūsdienu literatūras, kurā psiholoģiski smalki analizēta uzņēmēja personība.

Uzņēmējs ir persona, kurai piemīt iniciatīva un spēja izveidot biznesu, saredzot tirgus iespējas. Dzīvokļa īpašnieks, kas nolīgst strādniekus tā remontam vai sapošānai un uzņemas risku neatrast iemītnieku, kurš būtu spējīgs samaksāt tādu īres maksu, lai segtu ieguldītās izmaksas, ir uzsācis uzņēmējdarbību. Pat šajā vienkāršajā piemērā redzam peļņas izredzes un zaudējuma iespēju.

Dažās valstīs veiksmīgiem uzņēmējiem piešķir īpašus titulus, piemēram, gada biznesmenis. Tāds nosaukums nav mūžīgs, un var izrādīties, ka gada cilvēks nākamajā gadā strādā ar zaudējumiem vai ir spiests likvidēt savu uzņēmumu pāris gadu vēlāk. Par daudziem uzņēmējiem neko labu nerunā, jo viņi ir kļūdījušies. Lai ko arī darītu uzņēmējs, viņš vienmēr riskē, bet viņu raksturo stingra vēlme izmantot biznesa iespējas. Labākie uzņēmēji zina, kā uzsākt darbību un sasniegt savu ieceru galamērķi. Uzņēmēji ir radījuši stipras biznesa idejas, attīstījuši tās lielos uzņēmumos, kas šodien dod darbu tūkstošiem cilvēku.

Latvijā uzņēmēji ir ļoti dažādi. Daudzi no viņiem reaģē uz iespējām, kas rodas jaunizveidotajos tirgos. Plānveida ekonomikas sabrukums, jauns biznesa un dzīves stils ir radījuši jaunu pieprasījumu. Ir daudz iespēju uzsākt biznesu. Veiksmīgu jaunu pasākumu piemēri sniedz no modernāko datoru modeļu piegādes kantoriem līdz plaša patēriņa precēm iedzīvotājiem. Uzņēmējs Latvijā strādā topošās tirgus ekonomikas apstākļos, kur tirgus daudzējādā ziņā vēl arvien nav pilnīgs. Tas paver tādas peļņas iespējas, kādu nav attīstītās tirgus zemēs.

Uzņēmējs Latvijā var būt arī persona, kas iegulda naudu jaunas ražošanas organizēšanā. Viņš, piemēram, var pirkt preces vai izejmateriālus, iekārtas vai mašīnas, irēt savas darbības uzsākšanai piemērotu vietu, vienoties par noteiktas algas izmaksu cilvēkiem, kas nāks un strādās kopā ar viņu, nopirkt

² Latvijā par uzņēmējiem sauc arī juridiskas personas, kas veic uzņēmējdarbību.

transportlīdzekļus vai izmantot starpniekpakalpojumus, lai nogādātu savas preces mazumtirgotājiem. Tas viss jādara, lai radītu piedāvājumu tirgū.

Uzņēmējus uzskata par tirgus ekonomikas svarīgākajām personām, jo viņi uzdrošinās uzņemties biznesa iniciatīvu un veidot jaunus uzņēmumus, radot darba vietas. Viņi virza ekonomikas attīstību. Uzņēmēji galvenokārt ir uzņēmumu īpašnieki, un daudzi no viņiem vada savus uzņēmumus ar pilnvarām, kas ietvertas īpašumtiesību pamatprincipā. Uzņēmējs ir persona, kas vēlas uzņemties risku. Bieži viņa iespējas paplašināt savu biznesu ir ierobežotas, tāpēc ka viņam trūkst kapitāls.

Ieguldītāji

Daudzi uzņēmēji sastopas ar stāvokli, ka viņu uzņēmums nevar apmierināt esošo pieprasījumu. Uzņēmuma resursi nav pietiekami, lai ražotu tik daudz, cik tirgus ir gatavs pirkt. Uzņēmējam var arī trūkt līdzekļu, lai darītu zināmu tirgum savu piedāvājumu. Viņš var redzēt eksporta iespēju, bet viņam var trūkt naudas, ko ieguldīt jaunā tirgū. Nepieciešamība pēc kapitāla palielinās arī tad, ja paplašina biznesu. Daļa kapitāla jau ir iesaistīta ražošanas procesā, bet ražošanas paplašināšanai vajag papildu ieguldījumus. Bankas vēlas aizdot, bet tikai līdz noteiktam līmenim. Tās prasa, lai uzņēmēja paša kapitāls būtu līdzsvarā ar aizdotajiem līdzekļiem.

Uzņēmējam ir klasiskā izvēle: turpināt pašam par sevi, paļaujoties uz esošo paša kapitālu un sagaidāmo peļņu, vai iesaistīt papildu kapitālu no ārpusē? Izvēloties pēdējo, droši vien uzņēmums augs ātrāk. Tas uzņēmējam sagādās apmierinājumu par uzņēmuma izaugsmi un varētu radīt viņam arī papildu peļņu. Vienlaikus viņam būs jāatdod daļa savu īpašuma tiesību. Viņš vairs nebūs vienīgais īpašnieks, kas vienpersoniski nosaka visu. Ietekme būs jādala ar partneri.

Dažu Zviedrijas lielāko uzņēmumu dibinātāji vēlāk atrada partnerus, kas varēja ieguldīt kapitālu uzņēmumu paplašināšanā. Uzņēmējs kādu laiku varēja apmierināt pieprasījumu vietējā tirgū, bet biznesa ideja pamatojās uz izgudrojumu, kam bija iespējams izplatīties visā pasaulē. Ieguldītāji iesaistījās pasākumā ne vien ar savu naudu, bet arī ar lietišķajām zināšanām.

Tirgus ekonomikā ieguldītāji ir svarīga īpašnieku kategorija. To loma ir tikpat svarīga kā uzņēmējiem. Ir vairāki ieguldītāju tipi, kurus saista dažāda veida uzņēmumi. Pastāv lieli ieguldījumu fondi, piemēram, pensiju fondi, kas iegulda savu naudu, pērkot uzņēmumu akcijas biržā. Parasti viņi ir pasīvi īpašnieki, kas iegādājas to uzņēmumu akcijas, kuri varētu cerēt uz labu peļņu, un pārdod to uzņēmumu akcijas, kas šķiet mazāk perspektīvi. Viņu sākotnējais mērķis ir palielināt pārvaldāmā fonda vērtību. Pēdējā laikā viņi aktīvāk darbojas kā uzņēmumu īpašnieki, it īpaši ASV vai Zviedrijā.

Ir ieguldītāji, kas iegulda savu naudu daudzsološos augošos uzņēmumos. Dažreiz ieguldītāji rīkojas ar fondiem, ko viņu rīcībā nodevusi valsts, lielle uzņēmumi, bankas, privātpersonas vai apdrošināšanas sabiedrības. Ieguldītāju politika, izvēloties objektu, ir daudzveidīga. Daži izvēlas slavenu

dzimtu uzņēmumus ar stabilām tirgus pozīcijām, daži vēlas jaundibinātā uzņēmumā ieguldīt kapitālu un iegūt tajā kontrolpaketi, citi meklē uzņēmējus ar stingrām biznesa idejām un labām izaugsmes iespējām. Šādus ieguldītājus reizēm sauc par riska kapitālistiem. Viņu mērķis ir ieguldīt mazāko daļu, atstājot kontrolpaketi citam uzņēmējam, un tādējādi paļauties uz šī uzņēmēja dzinējspēku uzņēmumā. Riska kapitālisti vēlas vēlāk, kad uzņēmums būs izaudzis un ieguvis stingru stāvokli tirgū, pārdot savas akcijas par augstāku cenu.

Ieguldītāji parasti vairāk apzinās risku nekā uzņēmēji, un tādēļ viņi to uzmanīgi apsver. Bieži šie ieguldītāji rīkojas ar lielām kapitāla summām. Viņi var saskatīt biznesa ideju attīstības izredzes, viņus var saistīt ideju iespējas, tomēr viņi vēlas ierobežot vispārējo risku.

Ieguldītājam ir drošāk ieguldīt līdzekļus piecos uzņēmumos pa vienai piektdaļai savas naudas katrā, nevis visu naudu vienā pasākumā. Ieguldot savu naudu dažādos pasākumos, samazinās risks zaudēt visu vienas kļūdas dēļ. Daži ieguldītāji, lai sadalītu savu risku, mūsdienās strādā kopā, uzņemoties ieguldījumu daļu uzņēmumā.

Ieguldot līdzekļus dažādos pasākumos, ieguldītājs cenšas līdzsvarot savas saistības. Kā jau tika minēts, daudzi faktori dažādi ietekmē darījumus. Eksporta nodokļa palielināšana neietekmē uzņēmumus, kas strādā vietējam tirgum. Vispārēja ekonomiskās aktivitātes samazināšanās ietekmē ilglietošanas priekšmetu, piemēram, televizoru, pārdošanu vairāk nekā pārtikas vai medicīnas preču tirgu. Konfekšu un šokolādes pārdošanas apjoms rietumu valstīs depresijas laikā pieaug. Ieguldītājs droši vien izvēlēsies uzņēmumus dažādās nozarēs un attīstības pakāpēs, kurus vada dažādi cilvēki un kuri izmanto dažādas tehnoloģijas un apkalpo dažādus tirgus. Ieguldītāji ievēro parunu: «Neliec visu uz vienas kārts.»

Ieguldītāji gadsimtiem ir riskējuši ar savu naudu. Sākumā risks bija ļoti liels. Piemēram, Kuģis tika aprīkots, piekrauts un izvadīts jūrā, kur tas pazuda, un īpašniekiem bija solidāri jāatlīdzina zaudējumi. Šāda augsta riska pakāpe traucēja tirdzniecības attīstību. Tika meklēti un atrasti risinājumi, kas samazināja tirgotāju personisko risku. Mūsdienu uzņēmuma, arī tāda, uz kuru attiecināti Latvijas likumi par statūtsabiedrībām, attīstību var parādīt, īsi atskatoties vēsturē.

Mūsdienu uzņēmuma rašanās

Kopš pirmajiem cilvēka mēģinājumiem tirgoties risks ir bijis tirgus un tirgus ekonomikas attīstības daļa. Aplūkosim pirmos seno grieķu, feniķiešu vai baltu tirdznieciskos darījumus. Katrs sāls, zvērādu, dzintara vai zelta pārdošanas darījums bija pakļauts riskam. Tolaik risks zaudēt mantu vētrā vai tikt aplaupītam droši vien bija lielāks nekā komerciālais risks. Bet jau tajos laikos, kad Rīga bija tirdzniecības metropole, uzņēmēji mēģināja organizēt savstarpējas aizsardzības savienības. Hanzas savienība palielināja drošību, bet nevarēja novērst slihta laika vai pirātu uzbrukuma risku. Arī komerciālais risks saglabājās, un tirgotājiem bija jāmeklē jauni risinājumi.

Hidebrandts Vekinhusens, Hanzas tirgonis 1360. – 1426.

Hidebrandts Vekinhusens pavadīja jaunību Rīgā, kurp viņu pie vecākā brāļa Cēzara Vekinhusena tirgoņa pamatzināšanas mācīties bija nosūtījis tēvs. Viņš iemācījās aprēķināt izmaksas un izvērtēt tirgu, noteikt cenu un kvalitāti kažokādām, bišu vaskam, dzintaram, audumiem un garšvielām.

Vakaros tirgotāji sapulcējās Rīgas Lielajā Ģildē, kārtoja darījumus, ēda, dzēra, stāstīja par Novgorodu, Brigi, Londonu, Venēciju un lielo pasauli.

Pēc tam viņš nonāca Flandrijā. Tur viņš dabūja rādīt, ko iemācījies un spēj. Viņš bija ātrāks un drošāks par citiem tirgotājiem, labi nopelnīja un kļuva ieredzēts. Kaut gan gados viņš bija jauns, tas jau divas reizes tika ievēlēts par vecāko starp Līvzemes tirgoņiem Brigē.

Tad viņš apprecējās ar Margaretu un apmetās Libekā. Viņiem piedzima bērns. Tie bija laimīgi gadi. Bet tirgotāja daba lika viņam atkal kaut ko darīt. Viņš nodibināja tirdzniecības sabiedrību kopā ar saviem brāļiem: Cēzaru Vekinhusenu Rīgā un Sīvertu Vekinhusenu Libekā, bet pats Hildebrandts atgriezās Brigē. Viņi visi kopā nu kontrolēja Baltijas jūras trīs atslēgas punktus. Hildebrandts Vekinhusens pirka Brigē flāmu audumus un dienvidzemju garšvielas, lai tās pārdotu Ziemeļos. Pretī viņš saņēma dzintaru, bišu vasku un kažokādas no Rīgas, kuras atkal tika pārdotas tālāk.

Ar to jau varēja apmierināties. Bet kāpēc citi tirgoņi arī vēlas pelnīt, pārdodot dzintaru Venēcijā vai vedot garšvielas uz Brigi? Hildebrandts to visu gribēja veikt pats. Viņš nodibināja jaunu sabiedrību – Venēcijas sabiedrību, un iekārtoja vienu no kompanjoniem Venēcijā. Tagad viņš kontrolēja visu tirdzniecības ķēdi no Venēcijas līdz Rīgai. Toties izmaksas bija augstākas nekā Hildebrandts bija rēķinājis, tirgū Ziemeļos sāka neveikties, bet politisku motīvu dēļ Sīvertam Vekinhusenam nācās atstāt Libeku. Hildebrandts Vekinhusens palika ar lieliem rēķiniem un neizpārdotām noliktavām. Vajadzēja dot vekseļus par augstiem procentiem. Sīverts Vekinhusens, kas visu to izprata, rakstīja vēstulē savam brālim, lai Hildebrandts ir uzmanīgs un nogaida labākus laikus.

Bet uzmanīšanās nebija Hildebrandta stiprā puse. Viņš palielināja tirdzniecības tempus un izkļuva no šīs akūtās problēmas. 1418. gadā viņš varēja nopirkt māju Libekā, Konigstrasse 15, – pilsētas labākajā vietā.

Tomēr problēmas palika neatrisinātas. Hildebrandtam vekseļu bija aizvien vairāk un stāvoklis kļuva nedrošs. 1422. gadā nāca sabrukums. Viņš vairs nespēja samaksāt vekseļus un nonāca parādu cietumā Brigē, kur nosēdēja trīs gadus. Šos trīs gadus tā arī neviens – ne brāļi, ne kompanjoni – nepakustināja ne pirkstiņa, lai viņam palīdzētu.

No Dagens Nyheter 930703

Mūsdienu uzņēmumu pamatus var atrast rosīgajās viduslaiku Ziemeļtālijas tirdzniecības pilsētās. Tāpat kā viņu ziemeļu novadnieki, Venēcijas, Florences vai Dženovas tirgotāji saprata, ka viņi uzņemas dažādu risku, ja viņiem pieder viens kuģis vai ja ieguldījums tiek sadalīts un viņiem pieder daļas dažādos kuģos. Izplatību guva dalīta īpašuma princips, bet tirgotāji joprojām bija pilnībā atbildīgi par zaudējumiem, kas reizi pa reizei gadījās. Finansējot darījumus ar aizdevumu palīdzību, tirgoņiem bija jādod bankai drošības garantija, piemēram, jāgarantē ar personisko māju. Viņi personiski atbildēja par aizdevumiem. Ja biznesa pasākumu piemeklēja neveiksme, tas ietekmēja arī pašu tirgoņu ekonomisko stāvokli.

Tirdzniecības uzņēmumi gadsimtiem ilgi ir sastapušies ar personiskās atbildības problēmu, kas laiku pa laikam pazudināja viduslaiku biznesmeņus. Problēmu atrisināja piecpadsmitā gadsimta sākumā, izveidojot pirmo mūsdienu statūtsabiedrības prototipu – *San Giorgio* banku Dženovā. Tika atdalīta bankas un tās īpašnieku atbildība un radīts ierobežotas atbildības princips.

San Giorgio bankas organizācijā jauns un revolucionārs bija tas, ka personas, kas kļuva par daļējiem bankas īpašniekiem, nebija atbildīgas par bankas saistībām. Īpašnieku atbildību ierobežoja tikai bankas īpašuma daļu pirksnā ieguldītās naudas apjoms. Dženovas pilsētvalsts garantēja bankas operācijas un solīja segt tos zaudējumus, kuriem nepietika pašas bankas kapitāla. Īpašniekiem nevarēja prasīt atbildību par zaudējumiem, kas pārsniedza tās naudas summas, par kādām viņi kādreiz bija nopirkuši savas daļas. Bankas daļu īpašnieku personiskā manta bija atdalīta no bankas ekonomikas. *San Giorgio* bankas īpašuma tiesībās bija ieviesta atbildības ierobežošana.

Sabiedrības ar pilnu un ierobežotu atbildību

Pašreiz joprojām izšķir uzņēmumus ar pilnu un neierobežotu atbildību un uzņēmumus ar ierobežotu atbildību. Sabiedrībā ar pilnu atbildību nav atšķirības starp īpašnieka ekonomiku un uzņēmuma ekonomiku. Ja uzņēmums nevar izpildīt savas saistības, par tām jāatbild īpašniekam. Īpašnieki parasti atbild solidāri par visām sabiedrības saistībām. Tas nozīmē, ja viens no īpašniekiem nevar segt savu saistību daļu, pārējiem tas jādara viņa vietā. Tie, kas ir iesaistījušies biznesā, piemēram, bankas vai piegādātāji, zina, ka īpašnieki atbild par šāda veida uzņēmuma saistībām ar visu savu īpašumu.

Sabiedrības ar pilnu atbildību ir piemērotas amatniekiem, maziem pakalpojumu uzņēmumiem, piemēram, frizētavām, maziem veikaliem un cilvēkiem, kam pieder maza ražotne, kas piedāvā paši savus pakalpojumus vai kam business ir blakus nodarbošanās. Darījumu apjoms un mērogs parasti ir tāds, ka vienai personai ir pilnīgi iespējams būt informētam un kontrolēt lietu gaitu. Personiskā atbildība ir garantija ārējai pasaulei tikmēr, kamēr ir pamats ticēt, ka īpašnieks(i) spēj nokārtot uzņēmuma saistības.

Sabiedrībai ar pilnu atbildību ir līgumslēdzējas tiesības, ja tā ir juridiska persona, bet vienošanās ir saistoša īpašniekam, ja uzņēmums nespēj norēķināties. Ar pasākumu saistās ievērojams risks, jo nav atšķirības starp

īpašniekiem un viņu sabiedrībām ar pilnu atbildību. Īpašniekam ir atbildība ar tālejošām sekām un augstu riska pakāpi.

Dženovā ieviestais ierobežotas atbildības princips nozīmē to, ka uzņēmuma īpašnieks riskē tikai ar uzņēmumā ieguldīto naudu. Šo naudu var zaudēt, ja uzņēmums negūst peļņu un tiek likvidēts. Uzņēmēja un ieguldītāja risks ir aprēķināms un paredzams. Viņš neriskē ne ar ko vairāk kā tikai ar sākotnējo ieguldījumu. Priekšrocība ir tai apstākļi, ka ir skaidra atšķirība starp uzņēmumu un tā īpašnieku.

Tad, kad uzņēmējs dibina sabiedrību ar ierobežotu atbildību un iegulda savu kapitālu, šī nauda viņam vairs nepieder. Tā pieder uzņēmumam, un īpašnieks nedrīkst ar to personiski rīkoties. Uzņēmumam iedotā nauda ir apmainīta pret īpašuma tiesībām uz daļu (akcijām) un tiesībām saņemt tā darbības rezultātā gūto peļņu. Īpašnieks saglabā lēmējtiesības pār īpašumu. Viņam ir tiesības piedalīties uzņēmuma vadībā, bet šīs tiesības ir nošķirtas no personiskās ekonomikas. Ja uzņēmumam ir vairāk nekā viens īpašnieks, to ietekmes tiesības ir proporcionālas viņu daļai kopējā kapitālā. Īpašniekiem ir tiesības saņemt viņu kapitāla daļai atbilstošo peļņas daļu, tas ir, dividendi.

Ieguldīto naudu sauc par uzņēmuma paša kapitālu jeb pamatkapitālu, lai parādītu nošķirtību no īpašniekiem. To sauc arī par riska kapitālu, jo tas ir kapitāls, ar kuru īpašnieks riskē biznesa pasākumā. Tas precīzi ataino riska lielumu, jo ir izteiktas robežas starp uzņēmumu un tā dibinātājiem (dalībniekiem). Sabiedrība ar ierobežotu atbildību pati atbild par savām saistībām un kā neatkarīga vienība maksā nodokļus valstij. Tā var patstāvīgi vienoties ar citām personām, bankām un uzņēmumiem. Sabiedrības saistības attiecas tikai uz sabiedrību. Prasības pret uzņēmumu nevar izvirzīt tā īpašniekiem (dalībniekiem).

Tiem, kas iesaistās darījumos ar uzņēmumu, jāzina, ka viņi vienojas ar sabiedrību ar ierobežotu atbildību, kas atbild par līgumu ar visu savu mantu, bet nav neviena, kam izvirzīt pretenzijas, ja izrādās, ka sabiedrība nespēj nosegt savas saistības. Tāpēc jābūt iespējai pazīt sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Tādēļ tās nosaukumam pievieno vārdu vai saīsinājumu, kas dažādās valodās ir, piemēram, GmbH, A/S, Inc., AG, SIA, AB.

Ar ierobežotas atbildības principa ieviešanu risku var uzņemt bez stingras personiskas līdzdalības. Tas rada biznesa aktivitātes uzplaukumu. Tirgus ekonomikā šis princips joprojām ir darījumu prakses pamats. Atbildības ierobežošana ļauj novērtēt maksimālo darījumu risku. Ir svarīgi, lai uzņēmēji varētu lemt, uzsākot jaunu pasākumu. Ieguldītāji var precīzi aprēķināt savu risku un sadalīt ieguldījumus dažādos uzņēmumos. Ieguldījums vienā uzņēmumā neietekmē ieguldījumus citos.

Bankroti

Ja sabiedrība ar ierobežotu atbildību nespēj pildīt savas saistības, tai jāaptur sava darbība. Ir divi iemesli, kāpēc uzņēmumam jābeidz pastāvēt. Pirmkārt, ir iztērēts pamatkapitāls, vai, otrkārt, nav pietiekami daudz brīvas, tā dēvētās likvidās, naudas, lai veiktu darījumus.

Pirmo gadījumu sauc par maksātnespēju. Uzņēmums līdz tam nonāk tad, kad tā aktīvi, ieskaitot pamatkapitālu, ir mazāki nekā parādi kreditoriem un piegādātājiem. Pamatkapitāls ir garantija, ka sabiedrība spēj dzīvot atbilstoši savām saistībām. Zviedrijā likums pieprasa, lai uzņēmums beigtu darbību, ja puse pamatkapitāla ir izlietota un to nevar atjaunot noteiktā laika posmā.

Otru stāvokli sauc par maksāšanas līdzekļu nepietiekamību. Uzņēmums līdz tam var nonākt, kad brīvas naudas rezerves ir izsīkušas – tam nav naudas bankā, lai samaksātu rēķinus un algas. Banka uzskata, ka tā nevar turpināt uzņēmuma kreditēšanu. Kopējie aktīvi varētu būt pietiekami, lai nosegtu parādus, bet tās varētu būt mašīnas, ēkas un materiālu krājumi noliktavās, kas vajadzīgi uzņēmuma darbībai un tāpēc maksājumos nav izmantojami.

Kreditori, kas baidās, ka nesaņems maksājumus, var doties uz tiesu un pieprasīt, lai pasludina uzņēmuma bankrotu. Uzņēmums pats var paziņot, ka tas pārtrauc maksājumus, un pieprasa, lai ieceļ likvidatoru, kas centīsies atrisināt problēmas vai arī paziņos, ka uzņēmums ir bankrotējis. Ja uzņēmumam ir izredzes atsākt normālu darbību, likvidators mēģina vienoties ar kreditoriem par maksājumu termiņu pagarināšanu vai to apjomu samazināšanu. Paredzams, ka kreditori drīzāk varētu piekrist savu prasību apmēru samazināšanai, nevis riskēt ar iespējamiem zaudējumiem bankrota gadījumā.

Bankrota gadījumā īpaša tiesa ieceļ likvidatoru, kas pārņem uzņēmuma vadību. Uzņēmumu var pārdot kopumā, un tas var turpināt darbību kā cita īpašnieka īpašums. Uzņēmumu var likvidēt. Šajā gadījumā mantu pārdod, pārvēršot naudā, ko pēc tam sadala visiem, kas iesnieguši pretenzijas – strādniekiem, kam nav izmaksātas algas, piegādātājiem un kredītiestādēm. Parasti kreditoriem un piegādātājiem ir iemesls baidīties, ka prasības netiks atlīdzinātas pilnā apjomā, jo bankrota cēlonis ir tas, ka uzņēmuma paša kapitāls ir iztērēts. Pat tad, ja kapitāla pietiek, bet tas ieguldīts pamatlīdzekļos, pastāv risks, ka mašīnu un ēku piespiedu pārdošana notiks par cenu, kas mazāka par to vērtību.

Tirgus ekonomikā uzņēmumu bankrots ir normāla parādība. Tas notiek tāpēc, ka daži uzņēmumi neizdara pareizus spriedumus par tirgu, bet citi netiek pietiekami efektīvi vadīti. Šie uzņēmumi pazūd, dodot vietu citiem, kas savā darbībā ir efektīvāki un atsaucas uz tirgus vajadzībām, kā arī nodrošina piedāvājumu par zemākām izmaksām. Daudzu uzņēmumu parādīšanās un pazušana ir atbildības ierobežošanas principa sekas. Neveiksmīgos uzņēmumus visu laiku aizstāj jauni un, cerams, veiksmīgāki uzņēmumi.

Bankrota mehānisms ir tirgus ekonomikas daļa. Tas atspoguļo risku, ko katrs uzņemas, iesaistoties biznesā. Bankrotu skaits, protams, pieaug, jo pastāv ierobežotas atbildības princips. Bet tas tika ieviests, lai veicinātu jaunu

uzņēmumu rašanos un ierobežotu uzņēmēju personisko atbildību. Šis mehānisms nodrošina vispārēju tirgus ekonomikas efektivitāti.

Atbildības ierobežošanas sistēmai ir tā lielā priekšrocība, ka tā veicina iniciatīvu, bet tai ir arī sava cena. Tomēr valda vispārējs viedoklis, ka ieguvumi šajā gadījumā pārsniedz iespējamās negatīvās sekas. Ierobežotas atbildības princips ir kļuvis par tirgus ekonomikas efektīvas attīstības neatņemamu daļu. Kādreiz tas veicināja industrializāciju. Nozīmīgs ieguvums ir rūpniecības pakāpeniska pārstrukturēšana. Mazāk efektīvas struktūrvienības tiek aizstātas ar labākām. Atlaistie strādnieki atrod darbu efektīvākos uzņēmumos, kas spēj tiem maksāt augstākas algas.

Zaudējumus var vērtēt, aplūkojot banku sistēmas piemēru. Bankroti rada zaudējumus bankām. Tām jāierēķina, ka noteikta aizdevumu daļa netiks atmaksāta, jo uzņēmumi bankrotēs. Lai kompensētu sagaidāmos zaudējumus, bankas nosaka augstākus aizdevuma procentus. Tādējādi visiem uzņēmumiem jāuzņemas daļa no neefektīvi vadīto uzņēmumu izmaksām. Tomēr banku sistēma rada arī labumus. Bankām, kas riskē zaudēt, ir stipra interese iepazīties ar tiem uzņēmumiem, kas vēlas aizņemties. Tās pārbauda īpašnieku un valdes kompetenci un uzņēmuma vadības kvalitāti. Bankas iepazīstas ar biznesa plāniem, lai pārliecinātos, ka uzņēmums varēs atmaksāt aizdevumu. Uzņēmumi zina banku prasības, un tas veicina paaugstināt darba kvalitāti.

Vērtspapīru tirgus

Ieviešot ierobežotas atbildības principu, tika radīts liels stimuls tirdzniecībai un vēlāk arī rūpniecībai. Cilvēki uzdrošinājās riskēt ar savu naudu. Pieauga biznesa finansēšanai pieejamā kapitāla daudzums. Ierobežotas atbildības principa izstrādāšana, turklāt ar vairāku mehānismu palīdzības piemērošanu, veicināja ieguldījumus. Pirmkārt. Saskaņā ar ierobežotas atbildības principu, pazaudēt var tikai uzņēmumā ieguldīto naudu. Tūkstošiem naudas vienību liels ieguldījums bija tieši tikpat liels risks. Daudzi cilvēki uzdrošinājās iesaistīties biznesā, jo viņi varēja daļu savu ietaupījumu ieguldīt biznesā un cerēt uz dividendēm, neriskējot ar pārējo mantību.

Otrkārt. Īpašuma daļu var samazināt. Tad, kad pastāvēja pilna atbildība, īpašumtiesības nevarēja sadalīt pārāk mazās daļās, jo katrai personai, kas pirkta šādu daļu, bija jānovērtē iespējamās sekas. Tai bija daudz maz jāpazīst savi partneri, ar ko kopīgi jāatbild par biznesa darījumiem. Īpašnieks riskēja, ka būs jāmaksā parādi partneru vietā, ja tie nevarēs nokārtot savas saistības. Tādējādi pilna atbildība ierobežoja partneru skaitu, jo varbūtējais īpašnieks nespēja novērtēt daudzo akcionāru ekonomisko stabilitāti.

Līdz ar ierobežotas atbildības ieviešanu *San Giorgio* bankā Dženovā daļas tika sadalītas mazās vienībās. Pieauga personu skaits, kas varēja tās nopirkt. Tagad to varēja izdarīt arī ļaudis ar mazāku kapitālu vai personiskiem ietaupījumiem, kamēr lielie ieguldītāji varēja iegādāties daudzas šādas vienības. Palielinājās pieejamā darījumu kapitāla apjoms.

Treškārt. Līdz ar ierobežotas atbildības ieviešanu daļas atspoguļoja īpašuma tiesības, kas deva iespējas saņemt dividendes. Daļām bija vienkāršs un noteikts raksturs. Ar īpašuma tiesībām nebija saistīta nekāda cita ekonomiska atbildība vai saistības. Tās bija viendabīgas no ideāla tirgus teorijas viedokļa. Daļas kā sagaidāmo dividenžu atspulgu varēja brīvi tirgot, neuzņemoties turpmākas ekonomiskas saistības. Ieviešot ierobežotas atbildības principu, bija radīti apstākļi vērtspapīru tirgum un papildu stimulsi tiem, kas daļās vēlējās ieguldīt savu kapitālu.

Mūsdienās daļas, kas kādam pieder akciju sabiedrībā, sauc par akcijām. Tās parasti sākotnēji, kad tās izdod, pārdod par nominālvērtību, bet to tirgus vērtību ietekmē sagaidāmās dividendes. Akcijas, kas var cerēt uz desmit procentiem dividenžu gada beigās, ir vērtīgākas par akcijām, kurām nav izredžu saņemt dividendes. Tādējādi akcijas iegūst cenu, kas katru dienu var mainīties atkarībā no ziņām par sagaidāmo peļņu.

Tā kā akcijas cena atspoguļo peļņu, kādu varētu sagaidīt to īpašnieki, lielu nozīmi iegūst biznesa informācija. Precīzas informācijas trūkums rada baumas, kas ietekmē akciju cenu. Uzņēmumiem, kuru akcijas tiek pārdotas biržā, tāpēc jāievēro daži noteikumi par to, kā tie informē tirgu. Visiem ir tiesības saņemt vienu un to pašu informāciju. Tie, kuru rīcībā ir uzņēmuma iekšējā informācija, nedrīkst gūt labumu šāda stāvokļa rezultātā, jo ir liela iespēja kļūt bagātā, nopērkot akcijas pirms labās ziņas uzzina citi vai pārdodot tās pirms izplatās sliktās ziņas. Tāpēc nav atļauti tā dēvētie «savu cilvēku darījumi». Tie nav likumīgi.

Vērtspapīru tirgus ir gandrīz ideāls, jo tajā pārdod viendabīgu preci – īpašuma daļas, ko sauc par akcijām, kas visas ir līdzīgas (izņemot gadījumus, kad pārdod dažādu veidu akcijas). Parasti šajā tirgū ir daudz pircēju un pārdevēju, un tie ietekmē viens otru tikai ar tirgus starpniecību. Šie pieņēmumi nav spēcīgi, ja viena uzņēmuma īpašnieki pārņem cita uzņēmuma akcijas. Tādā situācijā īpašnieki bieži vienojas savstarpēji.

Akcijas dod īpašniekam tiesības ietekmēt uzņēmumu. Biržā var nopirkt daudz akciju kādā uzņēmumā. To vairākums dod pilnīgas kontroles iespēju. Birža ir starpnieks sacensībā par ietekmi un kontroli pār uzņēmumiem. Akciju cena ik reizi tiek paaugstināta, ja ir sacensība par uzņēmuma kontrolpaketi. Tas palielina tirdzniecības dinamiku. Birža kļūst par rūpniecības pārstrukturēšanas līdzekli, ja uzņēmumus nopērk, lai apvienotu ar citiem, sadalītu jaunās vienībās vai likvidētu.

Pat tad, ja pieejama atklāta un pilnīga informācija par uzņēmumu, vērtspapīru tirgu ietekmē arī visi tie faktori, kas iespaido peļņas izredzes un rada uzņēmumam risku – piemēram, vispārējā ekonomiskā rosība, aizdevumu likmes, ziņas par tirgu, politisko nestabilitāti un nemieriem vai kariem. Nav iespējams aprēķināt to, kā aizdevumu likmes pieaugums par pus procentu ietekmēs dividendes. Bet tie, kas veic darījumus ar akcijām, pakļaujas pozitīvu un negatīvu ziņu ietekmei. Akciju cena veidojas, pamatojoties uz ticību un cerībām, un biržās tirdzniecības dalībnieki viegli ietekmē viens otru. Lejupejoša tendence stimulē tirgotājus pārdot, kas, savukārt, pastiprina cenu pazemināšanos. Augšupejoša tendence radīs vērtspapīru kopējās vērtības pieaugumu.

Drīz pēc ierobežotas atbildības principa ieviešanas sākās arī akciju tirdzniecība. Bija gatavi visi tie pamatmehānismi, ko var redzēt mūsdienu tirgū. Daži pirka akcijas nevis lai gaidītu peļņu, bet lai vēlāk tās pārdotu par augstāku cenu. Akciju tirdzniecība kļuva populāra, un gadsimteņu gaitā, sekojot pirmā mūsdienīgā uzņēmuma izveidošanai Dženovā, daudzās valstīs tika dibinātas biržas.

Finansu krīze ar vecām saknēm

Viena no senākajām un zīmīgākajām spekulācijām bija tirdzniecība ar tulpju sīpoliem, kas notika Holandē laikā no 1634. līdz 1637. gadam. Tulpju sīpoli tika ievesti Eiropā no Konstantinopoles un ātri kļuva populāri. Uzskatīja par sliktu toni, ja kāds savā dārzā neaudzēja tulpes. Arī vidusšķira pirka tulpju sīpolus, kas bija kļuvuši dārgi – viens tulpju sīpols maksāja 4600 florinu, tas ir, «jaunus ratus, divus pelēkus zirgus un jaunu aizjūgu».

Cilvēki pārdeva visu, lai tikai varētu nopirkt tulpju sīpolus. Visi domāja, ka pieprasījums būs vienmēr, un cenas tikai pieaugs. Beidzot neviens nespēja šādu dārgumu pat iestādīt savā dārzā.

Kāds pēkšņi atklāja, ka tirgus ir zaudējis saprāta robežas, un sāka iztirgot savus tulpju sīpolus. Panīka strauji izplatījās, un agrākie veiksmīgie tirgotāji tika izputināti.

No Dagens Nyheter 940402

Jau sešpadsmitajā gadsimtā ļaudis nodarbojās ar spekulācijām, kas stipri atgādina divdesmitā gadsimta notikumus. Spekulācijas ar tulpju sīpoliem izplatījās Holandē septiņpadsmitā gadsimta sākumā. Kad augstās šo sīpolu cenas sāka kristies, sākās panīka, kas sagrāva daudzu cilvēku cerības un pasākumus. Drīz uzmanība tika pievērsta akciju tirdzniecībai. Bija iespējams nopirkt akcijas, kad bija gaidāms, ka peļņa pieaugs, un pārdot tās, peļņai beidzoties. Bīstamības elements radās, jo tirgoņi bija aizņēmušies naudu, ko viņi domāja atdot kopā ar peļņu tad, kad pārdos akcijas.

Akciju sabiedrību skaits daudzkārojās. Eiropas valstīs tam radīja priekšrocības. Paplašinājās akciju tirdzniecība. Pirmā katastrofa vērtspapīru tirgū notika Anglijā 1720. gadā. Dienvidjūras Tirdzniecības Uzņēmuma (South Sea Trading Company) akciju cena krita, tāpēc notikumu nosauca par Dienvidjūras burbuli. Daudzi cilvēki, kas bija ieguldījuši naudu, tika izpostīti. Skaidri izpaudās daži no sabiedrību ar ierobežotu atbildību sistēmas trūkumiem. Anglijā tika izdoti jauni likumi, lai aizsargātu akciju īpašniekus. Francijā akciju sabiedrības tika aizliegtas.

Pirmais akciju sabrukums

Nākamais spekulāciju vilnis skāra akcijas. Šo gadījumu sauc par Dienvidjūras burbuli, un to bija plānojis skotu franču finansists Džons Lovs (John Law).

Dienvidjūras kompānijas paņēma visu Anglijas valsts parādu pret renti un tirdzniecības privilēģijām Dienvidjūrā un Dienvidamerikā. Tie, kuriem bija prasības pret valsti valsts obligāciju veidā, dabūja pārvērst tās sabiedrības akcijās.

Intensīvas reklāmas kampaņas rezultātā akciju kurss uzkāpa no 128 mārciņām janvārī līdz 1000 mārciņām 1720. gada jūlijā. Visi bija dzirdējuši par zelta un sudraba raktuvēm Peru un Meksikā un domāja, ka uzņēmums gūs lielus panākumus tirdzniecībā ar dienvidiem. Akciju panākumu iespaidā tika nodibinātas 200 mazākas sabiedrības ar stipri nereālu akciju vērtību.

Kad nāca gaismā ziņa, ka Dienvidjūras kompānijas atbildīgie ir pārdevuši savas personiskās akcijas, viss ziepju burbulis pārplīsa. Anglijas banka bija «sašūpota», un tūkstošiem cilvēku izputināti.

No Dagens Nyheter 940402

Tomēr pasaule atradās industrializācijas priekšvakarā, un bez pietiekama riska kapitāla revolūcijas temps varēja samazināties. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību bija vajadzīgas, lai nodrošinātu nepieciešamo riska kapitāla apjomu. Likumdevēji izšķīrās par to, ka jāizdod likumi, kas aizsargātu akciju īpašnieku intereses.

Tos, kas vēlējās iesaistīties darījumos ar sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, arī uzskatīja par aizsardzības cienīgiem. Nekontrolēti bankroti daudziem cilvēkiem radīja zaudējumus. Ierobežotas atbildības sistēmas izmaksas šķita lielas, un laiku pa laikam tika pieņemti jauni likumi, lai pastiprinātu valstisko kontroli pār šo sistēmu.

Akciju tirdzniecība dod iespējas iegūt noteicošu ietekmi uzņēmuma pārvaldē. Ir stingri noteikts, ka akciju vairākuma īpašnieki lemj pār akciju mazākuma īpašniekiem. Gadījās, ka vairākums izmantoja šo iespēju, lai pieņemtu mazākumam neizdevīgus lēmumus. Izrādījās, ka tad, ja mazākumam netiks garantēta īpaša aizsardzība, viņi neuzdrošināsies ieguldīt savu naudu, un riska kapitāla apjoms tādēļ var samazināties. Bija iemesls izdot likumus ne tikai lai nodrošinātu taisnīgumu, bet arī lai aizsargātu sistēmu, kas bija izdevīga sabiedrībai.

Pagājušā gadsimta beigās sabiedrības ar ierobežotu atbildību bija ieņēmušas savu stabilu vietu. Ražošanas un cita veida darbību pārsvarā veica šādas sabiedrības. Valdija viedoklis, ka sistēma sabiedrības ekonomiskajai attīstībai ir derīga, jo nodrošina riska kapitālu, veido jaunus pasākumus, rada darba vietas un paaugstina ražošanas efektivitāti. Valsts nebija atradusi, kā aizsargāt cilvēkus no spekulācijas elementiem, bet tā bija atklājusi, ka ir vērts un pat nepieciešami aizsargāt mazākuma daļu īpašniekus un tos, kas iesaistās darījumos ar sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Lai sistēma darbotos, tai nepieciešama uzticība. Tāpēc valsts izdeva likumus, kas paredzēja akciju sabiedrību darbības noteikumus.

3. nodaļa. Par statūtsabiedrībām pieņemto likumu pamati

Likumu satura vispārīgs raksturojums

Likumos, kas regulē Latvijas statūtsabiedrību (uzņēmumu) darbību, labi saskatāmi tirgus ekonomikas divi pamatprincipi – īpašnieka tiesības rīkoties ar savu īpašumu un vienošanās tiesības. Statūtsabiedrību likumos nelokāmi ievērots galvenais īpašuma tiesību princips, bet īpašnieku ietekmes regulēšanā izmantoti daži praktiski un vispārpieņemti risinājumi. Attiecībā uz vienošanās tiesībām īstenots kompromiss starp to, ko likums noteikumu formā pieprasa uzņēmumiem, un dibinātāju brīvību vienoties par īpašiem risinājumiem. Valsts cenšas radīt uzticību sistēmai. Tāpēc trešais temats statūtsabiedrību likumos ir uzņēmumu un to dibinātāju interešu aizsardzība.

Likumos noteiktā uzņēmumu struktūra ir vēsturiski pārbaudīta un atzīta par piemērotu. Tā pamatojas uz īpašnieku vienošanos, un autori vispārpieņemtos praktiskos risinājumus tikai ierakstījuši likumos. Uzņēmumu dibināšanā izveidotām vadošām struktūrām jāatbilst likumiem, kas ir gadsimtos uzkrātās pieredzes apkopojums. Citiem vārdiem – mūsdienu uzņēmuma struktūra atspoguļo tās vienošanās, ko īpašnieki agrākajos laikos ir atzinuši par praktiskām un efektīvām.

Uzņēmuma dibināšana ir sabiedrības izvirzīto noteikumu apvienošana ar brīvprātīgu vienošanos no to īpašnieku puses, kuri dod uzņēmumam kapitālu. Tas nozīmē, ka īpašnieki, vienojoties savstarpēji, paredz savam uzņēmumam īpašus noteikumus, kurus sauc par uzņēmuma statūtiem un kuriem ir juridisks spēks. Tāpat kā parlaments var grozīt valsts likumus, īpašnieki var grozīt sava uzņēmuma statūtus, lai ieviestu precīzākus pārvaldes mehānismus.

Likumu pantiem ir atšķirīgs juridisks spēks. Daži no tiem ir obligāti un jāizpilda pilnībā. Panti, kas nosaka akciju sabiedrību dibināšanas un lēmumu pieņemšanas kārtību tajās, kā arī tie, kuru mērķis ir tiesību aizsardzība, ir obligāti. Tie atspoguļo faktu, ka risks ir novirzīts uz sabiedrības darījumu partneriem, kas tāpēc pelna aizsardzību. Otra kategorija, kas jāaizsargā, ir mazākuma daļu īpašnieki. Tas ir īpaši svarīgi, lai radītu uzticību statūtsabiedrību sistēmai un nodrošinātu akciju sabiedrību spēju iesaistīt riska kapitālu. Likumā pat paredzēti sprieduma noteikumi, kas jāpiemēro tiesai, ja pārkāptas noteiktas likuma prasības.

Citi panti piemērojami tad, ja nav noslēgta vienošanās starp dibinātājiem. Tādējādi tie stājas spēkā tikai tad, ja nav nolemts citādi. Beidzot, daži panti ir ar norādījumu raksturu, tos var iekļaut statūtos, ja dibinātāji vēlas. Īpašnieki drīkst vienoties un ietvert sava uzņēmuma statūtos visu, kas nav pretrunā ar likumiem par akciju sabiedrībām vai citiem valsts likumiem. Dibinātāju vienošanās rezultātā izstrādātos noteikumus iekļauj statūtos, tiem ir juridisks spēks, un pēc statūtu reģistrācijas tie jāievēro. Statūtu pārkāpšanas gadījumi jāizskata tiesai.

Dažreiz likumus par akciju sabiedrībām uztver kā to īpašnieku standartvienošanās priekšlikumu, kuri vēlas dibināt kopīgu uzņēmumu. Dibinātājiem

tiek aiztaupītas pūles izstrādāt īpašas vienošanās. Tie var izmantot likumus kā praktisku un labi pārbaudītu modeli. Šādā aspektā tie ir ietvars, kurā dibinātāji zināmās robežās var paredzēt īpašus nosacījumus. Tajos vienlaikus ir noteikumi, kuri jāizpilda, un tādas daļas, ko var uzskatīt par priekšlikumiem. Likumi sniedz vienveidīgu un vispārēju priekšstatu par akciju sabiedrību būtību un vadības pamatiem. Īpaši noteikumi, kas iekļauti statūtos, var, no vienas puses, radīt tālejošas sekas uzņēmuma iekšējos un ārējos sakaros un attīstībā, un tos vajadzētu piesardzīgi novērtēt, ja kāds vēlas kļūt par īpašnieku.

Likumi par akciju sabiedrībām ir detalizētu un arī ļoti vispārēju pantu kopums. Smalki ir izstrādāti panti, kas nosaka attiecības starp īpašniekiem, sabiedrības dibināšanas kārtību un apstākļus, kas raksturo akciju sabiedrības. Citi panti drīzāk tikai pieskaras aplūkojamajam jautājumam un nesniedz detalizētas instrukcijas, piemēram, kā vajadzētu organizēt valdes darbu. Tirgus ekonomikā uzņēmumi darbojas saskaņā ar zināmām tradīcijām, un likumu autori nav uzskatījuši par vajadzīgu iedziļināties detaļās. Katram uzņēmumam atstāta piemērotu darba paņēmieni izvēles brīvība. Pieredze rāda, ka šie paņēmieni nav atšķirīgi.

Likumi par akciju sabiedrībām pieder pie privāto tiesību daļas. Valsts neceļ prasību to pārkāpšanas gadījumā. Domstarpības un sūdzības par sliktu vadību vai likumu, vai statūtu pārkāpumus var izskatīt tiesa civilprocesa kārtībā. Sūdzētājs varētu būt akcionāru pilnsapulce, mazākuma akciju īpašnieki vai pat viens akciju īpašnieks. Tā kā valdes locekļiem ir īpaša atbildība, var sagaidīt, ka tos apsūdz par patiesiem vai šķietamiem trūkumiem. Arī revidentu tāpat kā citu uzņēmuma struktūrvienību locekļus, ieskaitot izpilddirektoru, var apsūdzēt par nepienācīgu savu pienākumu veikšanu. Ja viņus atzīst par vainīgiem, viņiem jāsedz uzņēmumam radītie zaudējumi, kas reizēm var sasniegt lielas summas.

Statūtsabiedrību divi veidi

Statūtsabiedrību likumi definē dažādu veidu uzņēmumus. Pastāv šķirtne starp sabiedrībām ar neierobežotu un ierobežotu atbildību. Sabiedrībās ar pilnu un personisku atbildību īpašniekiem jāatbild ar visu savu īpašumu par uzņēmuma saistībām. Šāds uzņēmums tomēr var būt juridiski patstāvīgs ar savu nosaukumu un tiesībām slēgt darījumus.

Stingrākas prasības likums izvirza sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Dažreiz atbildības ierobežošanu uzskata par privilēģiju, un prasības un ierobežojumi, ko nosaka likums, ir maksa par to.

Dažās valstīs, arī Latvijā, ir divu veidu sabiedrības ar ierobežotu atbildību: vienas, kuras dibinājuši daži vai pat viens īpašnieks, kuras Latvijā sauc par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību un apzīmē ar saīsinājumu SIA, un otras, kuras sauc par akciju sabiedrībām un Latvijā apzīmē ar saīsinājumu AS, kurām ir vairāki vai daudzi īpašnieki un kurām ir tiesības izlaist vērtspapirus – akcijas. Pirmā veida uzņēmumiem noteikumi ir vienkāršāki. Tiem ir daudz lielāka brīvība iekšējās organizācijas izvēlē salīdzinājumā ar akciju

sabiedrībām. Dažās valstīs ir tikai viena veida sabiedrības ar ierobežotu atbildību, ko sauc par akciju sabiedrību, un gan mazajiem viena īpašnieka uzņēmumiem, gan lielajām sabiedrībām ar tūkstošiem akcionāru tiek piemēroti vieni un tie paši daudz sarežģītāki noteikumi.

Šajā grāmatā galvenokārt tiks aplūkoti akciju sabiedrību pārvaldes jautājumi tirgus ekonomikas apstākļos.

Akciju sabiedrības pārvalde

Likumi pamatojas uz īpašuma un īpašnieka tiesībām lemt par savu īpašumu. Tie parasti paredz vairāk nekā vienu uzņēmuma īpašnieku. Ja dažādi īpašnieki izmantotu savas tiesības rīkoties ar īpašumu, kas pieder visiem kopā, uzņēmuma vadībā rastos haoss. Īpašnieku ietekmi vajadzēja formalizēt. Praktiskais problēmas risinājums ir tāds, ka īpašnieki satiekas un izlemj par uzņēmuma jautājumiem. Šo tikšanos sauc par dalībnieku vai akcionāru pilnsapulci vai gadskārtējo sapulci, jo tā parasti notiek vienreiz gadā. Īpašnieku vairākums visos gadījumos lemj pār mazākumu stingri atbilstoši savam akciju daudzumam. Vienam īpašniekam ir tik daudz balsu, cik akciju viņam pieder, ja nav nekādu citādu noteikumu balsošanas tiesību ierobežošanai. Tas nozīmē, ka tie, kam kopīgi pieder vairāk nekā puse akciju, lemj pār pārējiem īpašniekiem, un tas, kam pieder vairāk nekā puse akciju, var lemt pats, bet tikai akcionāru pilnsapulcē.

Akcionāru pilnsapulce ir uzņēmuma augstākā lēmējinstītūcija. Tikai akcionāru pilnsapulcē var grozīt vai pieņemt jaunus statūtus. Tam nepieciešams kvalificēts balsu vairākums, lai aizsargātu mazākuma tiesības. Lielākajā daļā valstu akcionāru pilnsapulce var izdot uzņēmumam saistošus norādījumus, kas jāievēro.

Gadskārtējā akcionāru pilnsapulce ievēl pārvaldes institūcijas, kam jāuzņemas sabiedrības lietu vadība gada laikā līdz nākamajai akcionāru sapulcei. Pārvaldes institūciju raksturs un noteikumi, kas tām jāievēro, dažādās valstīs ir nedaudz atšķirīgi. Tomēr visbiežāk akcionāru pilnsapulce ievēl valdi, kas vada uzņēmumu līdz nākamajai gadskārtējai akcionāru pilnsapulcei. Gada beigās valde akcionāru sapulcē jāziņo akciju īpašniekiem par uzņēmuma lietām, sniedzot pilnu pārskatu par darbības rezultātiem. Lai veiktu kontroli, pilnsapulce ievēl revidentu.

Īpašnieku tiesības lemt par savu īpašumu tiek nodotas valdei, uzticot tai pārvaldi, lai attīstītu uzņēmumu un gūtu peļņu īpašnieku interesēs. Kopā ar tiesībām vadīt uzņēmumu valde saņem arī atbildību par vadišanas saprātīgumu, tās atbilstību likumiem un uzņēmuma statūtiem. Likumi diezgan sīki nosaka, kādus ziņojumus valde gatavo īpašniekiem. Īpašnieki izskatīs ziņojumus gadskārtējā pilnsapulcē un izlems, vai var atbrīvot valdi no atbildības. Valde un revidents var kļūt atbildīgi par īpašniekiem nodarītajiem zaudējumiem valsts likumu vai uzņēmuma statūtu pārkāpšanas vai neievērošanas dēļ.

Akcionāru pilnsapulce vienmēr ir augstākā lēmējinstītūcija uzņēmumā. Un īpašos gadījumos vai tad, kad to prasa statūti, var sasaukt ārkārtas sapulces.

Uzņēmumu pārvalde akcionāru pilnsapulcē ievēro likumus. Lielāks kapitālieguldījums uzņēmumā dod lielākas balsstiesības. Vairākums ievēl valdē direktorus. Tas nozīmē, ka viņi pārstāv akcionāru vairākumu (ja statūtos nav noteikts, ka mazākumam ir tiesības iecelt valdē savus pārstāvjus). Arī uzņēmums tiek vadīts stingrā saskaņā ar vairākuma principu. Tas nozīmē, ka valdē un citās pārvaldes institūcijās (padomē, komisijās un komitejās) lēmumus pieņem ar balsu vairākumu. Tomēr balsošana dažādās institūcijās ir personiska, tas ir, katrai personai ir viena balss.

Uzņēmuma stratēģiskā un ikdienas vadība

Valdei ir uzticēta īpašnieku manta. Akcionāru pilnsapulce tāpēc ievēl valdi, kam jāattīsta uzņēmums, padarot to ienesīgu ne vien kārtējā gadā, bet arī paredzamā nākotnē. Tādējādi valde ir uzņēmuma stratēģiska struktūrvienība, kas virza uzņēmumu uz tādu stāvokli, kurā tam vajadzētu būt ienesīgam, pat ja iestājas nelabvēlīgi ekonomiski apstākļi tajās valstīs, kur ir šī uzņēmuma tirgi. Valdes darbs attiecas uz visiem uzņēmuma darbības aspektiem. Tirgus ekonomikā tai jāpārlicinās, ka uzņēmuma ražotās preces vai sniegtie pakalpojumi ir pieprasīti. Tas nozīmē, ka valdei jāzina, ka uzņēmums saņem savlaicīgu un precīzu tirgus informāciju. Nākamais uzdevums ir likt uzņēmumam ražot tieši to, ko gaida tirgus, un tieši tad, kad tas ir vajadzīgs. Valde nevar būt pārliecināta, ka uzņēmums dos īpašniekiem peļņu, ja tā savlaicīgi nespēj nodrošināt zemākas ražošanas izmaksas nekā konkurentiem, vai palielināt tirgus cenu.

Valdei jāpieņem svarīgi lēmumi par uzņēmuma resursu izmantošanu. Šajā nozīmē tā ir pārņēmusi vecās sistēmas centralizētās plānošanas organizācijas pienākumus. Tūkstos uzņēmumu valde lemj par ieguldījumiem fabriku celtniecībā, tehnoloģijā vai jaunu iekārtu iegādē, jaunās izpētes programmās vai jaunos darbības veidos. Tirgus ekonomikā valde pieņem daudzus lēmumus par resursu izmantošanu tādiem mērķiem, kas nav pazīstami plānveida ekonomikā: jaunu tirgu apgūšana, ieguldījumi lielās mārketinga kampaņās, lai mainītu pircēju priekšstatus par piedāvāto produkciju, savienību veidošana ar citiem uzņēmumiem vai to pirkšana.

Dažās valstīs daļu valdes locekļu izraugās no cilvēkiem, kas nestrādā uzņēmumā. Viņi ziedo laiku valdes sapulcēm, informācijas ieguvei un sagatavošanai. Valdes institūcijas pastāvēšana ļauj īpašniekiem ne vien ievēlēt savus pārstāvjus, bet arī uzņēmumu uzticēt grupai īpašu un izcilu cilvēku.

Valde pēc apspriešanās lēmumus pieņem ar balsu vairākumu. Darba diapazons ir viss uzņēmums, un attiecīga ir arī valdes atbildība. Direktori solidāri atbild par uzņēmuma lietām. Valde ir īpaši atbildīga, lai uzņēmums ievērotu likumus, un ir tāpēc viena no sistēmas garantēm.

Valdes uzdevums nav tieši veikt praktiskus pasākumus, kas dod uzņēmumam peļņu, bet gan savākt informāciju, lai tā katru brīdi zinātu, ka uzņēmums ik dienas strādā ienesīgi.

Darbību ik dienas vada izpilddirektors, ko ieceļ valde. Parasti izpilddirektoram ir vadības komanda, direktora komanda vai direktorāts, kas viņam palīdz vadīt uzņēmuma darbu. Komandu parasti veido speciālisti, kas uzņēmumā vada ražošanu, mārketingu, finanses, personālu utt. Dažās valstīs augstākajā vadības līmenī ir izveidojusies cita tradīcija. Piemēram, Vācijā uzņēmumus vada nevis viens izpilddirektors, bet maza izpilddarbinātāja komanda.

Likumi samērā vispārējos nosacījumos norobežo dažādu vadības struktūru atbildību un pienākumus. Dažas prasības, kas tām jāievēro, tomēr ir vairāk izvērstas, piemēram, valdes un padomes locekļu skaits, balsošanas procedūra un gadījumi, kad direktors var izvairīties no atbildības. Zviedrijā arī izpilddirektora pienākumus nosaka likums, un viņš tāpat kā valde ir pārvaldes institūcija. Direktorāta vai vadības komandas stāvokli likumos nenosaka, izņemot gadījumus, kad tie ir valdes daļa, kā, piemēram, Anglijā.

Uzņēmuma kontrole

Viens no galvenajiem akciju sabiedrību likumu tematiem ir uzņēmuma kontrole. Tā kā īpašnieki tieši ietekmē uzņēmumu, piedaloties sapulcē, kas parasti notiek vienreiz gadā, viņiem ir uzņēmuma neatkarīgas pārbaudes tiesības. Arī valstij ir īpašas intereses sabiedrību ar ierobežotu atbildību kontrolē. Īpašniekiem pārbaudes nodrošina to, ka viņu īpašums tiek pareizi izmantots. Kontrole, kas paredzēta likumā, dod garantiju visiem, kas ir ekonomiski saistīti ar uzņēmumiem, ka tie necietīs, ja lietas netiks kārtotas pareizi. Šajā nozīmē kontrole ir vajadzīga, lai radītu uzticību sabiedrībām ar ierobežotu atbildību.

Par pārbaudi atbild neatkarīga vienība, ko sauc par revidentu. Vēsturiski šo posteni ir veidojuši īpašnieki, tāpēc revidentu ievēl akcionāru pilnsapulce. Revidenta pienākums ir pārbaudīt, vai gada pārskati patiesi atspoguļo stāvokli uzņēmumā. Viņš pats ziņo gadskārtējai pilnsapulcei. Revidentu vienlaikus uzskata arī par garantiju tiem, kas iesaistās darījumos ar uzņēmumu. Tāpēc viņa ziņojums ir publisks. Revidentu var uzskatīt par ierobežotas atbildības sistēmas sargkareivi.

Revidenta pienākumu loks dažās valstīs ir plašāks. Viņš pārbauda arī to, vai valde un izpilddirektors ievēro valsts likumus, uzņēmuma statūtus un akcionāru sapulces norādījumus.

Dažās valstīs, arī Latvijā, uzņēmuma kontroli veic īpaša institūcija. Īpašnieki nevēlas aprobežoties ar akcionāru sapulci un ietekmēt uzņēmumu tikai vienreiz gadā. Tāpēc akcionāri ievēl paši savus pārstāvjus, kas sekos viņu īpašuma izmantošanai visu gadu. Šī tradīcija ir ietverta Vācijas un Norvēģijas, kā arī dažu citu valstu likumos, kas paredz īpašas pārvaldes institūcijas – padomes (novērotāju padomes) – izveidošanu. Akcionāru pilnsapulce ievēl

īpašnieka pārstāvjus par padomes locekļiem. Padomei jāseko uzņēmuma lietu gaitai gada laikā līdz nākamajai akcionāru sapulcei. Pamatā īpašnieku ietekme ir tuvināta valdes darbam.

Ja ir ievēlēta novērotāju padome, tā kontrolē uzņēmuma darbības atbilstību valsts likumiem, uzņēmuma statūtiem un akcionāru sapulces norādījumiem. Padome var reaģēt un sasaukt ārkārtas akcionāru sapulci, ja tas šķiet vajadzīgs. Dažās valstīs novērotāju padomei ir dotas tiesības ievēlēt valdi un pieņemt galīgos lēmumus svarīgos lietišķos jautājumos, kas varētu īpaši ietekmēt īpašnieku intereses.

Aizsardzības pasākumi

Vairākuma princips atbilst domai, ka tam, kuram pieder lielāka uzņēmuma daļa, vajadzētu būt lielākai noteikšanai pār to. Valstij rūp, lai pēc iespējas vairāk kapitāla tiktu ieguldītas rūpnieciskajā attīstībā. Ja vairākums var rīkoties, neraizējoties par mazākumu, neviens neuzdrošināsies pirkt akcijas, jo baidīsies, ka vairākums to varētu ļaunprātīgi izmantot. Valsts vēlas aizsargāt uzticību sistēmai. Tāpēc statūtsabiedrību likumos ietverts princips, ka mazākumam ir savas tiesības un tas pelna aizstāvību.

Statūtsabiedrību likumi dod visiem dalībniekiem vienādas tiesības uz informāciju. Visiem akciju īpašniekiem, pat tad, ja tiem pieder tikai viena akcija, ir tiesības uz pilnīgu informāciju, piemēram, gada pārskatu. Katru īpašnieku uzaicina uz akcionāru pilnsapulci, un katram akciju īpašniekam ir tiesības uzdot jautājumus, paust viedokli vai izteikt priekšlikumus. Tikai lēmumu pieņemšanā parādās katra akcionāra balsu skaita loma.

Dažreiz likumā ir ietverts vispārējs princips, saskaņā ar kuru uzņēmums jāvada visu akcionāru interesēs. Šāda likuma prasība domāta galvenokārt valdei un nozīmē to, ka visos gadījumos jāievēro visa uzņēmuma, nevis kāda akcionāra vai to grupas intereses, pat tad, ja viņiem pieder balsu vairākums.

Relatīvo līdzsvaru starp īpašniekiem nedrīkst negodīgi mainīt. Tāpēc visiem akcionāriem jāsaņem viena un tā pati informācija par jaunu akciju izdošanu, kā arī vienāds piedāvājums parakstīties uz jaunām akcijām.

Tie, kam pieder būtisks mazākums, parasti vairāk nekā desmit procentu, saņem daudzas īpašas tiesības, lai gūtu tikpat labu priekšstatu par uzņēmuma darbu kā vairākums, kam droši vien pieejama valdes vai novērotāju padomes informācija. Šāds kvalificēts mazākums parasti drīkst iecelt pats savu revidentu, kas var pārbaudīt skaitļus neatkarīgi no vairākuma ievēlētā revidenta. Mazākuma aizsardzībai domāta arī prasība statūtu grozījumus pieņemt ar kvalificētu balsu vairākumu. Uzņēmuma statūtos var paredzēt arī citus pasākumus mazākuma interešu aizsardzībai. Piemēram, mazākumam var garantēt noteiktu vietu skaitu valdē.

Skaita tikai akcionāru pilnsapulcē klātesošo īpašnieku (un to personu, kas īpaši pilnvarojušas kādu balsot savā vietā) balsis. Tās akcijas, kuru nav klāt, nevar īstenot savas tiesības. Tāpēc ir noteikumi, kuri aizsargā akcionārus no

pārsteidzīgiem aicinājumiem uz ārkārtas akcionāru pilnsapulcēm un no informācijas trūkuma. Tādējādi tiek aizsargāta viena īpašnieku daļa no citas, kas ir mazākumā, vai pat vairākums pret sazvērētības mēģinājumiem ārkārtas akcionāru sapulču laikā. Tāpēc likumi ir ļoti detalizēti jautājumos par to, kā un kādā kārtībā jāsasauc akcionāru sapulce. Darba kārtība jānosūta noteiktu laiku pirms sapulces, un ir aizliegts tai vēlāk pievienot jaunus punktus. Lēmumus, kas pieņemti, pārkāpjot likumu, tiesa var pasludināt par spēkā neesošiem.

Institūcija, kas aizsargā ārējās intereses, ir revidents. Ziņām par uzņēmuma stāvokli ir jābūt pareizām un patiesi jāatspoguļo stāvoklis. Tomēr šai aizsardzībai nebūtu nozīmes, ja revidenta apliecinātās ziņas nebūtu pieejamas. Tāpēc statūtsabiedrībās tiek īstenots atklātuma princips. Noteiktiem dokumentiem – gada pārskatam, bilancei un paziņojumiem par peļņu un zaudējumiem, jābūt publiskiem un visiem pieejamiem. Katrs var pārbaudīt uzņēmuma paša kapitāla lielumu. Valdes un padomes locekļi, dažās valstīs arī izpilddirektori, vārdi ir publiski pieejami.

Katram, kas vēlas iegādāties uzņēmuma akcijas, jābūt iespējai uzzināt, vai pastāv atsevišķu īpašnieku grupu ietekmes ierobežojumi, balsstiesību ierobežojumi akcionāru pilnsapulcē vai kādi citi apstākļi, kurus būtu lietderīgi zināt. Var arī būt citi noteikumi, kas dod akciju sabiedrībai īpašu raksturojumu. Tāpēc arī uzņēmuma statūti ir publiski, un katrs grozījums tajos ir jāreģistrē.

Ierobežotas atbildības princips izraisa otru aizsardzības pasākumu virzienu. Uzņēmuma pamatkapitālam jābūt īpaši aizsargātam, jo tas garantē saistību izpildi. Citas personas, piemēram, piegādātāji, kreditori un klienti, kas ir atkarīgi no uzņēmuma atbalsta nākotnē, neuzdrošinātos iesaistīties darījumos, ja nebūtu garantijas, ka uzņēmums atbild par sevi. Arī valsts kā nodokļu savācēja ir atkarīga no tā, vai uzņēmums varēs dzīvot saskaņā ar savām saistībām.

Uzņēmuma pamatkapitālu var palielināt no uzkrātās peļņas. To var iztērēt, vienu vai vairākus gadus ciešot zaudējumus. Ja pamatkapitāls ir izšķiests, ārējiem kreditoriem pastāv briesmas zaudēt bankrota gadījumā. Dažās valstīs akciju sabiedrībām jāsūta īpašs signāls, ka viņu pamatkapitāls ir apdraudēts. Ziņām par to jābūt pieejamam visiem, kas vēlas to pārbaudīt.

Viedokli, ka uzņēmuma pamatkapitāls jāaizsargā no tiem, kas šo kapitālu ieguldījuši kādreiz uzņēmumā, tas ir, no īpašniekiem, var uzskatīt par paradoksu. Tomēr jāatceras, ka īpašnieki ietekmē uzņēmumu. Var gadīties, ka viņi vēlas saņemt dividendes ātrāk nekā to atļauj peļņa. Tāpēc īpašniekiem nav atļauts lemt pilnsapulcē par dividenžu palielināšanu tādā mērā, ka tiek apdraudēts kapitāls.

Īpašnieki, kam ir noteicošais stāvoklis vadības struktūrvienībās, varētu izmaksāt sev naudu citos veidos, ja akcionāru pilnsapulce nevar lemt par tik lielu dividenžu apjomu, ko īpašnieki uzskata par pietiekamu. Tādus maksājumus var veikt, izmantojot vairākus mehānismus. Akciju sabiedrību likumi cenšas noteikt preventīvus pasākumus. Piemēram, uzņēmumam var

neļaut izsniegt īpašniekiem un to radniekiem aizdevumus vai maksāt pārāk lielas summas par konsultācijām vai citiem pakalpojumiem, ko varētu sniegt īpašnieki.

Pārvaldes institūciju locekļu personiskā atbildība

Sabiedrību ar ierobežotu atbildību sistēma ierobežo akcionāru risku. Risks tiek novirzīts uz trešajām personām, kas kāro darījumus ar sabiedrību. Akciju sabiedrību likumi ir izstrādāti, lai aizsargātu ierobežotas atbildības sistēmu. Ir izstrādāta stingra likumu un noteikumu vadības un uzraudzības sistēma. Šīs sistēmas ievērošana ir priekšnoteikums ierobežotas atbildības priekšrocību izmantošanai. Ir cena, ko samaksā par ierobežotas atbildības priekšrocību. Ja likuma prasības nav ievērotas, tiek atcelti atbildības ierobežojumi. Tomēr tas neskar īpašniekus, tas ir, akcionārus, bet gan tos, kam uzticēts vadīt sabiedrības ar ierobežotu atbildību lietas, tas ir, valdes un novērotāju padomes locekļus, revidentu un izpilddirektoru.

Astoņi valdes locekļi Gota bankā prasa 300 miljonu

Gota Banka pieder tām Zviedrijas finansu iestādēm, kas satapās ar lieliem kredītu zaudējumiem. 90. gados nodokļu maksātāji bija spiesti atbalstīt banku ar vairāk nekā 20 miljardiem kronu. Šodien banka pieder valstij, un tuvākajā laikā to pārņems Nordbanken.

Vispirms ir runa par aizdevumiem – spekulācijām ar nekustamo īpašumu. Ir «pastāvējusi neuzmanība» pārvaldes līmenī. Šī neuzmanība ir pamatā astoņu valdes locekļu prasībai par zaudējumiem.

Ievēribas cienīgs ir fakts, ka arī personāla pārstāvis valdē ir ietiesāts.

Banku kustības likuma piektās nodaļas pirmais paragrāfs nosaka: «Ja kāds no bankas vadošajiem darbiniekiem kļūdas vai neuzmanības dēļ rada zaudējumus bankai, kad viņš izpilda savu pienākumus, viņam ir jāatlīdzina zaudējums.»

Pārbaude bankā ir parādījusi dažādus nozīmīgus trūkumus. Pēc izmeklēšanas rezultātiem ir runa par kredīta došanu bez galvojuma.

Daži piemēri no izmeklēšanas rezultātiem:

- nav īstu kredīta piešķiršanas pamatojumu;*
- nav analīzes par to, vai kredītaņēmējs ir spējīgs atmaksāt kredītu un procentus;*
- bankas dokumentācija nav pilnīga un satur nestrukturētu informāciju;*
- vērtējums par nekustamo īpašumu, kas tie rēķināts kā ķīla, nav pilnīgs.*

No Dagens Nyheter 931231

Par finansiālo karuseli jātbild revidentam

Kāda ir revidenta atbildība par nebūšanām uzņēmumā? Šis jautājums tika izvirzīts Stokholmas tiesā, kur diviem no Gusums Bruk revidentiem tika prasīts atbildēt uz jautājumu par radušos zaudējumus. Principā runa ir par atbildības sadalīšanu starp firmas valdi un revidentiem.

Karuselis ap šo Gusums Bruk ir viens no lielākajiem ekonomiskajiem mudžekļiem mūsdienu Zviedrijā. Uzņēmums pats par sevi starp sava profila uzņēmumiem ir viens no vecākajiem valstī. Tajā tiek ražotas vara un misiņa caurules, kā arī rāvējslēdzēji.

Septiņdesmito gadu vidū galvenais īpašnieks un reizē arī izpilddirektors spekulēja ar metāliem Londonas metālu biržā. Sākumā tirgus gāja labi, bet iegūtās naudas summas tika pārskaitītas privātajos kontos. Kad šis afēras sāka iet sliktāk, sabiedrības ekonomiskais direktors slēpa spekulācijas zaudējumus uzņēmuma grāmatvedībā. Vairāk nekā desmit gadu viņiem abiem kopā izdevās šīs mahinācijas noslēpt.

1986. gadā Gusums Bruk bankrotēja. Iztrūkums bankrota summā pēc tam bija 100 miljoni kronu. Pēc vairāku gadu izmeklēšanas šie abi cilvēki tika notiesāti ar ilgstošu cietumsodu sakarā ar smagiem pārkāpumiem grāmatvedībā.

Radās daudz jautājumu sakarā ar faktu, ka šo desmit gadu laikā ne valde, ne revidents neredzēja šīs mahinācijas. Galvenajam Gusums Bruk revidentam Stokholmas tiesa piesprieda 5 miljonus kronu lielu naudas sodu. Tā ir viena no lielākajām summām, kas piedzīta no zvērināta revidenta Zviedrijā. Tiem, kas šo zaudējumu piesprieda atmaksāt, tomēr nācās samierināties ar mazāku naudas summu nekā bija pieprasīts.

Tiesā, starp citu, tika konstatēts, ka revidents «nav pārbaudījis finansu pārskatu par 1985./86. gadu, kā tas būtu nepieciešams saskaņā ar likumu, un tāpēc savas neuzmanības dēļ līdzdarbojies nepatiesu aktīvu un pasīvu uzrādīšanā. Ja revidents būtu darbojies pēc revidentu likumiem, iztrūkums nebūtu noslēpts.»

Mahinācijas tika taisītas, galvenokārt pārvērtējot noliktavu un uzrādot pārāk mazus parādus. Mērķis bija slēpt lielos zaudējumus.

No Dagens Nyheter 930908

Akcionāri var lemt tikai gadskārtējo vai ārkārtējo akcionāru pilnsapulču laikā. Viņi ir nodevuši atbildību par uzņēmuma vadību un uzraudzību šim nolūkam īpaši ievēlētām personām. Šīs personas, kā jau atzīmēts, ir sistēmas garantija trešajām pusēm, kas uzņemas paaugstinātu risku, iesaistoties darījumos ar sabiedrībām ar ierobežotu atbildību. Gan akcionāri, gan trešās puses var saukt pārvaldes institūciju locekļus pie atbildības par neuzmanīgu vai nevērīgu izturēšanos, kā arī par tišu darbību, lai iedzīvotos uz citu pušu vai uzņēmuma

rēķina. Tādējādi gan neuzmanīgu valdes locekli, gan revidentu var saukt pie atbildības par klientiem, kreditoriem vai dalībniekiem radītajiem zaudējumiem. Direktoru, kas snavdis valdes sēdes laikā, var saukt pie atbildības par zaudējumiem tāpat kā direktoru, kas tiši darbojies blēdīgi.

Revidenti Gunārs Blumbergs un Bertils Openheimers ir daži no grāmatas «Uzņēmums krīzē» autoriem. Tiesas darbi kopš 1987. gada kļūst arvien biežāki, atzīmē autori. Tagad daudzi ir iemācījušies atgūt izkrāpto naudu.

Grāmatā vispirms tiek sniegti reāli tiesas procesu apraksti par valdes finansiālo atbildību un gadījumi, kas attiecas uz revidenta atbildību. Valde var norādīt darba apjomu, piemēram, izpilddirektoram, bet tā nekad nevar atteikties no atbildības. Bez tam valde var kontrolēt, vai viss izdarīts pareizi.

Valdes locekļiem jābūt aktīviem. Nav iespējams noņemt no sevis atbildību ar to, ja kāds nav uzdevis jautājumus vai nav bijis informēts. Atbildību var prasīt ne tikai no valdes locekļa un direktora, bet arī no aizvietotājiem valdē.

No Dagens Nyheter 931201

Uzņēmuma statūti ir tā iekšējie likumi. Kā jau minēts tiem ir tāds pats juridiskais spēks attiecībā pret pārvaldes institūciju locekļiem kā valsts likumiem. Tādējādi pārvaldes institūciju locekļus var saukt pie atbildības par uzņēmuma statūtu pārkāpumiem, pieprasot atlīdzināt zaudējumus un bojājumus, ko šādi pārkāpumi varētu būt izraisījuši trešajām pusēm vai akcionāriem.

Atbildība sabiedrībā ar ierobežotu atbildību ir atņemta akcionāriem un nodota pārvaldes institūciju locekļiem. Valžu un padomju locekļiem, revidentiem un izpilddirektoriem ir iespējas kontrolēt uzņēmumu un pārzināt tā lietas. Viņi ir ierobežotas atbildības sistēmas garanti. Viņu uzdevums prasa labas likumu un statūtu zināšanas, darījumu prasmi, kas apvienota ar personisku godīgumu. Darījumu partneriem ir ierobežotas iespējas iepazīties ar statūsabiedrības lietām, viņiem jāpaļaujas uz pārvaldes institūcijām.

4. nodaļa. Eiropas un Amerikas statūsabiedrību likumi

Ievads

Aplūkojot dažādu valstu statūsabiedrību likumus, redzam to, ka pamatprincipi tajos ir vieni un tie paši. Tās ir īpašuma tiesības un vienošanās tiesības. Statūsabiedrību pamatā ir ierobežotas atbildības princips, bet sabiedrība uzskata, ka nepieciešams iejaukties, lai radītu noteiktu aizsardzību, kuras pamatvirzieni un paņēmieni aplūkoti iepriekšējā nodaļā.

Tomēr Eiropā un Ziemeļamerikā ir divas atšķirīgas likumu tradīcijas. Pirmās dominē kontinentālajā Eiropā, tās sauc par kontinentālajām tiesībām. Otrās radušās Anglijā un ietekmējušas ASV likumu sistēmu, tās sauc par anglosakšu tiesībām.

Vācijas un latīņu pasaules likumi radušies no Senās Romas tiesībām. Šāda parauga likumus izmanto Eiropas kontinentā un Ziemeļvalstīs. Romiešu tiesību tradīcijas nosaka likumu prasības un satur smalkus priekšrakstus tiesām. Tādējādi likumam var būt pievienots liels daudzums paskaidrojumu, kuros likumdevējs parāda, kā viņaprāt tas būtu jāpiemēro. Tas nozīmē, ka likumus var atjaunot, tiem var piešķirt jaunu izskatu un plašāku darbības lauku ar likumdevēja lēmumu.

Anglosakšu tradīcijas izmanto Lielbritānijā un valstīs, kas bija pakļautas angļu ietekmei, piemēram, Indijā, Austrālijā un, kā jau minēts, Savienotajās Valstīs. Anglosakšu likumi pamatojas uz praksi un agrākajiem spriedumiem. Lieta, kurā agrāk taisīts spriedums, tieši ietekmēs jaunu lietu tikai tad, ja tā būs identiska. Tā kā vairumā gadījumu lietas satur jaunus apstākļus, tiesai jāpaplašina sprieduma sfēra, ievērojot šos apstākļus un iekļaujot tos jaunajā spriedumā, kas turpmāk ietekmēs nākamās lietas.

Anglosakšu sistēmu sarežģī fakts, ka Anglijā pastāv divas paralēlas tiesu sistēmas, kam ir savi jurisdikcijas apgabali, kas tomēr zināmā mērā pārklājas. Savienotajās Valstīs katram štatam ir sava likumu sistēma. Jaunu likumu var pieņemt dažādos štatos, bet katra štata kongress var to grozīt un papildināt.

Daļa Zviedrijas likumu apraksta līgumslēgšanas principus. Tie ir saistoši pusēm tikai tad, ja puses nav precīzi vienojušās par kaut ko citu. Vienošanās, kas izstrādātas līgumu formā un kas pieder anglosakšu tradīcijām, kļūst arvien formālākas un pamatīgākas, ietverot arī definīcijas, jo nevar tādā pašā mērā paļauties uz valsts likumu struktūru.

Tādējādi statūsabiedrību likumi valda valstīs ar dažādām tradīcijām un kultūru. Tas ir izraisījis dažas atšķirības. Agrāk ir bijuši koordinācijas mēģinājumi starp Ziemeļvalstīm, tagad vērojami harmonizācijas centieni Eiropas Savienības ietvaros. Aplūkojot nacionālo īpašību un vēstures daudzveidību, tiešām pārsteidz, ka atšķirības nav lielas. Tomēr valstīs ir ietekmējuši starptautiskā tirdzniecība, un likumiem ir stingrs pamats tirgus ekonomikā. Jāatzīmē, ka statūsabiedrību likumu struktūra visās valstīs ir vienāda.

Dažādās valstīs uzņēmumu pārvaldes organizēšana ir atšķirīga. Analizējot likumu attīstību pēdējo simt piecdesmit gadu laikā, var redzēt, ka pārvaldes paņēmieni ir veidojušies nedaudz citādi. Latvijas likums stipri atgādina Vācijas likumu, bet daži risinājumi aizgūti citās valstīs. Ietekmēm sajaucoties,

veidojušās Latvijas likuma īpatnības. Tāpēc ir interesanti salīdzināt dažu Eiropas un Amerikas valstu statūtsabiedrību likumu galvenās iezīmes.

Vācijas likums

Vācijā ir divu veidu sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Lielāko daļu dēvē par GmbH (Gesellschaft mit beschränkter Haftung). Vairums mazo un vidējo uzņēmumu ir GmbH. Kopā pastāv apmēram 500.000 GmbH. Tikai lielākie Vācijas uzņēmumi ir Aktiengesellschaften, tas ir, akciju sabiedrības (AG). Tikai apmēram 2800 uzņēmumu var pievienot savam nosaukumam burtus AG, lai parādītu, ka tās ir akciju sabiedrības. Vācijas akciju sabiedrību likums ir ietekmējis citu valstu, arī Latvijas, uzņēmējdarbības likumus, un tāpēc tiks aplūkots šis likums, lielākoties atstājot GmbH novārtā.

Vācijas akciju sabiedrībā ir četras pārvaldes institūcijas: akcionāru pilnsapulce (Hauptversammlung), novērotāju padome (Aufsichtsrat), izpildvalde (Vorstand) un revidents, ko sauc arī par sabiedrisko grāmatvedi. Uzņēmuma struktūrvienību funkcijas atšķiras no citām valstīm, tāpēc labāk arī ievērot to vācu nosaukumus, jo tulkojums varētu piešķirt tām citu nozīmi.

Akcionāru pilnsapulce ievēl daļu novērotāju padomes locekļu. Viņi pārstāv īpašniekus un seko uzņēmuma darbam laikā starp akcionāru gadskārtējām sapulcēm. Īpašnieku vara tādējādi pietuvināta uzņēmumam. Tomēr to zināmā mērā līdzsvaro tie novērotāju padomes locekļi, ko ievēl uzņēmumā nodarbinātie. Pamatjautājums ir, kādas ir novērotāju padomes locekļu proporcijas. Ogrūpniecībā un tēraudkausēšanas nozarē kopš piecdesmitajiem gadiem ir atsevišķs likums, kas paredz, ka pusi novērotāju padomes locekļu ievēl akcionāru pilnsapulce un pusi – darbinieki. Ir viena neitrāla persona, kas varētu līdzsvarot stāvokli, bet praksē tai nav bijusi likumā paredzētā nozīme. Lielāko domstarpību daļu abas novērotāju padomes puses atrisina neformālos kontaktos. Citās rūpniecības nozarēs akcionāru pilnsapulces ievēlētie locekļi sastāda 2/3, ja uzņēmumā ir 500 līdz 2000 nodarbināto un 1/2, ja strādājošo skaits pārsniedz 2000, bet priekšsēdētāju ievēl darbdevēji un viņam ir izšķirošas balsttiesības. Dominē īpašuma tiesību princips. Vācija ir valsts, kura mēģināja ieviest statūtsabiedrību likumā jaunu principu: arī darbiniekiem vajadzētu zināt, kā tiek veidota viņu darbavietas nākotne, kā arī zināmā mērā spēt ietekmēt dažus vissvarīgākos lēmumus. Īpašuma tiesību principam nācās piekāpties jauna principa priekšā: tiem, kas uzņēmumā strādā, arī ir ietekmes tiesības. Līdz ar to Vācijā tika novājināts īpašumtiesību princips. To apliecina fakts, ka akcionāru pilnsapulcei nav tiesību izdot novērotāju padomei vai izpildvaldei saistošus rīkojumus. Savā ziņā šos lielos uzņēmumus varētu uzskatīt par sabiedriskām iestādēm. Tas izskaidro ietekmes novirzi par labu strādniekiem.

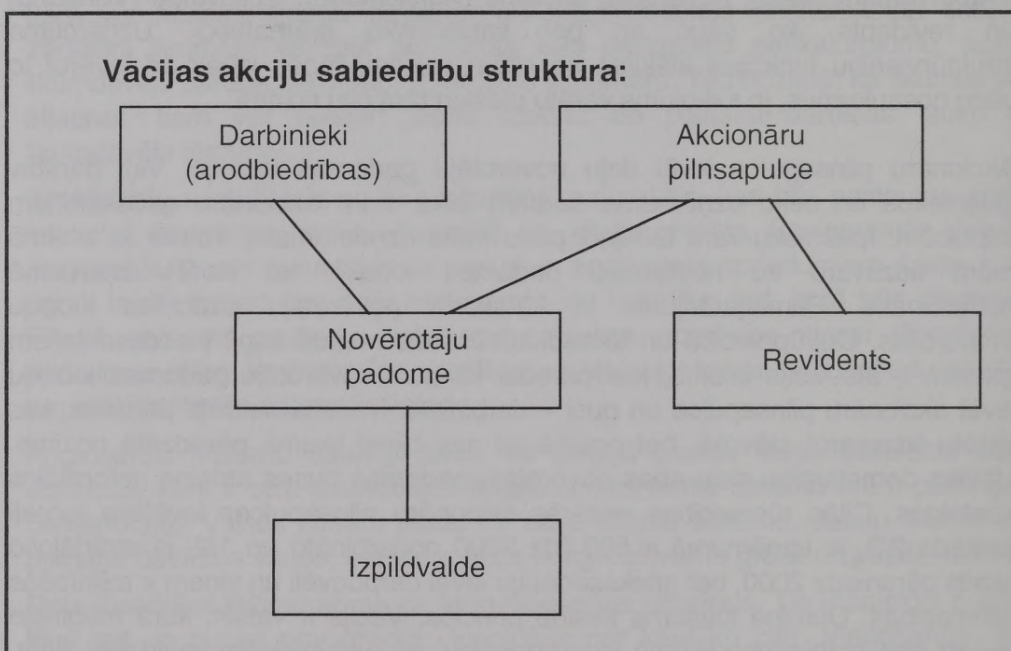
GmbH uzņēmumā novērotāju padomei jābūt tikai tad, ja strādājošo skaits pārsniedz 500.

Novērotāju padome ievēl trešo uzņēmuma pārvaldes struktūrvienību – izpildvaldi. Novērotāju padome uzrauga uzņēmuma darbu un iesniedz akcionāru pilnsapulcei neatkarīgus vērtējumus. Pilnsapulce veic savas funkcijas, piemēram, atbrīvo no atbildības citu struktūrvienību locekļus, lemj par

dividenžu sadali un statūtu grozīšanu. Akcionāru pilnsapulce ievēl revidentus un drīkst atļaut novērotāju padomes locekļus.

Novērotāju padomei ir arī tiesības atstāt sev dažu ļoti svarīgu jautājumu izšķiršanu, piemēram, par rūpnīcu slēgšanu vai apvienošanos ar citiem uzņēmumiem. Tās ir lietas, kas visvairāk ietekmē strādniekus. Novērotāju padome nedrīkst uzņemties visu svarīgo jautājumu izlemšanu. Izpildvalde ir stratēģiska rakstura struktūra, kas atbild par uzņēmuma attīstību.

Tikai mazākajās akciju sabiedrībās izpildvaldē varētu būt viens loceklis. Lielākajos uzņēmumos jābūt vismaz trim locekļiem. Nesen darbiniekiem piešķirtas tiesības iecelt vienu izpildvaldes locekli, kas atbild par personāla jautājumiem. Izpildvaldes locekļiem parasti uzņēmumā ir funkcionāli pienākumi. Viens varētu būt ražošanas vadītājs, cits – vadīt komerciālo darbību. Izpildvaldei ir priekšsēdētājs, bet viņš nav vienīgā persona, kas pārstāv uzņēmumu. Izpildvalde ir kolektīva institūcija, kas darbojas uzņēmuma labā un pieņem lēmumus balsojot.

Izpildvaldes locekļi nedrīkst strādāt nekur citur kā tikai uzņēmumā, ko viņi pārstāv. Viņi nevar būt citu uzņēmumu izpildvalžu vai sava uzņēmuma novērotāju padomes locekļi. Novērotāju padome atbrīvo izpildvaldes locekļus, ja viņi rīkojas nevērīgi.

Zviedrijas likums

1910. gadā pieņemtais Zviedrijas likums pamatojas uz Vācijas likumu, bet pēc tam attīstījies citā virzienā. Pašreiz spēkā esošajā Zviedrijas likumā nav paredzēta novērotāju padome. Uzņēmumu pārvalda akcionāru sapulce, valde, revidents un izpilddirektors. Gadsimta sākumā līdzīgi Vācijā esošajai Vorstand

bija izpildvalde, bet tās funkcijas tika sadalītas. Viens no tās locekļiem pakāpeniski kļuva par izpilddirektoru.

Izpilddirektoram kā uzņēmuma struktūrvienībai ar stingri paredzētām funkcijām ir skaidri noteikts stāvoklis. Piemēram, valde un izpilddirektors paraksta gadskārtējos ziņojumus akcionāru sapulcei. Valde vada izpilddirektora darbu, un prakse ir tā, ka viņš sniedz valdei pārskatu ik mēnesi. Izpilddirektors ir uzņēmuma vadītājs, un ik dienas vada tā darbību. Valde izpilddirektoru pieņem darbā un atlaiž no darba, ja viņš precīzi nepilda valdes prasības. Atlaišana var nesaistīties ar kādu kļūdu, bet pietiek ar to, ka izpilddirektors nav izpildījis valdes prasības.

Daļa to kontroles funkciju, ko Vācijā veic novērotāju padome, Zviedrijā pieder valdei. Atšķirībā no Vācijas akciju sabiedrības izpildvaldes Zviedrijas valdi parasti veido no cilvēkiem, kas nestrādā uzņēmumā. Valdes locekļi ir nošķirti no uzņēmuma vadītājiem, kurus jāuzrauga. Zviedrijas likumā noteikts, ka valde atbild par to, lai ekonomisko pārskatu sistēmā būtu «iekļauta apmierinoša kontrole».

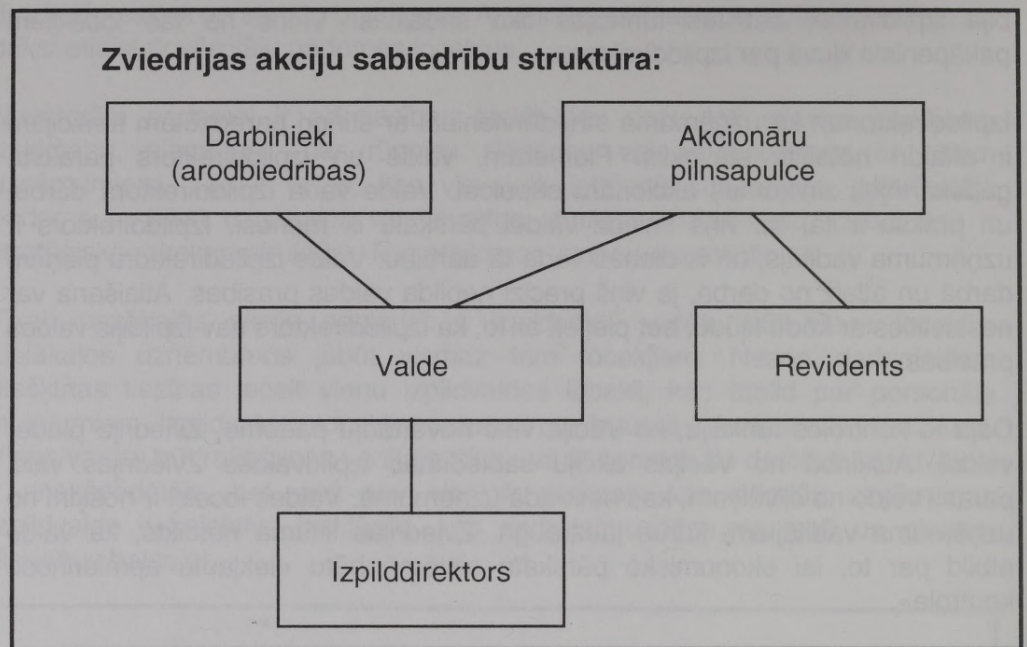
Revidenta uzdevums ir pārbaudīt ziņas, ko sniedz ekonomisko pārskatu sistēma. Viņš pārbauda arī izpilddirektora un valdes darbu. Revidentam jāseko, lai uzņēmums ievērotu likumus, statūtus un akcionāru sapulces norādījumus. Visām Zviedrijas akciju sabiedrībām, kopā 190 000 uzņēmumu, jāizmanto zvērināts vai apstiprināts revidents.

Uzņēmumi Zviedrijā

Zviedrijā ir 290 000 reģistrētu akciju sabiedrību. 190 000 no tām reāli strādā. No visiem uzņēmumiem 47% ir akciju sabiedrības, 26% pieder fiziskām personām, 17% ir juridisko personu līgumsabiedrības, 8% ir bezpeļņas organizācijas vai ekonomiskās apvienības. 1/3 no visām akciju sabiedrībām nav algotu darbinieku. 90% no sabiedrībām ir mazāk nekā 10 strādājošo. 400 akciju sabiedrībās strādā vairāk nekā 500 strādnieku. Biržā tirgojas ar 200 uzņēmumu akcijām. Daudzām lielajām akciju sabiedrībām ir vairāk nekā 100 000 akciju īpašnieku.

Arī Zviedrijā akciju sabiedrības darbiniekiem likums nosaka iespēju saņemt informāciju un ietekmēt uzņēmuma likteni. Likums nodrošina darbiniekiem divas vietas (un divas vietnieku vietas) to akciju sabiedrību valdē, kurās ir vairāk nekā divdesmit pieci strādājošie. Parasti šos locekļus ieceļ arodbiedrība. Akcionāru pilnsapulces ievēlētajiem valdes locekļiem jābūt vairākumā. Darbinieku ievēlētajiem locekļiem ir tāda pati atbildība kā akcionāru sapulces ievēlētajiem, un viņi ir personiski atbildīgi, ja valde ir izturējusies nolaidīgi vai blēdīgi.

Zviedrijas akciju sabiedrību struktūra:

Norvēģijas likums

Norvēģijas likums interesants ar to, ka tajā ievērota novērotāju padomju izmantošanas pieredze. Šo padomju aktivitāte un darba rezultāti ir dažādi. Tāpēc likums ļauj akcionāriem izvēlēties, vai padome ir vajadzīga. Tomēr likums nosaka daudz apstākļu, kādos padomes darbu var apturēt, lai panāktu noteiktu kārtību.

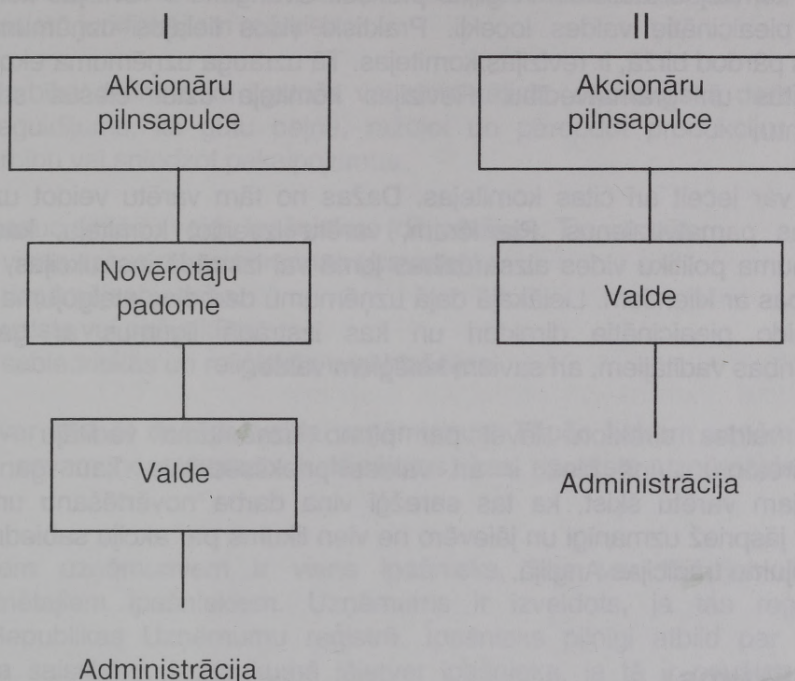
Lietuvas likums

Lietuvas tāpat kā Latvijas likums ir līdzīgs Vācijas likumam. Akcionāri ievēl novērotāju padomi, kas līdzīgi vācu Aufsichtsrat ievēl valdi. Novērotāju padomē tāpat kā Aufsichtsrat ir darbinieku pārstāvji, kuru skaits nepārsniedz trešdaļu no kopējā locekļu skaita, kas var saņemt informāciju un zināmā mērā ietekmēt uzņēmuma nākotni.

Saskaņā ar 1994.g. jūlija akciju sabiedrību likumu tās iedala publiskās, kuru akcijas pārdod biržā un privātās. Ja sabiedrībā ir mazāk par piecdesmit akcionāriem un tā netirgo savas akcijas biržā, tad to sauc par privātu sabiedrību. Publisko akciju sabiedrību akcionāri var izvēlēties novērotāju padomi un valdi vai valdi kā vienīgo sabiedrības pārvaldes struktūru. Privātām sabiedrībām dota liela brīvība, jo tās var izvēlēties, vai veidot abas struktūras, tikai valdi vai nevienu no tām.

Valdes funkcijas vairāk atgādina Zviedrijas un anglosakšu praksi. Valde ievēl izpilddirektoru, kas ik dienas vada uzņēmuma darbu.

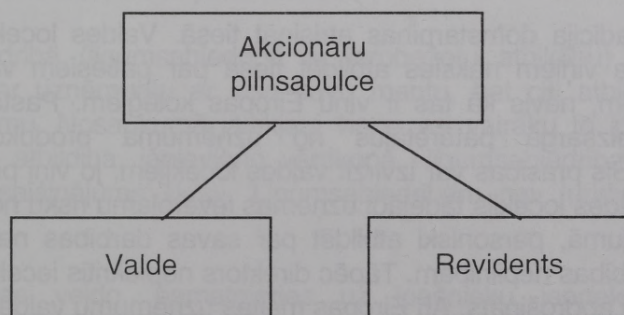
**Tādējādi Lietuvas publisko akciju sabiedrību
struktūra var būt šāda
(revidentu ievēl akcionāru pilnsapulce):**

Anglijas likums

Anglijas likumā paredzēts, ka uzņēmumu pārvalda akcionāru sapulce, revidents un valde. Anglijā daļa no uzņēmuma valdes locekļiem ir paša uzņēmuma darbinieki, bet citi strādā citur.

Anglijas akciju sabiedrību struktūra:

Valdes pienākums ir vadīt uzņēmumu un veidot tā stratēģiju. Uzskata, ka pieaicinātie direktori paver plašāku attīstības perspektīvu savas atšķirīgās

pieredzes dēļ. Valdes locekļi, kas strādā uzņēmumā, detalizēti pārzina tā stāvokli un tirgus.

Valde veic pārbaudes funkcijas. Šajā ziņā pieaicinātajiem direktoriem ir īpaša loma, jo jāpārbauda arī tie direktori, kas strādā uzņēmumā. Daļa valdes darba notiek komitejās atbilstoši Anglijas praksei. Svarīgākā ir revīzijas komiteja, ko veido pieaicinātie valdes locekļi. Praktiski visos lielajos uzņēmumos, kuru akcijas pārdod biržā, ir revīzijas komitejas. Tā uzrauga uzņēmuma ekonomiskos pārskatus un grāmatvedību. Revīzijas komiteja uztur ciešus sakarus ar revidentu.

Valde var iecelt arī citas komitejas. Dažas no tām varētu veidot uzņēmuma politikas pamatvirzienus. Piemēram, varētu izveidot komiteju, kas pārzina uzņēmuma politiku vides aizsardzības jomā vai izstrādā instrukcijas, kā veidot attiecības ar klientiem. Lielākajā daļā uzņēmumu darbojas atalgojuma komiteja, ko veido pieaicinātie direktori un kas izstrādā līgumus ar galvenajiem sabiedrības vadītājiem, arī saviem kolēģiem valdē.

Vienu valdes direktoru ievēl par pirmo uzņēmuma vadītāju – galveno izpilddirektoru. Viņš bieži ir arī valdes priekšsēdētājs, kaut gan ārzemju vērotājam varētu šķist, ka tas sarežģī viņa darba novērtēšanu un kontroli. Tomēr jāspriež uzmanīgi un jāievēro ne vien likums par akciju sabiedrībām, bet arī darījumu tradīcijas Anglijā.

ASV likums

Dažādos ASV štatos ir dažādi statūsabiedrību likumi, kas atsevišķos aspektos var atšķirties. Jaundibināts vai Eiropas uzņēmums, kas vēlas uzsākt darbību ASV, var izvēlēties, kur to reģistrēt. Štatos labprāt vēlas reģistrēt uzņēmumus, lai ievāktu nodokļus. Tāpēc izveidojusies īpatnēja situācija, dažādiem štatiem sacenšoties labākas un uzņēmējdarbību veicinošākas statūsabiedrību likumu sistēmas izstrādāšanā.

Amerikas likumi ir cēlušies no Anglijas likumiem. Uzņēmuma pārvaldes sistēma atgādina Anglijas struktūru. Valdi parasti veido pieaicināti direktori, kas nestrādā uzņēmumā, un paša uzņēmuma vadītāji.

ASV pastāv tradīcija domstarpības atrisināt tiesā. Valdes locekļiem ir daudz lielāks risks, ka viņiem nāksies atbildēt tiesā par patiesiem vai iedomātiem darba trūkumiem, nevis kā tas ir viņu Eiropas kolēģiem. Pastāv daži stingri likumi, kas aizsargā patērētājus no uzņēmuma produkcijas radītiem zaudējumiem. Šīs prasības var izvirzīt valdes locekļiem, jo viņi pilnīgi atbild par uzņēmumu. Valdes loceklis tādējādi uzņemas ievērojamu risku nonākt tiesā un, ļaunākajā gadījumā, personiski atbildēt par savas darbības neveiksmēm vai uzņēmuma darbības nepilnībām. Tāpēc direktors nepiekrīt iecelšanai valdē, ja nebūs pienācīgi apdrošināts. Arī Eiropas meitas uzņēmumu valdes locekļi prasa apdrošināšanu. Vienlaikus apdrošināšanas fakts padara lietu izšķiršanu tiesā vēl pievilcīgāku, jo visi zina, ka apdrošināšanas sabiedrības samaksās prāvas kompensācijas. Amerikā konfliktu risināšanas metodes rezultātā ieguvēji, protams, ir advokāti.

5. nodaļa. Latvijas likums par uzņēmējdarbību

Lai pilnīgi aplūkotu Latvijas likumus par uzņēmējsabiedrībām, īsi jāieskatās likumā par uzņēmējdarbību, kas pieņemts 1990. gada 30. novembrī un grozīts vēlāk. Šis likums bija iecerēts kā tāds, kurā noteikti pamatprincipi visām uzņēmējdarbības formām. Pilns likuma teksts pievienots pielikumā, un to var izmantot visiem juridiskajiem mērķiem.

Uzņēmējdarbība definēta kā ilgstoša vai sistemātiska ekonomiskā darbība un kapitāla ieguldījums, lai gūtu peļņu, ražojot un pārdodot produkciju, veicot komercdarbību vai sniedzot pakalpojumus.

Likums nosauc dažādu veidu īpašniekus (dibinātājus). Tie var būt:

- 1) viena vai vairākas personas (ģimenes),
- 2) uzņēmējsabiedrība,
- 3) valsts vai pašvaldība,
- 4) sabiedriskās un reliģiskās organizācijas.

Īpašnieki var dibināt dažāda veida uzņēmumus. Tāpēc katram uzņēmumam jāpievieno savam nosaukumam saīsinājums, kas apraksta uzņēmējdarbības veidu.

Individuāliem uzņēmumiem ir viens īpašnieks, kas var būt jebkurš no augstākminētajiem īpašniekiem. Uzņēmums ir izveidots, ja tas reģistrēts Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Īpašnieks pilnīgi atbild par visām uzņēmuma saistībām. Nosaukumā jāietver īpašnieka, ja tā ir privātpersona, vārds un apzīmējums «individuālais uzņēmums». Ja uzņēmums pieder valstij vai pašvaldībai, tad attiecīgi norāda «valsts» vai «pašvaldības» uzņēmums.

Ja uzņēmumam ir vairāki īpašnieki, to sauc par līgumsabiedrību. To dibina, īpašniekiem parakstot līgumu, kā tas pieņemts tirgus ekonomikā. Līgums nosaka katra īpašnieka ieguldījumu dibināšanas kapitālā. Sabiedrību var veidot ar pilnu atbildību, kad katrs īpašnieks atbild par uzņēmuma saistībām proporcionāli savam sākotnējam ieguldījumam. Tomēr partneri ir solidāri atbildīgi par uzņēmumu. Tas nozīmē, ka citiem īpašniekiem jāmaksā par to, kurš nespēj norēķināties. Īpašnieki atbild tikai par viņu uzņēmuma darbību. Sabiedrības nosaukumā jābūt vienam vai vairākiem vārdiem vai uzvārdiem un vārdkopai «līgumsabiedrība ar pilnu atbildību».

Komandītsabiedrībā (līgumsabiedrībā ar ierobežotu atbildību) daži īpašnieki pilnīgi atbild par uzņēmumu ar visu savu mantu, bet citi atbild tikai ar tajā ieguldīto īpašumu. Nosaukumā jāiekļauj viena vai vairāku to īpašnieku vārdi, kuriem ir pilna atbildība, jāpievieno vārdkopa «līgumsabiedrība ar ierobežotu atbildību» vai saīsinājums «k/s». Līgumsabiedrībām nav juridiskas personas tiesību.

Statūtsabiedrības veido, pamatojoties uz īpašnieku iepriekš pieņemtiem statūtiem, kas regulē uzņēmuma darbu un nosaka tā darbībā izmantojamo statūtu fondu. Statūtu fonda minimālos apmērus regulē likums. Statūtsabiedrība ir neatkarīga juridiska persona, kas darbojas šķirti no īpašniekiem.

Statūtsabiedrība atbild par savām saistībām ar statūtu fondu un visu savu īpašumu. Var noteikt, ka īpašnieki atbild ar visu savu mantu, ja sabiedrība

nespēj izdzīvot un nokārtot savas saistības. Tad to sauc par sabiedrību ar papildu atbildību, un nosaukumam jāpievieno vārdkopa «sabiedrība ar papildu atbildību».

Statūtsabiedrība var būt arī ar ierobežotu atbildību un atbildēt tikai ar tajā kādreiz ieguldīto īpašnieku kapitālu un citiem uzkrātajiem fondiem. Īpašnieki neatbild par uzņēmumu, to personiskā ekonomika ir nošķirta no uzņēmuma ekonomikas. Šāda uzņēmuma nosaukumā jāiekļauj vārds «sabiedrība», vārdkopa «sabiedrība ar ierobežotu atbildību» vai saīsinājums «SIA». 1991. gada 23. janvārī izdots īpašs likums par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību.

Pēc atbildības modeļa sabiedrība ar ierobežotu atbildību var būt arī akciju sabiedrība. Taču tā uzskatāma par atsevišķu uzņēmējdarbības tipu (grupu), kam ir tiesības izdot akcijas. Šāda uzņēmuma nosaukumam jāpievieno vārdkopa «akciju sabiedrība» vai saīsinājums «a/s».

Tiesības izlaist akcijas pārdošanai ir priekšrocība. Tāpēc valsts regulē akciju sabiedrības darbību, lai aizsargātu īpašnieku un citu ieinteresēto personu intereses. Izdoti detalizēti likumi, kas nosaka, kā dibināma akciju sabiedrība, kā jāizlaiž akcijas, vai tās drīkst izsludināt publiskai parakstīšanai vai emisija ir slēgta, kādas ir darba attiecības šai sabiedrībā un kā to likvidēt. Ir likums kā publiski vai slēgti noteiktam parakstītāju lokam izlaist akcijas. Grāmatas 6. nodaļa ir veltīta Latvijas 1993. gada 18. maija likuma «Par akciju sabiedrībām» apskatam. Akciju publiska pārdošana tiek regulēta ar 1995. gada 23. augusta likumu «Par vērtspapīriem».

Uzņēmumi var piederēt arī valstij vai pašvaldībai. Tie ir juridiskas personas, kuru nosaukumam jāpievieno vārds «valsts» vai attiecīgās pašvaldības nosaukums. 1992. gada 9. jūlijā pieņemts likums «Par valsts uzņēmumu», bet 1992. gada 5. martā likums «Par pašvaldības uzņēmumu». Saskaņā ar 1992. gada 7. jūlija likumu šos valsts vai pašvaldību uzņēmumus pakāpeniski pārveidos statūtsabiedrībās. Daudzu šo uzņēmumu privatizācijas pirmais solis būs pārveidošana akciju sabiedrībās, un pēc tam tiks pārdotas akcijas privātpašniekiem.

Uzņēmumus, kas ir juridiskas personas, var dibināt arī reliģiskās un sabiedriskās organizācijas. Tām pilnīgi jāatbild par savu uzņēmumu darbību. Tās drīkst veidot arī statūtsabiedrības ar ierobežotu atbildību, kuru nosaukumam jāpievieno vārds «sabiedrība», vārdkopa «sabiedrība ar ierobežotu atbildību» vai saīsinājums «SIA».

Tā kā šī grāmata veltīta akciju sabiedrības pārvaldes jautājumiem, plašāk aplūkosim 1993. gada 18. maijā pieņemto likumu «Par akciju sabiedrībām». 7. nodaļā īsi apskatīsim 1991. gada 23. janvāra likumu «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību» ar vēlāk izdarītajiem grozījumiem un parādīsim dažas tā atšķirības no likuma «Par akciju sabiedrībām». Pilns abu likumu teksts pievienots pielikumā.

Uzņēmumu veidi Latvijā 1994. gada 30. decembrī

SIA	42 930
Individuālie uzņēmumi	15 032
Lauksaimniecības kooperatīvi	9 178
Citi	3 955
Valsts uzņēmumi	1 164
Akciju sabiedrības	1 038
Pašvaldību uzņēmumi	877
Bezpeļņas organizācijas	295

1995. gadā privatizācijas rezultātā notikušas izmaiņas. Vairākas sabiedrības ar ierobežotu atbildību bija jāpārveido par individuāliem uzņēmumiem pēc tam, kad palielināts SIA statūtu kapitāls, skat. 7. nodaļu.

Latvijas tāpat kā citu valstu uzņēmējsabiedrību likumi pamatojas uz tirgus ekonomikas stūrakmeņiem – īpašuma tiesību un neatkarīgu pušu vienošanās tiesību, starp dažādu statūsabiedrību ar pilnu vai ierobežotu atbildību īpašniekiem, apvienojumu. Uzņēmumu statūti un dibināšanas līgumi, kurus var arī grozīt, ir to darbības pamats. Tie ir uzņēmuma «likumi», un akcionāru vai akcionāru sapulce ir «parlaments», kas tos pieņem vai lemj par grozījumiem tajos. Sapulcē katra dalībnieka ietekme ir proporcionāla tā īpašuma daļai, tāpēc balsu skaits dibināšanas, akcionāru vai akcionāru sapulcē atbilst viņam piederošo daļu vai akciju skaitam.

Uzņēmuma statūti ir pakārtoti Latvijas likumam. Statūtu un īpašnieku līgumu juridisko spēku parāda fakts, ka to pārkāpšanas gadījumus tāpat kā valsts likumu pārkāpumus izskata tiesa. Tomēr procesus neierosina valsts, tos risina civilprocesa kārtībā, kā jau minēts 3. nodaļā.

Uzņēmuma statūti jāizstrādā uzmanīgi. Tiem jāsaturskaidri vadības principi, jo pārvaldes organizācija ievērojami iespaido tās efektivitāti, kas savukārt ietekmē peļņas izredzes nākotnē.

6. nodaļa. Latvijas likums par akciju sabiedrībām

Akciju sabiedrība

Latvijas Republikas 1993. gada 18. maija likums «Par akciju sabiedrībām» ar grozījumiem atspoguļo tirgus ekonomikas galvenos principus. Latvijas likumā ir rasti risinājumi, lai aizsargātu akciju sabiedrības ar ierobežotu atbildību darbības principus, un izstrādāti noteikumi par uzņēmumu pārvaldi. Nodaļā dots orientējošs pārskats par šo likumu un vērsta uzmanība uz principiem, kuri veido biznesa vidi Latvijā. Grāmatas pielikumā ir šī likuma pilns teksts.

Pirms analizējam akciju sabiedrības saistības un tiesības aplūkosim definīciju.

Akciju sabiedrība ir neatkarīga juridiska persona. Tai ir visas iepriekšminētajā likumā un citos valsts likumos noteiktās tiesības un pienākumi (3.2.p). Tā atbild par savām saistībām ar visu sabiedrības mantu (2.1.p). Atbildība ir ierobežota – akcionāri ar savu īpašumu par uzņēmuma saistībām neatbild (2.3.p un 97.p). Ir divu veidu akciju sabiedrības: publiskās, kam ir tiesības publiski izdot jaunas akcijas, un akciju sabiedrības (bez īpaša apzīmējuma), kam ir tiesības izlaists akcijas tikai ierobežotam pircēju lokam (slēgtā akciju emisija). (Likums «Par akciju sabiedrībām» 3.6.p un 3.7.p.)

Latvijas likums izvirza virkni prasību uzņēmumam, kas vēlas būt akciju sabiedrība, izmantojot sabiedrības ar ierobežotu atbildību priekšrocības (2.3.p un 97.p). Uzņēmums var kļūt par akciju sabiedrību tikai tad, ja izpildītas likuma prasības.

Pamatojoties uz vienošanos starp dibinātājiem, jāsastāda īpašs dokuments – statūti, kas nosaka uzņēmuma darbības noteikumus (13.p). Dibinātāji vienojas par sabiedrības dibināšanu un vadību, un paredz tās darbības mērķus un virzienus (13.2.p). Šīs ziņas iekļauj sabiedrības statūtos, kuros norādīti arī dibinātāju vārdi, pamatkapitāla lielums un akciju veidi, pamatkapitāla palielināšanas vai samazināšanas kārtība, ziņas par pārvaldes institūciju locekļu un revidentu skaitu, gadskārtējās sapulces sasaukšanas kārtība, noteikumi akcionāru sapulcei iesniedzamo ziņojumu sagatavošanai un apstiprināšanai un dividendžu sadalei. Jāparāda arī tas, kā tiks veidotas akciju sabiedrības rezerves, kā arī reorganizācijas un likvidācijas noteikumi. Ja viena dalībnieka akciju skaits ir ierobežots, tas jāatspoguļo statūtos. Tajos jānosaka arī jebkādi īpaši noteikumi (14.p).

Likums nosaka, kas var dibināt akciju sabiedrības. Jābūt vismaz trim dibinātājiem (10.3.p). Tie var būt privātpersonas, kas apmierina noteiktus nosacījumus – valsts, pašvaldības vai starptautiskas organizācijas (10.1.p). Dibinātājs var būt juridiska persona un arī cita akciju sabiedrība, bet nekad vienīgais dalībnieks, kā tas ir citu valstu praksē. Ja dibinātājs ir valsts vai pašvaldība, kā arī ārvalstu investors, dibinātāju skaits var būt mazāks nekā trīs (10.5.p un 6.p). Vienīgais dibinātājs var būt ārzemju sabiedrība, ja pamatkapitālu iegulda valūtā (10.6.p).

Latvijā nav iespējams veidot koncernus no meitas sabiedrībām ar ierobežotu atbildību, kā parasti notiek rietumos. Latvijas akciju sabiedrības par savu

uzņēmumu līgumiem un saistībām atbild ar visu savu un sabiedrības filiāļu mantu (3.5.p).

Viens no svarīgākajiem akciju sabiedrības kritērijiem ir tā pamatkapitāla apjoms, kas kopā ar iespējamām rezervēm veido uzņēmuma paša kapitālu. Tam ir liela loma atbildības ierobežošanā, jo pamatkapitāls ir tie resursi (avots), kas nodrošina uzņēmuma spēju izpildīt savas saistības pret kreditoriem, piegādātājiem, darbiniekiem, valsti utt. (20.p).

Lai dibinātu akciju sabiedrību, jāievēro noteikta procesuālā kārtība un jāizstrādā daudz dokumentu (11.p, 12.p un 13.p), statūti (14.p), jāiemaksā dibināšanas kapitāls (15.p un 16.p) un jāizveido uzņēmuma pagaidu pārvaldes institūcijas, kas darbosies līdz pirmajai akcionāru sapulcei (17.p). Pagaidu valdei jāreģistrē akciju sabiedrība ne vēlāk kā trīsdesmit dienu laikā pēc statūtu apstiprināšanas (19.p). Uzņēmums kļūst par akciju sabiedrību, un tam ir tiesības pievienot nosaukumam saīsinājumu «a/s» tikai pēc tam, kad tas reģistrēts.

Akcijas, to veidi

Publisko akciju izlaišanu regulē 1995. gada 23. augusta likums «Par vērtspapīriem». Laidienam jāaptver vismaz 50 cilvēki vai neierobežots pircēju skaits. (Likums «Par vērtspapīriem», 2.p.) Akciju pārdošana atļauta tikai ar pilnvarotu brokeru un banku starpniecību (5.p). Likums nosaka, kā organizēta tirdzniecības kontrole (9.p un 34.p), kā izlaiž jaunas akcijas (13.p, 14.p. un 15.p) un kā darbojas birža (29.p un 33.p).

Akciju sabiedrībai nevar piederēt pašas akcijas (Likums «Par akciju sabiedrībām», 35.p). Šim noteikumam ir daži praktiskas dabas izņēmumi:

- 1) ja savas akcijas izņem no tirgus, lai tās likvidētu, samazinot kapitālu,
- 2) ja pārņem citu uzņēmumu, apvienojoties ar to – akcijas jāpārdod viena gada laikā,
- 3) ja savas akcijas saņem izsolē kā prasības apmierinājumu,
- 4) ja saņem atpakaļ personāla akcijas (skat. zemāk), kuras jāizsniedz citiem darbiniekiem vai arī par attiecīgu summu jāsamazina pamatkapitāls.

Akciju sabiedrības akcijas var iedalīt trīs veidos un sešās dažādās kategorijās, kas jānosaka statūtos (23.2.p). Saskaņā ar Latvijas likumu «Par akciju sabiedrībām» ir trīs akciju veidi: parastās akcijas, uz kurām neattiecas nekādi īpaši noteikumi, priekšrocību akcijas un personāla akcijas (23.1.p). Katram akciju veidam var būt dažādas kategorijas (23.2.p). Likumā paredzētas šādas kategorijas: ar balsstiesībām, bez balsstiesībām, ar ierobežojumiem to atsavināšanā, ar iepriekš noteiktu dividendi, ar īpašiem likvidācijas kvotas saņemšanas noteikumiem un ar balsstiesību ierobežojumiem (23.3.p). Svarīgākās ir akcijas bez balsstiesībām akcionāru sapulcē un ar privilēģijām vai ierobežojumiem dividenžu saņemšanā. Akciju bez balsstiesībām īpatsvars nedrīkst pārsniegt četrdesmit procentus no pamatkapitāla (23.4.p).

Priekšrocību akcijām statūtos var paredzēt noteiktas privilēģijas (28.1.p), kompensējot balsstiesību zaudēšanu akcionāru sapulcē (28.2.p). Priekšrocību akciju summa nedrīkst pārsniegt divdesmit piecus procentus no sabiedrības

kopējā kapitāla pirmo divu sabiedrības pastāvēšanas gadu laikā, bet pēc tam to var palielināt līdz parasto akciju apjomam (27.2.p).

Uzņēmuma darbinieki var saņemt personāla akcijas. Ja tās piešķir par velti vai samazinātu cenu, tās var izlaist tikai, ieguldot pamatkapitālā daļu uzņēmuma peļņas (29.2.p). Personāla akcijām nav balsstiesību (29.11.p), bet darbinieki saņem dividendes tādā pat apjomā kā parasto akciju īpašnieki (29.12.p). Personāla akciju nominālvērtība nedrīkst pārsniegt desmit procentus no uzņēmuma kopējā kapitāla (29.3.p).

Akcionāri jāreģistrē īpašā reģistrā, kas uzņēmumiem jāuztur un jāatjauno (23.6.p un 24.1.p). Akciju īpašnieka maiņa stājas spēkā tikai pēc attiecīga ieraksta izdarīšanas reģistrā (23.7.p).

Statūtu noteikumi par balsstiesību ierobežojumiem, nosakot citas priekšrocības, akciju sabiedrības darbībai ir ļoti svarīgi. Īpašnieks, izmantojot savas balsstiesības akcionāru sapulcē, var ietekmēt sabiedrību. Līdz ar balsstiesībām viņš atdod sevišķas ar īpašumu saistītas tiesības un nespēj ietekmēt uzņēmuma attīstību. Maziem akcionāriem atteikties no balsstiesībām varētu būt pieņemami, ja viņi nav ieinteresēti aktīvi piedalīties akcionāru sapulcē. Reizēm šķiet vilinoši par balsstiesību zaudēšanu saņemt kādas citas priekšrocības, piemēram, dividenžu saņemšanā.

Akcionāru pilnsapulce

Akcionāru pilnsapulcē īpašnieki sanāk kopā un izmanto pamattiesības lemt par savu īpašumu. Akcionāru pilnsapulce ir akciju sabiedrības augstākā lēmējinstītūcija (49.1.p). Atbilstoši uzņēmuma pārvaldes pamatprincipiem, tā var grozīt statūtus un dot valdei un citām institūcijām saistošus norādījumus (54.1.p).

Akciju sabiedrību veido vismaz trīs akcionāri, bet to skaits var pārsniegt tūkstošus. Saskaņā ar likumu, akcionāru pilnsapulcei jāļauj akcionāriem izmantot savas balsstiesības (īpašuma tiesības) tā, lai netiktu pārkāptas citu īpašnieku tiesības. Ir vitāli svarīgi zināt, kas, kā un kāpēc drīkst sasaukt akcionāru sapulci. Vienas akcionāru grupas aizsardzība pret citas grupas sazvērēstības mēģinājumiem izskaidro Latvijas likuma pantu detalizēto pieeju šiem jautājumiem.

Kārtējo akcionāru pilnsapulci var sasaukt, ievērojot noteiktu kārtību. Valde atbild par tās sasaukšanu ne vēlāk kā četrus mēnešus laikā pēc finansu vai saimnieciskās darbības gada beigām (50.1.p). Ja valde to neizdara, pilnsapulci sasauc, pirmkārt, padome, otrkārt, revidents (50.2.p). Valde var sasaukt akcionāru ārkārtas pilnsapulci, ja uzskata to par nepieciešamu vai to pieprasa padome vai revīzijas komisija (49.2.p). Tās sasaukšanu var pieprasīt arī akcionāri, kuriem pieder vismaz viena divdesmitā daļa balsu (51.1.p). Valdei pilnsapulce jāsasauc viena mēneša laikā (51.3.p). Tiem, kas ierosina ārkārtas pilnsapulces sasaukšanu, jāpamato sava prasība un jāiesniedz darba kārtība (51.2.p). Akcionāru ārkārtas pilnsapulci obligāti jāsasauc, ja iztērēta trešā daļa sabiedrības pamatkapitāla vai valde atklāj, ka uzņēmums nespēj pildīt savas saistības (52.1.p).

Akcionāru pilnsapulces sasaukšana jāizziņo, publicējot paziņojumu avīzē un vismaz trīsdesmit dienas iepriekš izsūtot akcionāriem uz mājām informāciju par sapulces darba kārtību (55.1-3.p). Akcionāriem, kam pieder vismaz desmit procenti kapitāla neatkarīgi no balsu skaita, ir tiesības septiņu dienu laikā pieprasīt kāda jautājuma iekļaušanu darba kārtībā (55.7.p). Likums neprasa, lai valde izsūtītu akcionāriem izmainīto darba kārtību, bet to var paredzēt statūtos.

Akcionāru pilnsapulce nav tiesīga pievienot jaunus punktus izziņotajai darba kārtībai, izņemot gadījumus, kad tajā pārstāvēts viss kapitāls un lēmums par jaunu punktu iekļaušanu ir vienprātīgs (57.3.p).

Akcionāru pilnsapulce ir lemttiesīga, ja tajā pārstāvēta vismaz puse sabiedrības pamatkapitāla (56.1.p). Jāatzīmē, ka, ja četrdesmit procenti akciju ir bez balsstiesībām, sapulces tiesīgumam pietiek ar desmit procentiem akcionāru balsu (23.4.p).

Akcionāri, kuriem nav iespējams piedalīties pilnsapulcē, var rakstiski pilnvarot citu personu, kas nedrīkst būt sabiedrības pārvaldes institūciju loceklis vai revidents (58.1.-2.p). Novērotāju padomes, revīzijas komisijas un valdes locekļi un revidents var piedalīties akcionāru sapulcē arī tad, ja paši nav akcionāri (58.8.p). Valdes un padomes locekļiem ir padomdevēja balsstiesības (59.6.p). Ja viņi ir akcionāri, tad tiem nav balsstiesību jautājumos, kas saistīti ar viņu atbildību vai atlaišanu no darba (59.7.p).

Parasti akcionāru pilnsapulce notiek reizi gadā. Tās darba kārtībā jāaplūko daudzi jautājumi, kas paredzēti arī citu valstu likumos. Ārkārtas pilnsapulču darba kārtība ir atkarīga no tās sasaukšanas iemesla.

Kārtējā pilnsapulce izskata valdes un padomes pārskatus, atbrīvo valdi no atbildības vai lemj, ka tai būtu jāatbild par aizvadītā gada rezultātiem. Sapulce lemj par peļņas sadali. Tā dod vai maina norādījumus valdei, padomei, revīzijas komisijai un likvidatoriem (ja uzņēmumam jābeidz darbība). Akcionāru pilnsapulce ar kvalificētu balsu vairākumu groza statūtos. Sapulce lemj par sabiedrības akciju kapitāla palielināšanu vai samazināšanu. Tā var izveidot komisijas atsevišķu jautājumu risināšanai. Sapulce nosaka padomes, valdes un revīzijas komisijas locekļu atalgojumu (54.1.p).

Statūtos var paredzēt akcionāriem arī citas, šeit neminētas tiesības, kas ietilpst akcionāru pilnsapulces kompetencē (54.2.p). Ir stingri aizliegts iekļaut darba kārtībā tādus jautājumus, kas ir valdes kompetencē, ja valde to neprasa. (54.3.p).

Divas 54.1 pantā minētās lietas ir īpatnējas Latvijas likumā un ir pretrunā ar citu valstu pieredzi. Tās attiecas uz akcionāru sapulces tiesībām apstiprināt sabiedrības darba dokumentus un dot instrukcijas izpilddirektoram. Pirmais attiecas uz nākamā gada budžeta un darba plāna apstiprināšanu (54.1.-4.p). Var saprast, ka likums attiecas uz uzņēmuma izmaksu budžetu (68.2.p un 77.1.p). Tomēr akcionāru sapulce var paredzēt gadījumus, kad valdei atļauts noteiktos ietvaros pārsniegt budžetu (77.1.p).

Tirgus ekonomikā pieņemts, ka valde vairākas reizes gadā maina budžetu sakarā ar tirgus situācijas izmaiņām. Budžeta pielāgošana ir līdzeklis, kas ļauj

uzņēmumam gūt maksimālu peļņu. Visbiežāk valde lemj par izdevumu samazināšanu, bet dažreiz, saņemot negaidītu pasūtījumu, kura izpildei nepieciešami papildu materiāli un darbspēks, gadās tos arī palielināt. Latvijas likumā ir noteikts stingri, un budžeta ievērojama palielināšana, pat ja tā saistīta ar peļņas pieaugumu, prasa akcionāru ārkārtas sapulces sasaukšanu, lai apstiprinātu grozījumus budžetā.

Vēl, saskaņā ar 54.1.6 pantu akcionāru sapulce var dot norādījumus izpilddirektoram. Vairumā valstu akcionāru sapulce dod norādījumus valdei, kas savukārt instruē izpilddirektoru. Jāatzīmē, ka 54. panta prasības ir loģiskas, ja izpilddirektoru ievēl saskaņā ar 75.2 pantu, bet, ja ievēro šīs grāmatas ieteikumus, tad šādu kārtību vajadzētu novērst (8. nodaļa).

Lēmumus pieņem ar balsstiesīgo akcionāru balsu vairākumu (61.1.p). Risinot jautājumus par principiāliem grozījumiem statūtos, kas ietekmē uzņēmuma identitāti, piemēram, mainot darbības mērķus vai virzienus, apvienojoties ar citiem uzņēmumiem vai likvidējot sabiedrību, dažādu akciju balsstiesību princips tiek atcelts, un lēmums pieņemts, ja par to balso trīs ceturtdaļas no publiskās sabiedrības apmaksātā kapitāla (61.2.p). Ja pilnsapulcē aplūko jautājumus par priekšrocību vai personāla akcijām, mehānismu akciju pārdošanai citām personām, jaunu akciju izlaišanu vai statūtu grozījumiem, tajā jābūt pārstāvētām trim ceturtdaļām apmaksātā pamatkapitāla (61.3.p). Ja akcionāru pilnsapulce izlēmusi, ka sabiedrība jālikvidē, bet mantas sadale vēl nav sākusies, tad jaunā akcionāru pilnsapulce, kurā pārstāvētas vismaz trīs ceturtdaļas kapitāla, var nolemt, ka sabiedrības darbība jāturpina (93.1.p).

Akcionāru pilnsapulce ieceļ padomes, valdes un revīzijas komisijas locekļus, kā arī revidentu (54.1-5.p). Tā var dibināt arī dažādas izmeklēšanas komisijas (50.1.p).

Var uzskatīt, ka kārtējā akcionāru pilnsapulce ir vieta, kur tiek īstenotas īpašuma tiesības. Tajā izpaužas pamattiesības rīkoties ar savu īpašumu. Kārtējā pilnsapulce uz gadu nodod savas rīcības tiesības dažādām uzņēmuma struktūrvienībām un gaida, ka valde ne vien rūpējas par īpašuma saglabāšanu, bet arī attīsta to. Turklāt pēc gada tās rīcībā ir vairāk mantas nekā tā saņēma pārvaldīšanā. Akcionāri cer saņemt dividendes par savu ieguldījumu. Dažādu sabiedrības struktūru galamērķis ir gūt peļņu un uzraudzīt, lai uzņēmumu pareizi vadītu un pārvaldītu.

Dažādu uzņēmuma institūciju locekļu iecelšana nozīmē uzticēt viņiem rīcību ar akcionāru īpašumu. Pēc gada akcionāri vēlas izskatīt pārskatus par valdes darba rezultātiem. Revidenta un novērotāju padomes uzraudzībai jānodrošina, ka tiek ievēroti likumi un statūti, kā arī ziņojumi sagatavoti pareizi un skaitļi ekonomiskajos dokumentos patiesi atspoguļo stāvokli uzņēmumā.

Kārtējā pilnsapulce formāli atbrīvo uzņēmuma pārvaldes struktūras no atbildības par pagājušā gada darbu (54.1.2.p). Ja tie nav darbojušies pietiekami profesionāli vai uzmanīgi, akcionāru pilnsapulce var atlaist šo struktūru locekļus, ieceļot vietā citus (54.1.5.p). Ja struktūrvienību locekļi nav ievērojuši Latvijas likumus vai sabiedrības statūtus, tiem var pieprasīt personisku atbildību par uzņēmumam nodarītajiem zaudējumiem (54.1.2.p). Ja zaudējumus radījuši

nevērīga un bezrūpīga attieksme, akcionāri var celt prasību tiesā par atlīdzības piedzišanu (96.2.p).

Latvijas likums nosaka, ka valdes un padomes locekļus ievēl ne vairāk kā uz trim gadiem (66.8.p un 74.7.p). Patiesībā gadskārtējā sapulce katru gadu novērtē valdes darbu un lemj, vai tai var uzticēties arī turpmāk (54.1.5.p). Šķiet, ka ir saprātīgi katru gadu formāli atjaunot valdi un padomi. Visas izmaiņas valdes sastāvā jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā (74.9.p).

Kārtējai pilnsapulcei vienmēr vajadzētu apsvērt valdes atjaunināšanas iespēju, ja kļuvuši zināmi jauni kandidāti vai mainījušās prasības tās kompetencei un pieredzei. Jauni vairākuma akcionāri noteikti ietekmē valdes sastāvu. Kā redzēsīm turpmāk, uzņēmuma attīstība un panākumi lielā mērā ir atkarīgi no tā institūciju, it īpaši valdes, darbības. Tāpēc akcionāriem uzmanīgi jāvērtē valdes darbs, lai ik gadu varētu novērtēt iespējas atjaunot tās sastāvu.

Valde

Valde vada visu uzņēmuma darbu, arī ražošanas organizāciju un komercdarbību (73.1.-2.p). Tā atbild, lai uzņēmums katru gadu gūtu peļņu akcionāriem un nodrošinātu sabiedrības ilgtermiņa darbību. Uzņēmuma attīstība ir valdes locekļu kompetences un valdes darba organizācijas sekas.

Valdē var būt no trim līdz divpadsmit locekļiem (74.1.p). Lēmumus valdes sēdēs pieņem pēc problēmu apspriešanas, aplūkojot dažādus katra jautājuma aspektus. Pieredze rāda, ka pārāk lielās grupās lēmumu pieņemšanas efektivitāte samazinās. Lai sasniegtu lielāku efektivitāti, ieteicams, lai valdes locekļu skaits nepārsniegtu septiņus. Lai valde būtu lemttiesīga, sēdē jāpiedalās vismaz pusei tās locekļu (77.3.p).

Valdes darbu vada priekšsēdētājs, ko ievēl pati valde (74.8.p). Viņa pienākums ir organizēt valdes darbu un vadīt tās sēdes. Viņš ir augstākais uzņēmuma pārstāvis, kuru sauc par akciju sabiedrības prezidentu (74.8.p), bet valdē viņš ir tikai ievērojamākā persona starp līdzīgiem, jo visiem valdes locekļiem ir vienāda atbildība. Katram valdes loceklim ir viena balss, bet priekšsēdētāja balss ir izšķirošā, ja balsošanā valdes locekļu balsis sadalās līdzīgi (77.4.p).

Padome

Ja ir mazāk par piecdesmit akcionāriem, padomi iespējams neveidot (48.2.p un 65.4.p). Padome pārstāv akcionārus, tai jāuzrauga valdes darbs laikā starp akcionāru sapulcēm (65.1.p).

Padomes uzdevums ir sekot, lai valde strādātu atbilstoši Latvijas likumiem, akciju sabiedrības statūtiem un akcionāru sapulces lēmumiem. Tā izskata uzņēmuma izmaksu budžetu pirms tā iesniegšanas akcionāru sapulcei apstiprināšanai (68.2.p), pārbauda un novērtē valdes gada pārskatu (68.3.p) un izsaka viedokli par visiem jautājumiem, kas iekļauti akcionāru pilnsapulces darba kārtībā (68.5.p). Tomēr padomei ir ne vien jāvērtē valdes sagatavotie

dokumenti, bet no padomes gaida arī visa sabiedrības darba vērtējumu un priekšlikumus tā uzlabošanai (70.7.p).

Padomei ir tiesības uz laiku līdz nākamajai akcionāru pilnsapulcei apturēt valdes locekļa pilnvaras. Sapulcei šis lēmums jāapstiprina vai arī pilnvaras jāatjauno (78.3.p). Īpašnieki var vēl ciešāk uzraudzīt valdes darbu, ja tie, kam pieder vairāk neka desmit procentu akciju, pieprasa, lai padome kontrolētu valdes veikto komercpasākumu vadības kvalitāti (70.5.p). Ja padome uzskata, ka uzņēmums gada laikā netiek pienācīgi vadīts, tā var reaģēt un pieprasīt valdei akcionāru ārkārtas pilnsapulces sasaukšanu (70.6.p).

Padomē var būt no trim līdz divdesmit vienam loceklim (66.1.-2.p). Padomes locekļi nevar vienlaicīgi būt arī valdē vai revīzijas komisijā vai strādāt par uzņēmuma revidentu (66.6.p). Viens cilvēks nevar būt vairāk kā sešu uzņēmumu novērotāju padomju loceklis (66.7.p). Padomes locekļus ievēl uz trim gadiem (66.8.p), bet daļa padomes katru gadu jāatjauno. Atbrīvotos padomes locekļus tajā var atkal ievēlēt pēc gada (66.9.p). Akcionāru pilnsapulce jebkurā laikā var atlaist padomes locekli (66.12.p). Par visām izmaiņām padomes sastāvā jāziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram (66.13.p).

Latvijas likumā akciju sabiedrības darbiniekiem nav paredzētas tiesības iecelt savus pārstāvjus padomē. Protams, ja strādnieki kļūst par akcionāriem, viņi var izmantot savu ietekmi akcionāru pilnsapulcē, lai ievēlētu pārstāvjus padomē. Tomēr personāla akcijas šim nolūkam neder, jo tām nav balsstiesību (29.11.p). Darbiniekiem jāpērk akcijas par naudu vai iespējams arī par sertifikātiem.

Padomi vada tās locekļu ievēlētais priekšsēdētājs (67.1.p). Viņa uzdevums ir sasaukt un vadīt sēdes. Katrs padomes loceklis un arī valde var pieprasīt padomes sēdes sasaukšanu, ja tam ir pietiekami svarīgs iemesls (71.1.p). Ja priekšsēdētājs nesasauc padomes sēdi divu nedēļu laikā, iniciatoram ir tiesības pašam sasaukt sēdi un izskaidrot stāvokli (71.2.p). Padome ir tiesīga lemt, ja sēdē piedalās vismaz puse tās locekļu (71.3.p). Tās lēmumus pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja balsojums ir neizšķirts, noteicošā ir priekšsēdētāja balss (71.4.p). Padomes loceklis, kurš balso pret, var pieprasīt izpaust savas domas sēdes protokolā. Pēc tam viņš neatbild par lēmuma sekām (71.4.p).

Revidents

Trešā institūcija, ko ievēl akcionāru pilnsapulce, ir zvērināts revidents (84.1.p). Tomēr likumā dota iespēja akcionāriem izvēlēties citus risinājumus. Sapulce var ievēlēt revidentu bez licences vai arī revīzijas komisiju (84.6.p).

Revidentu ievēl kārtējā pilnsapulce, un viņa pilnvaras ilgst līdz nākamajai kārtējai pilnsapulcei (87.1.p). Akcionāri, kam pieder vismaz desmit procentu no pamatkapitāla, var iebilst pret revidenta ievēlēšanu. Ja vairākums neatzīst pretenzijas par pamatotām, mazākums var ievēlēt savu revidentu ar tādām pašām tiesībām, kādas ir vairākuma ievēlētajam revidentam. Tas atspoguļo mazākuma tiesību principu (87.2.p). Zvērināts revidents nedrīkst iesaistīties darījumos ar uzņēmumu, viņam nav atļauts tajā strādāt vai citādi būt ar to saistītam (87.4.p).

Izpilddirektors

Latvijas likumā paredzēti divi izpilddirektora (direktora rīkotāja) ievēšanas mehānismi – valdē vai akcionāru pilnsapulcē (75.1.p). Uzņēmuma dibinātājiem jāizšķiras un jāparedz statūtos, kuru variantu izmanot. Ja izpilddirektoru ieceļ valde, tās priekšsēdētājs slēdz darba līgumu ar viņu (75.3.p). Valde izstrādā norādījumus izpilddirektora darba organizācijai un attiecībām ar valdi (75.5.p). Ja valde ievēl izpilddirektoru, tā atbild par viņa darbu (75.3.p), tāpēc tā ir tiesīga viņu arī atlaist. Uzņēmuma statūtos jābūt skaidri noteiktai kārtībai, kā izpilddirektoru var atbrīvot no pienākumu veikšanas.

Izpilddirektoru var iecelt arī akcionāru pilnsapulce (75.1.p), kura nosaka viņa tiesības un pienākumus, arī attiecības ar valdi. Šajā gadījumā līgumu ar izpilddirektoru slēdz padomes priekšsēdētājs (75.2.p).

Ja izpilddirektoru ievēl akcionāru pilnsapulce, tā veido visas uzņēmuma pārvaldes institūcijas, kuras tādējādi ir tai vienādi pakļautas. Šāds stāvoklis varētu radīt problēmas. Jautājums tiks aplūkots grāmatas 8. nodaļā. Vairumā valstu izpilddirektoru neievēl akcionāru pilnsapulce.

Latvijas likumā nav pieminēta to uzņēmuma vadītāju grupa, kas strādā kopā ar izpilddirektoru, parasti par ražošanas, ekonomikas un finansu, tirdzniecības un mārketinga, personāla un apgādes direktoriem. Reizēm to sauc par vadības komandu, vadības grupu vai lielos uzņēmumos – par direktorātu. Valde atbild par vadības komandu, kas veic svarīgas funkcijas uzņēmumā. Attiecības starp valdi un vadības komandu ir īpaši svarīgas.

Tā kā ir vairākas (trīs, ja izpilddirektoru ievēl valde) uzņēmuma struktūrvienības, kas atrodas vienādā stāvoklī attiecībā pret akcionāru pilnsapulci, tikai sapulce var atrisināt to savstarpēji pretrunīgos lēmumus. Ja atsevišķu struktūrvienību funkcijas ir skaidri norobežotas (8. nodaļa), konfliktsituācijas parasti nerodas. Ja padomes un valdes funkcijas pārklājas, kā tas ir Vācijā un kā to pieļauj arī Latvijas likums (70.2.p), var gadīties, ka pretrunīgu lēmumu dēļ jāsasauc akcionāru ārkārtas pilnsapulce (70.4.p).

Akcionāru pilnsapulcei jāatrisina arī domstarpības starp padomi un valdi attiecībā uz to locekļiem. Padome drīkst, kā jau minēts, atstādināt valdes locekli no pienākumu veikšanas, pamatojoties uz nevēriību vai kompetences trūkumu (78.3.p). Pilnsapulce pieņem galīgo lēmumu un var atcelt atstādināšanu. Tad valdes loceklim jāsaņem attiecīga kompensācija (75.4.p). Ja akcionāru pilnsapulce nevēlas atbrīvot valdi no atbildības un iesniedz prasību tiesā, padome pārstāv akcionārus pret valdi vai aizstāv akcionārus, ja valde izvirzījusi tiem pretenzijas (68.4.p). Pretējā gadījumā valde pārstāv akcionārus procesos pret padomi (63.6.p).

Aizsardzība

Latvijas likumā iekļauti mazākuma akcionāru aizsardzības, uzņēmuma atklātuma (publiskuma) un kapitāla aizsardzības pamatprincipi. Šie likuma

noteikumi ir ļoti svarīgi, jo akcionāru sistēma mūsdienā Latvijā ir jauna un nozīmīga turpmākai valsts ekonomiskajai un rūpnieciskajai izaugsmei, un tie rada uzticību šai sistēmai. Latvijas rūpniecības pārveidošanai vajag vairāk riska kapitāla, ko var iegūt tikai tad, ja sistēmai var uzticēties.

Nav pārsteiguma par to, ka sistēmu nomaiņa un jaunu ekonomiskās uzvedības standartu ieviešana izvirza priekšplānā ne visai godīgas personas, kas vēlas izmantot vēl topošās, nepabeigtās un nepilnīgās sistēmas priekšrocības. Spēkā esošais 1993. gada 18. maija likums «Par akciju sabiedrībām» ir otrais šāds likums kopš valsts neatkarības atjaunošanas (pirmo pieņēma 1990. gada decembrī). Šo likumu veidojot, ir ievērota pirmā likuma piemērošanas pieredze. Tās personas, kas vēlas apiet likumu, izdomā dažādus veidus kā to izdarīt. Latvijas tiesu uzdevums ir spriest saskaņā ar likumiem, kas veidoti, pamatojoties uz jauniem principiem, kad nepastāv juridiskas tradīcijas to piemērošanā. Tieši tiesām ir izšķiroša loma, lai radītu uzticību sistēmai, piemērojot iepriekš minēto likumu.

Mazākuma aizsardzības princips

Latvijas likumā «Par akciju sabiedrībām» ir liels skaits normu, kas domātas mazākuma interešu aizsardzībai. Ir vispārīgs princips, ka tiesa drīkst anulēt akcionāru pilnsapulces lēmumu, ja tas ir pretrunā uzņēmuma interesēm (64.3.p). Uzņēmuma intereses principā pielīdzinātas īpašnieku interesēm, un šo noteikumu varētu formulēt arī tā, ka visiem akcionāru pilnsapulces lēmumiem jāatbilst uzņēmuma un visu akcionāru interesēm. Stingrāk mazākuma intereses aizsargātas pantā, kurš paredz iespēju iesniegt prasību tiesā par lēmuma atcelšanu, ja ir iemesls uzskatīt, ka akcionāri izmantojuši balsstiesības, lai iegūtu sev vai trešajai personai negodīgas priekšrocības (64.2.p).

Zviedrijas likumā arī ir noteikti šādi vispārīgi principi, bet tie attiecas uz valdes lēmumiem. Sagaidāms, ka Latvijas tiesas varētu šos noteikumus attiecināt arī uz valdes darbību. Akcionāriem ir iespējams atrisināt šo jautājumu attiecīgā uzņēmuma statūtos.

Jāatzīmē, ka mazākuma akcionāru tiesību aizsardzībā tiek ievērots uzņēmuma kapitāls, nevis akciju balsstiesības. Īpašas mazākumam piešķirtās tiesības tiek attiecinātas uz noteiktas uzņēmuma pamatkapitāla daļas īpašniekiem neatkarīgi no tā, vai viņu akcijām ir balsstiesības. Tas nozīmē, ka arī personāla akciju īpašnieki, darbojoties vienoti, var iegūt zināmu ietekmi. Šo akciju daudzums nedrīkst pārsniegt desmit procentus no uzņēmuma pamatkapitāla (29.3.p).

Latvijas likumā mazākuma tiesības attiecinātas uz dažādiem īpašuma tiesību līmeņiem. Akcionāri, kam pieder vismaz pieci procenti no kapitāla, drīkst sasaukt akcionāru ārkārtas pilnsapulci (51.1.p). Tas ir svarīgs aizsardzības pasākums, kas var attiekties arī uz uzņēmuma darbiniekiem, ja viņi ir ieguvuši pietiekami daudz akciju. Tāpat īpašnieki, kam pieder pieci procenti no kapitāla, var pieprasīt akcionāru saraksta pārbaudi pilnsapulcē (58.7.p), bet tas ir administratīva un pārbaudes rakstura pasākums.

Lielākā daļa mazākuma tiesību attiecas uz akcionāriem, kam pieder vismaz desmit procentu no pamatkapitāla. Viņiem ir īpašas tiesības iepazīties ar uzņēmuma ekonomiskajiem ziņojumiem un lietām. Svarīgākās ir tiesības iecelt savu revidentu, kas pārstāv mazākumu un kuram ir tādas pašas iespējas un tiesības kā vairākuma ievēlētajam (87.2.p), un pieprasīt padomei valdes komercdarbības pārbaudi, par ko parasti padome atskaitās tieši akcionāru pilnsapulcei (70.5.p). Desmit procentu no mazākuma var ierosināt jautājumu apspriešanu akcionāru pilnsapulcē, ja to pieprasa septiņu dienu laikā pēc darba kārtības izziņošanas (55.7.p), un pieprasīt sabiedrības likvidāciju (90.2.p). Tie paši desmit procentu no mazākuma var panākt prasību tiesā pret sabiedrības dibinātājiem vai tās dibināšanas laikā pagaidu izpildinstitūcijās ievēlētajām personām (100.1.p).

Divdesmit procentu no mazākuma var novērst, ka akcionāru pilnsapulce vienojas par izlīgumu vai prasības atsaukšanu pret sabiedrības dibinātājiem (100.10.p).

Akcionāri, kas pārstāv divdesmit piecus procentus no pamatkapitāla, var prasīt Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram sabiedrības dibināšanas procesa pārbaudi (18.1.p). Viņi var panākt gada pārskata apstiprināšanas atlikšanu līdz akcionāru ārkārtas sapulcei (83.1.p). Ja akcionāri vai to grupa, kas akcionāru pilnsapulcē pārstāv trešdaļu pamatkapitāla, pieprasa, viņiem ir tiesības iecelt vienu trešdaļu revīzijas komisijas (84.5.p).

Balsstiesību attiecībām akcionāru pilnsapulcē ap piecdesmit procentu robežu ir liela loma īpašnieku varas sadalē. Kopējais akciju sadalījums neatkarīgi no to balsstiesībām ir nozīmīgs tāpēc, ka mazākuma tiesības aizstāv pamatkapitāla daļas īpašniekus. Dažādi mazākuma tiesību līmeņi maina akcionāru grupu savstarpējo spēku samēru. Ja mazākuma kapitāla daļa samazinās zem desmit procentu robežas, to tiesību apjoms krasī sarūk. Īpašuma tiesību attiecības mainās, kad īpašnieks vēlas savas akcijas pārdot. Pastāv īpaši noteikumi, kas regulē akciju pārdošanas procesu (34.p). Tās vispirms jāpiedāvā esošajiem akcionāriem. Tikai tad, ja viņi atsakās tās iegādāties, akcijas var piedāvāt citiem (34.2.p un 5.p). Valde pārdod akcijas un kontrolē, kam tās piedāvātas. Ja valdei neizdodas akcijas pārdot, akcionārs var tās pārdot pats (34.6.p). Tomēr statūtos var paredzēt, ka akcijas var brīvi pārdot biržā (34.7.p).

Ja akcionāru pilnsapulce vai valde vēlas izlaist akcijas par skaidru naudu slēgtā laidienā, tās jāpiedāvā esošajiem akcionāriem proporcionāli to īpašuma daļai (46.1.p un 40.3.p). Ja izdod tikai viena veida akcijas, tad tā paša veida akciju īpašniekiem ir pirmpirkuma tiesības (46.2.p). Ja jaunas akcijas izlaiž, pārveidojot pamatkapitālā sabiedrības rezerves, tās stingri proporcionāli iepriekšējo akciju daļām jāpiedāvā esošajiem akcionāriem (41.2.p).

Akcionāru savstarpējā spēka samēru aizsardzība izpaužas arī tādējādi, ka nav atļauts sabiedrības statūtos vai dibināšanas līgumā ierobežot akcionāru pirmpirkuma tiesības uz jaunām akcijām (46.5.p). Tās ir mazākuma pamattiesības, kas tos aizsargā no tā kvalificētā vairākuma lēmumiem, kurš vēlas mainīt stāvokli. Nedaudz pārsteidz tas, ka pants turpinās šādi: «Akcionāru pirmpirkuma tiesības var ierobežot vai atņemt tikai akcionāru pilnsapulce, lemjot jautājumu par pamatkapitāla palielināšanu» (46.5.p). Šķiet, ka tas ir pretrunā ar tā paša panta pirmajā daļā noteikto principu, jo atļauj izmainīt īpašumtiesību

attiecības ar vienkāršu balsu vairākumu. Šī panta skaidrojumu droši vien sniegs tiesa.

Mazākuma tiesību īstenošanai nepieciešamo īpašumtiesību līmeņu daudzveidība apgrūtina to pārskatāmību. Lietderīga ir likuma pantu sistemātiska apkopošana. Jāatzīmē, ka dažas tiesības ir attiecinātas uz pašām īpašuma tiesībām, bet citas – uz akcionāru sapulcē pārstāvētā kapitāla daļām.

Atklātuma princips

Mazākuma akcionāriem ir īpašas tiesības ieskatīties uzņēmuma lietās, ieceļot mazākuma revidentu un pieprasot padomei novērot sabiedrības darbību. Tā kā pastāv biznesa noslēpumi, atklātuma (publiskuma) princips attiecībā pret sabiedrības darījumu partneriem nav tik pilnīgs. Tomēr visiem, kas iesaistās darījumos ar uzņēmumu, vajag zināt, vai uzņēmums spēj pildīt savas saistības. Tāpēc likums detalizēti nosaka, kādas ziņas par uzņēmumu ir publiskas un katram pieejamas. Šīs ziņas jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā (tālāk šai apakšnodaļā – Uzņēmumu reģistrs) vai tām jābūt saņemamām citā veidā.

Likuma «Par akciju sabiedrībām» 7. pants nosaka, ka Uzņēmumu reģistram un Finanšu inspekcijai ir pienākums saglabāt ziņas par uzņēmuma dibināšanas dokumentiem un statūtiem, visiem grozījumiem tajos, kā arī personisko informāciju par valdes, padomes un revīzijas komisijas locekļiem un zvērināto revidentu. Vismaz reizi gadā, nosūtot gada pārskatu, jāreģistrē sabiedrības pamatkapitāls un pārskatu parakstījušo personu dati. Jāreģistrē sabiedrības juridiskās adreses izmaiņas. Uzņēmumu reģistram jāziņo par uzņēmuma darbības izbeigšanu, likvidāciju vai izslēgšanu no reģistra (7.1.p). Uzņēmumu reģistram dokumenti jāuzskaita (7.2.p), jāgādā, lai tie būtu visiem pieejami pārbaudei (7.4.p), un jāizsniedz apliecināti to noraksti (7.5.p).

Visiem dokumentiem jābūt ne vien pieejamiem pārbaudei, bet tie jāpublicē Latvijas Republikas oficiālajā laikrakstā (8.1.p), izņemot gada pārskatu, ko publicē Finanšu inspekcija saskaņā ar 1992. gada 14. oktobra likumu (8.1.p). Dokumenti jāpublicē pilnībā vai, ja informācija veidota, apvienojot abu valsts iestāžu rīcībā esošās ziņas (8.2.p), tiem jābūt katram brīvi un pilnībā pieejamiem pārbaudei (7.1.p). Ja akciju sabiedrība pati publicē ziņas, kas pamatojas uz dokumentiem, kuri nav iesniegti Uzņēmumu reģistrā, tai jānorāda, kur un kad tos var pārbaudīt (8.3.p).

Visi sabiedrības dokumenti jāiesniedz Uzņēmumu reģistrā ne vēlāk kā trīsdesmit dienu laikā no statūtu parakstīšanas dienas kopā ar bankas apliecinību par to, ka sabiedrības pamatkapitāls ir iemaksāts tās kontā (19.1.p).

Izmaiņas valdē vai to personu lokā, kam ir paraksta tiesības, nav zināmas, kamēr tās netiek publicētas. Nezinot par izmaiņām, iespējams labticīgi noslēgt darījumu ar personu, par kuras atlaišanu vai atkāpšanos nav paziņots. Tāpēc izmaiņas valdē un padomē, arī paraksta tiesībās, nav spēkā pirms to reģistrēšanas Uzņēmumu reģistrā (66.13.p un 74.9.p).

77.8.p. parādītas atklātuma (publiskuma) principa sekas. Tajā noteikts, ka līgumus, kas noslēgti ar trešajām personām, nevar uzskatīt par neesošiem pat tad, ja akcionāru pilnsapulce ierobežojusi valdes tiesības slēgt šāda veida līgumus, bet ierobežojumi nav reģistrēti Uzņēmumu reģistrā vai citādi publicēti. Tāpēc valdes tiesību ierobežojuma nepaziņošana nevar kaitēt trešajai personai, ja tā darbojusies godīgi. Atbildība par jebkuriem uzņēmumam radītajiem zaudējumiem būs jāuzņemas valdei. Vienošanās, kas noslēgtas ar uzņēmumu, kuru vēlāk tiesa pasludina par neesošu, tā paša iemesla dēļ ir saistošas, jo otra puse nevarēja paredzēt tiesas lēmumu (94.6.p).

Izmaiņas uzņēmuma pamatkapitālā jāpublicē Finanšu inspekcijas gada pārskatā vai šīs inspekcijas norādītā izdevumā, atspoguļojot pamatkapitāla apjomu (7.1.6.p un 7.1.7.p). Akcionāru pilnsapulces (38.1.p) vai valdes (38.4.p) lēmumi par pamatkapitāla izmaiņām jāreģistrē Uzņēmumu reģistrā un jāpublicē, ja akciju sabiedrība ir publiska (3.5.p). Trešajām personām ir īpaši svarīgi, lai tiktu publicētas ziņas par pamatkapitāla samazināšanu. Tas uzsvērts 47. pantā, nosakot, ka šāda samazināšana jāreģistrē Uzņēmumu reģistrā kopā ar protokolētu akcionāru pilnsapulces lēmumu, statūtu grozījumu tekstu un kapitāla samazināšanas noteikumiem (47.3.p). Ja sabiedrība ir publiska, lēmumus jāpublicē oficiālajā un vēl vismaz vienā laikrakstā (47.1.p).

Pamatkapitāla aizsardzība

Kā redzams, lai aizsargātu sabiedrības pamatkapitālu, izmanto atklātuma (publiskuma) principu. Aizsardzības iemesls ir ierobežotas atbildības princips. Bet to nodrošina ne tikai brīvas pārbaudes iespējas. Latvijas likumā ietvertas arī citas normas, kas paredzētas trešo pušu interešu aizstāvībai.

Atšķir dibināšanas pamatkapitālu, kas vajadzīgs, lai dibinātu akciju sabiedrību, un reģistrēto pamatkapitālu, kas ir akciju kapitāls pēc noteikta laika.

Ir noteiktas prasības pamatkapitāla apjomam. Minimālais dibināšanas kapitāls ir Ls 5 000 (20.3.p). Tas atšķiras no minimālā reģistrētā pamatkapitāla Ls 25 000, kas jāsasniedz piecu gadu laikā kopš akciju sabiedrības reģistrācijas brīža (20.5.p). Bankām šie skaitļi ir daudz lielāki. Salīdzinājumam – dibināšanas pamatkapitāla apjoms ir mazāks nekā Zviedrijā, ja valūtu maina pēc kursa 1995. gada sākumā. Tas atbilst apmēram Ls 7 000. Zviedrijā nav obligāti palielināt kapitālu. Zviedrijā publiskām akciju sabiedrībām, kuru akcijas var iegūt biržā, minimālais kapitāls atbilst apmēram Ls 35 000.

Maksu par pakalpojumiem, darbu akciju sabiedrības labā vai nākotnē paredzamo peļņu nevar uzskatīt par ieguldījumu pamatkapitālā (21.1.p).

Dibināšanas pamatkapitāls jāiemaksā tikai naudā. Reģistrētais pamatkapitāls var sastāvēt no naudas, fiziskā un intelektuālā īpašuma (21.2.p). Lai nodrošinātu mantiskā un intelektuālā ieguldījuma patiesu novērtējumu, to veic neatkarīgi eksperti, kas ir licencēti vai kurus ieceļ Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs (31.1.p). Speciālistiem katrs īpašuma veids jānovērtē atsevišķi, norādot, kādu paņēmieni viņi izmantojuši (31.2.p). Viņu ziņojums jāpublicē tādā pašā kārtībā kā akciju sabiedrības dokumenti (31.3.p).

Sabiedrība var veidot rezerves nākotnes vajadzībām, piemēram, lieliem kapitālieguldījumiem vai zaudējumu kompensācijai. Rezerves ir papildu garantija darījumu partneriem. Šādus fondus var paredzēt statūtos, nosakot to apmērus un izlietošanas noteikumus (22.1.p). Rezerves nevar izmantot dividenžu izmaksai (22.2.p).

Parastas komercdarbības radīto zaudējumu dēļ pamatkapitāls gada laikā var stipri samazināties. Darījumu partneriem ir ļoti svarīgi zināt par šādām izmaiņām.

Ja zudusi trešā daļa pamatkapitāla, valdei jāsauc akcionāru ārkārtas pilnsapulce, kam jālemj, vai sabiedrība turpinās darbu vai to likvidēs (52.1.p). Saskaņā ar akcionāru ārkārtas pilnsapulces sasaukšanas noteikumiem, par to jāpublicē paziņojums (55.1.p), minot darba kārtību, kas publiski parāda, ka pamatkapitāls ir apdraudēts (55.2.p). Pats protokols ir atklāts tikai akcionāriem (62.3.p). Leinteresētās puses ārpus uzņēmuma nesaņem tiešu informāciju par sapulces lēmumiem, ja netiek izlemts palielināt sabiedrības pamatkapitālu (38.5.p).

Uzskata, ka sabiedrības pamatkapitāls īpaši jāaizstāv no īpašniekiem. Ir tikai trīs gadījumi, kad sabiedrība drīkst maksāt īpašniekiem:

- 1) izmaksājot no gada peļņas dividendes,
- 2) samazinot pamatkapitālu,
- 3) likvidējot sabiedrību.

Kārtējā pilnsapulce lemj par peļņas sadali. Parasti daļu no tās ieskaita rezerves fondā vai citos uzņēmuma fondos un daļu izmaksā dividendēs (80.1.p). Lēmuma par dividenžu izmaksu izpildi nedrīkst aizkavēt (81.2.p). Akcionāriem nedrīkst prasīt dividendes atdot atpakaļ sabiedrībai (81.3.p).

Kā jau atzīmēts, akcionāru pilnsapulcei ir tiesības samazināt pamatkapitālu, anulēt akcijas un izmaksāt akcionāriem naudu (47.1. un 2.p). To darot, jānorāda pamatkapitāla samazināšanas iemesls (47.1.p). Sabiedrības statūtos jānorāda robežas, kurās atļauts mainīt pamatkapitālu. Statūtos vajadzētu ietvert noteikumu, ka pamatkapitālu var samazināt tikai tad, ja sabiedrība necieš zaudējumus vai ja, samazinot kapitālu, vispirms sedz zaudējumus. Var diskutēt, vai uzņēmuma kreditoriem nevajadzētu dot iebildumu tiesības, kādas tiem ir Zviedrijā, ja viņi uzskata, ka ir pamats apšaubīt sabiedrības maksātspēju pēc pamatkapitāla samazināšanas.

Visi citi maksājumi akcionāriem, neskaitot iepriekšminētos, ir nelikumīgi (82.3.p). Šādu nelikumīgu netiešo maksājumu piemēri ir, ja akcionāriem tiek atļauts izmantot sabiedrības īpašumu vai akcionāri par uzņēmumam sniegtajiem pakalpojumiem saņem vairāk nekā maksātu citiem, vai sabiedrība pērk no īpašniekiem preces vai materiālus par nepamatoti augstām cenām (82.2.p). Šā panta formulējumi nav pārprotami, bet saistībā ar samaksu par pakalpojumiem ieviesta frāze «ja statūti to neparedz», kas, šķiet, paver iespēju izdarīt netiešos maksājumus akcionāriem, ja tāda paredzēta statūtos. Tas ir pretrunā likumam, kas vērsts uz pamatkapitāla aizsargāšanu no īpašniekiem. Akciju sabiedrībām aizliegts arī izsniegt kredītus darbiniekiem vai akcionāriem ar noteikumiem, kas ir izdevīgāki nekā citur (82.3.p).

Persona, kas ievēlēta padomē vai valdē, iegūst īpašu statusu. Dažās valstīs viņu sauc par «insaideru». Viņš var personiskos nolūkos izmantot slepenu informāciju, kas ietekmē akciju tirgus cenu. Piemēram, viņš var pārdot akcijas pirms sabiedrība uzzina par lieliem zaudējumiem vai pirt akcijas pirms visi uzzina par svarīgu pasūtījumu. Tāpēc personai, kas ievēlēta sabiedrības pārvaldes institūcijās, nav atļauts pārdot akcijas ātrāk kā sešus mēnešus pēc to iegādes, un viņš nedrīkst pirt tās pašas akcijas ātrāk kā sešus mēnešus pēc tam, kad ir tās pārdevis (34.8.p). Tā ir zināma aizsardzība pret «insaideru» biznesu. Tā neattiecas uz visiem iespējamiem viņu darījumiem, piemēram, sabiedrībai pērkot citu uzņēmumu. Parasti akciju cena pieaug, uzzinot par šādu darījumu. Ja kāds to zina iepriekš, viņš var nopirt akcijas, lai vēlāk tās ar peļņu pārdotu. Likums to neierobežo, jo pērkamā uzņēmuma akcijas to pirkšanas brīdī nepieder tai sabiedrībai, kurā strādā «insaiders».

Šis piemērs rāda, cik sarežģīti paredzēt likumā visus iespējamus gadījumus. Tāpēc biznesmeņiem vajadzīga ētiska diskusija par to, ko uzskata par godīgu darbību. Nesenās debātes Anglijā un Zviedrijā apliecināja, ka darījumu sabiedrība, lai novērstu detalizētu likumdošanas aktu izstrādi, cenšas brīvprātīgi vienoties par principiem un vadlīnijām.

Atbildība

Likums nodrošina atbildības ierobežošanu tikai tad, ja dibinātāji ievēro visas likuma prasības. Šis princips ir spēkā visā uzņēmuma pastāvēšanas laikā. Akcionāri atbild tikai ar savu ieguldījumu sabiedrības pamatkapitālā, bet nevis ar savu pārējo īpašumu (97.p). Atbildības ierobežojums ir spēkā, ja sabiedrība izpilda visas Latvijas likumu prasības. Tomēr īpašnieki kontrolē uzņēmumu tikai akcionāru pilnsapulcē. Atbildība par tā darbību un lietām pārējā laikā nodota valdei, padomei, revidentiem vai tiem, kas likvidē sabiedrību, ja tā izbeidz darbību.

Ja valdes vai padomes locekļi vai izpilddirektors rīkojas pretrunā ar Latvijas likumiem vai viņi nepilda sabiedrības statūtu prasības vai akcionāru pilnsapulces lēmumus un norādījumus, atbildības ierobežošana tiek atcelta (96.2.p). Tā notiek arī, ja viņi rīkojušies nevērīgi vai nolaidīgi. Bet par izdarītajiem pārkāpumiem atbild nevis akcionāri, bet valdes vai padomes locekļi vai izpilddirektors, kas vada sabiedrību. Viņi atbild ar visu savu īpašumu par zaudējumiem, ko viņi radījuši uzņēmumam, akcionāriem vai kreditoriem (96.2.p). Tie, kas piedalījušies lēmuma pieņemšanā, solidāri atbild par tā sekām. Šie noteikumi attiecas arī uz sabiedrības likvidatoriem (99.p).

Revidents atbild par zaudējumiem, ko viņš radījis sabiedrībai, individuāliem akcionāriem vai kreditoriem, tiši vai netiši darbojoties nevērīgi vai nolaidīgi (98.p).

Uzņēmumā visiem galvenos vilcienos ir jāpārzina likums «Par akciju sabiedrībām». Būtu vēlams, lai padomē vismaz viena persona labi un detalizēti pārzinātu likumu. Tomēr visos jautājumos, attiecībā uz kuriem varētu iestāties juridiskas sekas, vajadzētu konsultēties ar juristu.

7. nodaļa. Latvijas likums par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību

Viens no svarīgākajiem Latvijas likumu par statūtsabiedrībām mērķiem ir radīt uzticību lietišķām attiecībām ar statūtsabiedrībām, lai tie, kas vēlas pārdot savas akcijas biržā, varētu iesaistīt jaunu kapitālu. Blakus uzdevums ir kapitāla tirgus veidošana Latvijā. Rūpniecības attīstībai valstī nepieciešams riska kapitāls. Likumiem jāizstāv ar savu naudu riskējošo ieguldītāju mazākuma un sabiedrību ar ierobežotu atbildību darījumu partneru intereses. Piegādātāji, bankas un citas kredītiestādes uz likuma pamata iegūst iespējas novērtēt klientu uzticamību. Uzņēmumi var saņemt kredītus un iesaistīties darījumos. Likums par akciju sabiedrībām nosaka Latvijā darbojošās biznesa sistēmas pamatus un regulē uzņēmuma vadības efektivitāti un kapitāla pieejamību.

Otrs mērķis bija veicināt saimniekošanu tai laikā, kad bruka plānveida saimnieciskā sistēma. Tādēļ tika izstrādāts likums «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību» (SIA), kuru pieņēma 1991. gada 23. janvārī. Šajā likumā paredzēja atvieglotus noteikumus uzņēmuma dibināšanai un pārvaldīšanai, tādējādi samazinot šķēršļus uzņēmējiem. Ierobežojuma princips samazināja uzņēmēja personisko risku. Tāpēc palielinājās uzņēmumu skaits, un auga biznesa aktivitāte.

Jau iepriekš atzīmēts, ka vairākas Rietumeiropas valstis ir atzinušas par lietderīgu vienkāršot sabiedrību ar ierobežotu atbildību darbības noteikumus.

Latvijā tādēļ ir divi likumi par sabiedrībām, kurās ir ierobežotas atbildības princips. Pilnīgākais attiecas uz akciju sabiedrībām, kas vēlas iegūt kapitālu tirgū un kam ir vairāk nekā trīs īpašnieki. Šo likumu mēs tikko aplūkojām sīkāk. Otrs, kā jau minēts, ir likums «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību». Šos uzņēmumus var dibināt viena persona vai ne vairāk kā piecdesmit partneru.

Atvieglot vairākus no iepriekšējā nodaļā aplūkotajiem aizsardzības noteikumiem, pieaug sabiedrības ar ierobežotu atbildību darījumu partneru risks. Tas ierobežo biznesa attīstības iespējas. Acīmredzot, atceļot daudzus noteikumus, jāpanāk līdzsvars starp darījumu veicināšanu un uzticības saglabāšanas sistēmu. Likuma «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību» pieņemšana, protams, ir veicinājusi šādu uzņēmumu dibināšanu. 1994. gada decembrī Latvijā bija 42930 sabiedrību ar ierobežotu atbildību (SIA).

Turpmāk īsumā aprakstīsim dažas galvenās atšķirības starp likumu «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību» un likumu «Par akciju sabiedrībām». Grāmatai pievienots likuma «Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību» pilns teksts.

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību partneri

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību pamats ir vienošanās starp dibinātājiem – sākumā dibināšanas līgums, vēlāk – statūti, kas atbilst akciju sabiedrības statūtiem. Dibinātāji un citi dalībnieki, kas sabiedrībā iestājas vēlāk, atzīst statūtus par uzņēmuma vadošo dokumentu.

Akcionāru sapulces tiesiskais stāvoklis ir tāds pats kā akcionāru pilnsapulcei. Tā jāsasauca vismaz reizi gadā, lai izskatītu gada pārskatu un lemtu par dividendžu sadali. Akcionāru ārkārtas sapulces jāsasauca viena mēneša laikā pēc izpildstruktūru, revidenta vai to akcionāru pieprasījuma, kuri pārstāv vismaz desmito daļu no pamatkapitāla. Sapulce lemj par grozījumiem sabiedrības statūtos. Lēmumu par uzņēmuma likvidāciju pieņem ar kvalificētu balsu vairākumu, kas pārstāv vismaz trīs ceturtdaļas pamatkapitāla. Citus lēmumus pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu. Ja īpašnieks ir viena persona, viņš ir arī akcionāru sapulce.

Salīdzinājumā ar akciju sabiedrībām sabiedrībām ar ierobežotu atbildību ir daudz lielāka brīvība savas struktūras izvēlē. Akcionāru pilnsapulce izveido galveno struktūrvienību – izpildinstitūciju, kurai likumā ir daudz nosaukumu: valde, direktorāts vai administrācija. Uzņēmuma struktūras izvēles brīvība ļauj sabiedrībai ievēlēt valdi ar tām pašām stratēģiskajām funkcijām, kādas valdei ir akciju sabiedrībā, uzdodot tai izvēlēties izpilddirektorus. Ja izveidota tīri izpildrakstura struktūra, to nevajadzētu saukt par valdi, drīzāk par direktorātu (skat. 8. nodaļu). Akcionāru sapulce pati var ievēlēt vienu vai vairākus direktorus. Tā var šīs tiesības nodot direktorātam. Ja uzņēmums ir mazs, būtu piemērotāk, ja izpilddirektoru ievēlētu akcionāru sapulce (akciju sabiedrības gadījumā stingri ieteikts valdei ievēlēt izpilddirektoru, skat. 8. nodaļu).

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību kapitāla apjoms nav ierobežots. Latvijā jau tagad ir daži samērā lieli uzņēmumi. Vienīgais ierobežojums ir akcionāru skaits. Ja tas pārsniedz piecdesmit, minētā sabiedrība jāpārveido akciju sabiedrībā, uz kuru attiecas stingrāki noteikumi, vai tā jālikvidē.

Cita sabiedrība nevar veidot sabiedrību ar ierobežotu atbildību, izņemot ārzemju juridisku personu, kas iegulda vairāk nekā četrdesmit procentus no pamatkapitāla valūtā. Valsts un pašvaldību uzņēmumi nedrīkst piedalīties sabiedrību ar ierobežotu atbildību dibināšanā bez noteiktas attiecīgo valsts pārvaldes iestāžu atļaujas. Valsts uzņēmumiem šādas atļaujas izdod Latvijas Īpašuma fonds. Arī akciju sabiedrības nedrīkst veidot meitas uzņēmumus ar ierobežotu atbildību. Patlaban Latvijā ir stāvoklis, kad tikai valsts un pašvaldību uzņēmumi var veidot koncernus, ja ir saņēmuši precīzi formulētu atļauju.

Uzņēmuma organizācija un mazākuma interešu aizstāvība atstāta akcionāru sapulces un statūtu ziņā. Tāpēc tie jāgatavo uzmanīgi, un mazākuma dalībniekiem labi jāapsver savs stāvoklis, lai ierosinātu tādus pasākumus, kas varētu pietiekami nodrošināt viņu intereses. Tāda nepieciešamība varētu rasties, piemēram, uzņemot sabiedrībā jaunus akcionārus. Statūti var regulēt pamatkapitāla palielināšanas procedūru, kas var mainīt balsu samēru akcionāru sapulcē. Labi statūti tāpat kā likums veicinās uzņēmuma darbu, bet, lai īpašnieki noslēgtu labu vienošanos, vajadzīgs laiks, pūles un zināšanas. Tomēr tas nav

zaudēts laiks, jo stabilai uzņēmuma nākotnei ir svarīgi, lai attiecības starp īpašniekiem būtu noskaidrotas pirms sabiedrības dibināšanas.

Ja ir tikai viens īpašnieks, viņš izmanto pilnas tiesības lemt par savu īpašumu, kaut gan viņam jāievēro formālās likuma prasības un vienreiz gadā jāsauc akcionāru sapulce, kurā viņš pats piedalās. Šāds risinājums, protams, ir pieņemams mazai darbnīcai, kurā īpašnieks strādā kopā ar dažiem darbiniekiem. No otras puses, katrs pasākums iegūst, ja tā lietas analizē cilvēki no ārpuses, paužot dažādus viedokļus. Tāpēc vairāki īpašnieki varētu būt papildu ieguvums. Viens īpašnieks varētu konsultēties ar cilvēkiem, kas nestrādā viņa uzņēmumā. Ja SIA vēlas izveidot šādu konsultantu grupu vai valdi, tās ir akcionāru izvēles tiesības. Citu valstu pieredze rāda, ka tas uzņēmumam nāk par labu.

Vājākā vieta ārējo darījuma partneru aizsardzībā ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību statūtu fonda apjoms. To veido dibinātāju ieguldījumi. Šeit saduras pretrunīgie uzņēmējdarbības veicināšanas un darījuma partneru aizsardzības mērķi. Mazs statūtu fonds sekmē daudzu jaunu sabiedrību rašanos, bet nesniedz pietiekamu drošību piegādātājiem, strādniekiem un bankām. Tāpēc minimālā summa sākumā bija Ls 100, kas 1994. gada novembrī nozīmēja apmēram 200 ASV dolāru. Citiem vārdiem, tās bija sešas pensijas, kas, protams, ir mazs naudas daudzums biznesa iesākšanai mūsdienu Latvijā. Tagad minimālais statūtu fonda apjoms ir palielināts līdz Ls 2000. Tas attiecas uz visām SIA, kas reģistrētas pēc 1995. gada 1. janvāra.

Likuma papildinājums nosaka statūtu fonda palielināšanu, dodot uzņēmējiem zināmu laiku papildu iemaksām pamatkapitālā. Iepriekš reģistrētajām SIA statūtu fonds jāpalielina līdz Ls 2000 līdz 1996. gada 1. janvārim. Tās SIA, kas nebūs palielinājušas pamatkapitālu, pārreģistrēs kā individuālos uzņēmumus. Šāda veida divkārtīgs pieaugums tika noteikts arī Zviedrijā 1995. gadā, dodot laiku tam, lai sasniegtu jauno simts tūkstošu kronu lielu statūtu fonda apjomu. Sabiedrības, kas nevarēs apmierināt šo prasību, būs jāpārveido sabiedrībās ar pilnu atbildību.

Likums paredz līdzekļu uzkrāšanu rezerves fondā, lai segtu «neparedzētus izdevumus». Vismaz pieci procenti dividenžu jāieskaita rezerves fondā, līdz tas sasniedz vienu trešdaļu no uzņēmuma statūtu fonda. Darījumu prakse Latvijā parādīs, vai paaugstinātais statūtu fonda līmenis noņem šķēršļus biznesam. Problēma var rasties, ja nepietiekamās drošības dēļ partneri nevēlas iesaistīties darījumos un bankas neizsniedz kredītus. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību var radīt citas garantijas, kas apmierinātu darījumu partnerus, un uzticība var balstīties uz ilgstošu veiksmīgu pieredzi.

Daļu statūtu fonda var veidot materiālās vērtības, piemēram, ēkas, būves vai iekārtas. Uzņēmums var pārņemt to īpašuma vai lietošanas tiesības. Rūpnīcu var ieguldīt citā sabiedrībā. Šajā gadījumā jādeklarē tās apgrozāmo līdzekļu apjoms un finansu saistības. Uzskata, ka sabiedrība tos pārņem ar ieguldītās rūpnīcas likvidācijas brīdi, jo SIA nav atļauts veidot meitas uzņēmumus. Intelektuālais īpašums tiek pielīdzināts materiālajiem ieguldījumiem, tomēr tas nedrīkst pārsniegt vienu trešdaļu sabiedrības statūtu fonda.

Pastāv mantisko ieguldījumu un intelektuālā īpašuma novērtēšanas problēma. Par to vērtību vienojas dibinātāji un dalībnieki. Šķiet, ka viņiem vajadzētu būt ieinteresētiem pareizā novērtējumā, vismaz tad, ja daļa īpašnieku iegulda savas daļas naudā, bet daļa sedz to vērtību ar mantu vai intelektuālo īpašumu. Tomēr var apšaubīt, vai no darījumu partneru viedokļa process tiek pietiekami uzraudzīts. Ja ir tikai viens īpašnieks, mantisko ieguldījumu un intelektuālā īpašuma novērtējums netiek pārbaudīts.

1994. gada martā Igaunijā statūtu fonda palielināšanas prasības izraisīja diskusiju par to, vai tas ir izdevīgi biznesam. Tā parādīja, ka uzņēmēju darba veicināšanas nodomi saduras ar partneru aizsardzības centieniem.

Sabiedrību ar ierobežotu atbildību atklātuma noteikumi nav tik stingri kā akciju sabiedrībām. Sabiedrība ar ierobežotu atbildību jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, iesniedzot dibināšanas līgumu, statūtus un izpildinstitūcijās ievēlēto personu datus. Likumā nav noteiktības jautājumā par uzņēmuma gada pārskata pieejamību – tam jānotiek «saskaņā ar spēkā esošajiem likumdošanas aktiem».

Ir trūkumi vienas akcionāru grupas aizsardzībā pret citiem īpašniekiem. Ārkārtas akcionāru sapulces darba kārtība jāiesniedz iepriekš, bet nav stingru noteikumu pret jaunu punktu iekļaušanu šai darba kārtībā sapulces laikā, kā tas ir likumā par akciju sabiedrībām.

8. nodaļa. Uzņēmuma pārvaldes funkcijas

Statūtsabiedrību likumi tirgus ekonomikā aplūko trīs uzņēmuma pārvaldes funkcijas:

- 1) uzņēmuma attīstības stratēģija,
- 2) izpilde un vadība ik dienas,
- 3) kontrole.

Šīs funkcijas atbilst gan tirgus ekonomikas prasībām, gan īpašnieku interesēm. Sabiedrības īpašnieki nevar iejaukties tās pārvaldē. Tāpēc nepieciešama funkciju sadale, lai tiesības lemt par savu īpašumu nodotu valdei, vienlaikus saglabājot kontroli pār to.

Stratēģijas izstrādāšana un īstenošana

Uzņēmuma vadība tirgus ekonomikā ir citāda nekā plānveida ekonomikā. Nav skaidri noteikts, ko uzņēmumam vajadzētu darīt. Ir tikai tirgus ar daudzām iespējām, un jāpieņem lēmumi, lai tajā atrastu savu vietu. Plānveida ekonomikā uzņēmuma stāvokli varēja salīdzināt ar ceļu, ko bruģēja plānošanas iestādes. Plāns norādīja uzņēmumam virzienu. Kamēr izpilddirektors varēja noturēt uzņēmumu uz šī ceļa un izgatavot pieprasīto produkciju, viņš bija izpildījis savu uzdevumu. Tirgus ekonomikā nav ceļa, ir tikai lauks, kurā jāizvēlas viens virziens. Droši vien plānveida ekonomikā bija pamatoti, ka uzņēmumu vadīja viens direktors. Tirgus ekonomikā uzņēmuma virzienu nosaka valde, kurā parasti ietilpst izpilddirektors.

Īpašnieki cer saņemt dividendes, un valdes uzdevums ir dot peļņu sadalīšanai akcionāru vai SIA akcionāru sapulcē. Valdei jācenšas apmierināt statūtsabiedrības akcionāru vēlmes. Viņi cer saņemt augstākas dividendes nekā noguldījumu procents bankā, jo ir uzņēmušies daudz lielāku risku, ieguldot naudu uzņēmumā, kas var dot peļņu, bet var radīt arī zaudējumus.

Peļņas radīšana ir kopīgs uzdevums gan valdei, kas vada sabiedrību, gan tai padotajām institūcijām, kas izpilda lēmumus un vada darbību ik dienas. Tā kā līdzekļu ieguldīšana akcijās ir riskants pasākums, jābūt pārliecībai, ka uzņēmums sekmīgi attīstīsies. Tam jāatrod tāda vieta tirgū, kas dod peļņu ne tikai līdz nākamajai akcionāru sapulcei, bet arī turpmāk. Uzņēmuma vadībai jāatklāj tirgū šis ienesīgais stāvoklis un jāvirza uzņēmums uz to. Tai vajadzīgs tirgus kompass, instruments, kas palīdzētu atrast tirgū tādu stāvokli, kas ir pietiekami aizsargāts un tāpēc varētu radīt noteiktas peļņas izredzes. Šāda stāvokļa atrašana ir valdes uzdevums.

Aplūkojot vienkāršoti, peļņu rada starpība starp visiem ienākumiem un visiem izdevumiem, ko uzņemas sabiedrība, lai piedāvātu klientam preces un pakalpojumus. Šo aprēķinu sauc par peļņas un zaudējumu pārskatu. Tas ir viens no svarīgākajiem uzņēmuma vadības instrumentiem. Pārskatam ir vairākas daļas. Vadības funkcijas pienākums ir uzraudzīt katru no tām, lai atrastu ienākumu palielināšanas un izmaksu samazināšanas iespējas, tādējādi paaugstinot uzņēmuma peļņu. Ienākumu palielināšana ir cieši saistīta ar valdes darbu, nosakot uzņēmuma vietu tirgū. Uzņēmuma darbam katru dienu ir jābūt

vismaz tikpat efektīvam kā konkurentiem. Vienlaikus stingri jāseko izdevumiem. Uzņēmumam vajadzētu piedāvāt preces un pakalpojumus, ko pieprasa klienti, ar zemākām izmaksām nekā to dara konkurenti. Viena no valdes vadības funkcijām ir nodrošināt un sekot uzņēmuma darbības efektivitātei.

Izpildfunkcija

Valde savā stratēģiskās vadības funkcijā tuvinās izpildfunkcijai, cenšoties paaugstināt uzņēmuma pārvaldes efektivitāti katru dienu. Tomēr šo institūciju funkcijas ir atšķirīgas. Valdei, kas atbild par stratēģiskās vadības funkciju, jāpārrauga uzņēmuma efektivitāte un jāizstrādā tās paaugstināšanas stratēģija. Izpildinstitūcija vada uzņēmuma darbu ik dienas. Tā sastāv no izpilddirektora un viņa komandas.

Izpildinstitūcijām ir divas funkcijas. Pirmkārt, izpildīt valdes sēdēs pieņemtos lēmumus. Ja vajadzīgs, valde piešķir tam līdzekļus. Izpildinstitūcijām jāpanāk, lai uzņēmums tirgū ieņemtu to vietu, ko norādījusi valde. Kad lēmums ir izpildīts, par to jāziņo valdei. Izpildinstitūcijām nākas veikt arī mazāka mēroga uzdevumus, piemēram, iegādāties jaunas iekārtas vai atlaist strādniekus. Valde kā vadības institūcija vienmēr pati nosaka, kādus lēmumus pieņem valde un kādus tā nodod izpildinstitūciju pārziņā.

Uzņēmuma līdzekļi jāizmanto efektīvi. Uzņēmums ir sarežģīts mehānisms ar sadalītām iekšējām funkcijām, piemēram, sagāde, ražošana, kvalitātes kontrole, jaunu preču un pakalpojumu attīstība, tirdzniecība un mārketinga, ekonomika, personāls utt. Izpildinstitūcijai ne vien jāuzrauga, lai katras atsevišķas funkcijas efektivitāte būtu augsta, bet arī jākoordinē to mijiedarbība un katru dienu jālemj par prioritātēm un problēmām. Izpilddirektora komanda (grupa vai direktorāts) pārziņā šīs atsevišķas funkcijas.

Pretstatā plānveida ekonomikā, liela uzņēmuma līdzekļu daļa tiek izlietota, lai informētu klientus par piedāvājumiem, ko uzņēmums rada pats vai pārdodot citu ražotāju preces. Tirgus ekonomikā potenciālo pircēju iegūšana ir saistīta ar pārliecināšanu, kas prasa papildu līdzekļus. Piedāvājumu veidošana ir izpildinstitūciju pienākums. Tirdzniecības un mārketinga efektivitāte nepārtraukti jānovēro un, ja nepieciešams, jāuzlabo, piešķirot šim nolūkam papildu līdzekļus. Arī tas ir izpildinstitūciju pienākums. Piedāvājumu pasniegšanas veids un vispārējais saturs ir stratēģiski jautājumi vai stratēģiskais mārketinga, kas ir valdes vadības kompetencē. Dažreiz ik dienas veicamo pārliecināšanas darbu sauc par taktisko mārketingu.

Uzņēmuma produkcijai jānonāk pie patērētāja. Tāpēc tās izplatīšana ir svarīga uzņēmuma funkcija. Fizisko produkcijas izplatīšanas uzdevumu koordinācija un izpilde katru dienu ir izpildinstitūciju uzdevums. Dažreiz efektīvas un specializētas produkcijas izplatīšanas sistēmas dod uzņēmumam priekšrocības konkurences cīņā. Tādējādi produkcijas izplatīšana ir svarīgākais faktors, veidojot vai uzturot uzņēmuma stāvokli tirgū. Kā nozīmīgu uzņēmuma (sabiedrības) izdzīvošanas un progresu daļu to pārredz valde.

Visu uzņēmuma sistēmu darbība ik dienas attiecas uz izpildinstitūciju, bet pārskats un ilgtermiņa attīstība ir valdes vadības lieta.

Kontroles funkcija

Kontroles funkcijas pamats ir īpašnieku nepieciešamība saņemt informāciju par to, kā rīkojas ar viņu īpašumu. Kā minēts, akcionāru sapulce nodod uzņēmuma vadības tiesības un atbildību dažādām tā struktūrvienībām. Vienlaikus tā vēlas saglabāt kontroli pār savu īpašumu. Tāpēc īpašnieku intereses prasa uzraudzību un pārbaudi.

Arī ierobežotas atbildības princips papildus izraisa kontroles nepieciešamību, lai saglabātu uzticību sistēmai. Kontrolē ieinteresēti visi, kas iesaistās darījumos ar sabiedrību. Kreditoriem nav iespēju īstenot savas intereses akcionāru sapulcē, bet arī viņiem jābūt pārliecinātiem, ka uzņēmums spēj izpildīt savas saistības. Tas pats attiecas uz valsti kā nodokļu saņēmēju. Kontroles rezultātā ir izveidoti uzņēmuma atklātuma un pamatkapitāla aizsardzības noteikumi.

Kontroles funkcijas tiek īstenotas trīs galvenajos virzienos:

- 1) kārtējai akcionāru sapulcei iesniegto gada pārskatu pārbaude,
- 2) valsts likumu, sabiedrības statūtu un akcionāru sapulces lēmumu un norādījumu izpildes uzraudzība,
- 3) uzņēmuma darījumu attīstības efektivitātes uzraudzība.

Pārskatus, kurus iesniedz akcionāru sapulcei, vēlas lasīt arī personas vai iestādes, kas ir ieinteresētas pirkt akcijas un kļūt par īpašniekiem vai slēgt darījumus ar uzņēmumu. Šiem pārskatiem patiesi jāatspoguļo uzņēmuma stāvoklis. Laba grāmatvedības sistēma ir kontroles pamats. Latvijas 1993. gada 14. oktobra likums «Par grāmatvedību» pamatojas uz rietumu grāmatvedības principiem un nosaka grāmatvedības sistēmu un noteikumus.

Pārsteidzoši ir tas, ka Latvijas likumdevēji ir izgudrojuši lielu skaitu kontroles mehānismu. Padomei un revidentam var sameklēt līdzības citu valstu likumos. Revīzijas komisijas atgādina anglosakšu likumu sistēmu. Latvijas likumā paredzētas visas šīs institūcijas, kaut gan citās valstīs izmanto tikai dažas no tām. Tomēr jāpiezīmē, ka revidents vai revīzijas komisija ir piedāvāta kā alternatīva. Latvijā liela loma ir komisijām, kas domātas zvērinātu revidentu aizvietošanai, kamēr valstī viņu nebūs pietiekamā daudzumā (likuma «Par akciju sabiedrībām» 84.6.p). Arī padome var uzņemties grāmatvedības dokumentu izskatīšanu (68.3.p un 69.2.p). Radīti daudzi mehānismi, kā izveidot komisiju un piešķirt tai pilnvaras. To var iecelt akcionāru pilnsapulce (54.1.5.p un 84.7.p), padome (69.4.p un 84.7.p) un citas institūcijas (84.1.p).

Padome uzrauga valdes prasmi uzņēmumu darījumu attīstībā. Tā ir stratēģiskās vadības kontrole, ko nosaka īpašnieku intereses. Akcionāru mazākums var pieprasīt, lai padome veic īpašu valdes darba pārbaudi (70.5.p). Var pieņemt, ka mazākums, kas to pieprasa, nav pārstāvēts padomē. Būtu loģiski, ka arī tajā pārstāvētais vairākums varētu veikt šādu pārbaudi, ja viņiem rastos iemesls domāt, ka valdei trūkst prasmes. Tomēr iespējami dažādi viedokļi par biznesa stratēģiju. Ja padome ciešāk uzraudzītu darījumus, to varētu uzskatīt par iejaukšanos stratēģiskās vadības funkcijā. Tāpēc tiek atzīts, ka 70.5 pantā paredzētā kontrole attiecas uz acīmredzami nepietiekamas prasmes vai lielas nolaidības gadījumiem. Padome var atlaist atsevišķus valdes locekļus, ja tam ir

nopietns iemesls, bet lēmums jāapstiprina nākamajai kārtējai vai ārkārtējai akcionāru pilnsapulcei (78.3.p).

Latvijas uzņēmumu pārvalde

Latvijas darījumu vide ir jauna. Nepastāv tirgus ekonomikas tradīcijas. Daudzējādā ziņā tirgi joprojām vēl nav pilnīgi attīstīti. Likumi vēl arvien neaptver visus sabiedrības dzīves aspektus un sfēras. Tas dažreiz liek biznesmeņiem darboties saskaņā ar savu sirdsapziņu bez stingri likumīga pamata. Samērā haotiskais biznesa stāvoklis sakarā ar tirgus nepilnībām un privatizācijas procesu rada kārdinājumu ātri kļūt bagātiem. Iespējams, ka Latvijā vajadzīgi vairāki kontroles mehānismi, kas darbotos vienlaikus ar valsts iestāžu uzraudzības pasākumiem. Tomēr vadības funkcijai nepieciešama pietiekama brīvība un īpašnieku un valsts uzticība, lai attīstītu Latvijas uzņēmumu iespējas.

Pasaulē tirgus ekonomikas vide pamatā ir tāda pati kā simtiem gadu iepriekš. Īpašnieku loma un tirgus mehānismi principā nav mainījušies, kaut gan pieaudzis visas sabiedrības tehniskās attīstības līmenis. Stratēģiskās vadības, izpildes un kontroles funkciju nepieciešamība un savstarpējā mijiedarbība ir saglabājusies. Kontroles jautājuma juridiskie risinājumi, kas atrasti pagājušā gadsimta beigās, joprojām ir iekļauti mūsdienu likumos. Dažādās valstīs, piemēram, Vācijā, Anglijā un Zviedrijā, ir atrasti dažādi risinājumi uzņēmumu pārvaldei, un izdoti atšķirīgi likumi, kuru pamatā tomēr ir tirgus ekonomikas pamatprincipi un līdzīgas tradīcijas.

Latvijas īpašnieku, uzņēmumu un biznesmeņu stāvoklis atšķiras no stāvokļa, kādā strādā viņu rietumu kolēģi. Latvijas darījumu sabiedrība dzīvo vēsturiskā laikā, kad preču un pakalpojumu ražošanas un izplatīšanas organizēšana tiek pakārtota tirgus ekonomikai. Plānveida sistēmas pamats bija citi principi, tāpēc tirgus ekonomikas pieredzes joprojām vēl trūkst. Kopš iepriekšējā neatkarības perioda ir nomainījušās paaudzes. Tā laika vadītāji un direktori nestrādā mūsdienu uzņēmumu valdēs. Tāpēc īpašniekiem, valdes un padomes locekļiem un izpilddirektoriem nav tradīciju, uz ko pamatoties. Katru dienu pieaug viņu zināšanas par tirgus ekonomiku, bet vajadzēs veselu paaudzi, lai šai virzienā pilnīgi attīstītos instinktīva uztvere, kāda tā ir rietumu kolēģiem.

Tomēr uzņēmuma vadības principi saskaņā ar Latvijas likumiem ir ļoti skaidri. Autori ir uzmanīgi izpētījuši ārvalstu likumus, Eiropas Savienības ieteikumus un Latvijas 1937. gada likumu par akciju sabiedrībām. Tāpēc tagadējā Latvijas likuma «Par akciju sabiedrībām» saknes sniedzas iepriekšējās neatkarības posma biznesa tradīcijās, ievērojot rietumu tirgus ekonomikas attīstības labāko pieredzi. Šie principi iekļauti Latvijas likumā, un ir mūsdienu uzņēmuma pārvaldes un organizācijas atskaites punkts. Likums veidos biznesa kultūru Latvijā. Tam jāaizstāj atbilstošu tradīciju trūkums. Tas veido biznesa struktūru un attīsta vietējos darījumus.

Latvijā pieņemtais likums «Par akciju sabiedrībām» kalpo ļoti svarīgam mērķim. Tam ir liela pedagoģiska nozīme. Var noteikt, kā lietas attiecas pret likuma principiem un atrast situācijai atbilstošus risinājumus. Uzņēmuma pārvaldes institūciju locekļi, akcionāri un darbinieki rīkojas saskaņā ar likuma un statūtu prasībām. Skaidrie principi ļauj katram viegli izprast attiecības starp dažādām uzņēmuma funkcijām. Šis grāmatas uzdevums ir noskaidrot dažus

pamatprincipus. Akciju sabiedrības pārvaldes efektivitāte atkarīga arī no tā, cik stingri norobežotas trīs pārvaldes funkcijas: stratēģiskā vadība, izpilde un kontrole.

Latvijas likums ierosina skaidru funkciju sadali uzņēmuma struktūrvienību starpā. Tas palīdz uzņēmuma pārvaldē.

Ja katru funkciju veic viena uzņēmuma struktūrvienība, tad nav domstarpību par to, kam jāizlemj noteikts jautājums vai kā jāsadarbojas. Funkciju sadale ir skaidra gan tiem, kas ieņem noteiktus posteņus, gan citiem uzņēmuma darbiniekiem un akcionāriem, gan arī darījumu partneriem. Tā ir liela Latvijas uzņēmumu priekšrocība, it īpaši šajā pārejas laikā.

Šīs grāmatas ieteikumi pamatojas uz skaidru uzņēmuma struktūrvienību funkciju norobežošanu. Katra šī vienība veic noteiktas funkcijas, izņemot kontroli, kas sadalīta starp divām vai trim dažādām institūcijām. Autors ierosina šādu pārvaldes sadali:

Uzņēmuma stratēģiskā vadība	Valde
Izpilde un vadība ik dienas	Izpilddirektors
Kontrole	Padome. Revidents. Revīzijas komisijas.

Latvijas likums autora uztverē pamato šo sadali, bet tomēr dod divus atšķirīgus ieteikumus, kā izveidot uzņēmuma pārvaldes struktūras. Ir atstātas izvēles iespējas. Dibinātājiem un akcionāru pilnsapulcei jāizšķiras par vienu no iespējām, noraidot otru. Šī izvēle ir ļoti nozīmīga uzņēmuma darbības efektivitātei, jo izvēloties var pārkāpt funkciju norobežošanas principu. Sabiedrību dibinātājiem var ieteikt nerēķināties ar īslaicīgu labumu gūšanas iespējām un veidot pareizu uzņēmuma struktūru, kas veicina darbības efektivitāti.

Būtu vēlams, ka izveidojot uzņēmumu statūtus tiktu ievēroti vieni no sekojošiem Latvijas likuma «Par akciju sabiedrībām» pantiem.

Pirmkārt. 73. pants piešķir valdei uzņēmuma vadības pilnvaras. 70.1 pantā uzsvērta valdes funkciju norobežošana no padomes funkcijām, nosakot to, ka padomei nav tiesību iejaukties valdes kompetencē, tas ir, stratēģiskās vadības funkcijas īstenošanā.

70.2.-4. pants ietver citu principu, ko akcionāri izvēles kārtā var iekļaut statūtos. Tajā teikts, ka atsevišķus ļoti svarīgus jautājumus, piemēram, uzņēmumu pirkšanu, jaunu filiāļu atvēršanu, lielu kredītu ņemšanu utt., var izlemt padome.

Ja padomei piešķirtas īpaši svarīgu jautājumu izlemšanas tiesības, tā kļūst par stratēģiskās vadības funkcijas daļu, kas savukārt apgrūtina funkciju nošķiršanu un daļēji pakļauj valdi padomei. Padome zaudētu svarīgāko jautājumu izlemšanas uzraudzības pienākumus, jo tā tad drīkst lemt pati. Būtu labāk, ja valde saglabātu uzņēmuma lietu vadības funkcijas, bet padome – īstenotu valdes uzraudzības funkcijas. Tāpēc, pamatojoties uz funkciju sadales principu, var ieteikt izvēlēties 70.1 pantu, neiekļaujot statūtos 70.2.-4. panta saturu.

Otrkārt. 75. pantā parādīti divi iespējamie izpilddirektora iecelšanas ceļi: izpilddirektoru iecel valde, kas izvērza noteikumus un atbild par viņa darbu (75.1.p) vai ievēl akcionāru pilnsapulce, kura noslēdz (ar padomes priekšsēdētāja palīdzību) ar viņu darba līgumu (75.1-2.p).

Izpilddirektors izpilda valdes lēmumus. Tāpēc ir svarīgi izpildfunkciju pakļaut valdes stratēģiskās vadības funkcijai. Vairumā valstu valde iecel un atlaiž izpilddirektoru. Ja viņu ievēlētu akcionāru pilnsapulce, būtu četras pilnsapulces veidotas institūcijas: padome, valde, revidents un izpilddirektors. Domājams, ka valde šādā gadījumā nevarētu īstenot savas pilnvaras, un daļa tās vadības funkciju nonāktu izpilddirektora rokās. Būtu zudis valdes dzinējais spēks un īpašās iespējas. Trūkstot skaidrai pienākumu un ietekmes sadalei, kļūst iespējams tas, ka uzņēmuma vadība uzsāk cīņu par varu.

Kontroles funkcijas ir dabiski nošķirtas no abām pārējām uzņēmuma pārvaldes funkcijām – vadības un izpildes, kas savukārt nav dabiski šķirtas viena no otras. Robeža starp stratēģisko vadību un izpildi ir plūstoša, tāpēc jānosaka valdes un izpilddirektora atbildības sfēras. Neskaidrā robeža prasa noteikt stingru izpilddirektora pakļautību valdei. Tas ir arguments, lai valde ievēlētu izpilddirektoru, noslēgtu ar viņu darba līgumu, vadītu viņa darbu un varētu viņu arī atlaist.

Tāpēc var ieteikt, lai sabiedrības dibinātāji izvēlētos (vai grozītu jau pieņemtos) statūtu noteikumus atbilstoši Latvijas likuma «Par akciju sabiedrībām» 75.3. panta prasībām.

9. nodaļa. Valdes darba pieredze rietumvalstīs

Uzņēmuma funkciju sadale

Uzņēmuma vadības principi rietumvalstīs ir veidojušies un attīstījušies ilgu laiku. Pastāv atšķirības uzņēmumu vadībā, kas izriet no katras valsts pieredzes. Likums ir to pamatu, ko uzskata par labu un efektīvu uzņēmuma darba organizāciju, apkopojums.

Uzņēmuma vadība tomēr ir vairāk nekā tikai principi, kas iekļauti likumā. Katrai valstij ir izveidojušies praktiski risinājumi, kā vajadzētu vadīt uzņēmumus. Šajā nodaļā tiks aplūkotas dažas uzņēmumu vadības prakses nozīmīgas īpatnības, kas sakņojas atšķirībās starp attiecīgajiem uzņēmējdarbības likumiem un praksi. Aplūkosim arī to, kā valde darbojas apstākļos, kad to ietekmē (pat izdara spiedienu) spēki, kas atrodas ārpus valdes telpas.

Ne visās valstīs vadības funkcijas ir stingri atdalītas kā tas ir Latvijas likuma 70.1 pantā. Skaidrība, kāda ir Latvijā, var palīdzēt, lai veidotu efektīvu praksi. Šāda skaidrība nav tik nozīmīga priekšrocība valstīs, kurās ir izveidojušās tradīcijas.

Anglijā, ASV un Zviedrijā valdei kopā ar stratēģiskajām funkcijām ir arī kontroles funkcijas. Anglosakšu valstīs lielās sabiedrībās ir prakse no ārējo valdes locekļu vidus ievēlēt audita komiteju. Zviedrijā par uzņēmuma uzraudzību atbild visa valde. Vienlaikus valdei ir stratēģisks uzdevums nodrošināt uzņēmuma ilgtermiņa attīstību. Acīmredzami, šeit stratēģiskās un kontroles funkcijas nav atdalītas, abas veic valde.

Vācijā novērotāju padome ir kontroles institūcija, bet, kā jau minēts 4. nodaļā, tai ir arī tiesības pieņemt dažus svarīgus stratēģiskus lēmumus. Iespējams, ka šī kārtība ir ietekmējusi latvijas likuma 70.2 pantu. Vācu izpildvaldei arī ir stratēģiska loma. Tādējādi stratēģiskās funkcijas ir sadalītas starp divām uzņēmuma pārvaldes struktūrvienībām, padomi un izpildvaldi, un pēdējā ir gan stratēģiska, gan izpildinstitūcija.

Kaut gan vadības funkcijas nav skaidri nodalītas, pārvaldes shēma darbojas pietiekami efektīvi visās iepriekšminētajās valstīs, jo prakse, izejot no pieredzes, ļauj izskaidrot to, ko var uzskatīt par labu kontroles un stratēģiskās vadības praksi.

Uzņēmuma vadība

Dažādas uzņēmuma institūcijas domātas dažādu pārvaldes formu īstenošanai. Direktors rīkotājs īsteno personisku vadību – viena persona pieņem lēmumus un uzņemas pilnu atbildību. Novērotāju padome un valde īsteno grupas vadību, kad lēmumus pieņem kopīgi vairākas personas. Anglijā un Zviedrijā izpildfunkcijas balstās uz personisko vadību, bet Vācijā akciju sabiedrībām ir citas tradīcijas. Uzņēmumu struktūrvienības, kas veic stratēģiskas funkcijas, veido cilvēku grupas. Kontroles funkcijas var veikt

viena persona – auditors, un personu grupa novērotāju padomes, valdes, komiteju vai komisiju veidā.

Izpildlēmumi

Personiskai un grupas vadībai ir dažāds ieguldījums uzņēmuma pārvaldē. Vienpersonisku vadību var viegli identificēt. Katrs uzņēmumā strādājošais tāpat kā pārējā sabiedrībā zina kurš ir vadītājs. Vadītājs var iedvesmot darbiniekus un radīt stingru motivāciju kustībai kādā virzienā, kas ir vērtīgi, ja virziens ir pareizs. Uzņēmuma resursu koordinācija ir izpildfunkcijas daļa. Izpildvadību veic ne tikai augstākajā līmenī. Direktors rīkotājs izvēlas personas, kas izpildīs lēmumu. Daudzas organizācijas, kas darbojas ļoti efektīvi, cenšas panākt, lai lēmumus pieņemtu iespējami zemākajā līmenī. Vadītājiem tiek doti mērķi un tiesības lemt patstāvīgi. Vadītāji cenšas novērtēt, kuri risinājumi būtu visizdevīgākie vai kā visefektīvāk izmantot esošos resursus. Iespējas ne vienmēr ir stipri atšķirīgas izmaksu vai resursu ziņā, tāpēc daļa izpildvadītāja vērtības ir viņa spējā ātri pieņemt lēmumus.

Kad lieta nonāk līdz izpildlīmeņa vadībai, angļi, amerikāņi, zviedri un latvieši domā par vienu direktoru – ģenerāldirektoru vai direktoru rīkotāju. Vācu pieredze rāda, ka iespējami arī citi risinājumi. Vācijā izpildlīmeņa lēmumus pieņem maza cilvēku grupa. Vācu uzņēmumi ir vieni no konkurētspējīgākajiem pasaulē, tāpēc neviens nevar apgalvot, ka kolektīvā izpildvara ir mazāk efektīva nekā vienpersoniska vadība, vismaz Vācijā. Vienlaikus jāatceras, ka vairākums Vācijas uzņēmumu ir GmbH, ko vada viens direktors.

Stratēģiskie lēmumi

Stratēģiskiem lēmumiem ir ilgstoša ietekme uz uzņēmumu, tie var noteikt ceļu daudzus gadus uz priekšu. Stratēģisko lēmumu iznākumu ietekmē daudz dažādu faktoru, par kuriem ne vienmēr ir iespējams visu precīzi zināt vai ko var būt grūti novērtēt. Stratēģiskie lēmumi bieži nozīmē kustību jaunā virzienā, kas rada uzņēmumam jaunu un nepazīstamu situāciju. Jauni produkti vai jauni tirgi ir saistīti ar iepriekš nepazīstamiem faktoriem. Nekāda izpēte nevar aizstāt pieredzi. Situācija, kādā pieņemts lēmums par ieguldījumiem vai jauniem partneriem, var strauji mainīties, līdz ar to arī panākumu izredzes var izrādīties pavisam citādas nekā tās šķita laikā, kad tika pieņemts lēmums.

Kur ir šķirtnes starps starps stratēģisko un izpildlēmumu? Valdei vajadzētu lemt apstākļos, kad jautājumu ietekmē nezināmi faktori. Jautājumu vajadzētu apspriest valdē, ja ir grūti novērtēt iespējamās sekas vai ja ir domstarpības par iznākumu. Nākamie partneri var radīt gan priekšrocības, gan noteiktus ierobežojumus, un pēc tam var izrādīties, ka ir grūti novērtēt, vai to kombinācija ir nākusi par labu uzņēmumam.

Vienā uzņēmumā kādu jautājumu var uzskatīt par tādu, kas attiecas uz izpildvaru. Citā uzņēmumā tam pašam jautājumam var būt stratēģisks raksturs ar tālejošām sekām. Valdei ir jājautā sev: «Vai lēmumu varēs viegli mainīt, ja mainīsies apstākļi?» Ieguldījumam mazā uzņēmumā būs

stratēģiskas sekas, ja uzņēmums nevar atļauties atkārtot ieguldījumu. Lēmums ierobežo izvēles brīvību, un kļūda ietekmēs peļņu gadiem ilgi pat, ja tā ir mērena naudas izteiksmē. Par tādu pašu ieguldījumu lielā uzņēmumā varētu lemt direktors rīkotājs, jo tas ir mazs, salīdzinot ar citiem izdevumiem, un viņš varētu izlabot kļūdu bez jūtāmām sekām.

Vienkāršoti, valdes stratēģiskajiem lēmumiem vajadzētu attiekties uz galvenajiem jautājumiem un parādīt, ko uzņēmums darīs un kad tas tiks izdarīts. Vispārīgie risinājumi, kā lēmumu izpildīt, ir stratēģiska lieta, kamēr detaļas attiecas uz taktiku un resursu izmantošanu izlemjamas izpildvaras līmenī.

Ir īpaša vērtība tam, ka stratēģiskus lēmumus pieņem cilvēku grupa, piemēram, valde vai padome. Stratēģisko jautājumu sarežģītība un nenoteiktība padara vairāku cilvēku viedokļus svarīgus. Personas ar dažādu pieredzi var pielietot īpašas zināšanas. Valdes loceklis, kas pieredzējis līdzīgu situāciju, var izskaidrot panākumu vai neveiksmes iemeslus. Lielākā daļa ilgtermiņa lēmumu nepietiekami novērtē nepieciešamos resursus, ko kāds valdē, kas iepriekš izdarījis līdzīgu kļūdu, var izlabot. Valdei jāvērtē, kā konkurenti rīkosies, kad uzzinās par lēmumu. Kāds valdes loceklis ar īpašām zināšanām var palīdzēt, lai novērtētu iespējamās pretdarbības risku.

Pretēji daudziem izpildlēmumiem, varētu būt gudri paildzināt lēmumu pieņemšanas procesu. Laiks dod iespēju konfliktējošu viedokļu un uzskatu starpā parādīties veiksmīgam risinājumam.

Lēmumi, kas balstās uz informētību par risku

Biznesa lēmumi vienmēr saistīti ar risku. Izpildlēmumos risks bieži ir neliels, vismaz, ja jāizvēlas starp vairākām alternatīvām, kas ir zināmā mērā līdzīgas. Daudzas valdes nosaka, ka tās pieņems lēmumus, kas ietver noteiktu riska pakāpi. Tādējādi visus ilgtermiņa stratēģiskos lēmumus jāiekļauj valdes darba kārtībā tāpēc, ka risku nevar priekšlaicīgi pienācīgi novērtēt.

Uzņēmumiem parasti ir riskantu lēmumu vēsture vai piesardzīgāka attieksme, kas katrā gadījumā ir devusi panākumus vai izraisījusi neveiksmi. Pagātnes vēsture veido uzņēmuma riska profilu. Ir zināms, ka dažādas personas meklē dažādas riska pakāpes. Ticams, ka valdē būs cilvēki ar atšķirīgu riska sliekšni. Dažādi viedokļi par lēmumu dažreiz tiek balstīti uz dažādu valdes locekļu izpratni par riska pakāpi. Tādējādi būtu gudri, ja valde noteiktu savu riska politiku attiecībā pret pašu un uzņēmumu lēmumiem. Tas atvieglos stratēģisku lēmumu pieņemšanu nākotnē. Šāda politika būs padomdevējs direktoram rīkotājam, kas citādi rīkotos saskaņā ar savu personisko riska sliekšni.

Ārējie locekļi padomēs un valdēs

Novērotāju padomes un valdes darba kvalitāte ir atkarīga no šo institūciju locekļiem. Valdes locekļi, kas nestrādā uzņēmumā, parasti paaugstina valdes darba kvalitāti. Ārējie valdes locekļi dod īpašniekiem plašāku izvēles iespēju,

kamēr to valdes locekļu, kas strādā uzņēmumā, kompetences līmenis ir ierobežots. Īpašniekiem ir iespējams izveidot valdi tā, lai tajā apvienotu dažādu pieredzi un zināšanas. Izcili kompetentas personas, vislabākos cilvēkus, ko iespējams atrast, var uzaicināt par valdes locekļiem. Šos cilvēkus nevarētu nodarbināt uzņēmumā tāpēc, ka viņi strādā kaut kur citur. Bet viņi var izmantot daļu sava laika kā uzņēmuma valdes locekļi, lai dalītos savā īpašajā pieredzē ar citiem direktoriem. Rietumvalstīs būt par valdes locekli ir gods, un vairākums cilvēki ar lepnumu pieņemtu šādu piedāvājumu.

Ārējie valdes locekļi citādi skatās uz uzņēmuma perspektīvu. Tā kā viņi nav iesaistīti ikdienas darbā, uzmanība tiek koncentrēta uz stratēģiskiem jautājumiem. Dažreiz saka, ka viņi skatās uz uzņēmumu no putna lidojuma. Valde, kas izveidota no locekļiem, kas strādā uzņēmumā, gluži pretēji, var ierosināt operatīvus jautājumus, kas kaitē stratēģiskajai diskusijai. Ārējie direktori cenšas dabiski atšķirt stratēģiskus un operatīvus jautājumus.

Liela daļa darījumu tiek veidota un notiek, piedaloties personu tīklam dažādās organizācijās. Ārējie valdes locekļi parasti ir pieredzējuši biznesmeņi ar plašiem personiskiem kontaktiem. Direktori parasti izmanto savu kontaktu tīklu uzņēmuma interesēs. Tas atklāj jaunas biznesa iespējas un jaunus partnerus.

Valdes locekļi ir īpašnieku pārstāvji, ko ievēl akcionāru pilnsapulcē. Tādējādi valdes struktūra un darba kvalitāte ir atkarīga no īpašnieku struktūras. Ārējie īpašnieki, kas paši nestrādā uzņēmumā, būs noskaņoti ievēlēt valdē pašī sevi vai kādu, kam viņi uzticas un ko viņi ciena. Īpašnieki, kas strādā uzņēmumā, uzņēmēji, var likt valdē savus sabiedrotos uzņēmumā. Uzņēmējs izvēlēsies ārējos valdes locekļus, ja viņš būs informēts par iespējām, ko viņa uzņēmumam dod efektīvs valdes darbs. Tas ir atkarīgs arī no viņa vēlēšanās dalīt savu ietekmi ar citiem kompetentiem cilvēkiem.

Zviedrijā vidēju un lielu uzņēmumu valdes parasti sastāv no ārējiem direktoriem. Ir apmēram tūkstošis direktoru, kas ieņem vietas nozīmīgāko Zviedrijas uzņēmumu valdēs. Viņi veido kontakttīklu, kas sekmē informācijas apmaiņu starp uzņēmumiem, kas ir priekšrocība apstākļos, kad liela nozīme ir neformāliem kontaktiem. Zviedrja ir maza valsts, un ierobežots skaits vadošo direktoru ir arī trūkums. Direktori tiecas piederēt dažādām īpašnieku ietekmes sfērām vai ir nodarbināti konkurējošos uzņēmumos, kas dažreiz ierobežo iespējas izmantot viskompetentākos direktorus noteiktā uzņēmumā.

Ir daudz prasmīgu direktoru, kas strādā vidēju un mazu uzņēmumu valdēs. Lielākā daļa šo uzņēmumu nav publiski un pieder ierobežotam īpašnieku skaitam. Valdes locekļi ir direktori rīkotāji citos uzņēmumos, profesionāli juristi vai eksperti noteiktās jomās. Cita valdes locekļu grupa ir pieredzējuši uzņēmuma direktori rīkotāji, kas atstājuši aktīvo karjeru un strādā par konsultantiem. Pieaug profesionālu valdes locekļu skaits, kuru pamatdarbs ir vairākās valdēs.

Lielākajā daļā Zviedrijas valžu ietilpst uzņēmuma direktori rīkotāji. Viņiem ir tiesības piedalīties valdes sēdē, ja viņi nav tās locekļi.

Direktoru institūts (Institute of Directors, IOD) Anglijā iesaka palielināt ārējo direktoru skaitu Anglijas uzņēmumu valdēs. Tiek ziņots, ka pieaug ārējo

direktoru skaits amerikāņu valdēs. Valdēm ir tendence skaitliski pieaugt, iespējams, tāpēc, ka ārējie direktori tiek pieņemti, bet iekšējie nevēlas atteikties no savām pozīcijām. Lielākie ASV uzņēmumi ir samazinājuši locekļu skaitu, lai paaugstinātu darba efektivitāti. Ārējiem direktoriem ir īpašs stāvoklis. Revīzijas komisiju, kas kontrolē uzņēmuma finansu stāvokli, veido, kā minēts 4. nodaļā, ārējie direktori, lai padarītu kontroli neatkarīgu.

Novērotāju padomes Vācijā ievēl akcionāru pilnsapulce, un to parasti veido no ārējiem direktoriem, kas pārstāv īpašniekus. Vienu trešdaļu līdz pusi locekļu izvēlas darbinieki. Tomēr tie skaitās kā ārējie valdes locekļi, jo viņi nenodarbojas ar uzņēmuma vadīšanu. Izpildvalde vācu akciju sabiedrībās jānodarbina uzņēmumā, tāpēc tajā nav ārējo locekļu.

Kā minēts 4. nodaļā, tikai lielākie vācu uzņēmumi ir akciju sabiedrības, lielākā daļa ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību, GmbH. Tām jāveido novērotāju padome tikai, ja darbinieku skaits pārsniedz 500. Daudzas GmbH vada viens direktors bez valdes vai padomes. Vēl pārsteidzošāk ir, ka GmbH nav jāievēro atklātuma princips, un tādējādi sabiedrībai nav pieejamas ziņas par uzņēmuma stāvokli.

Informācija valdei

Ar ārējo direktoru darbību saistītas dažas grūtības. Viņi nekad nevar būt tikpat labi informēti par uzņēmuma lietām un stāvokli noteiktos tirgos kā tie direktori, kas strādā uzņēmumā. Valdes darbu tādējādi atbalsta informācijas sistēma, kas ļauj ārējiem direktoriem sekot uzņēmuma lietām. Valdes pienākums ir pieprasīt no direktora rīkotāja apmierinošu informāciju.

Zviedrijā vairākumam uzņēmumu ir sistēma, kas sastāv no ikmēneša pārskatiem ar ekonomiskiem rādītājiem un direktora rīkotāja ziņojumiem ar pēdējiem uzņēmuma jaunumiem. Mēneša ziņojumu nosūta valdes locekļiem uz mājām.

Kontakti starp ārējiem valdes locekļiem un uzņēmumu ietekmē informācijas kvalitāti. Direktors rīkotājs ir galvenā saikne ar valdi un dabiski runājošs partneris ārējiem direktoriem. Zviedrijā direktori rīkotāji parasti atļauj funkcionālajiem vadītājiem sniegt ziņojumus valdei un piedalīties diskusijās savas kompetences ietvaros. Pieņemts, ka valdes locekļi tieši kontaktē ar darbiniekiem starp valdes sēdēm, ja viņi iepriekš informē direktoru rīkotāju un saņem viņa piekrišanu. Tieši un bieži valdes locekļu kontakti ar uzņēmuma vadītājiem, apejot direktoru rīkotāju, var slikti ietekmēt viņa autoritāti. Svarīgs informācijas avots ārējiem direktoriem ir darbinieku pārstāvji valdē. Tomēr viņus uzskata par ārējiem tādā nozīmē, ka viņi nepiedalās ikdienas vadībā. Viņi ir neatkarīgs informācijas avots, kas bieži aplūko lietas no citām pozīcijām nekā vadība, kas parasti satiekas valdē, un tādējādi tiek augstu vērtēti kā veids, kādā saņemt signālus par atmosfēru uzņēmumā.

Anglijā un ASV ārējiem direktoriem ir plašāks saskares lauks ar funkcionālajiem vadītājiem, kas ir valdes locekļi. Angļu risinājumā ir savienota ārējo direktoru plašāks redzesloks un pieredzes dažādība ar iekšējo direktoru

dzījo informētību par uzņēmumu un tā tirgiem. Uzskata, ka uzņēmuma direktoriem būs skaidrāka motivācija, izpildot lēmumus, ja viņi būs piedalījušies lemtā kā valdes locekļi.

Vācu novērotāju padomei nepieciešama pārskatu sistēma, jo lielākā daļa tās locekļu ir no ārienes vai ir darbinieku pārstāvji ar ierobežotu pieeju uzņēmuma informācijai savā ikdienas darbā. Darbinieku pārstāvju patiesā ietekme bieži izpaužas neformāli. Izpildvaldes direktori informē personāla pārstāvjus un apspriežas ar viņiem pirms padomes sēdēm, kas tādējādi var ietekmēt izpildvaldes priekšlikumus, pirms tie tiek izteikti. Ja sapulces laikā parādās dažādi uzskati, parasti padome atliek jautājumu, un tas tiek apspriests neformālās sarunās starp ārējiem locekļiem, kas pārstāv īpašniekus, un darbinieku pārstāvjiem.

Valdes priekšsēdētājs

Priekšsēdētājs organizē valdes darbu un pārbauda, vai informācija ir patiesa un tiek savlaicīgi iesniegta valdes locekļiem, lai viņi varētu sagatavoties sēdei. Viņš vada valdes sēdes un rūpējas, lai viss pieredzes un zināšanu potenciāls, kāds ir valdes locekļiem, tiktu izmantots. Viņš uzaicina katru valdes locekli dot savu ieguldījumu sarunās. Valdes priekšsēdētājs uzrauga, lai protokoli tiktu izsūtīti drīz pēc sēdes un precīzi atspoguļo pieņemtos lēmumus. Darba kvalitāte valdē lielā mērā ir atkarīga no priekšsēdētāja darbības.

Kā jau atzīmēts, robežšķirtne starp stratēģiskajām un izpildfunkcijām ir neskaidra un katrā uzņēmumā sava. Priekšsēdētāja uzdevums ir atrast līdzsvaru un izlemt, kuri jautājumi ir stratēģiski un jāizvirza apspriešanai valdē, un kuri attiecas uz izpildvaru un ir izlemjami uzņēmuma vadības līmenī. Priekšsēdētāja iespējas izpaužas viņa tiesībās noteikt valdes sēdes darba kārtību.

Valdei un direktoram rīkotājam iespējami dažādi viedokļi par to, kur ir robeža starp stratēģiskiem un izpildjautājumiem. Tāpēc ir svarīgi, lai valdes priekšsēdētājs un direktors rīkotājs nebūtu viena un tā pati persona. Acīmredzot, cilvēkam, kas ir gan valdes priekšsēdētājs, gan uzņēmuma direktors rīkotājs, jāspēlē divas lomas, jo viņš pārstāv gan stratēģisko, gan izpildfunkciju. Otrs iemesls kāpēc tie būtu atšķirami ir priekšsēdētāju un valdes kontrole par izpilddirektora darbību.

Zviedrijā likums nosaka, ka viena un tā pati persona nevar būt valdes priekšsēdētājs un direktors rīkotājs, ja uzņēmuma akciju kapitāls pārsniedz vienu miljonu Zviedrijas kronu. Arī uzņēmumos, kam ir mazāks kapitāls, parasti šajos amatos tiek ievēlētas dažādas personas.

Zviedrijā ir pārbaudīts, ka labus rezultātus dod valdes priekšsēdētāja un direktora rīkotāja cieša sadarbība. Valdes priekšsēdētājs visu laiku seko tam, kas notiek, un apspriežas ar direktoru rīkotāju par to, ko vajadzētu uzskatīt par stratēģisku jautājumu un izskatīt valdes sēdē. Nepārtrauktajam dialogam starp valdes priekšsēdētāju un direktoru rīkotāju vajadzētu radīt līdzsvaru starp stratēģisko un izpildfunkciju. Valdes priekšsēdētājam nav jāiejaucas direktora rīkotāja funkcijās, jo šāda iejaukšanās varētu vājināt viņa stāvokli uzņēmumā.

Direktors rīkotājs viens pats ir organizācijas virsotnē, un dažreiz viņam ir grūti atrast kādu, ar ko apspriesties. Priekšsēdētājam bieži ir tā svarīgā loma, ka viņš ir direktora rīkotāja sarunu partneris. Zviedrijā valdes priekšsēdētājs parasti ir direktors ar lielu pieredzi, un nav neparasti, ka direktors rīkotājs ir jaunāks. Viedokļu un pieredzes apmaiņa var būt vērtīga abiem. Valdes locekļus arī izmanto kā direktora rīkotāja sarunu biedrus, it īpaši, ja viņiem ir dziļas zināšanas kādā lietā.

Savienotajās Valstīs un Anglijā uzskata, ka izpildvadītājs parasti ieņem arī valdes priekšsēdētāja amatu, lai piešķirtu viņam nepieciešamās pilnvaras. Ir izteikti viedokļi, ka abus amatus vajadzētu atdalīt, bet pagaidām šajā virzienā maz kas tiek darīts. Kā jau teikts, daļu valdes veido uzņēmuma vadītāji, un var domāt, ka viņu prestižs zināmā mērā kristos, ja valdes sēdē kāds cits vadītu viņus. No otras puses, ārejiem valdes locekļiem dažreiz šķiet neērti kritizēt izpilddirektoru viņa vadītāju klātbūtnē. Izpildvadītāju un valdes priekšsēdētāju sauc par galveno direktoru rīkotāju, biži arī par uzņēmuma prezidentu. Anġļu un amerikāņu uzņēmumu galvenajiem direktoriem rīkotājiem jāizvēlas kuri jautājumi ir stratēģiski un būtu jāizskata valdes sēdē, kaut gan arī pašai valdei ir iespējas to ietekmēt. Gadījumā, ja šos amatus ieņem dažādas personas, var noteikt vai priekšsēdētājs jeb direktors rīkotājs ir galvenais direktors (CEO).

Vācijā novērotāju padomes priekšsēdētājam nav atļauts būt valdē.

Izpildlēmumu kontrole

Kontroles elements ir saistīts ar lemšanas tiesībām. Vācijā novērotāju padome pārrauga lēmumus, ko pieņem izpildvalde. Anglosakšu zemēs un Zviedrijā auditori uzrauga, vai visi pārvaldes funkciju lēmumi ir likumīgi. Akcionāru pilnsapulce novērtē valdi, un valde pilnībā atbild arī par tās izvēlēto direktora rīkotāja darbību, kaut gan šī uzraudzība akcionāru interesēs rietumvalstīs ir drīzāk formāla.

Zviedrijā valde seko direktora rīkotāja darbam un vērtē to. Kontrole nav detalizēta, bet tiek uzraudzīti darba rezultāti un vadības efektivitāte. Valdes uzraudzības funkcijas mērķis ir nodrošināt peļņu. Informācijas sistēma ir izveidota, pamatojoties uz valdes nepieciešamību pārzināt stāvokli uzņēmumā, lai varētu pieņemt lēmumus, kad tas vajadzīgs.

Zviedrijas prakse sliecas palielināt izpildvaras efektivitāti, tāpēc lēmumus pieņem vienpersoniski direktors rīkotājs. Viņš izdara maksājumus noteiktās robežās. Zviedru likums pat paredz, ka direktoram rīkotājam ir tiesības pieņemt lēmumus, kas ir valdes kompetencē, ja aizkavēšanās, kas saistīta ar nepieciešamību sasaukt valdes sēdi, varētu radīt nopietnas neērtības uzņēmumam.

Iespējams, ka viens no iemesliem, kāpēc Vācijā dod priekšroku grupas lēmumiem, ir kontrole. Tā kā lēmums jāpieņem vai maksājuma dokumenti jāparaksta vairākām personām, automātiski tiek ieviests uzraudzības

elements. Sistēmai vajadzīga koordinācija, un tā var aizkavēt lēmumu pieņemšanu.

Ar uzraudzību var nepietikt, lai līdzsvarotu relatīvo direktora rīkotāja brīvību, ja nav mehānisma, kā viņu atcelt, ja viņš nepiepilda cerības vai rīkojas nepareizi. Jautājums ir, kā neveiksmīgu direktoru rīkotāju atcelšana notiek praksē.

Direktoru rīkotāju uzraudzība un nomaīņa

Zviedrijā saka, ka vissvarīgākais valdes uzdevums ir atrast pareizo direktoru rīkotāju, un otrs svarīgākais ir nomainīt viņu pareizajā brīdī, ja viņš vairs nav piemērots uzņēmumam. Ja direktors rīkotājs ir labs un spējīgs vadītājs un ievēro valdes noteikto stratēģisko virzienu, viņš patiešām ir visvērtīgākais uzņēmuma aktīvs. Personisko vadītāja spēju apvienojums ar valdes piesardzīgajiem stratēģiskajiem lēmumiem rada uzņēmumam labas izredzes.

Tomēr valde var kļūdīties un izraudzīties nepareizu personu. Neraugoties uz iepriekšējo labo darbu, var arī izrādīties, ka direktoram rīkotājam ir grūti pieņemt pareizus lēmumus vai viņš nespēj vadīt uzņēmumu personisku iemeslu vai veselības problēmu dēļ. Dažreiz uzņēmumam vajag jaunu direktoru rīkotāju nevis tāpēc, ka iepriekšējais strādājis slikti, bet gan tāpēc, ka uzņēmums ieiet jaunā attīstības stadijā. Varbūt, ka direktors, kas orientēts uz izaugsmi, jānomaina ar kādu, kas samazina organizāciju, kad uzņēmums cieš zaudējumus un jāpalielina tā efektivitāte. Gadiem, kad līdzekļi ieguldīti ražošanas jaudu palielināšanā dažreiz var sekot posms, kad jāapgūst jauni tirgi. Arī direktori rīkotāji bieži ir speciālisti, un uzņēmumam tie jāmaina, kad mainās apstākļi.

Ja valdes priekšsēdētāja un direktora rīkotāja amati ir atdalīti, ir dabiski, ka priekšsēdētājs ierosina diskusiju valdē par direktora rīkotāja atcelšanu. Šādas pārrunas notiek neformāli, un valdei vajadzētu nonākt pie ātra lēmuma, ja tas iespējams. Parasti pirmās pazīmes, kas liecina, ka direktors rīkotājs vairs nedarbojas, kā pienākas, ir neskaidras. Valdei ir delikāts uzdevums savākt papildus informāciju, neradot aizdomas, ka tiek apšaubīta direktora rīkotāja darbība, kas varētu ietekmēt viņa autoritāti uzņēmumā un, līdz ar to, arī spēju veikt savus pienākumus. Zviedrijā personāla pārstāvji valdē ir vērtīgs ziņu avots, jo ir iespējams paturēt diskusiju valdes locekļu vidū.

Amerikāņu un angļu valdēm ir vēl delikātāks uzdevums, jo valdes priekšsēdētājs un galvenais direktors rīkotājs ir tā persona, kuru apspriest. Kādam citam valdes loceklim, kam nav noteikta uzdevuma valdē un kas, iespējams, nestrādā uzņēmumā, būtu jāuzņemas iniciatīva. Ļoti lielos Amerikas uzņēmumos šāda limeņa vadības maiņa kopš neilga laika notiek, tieši iejaucoties nozīmīgām akcionāru grupām.

Vācijā novērotāju padomei ir tiesības atlaist valdes locekli, ja šādai rīcībai ir pamats. Stāvokli var apspriest ar mazāku steigu, jo uzņēmuma izpildlēmumus pieņem personu grupa, kas zināmā mērā var aizstāt direktoru, kurš pienācīgi nedarbojas.

Valdes attiecības ar īpašniekiem un direktoriem rīkotājiem

Valdes darba principi ir skaidri, bet tos var īstenot tikai, ja valde ir pietiekami kompetenta un neatkarīga. Tomēr valdei jāstrādā cieši kopā ar diviem galvenajiem varas un ietekmes avotiem akciju sabiedrībā – īpašniekiem un direktoru rīkotāju.

Uzskata, ka uzņēmuma vadība ir visefektīvākā, ja pastāv līdzsvars starp trim pārvaldes funkcijām, bet tas ir iespējams tikai, ja valdei atļauj ieņemt stingru pozīciju. Ne vienmēr tā notiek, jo direktori rīkotāji iegūst lielu svaru, kas ierobežo valdes lomu, vai īpašnieki ietekmē brīvu sarunu valdē.

Turpmāk parādīsim, ka ir vajadzīga gan īpašnieku ietekme, gan stingra direktora rīkotāja pozīcija. Problēmas rodas, ja nav līdzsvara un viens no diviem kļūst pārāk stiprs, kad otrs ir vājš. Šādas novirzes tiecas ietekmēt valdes darba kvalitāti.

Pieaugošā direktoru rīkotāju ietekme

Direktori rīkotāji ir palielinājuši savu ietekmi uzņēmumos. Zviedrijā šādu tendenci var saskatīt visa gadsimta gaitā. Viens no šīs parādības cēloņiem ir, ka uzņēmuma vadība ir kļuvusi aizvien sarežģītāka. Direktoram rīkotājam ir pieejama visa informācijas plūsma. Pieaugošā direktora rīkotāja ietekme ir atkarīga no viņa spējas uzņemties iniciatīvu un iesniegt valdei stratēģijas priekšlikumus, kas pamatoti uz viņa dziļajām zināšanām par uzņēmumu un tā tirgiem. Direktora rīkotāja rīcībā ir arī uzņēmuma resursi. Tāpēc viņi var veikt pētījumus un pamatot savus ierosinājumus valdei ar faktiem. Viņi var balstīt savus budžetus un biznesa plānus uz piesardzīgiem novērtējumiem. Valdei jāpaļaujas uz vispārīgākām zināšanām un pieredzi. Jāatzīmē, ka Anglijā ir ierosināts, lai valdes direktoriem būtu iespējams izmantot konsultantu pakalpojumus, savu priekšlikumu izstrādāšanai, kas tādējādi būtu balstīti uz tikpat prasmīgiem pētījumiem kādus parasti veic direktors rīkotājs.

Valdei, kas parasti tiek piecas vai sešas reizes gadā, vienmēr ir grūti iegūt pietiekamu informāciju par uzņēmumu. Izpilddirektoira ietekme zināmā mērā ir atkarīga no sabiedrības lieluma. Ja tā ir maza vai vidēja, aplūkotie faktori runā par labu valdei. Ir pilnīgi iespējams iegūt informāciju par būtiskiem jautājumiem, un tās iepriekšēja atlase var nebūt nepieciešama. Valdes locekļi var pieprasīt pilnu informāciju, un paši spriest par tās atsevišķo daļu nozīmi. Valde rūpīgi pārbauga maza uzņēmuma resursus, jo to nav daudz, un izpilddirektoram ir mazāk iespēju pašam uzsākt izpēti.

Daži ļaudis uzskata, ka lieli starptautiski uzņēmumi ir tik milzīgi, ka valdes locekļiem nav iespējams redzēt būtiskus notikumus organizācijā vai tirgos, kas nosaka panākumus vai neveiksmi. Direktors rīkotājs varētu to zināt, bet paturēt šo informāciju pie sevis tā vietā, lai ziņotu valdei un veidotu precīzu informācijas sistēmu. Bet liela starptautiska koncerna valde var meklēt pareizu informāciju un ziņas par uzņēmumu no savas augstās perspektīvas un uzņemties stratēģiskās diskusijas vadību. Lieli koncerni var būtiski

palielināt valdes redzamību, ja to sadala meitas uzņēmumos ar neatkarīgām valdēm. Mātes uzņēmuma valde var paļauties uz meitas uzņēmumu valdēm, kas neatkarīgi novērtēs katra uzņēmuma iekšējos apstākļus un tirgus.

Gadās ka valde pierod paļauties uz veiksmīgu direktoru rīkotāju tāpēc, ka viņam ir bijušas labas sekmes un viņš pārredzējis jaunās iespējas un sagaidāmās problēmas, bet ja valde zaudē uzmanību un pienācīgi neuzrauga direktoru rīkotāju, tā var pēkšņi atklāt, ka viņš nav sekojis līdzī attīstībai, un stratēģija izrādās novecojusi.

Arī lielākajiem uzņēmumiem var būt problēmas, un jāpaiet sāpīgiem pārstrukturēšanas gadiem, pirms tie atveseļojas, kā piemēram to parāda IBM pieredze. Dažreiz uzņēmumus, kas strādā ar zaudējumiem, nopērk konkurenti, kad akciju cena kritas un tās kļūst lētas. Dažas no šīm problēmām varētu būt novērstas, ja valde būtu pievērsusi pietiekamu uzmanību nākotnei, nemitīgi novērtējusi stratēģiju un lēmusi par korekcijām vai izmaiņām, kad mainījušies apstākļi.

Īpašnieku ietekme

Īpašnieki ievēlē valdes un novērotāju padomes, un aktīvi un stipri īpašnieki nostiprina šīs uzņēmuma struktūrvienības. Īpašnieki var arī ietekmēt valdi un ierobežot brīvu diskusiju tajā. Ja īpašnieks ir valdes loceklis, viņš var darboties tā, ka ir saprotams – tieši viņam pieder galavārds visos lēmumos. Ne vienmēr tas ir ar nolūku, bet vienkārši atspoguļo īpašuma pamatprincipu. Valdes locekļi zina, ka īpašnieku nodomi ir stratēģijas attīstības sākumpunkts valdē. Tiem jāizpaužas akcionāru pilnsapulcē, bet dažreiz šiem mērķiem izmanto akcionāru viedokli, kas pausts tieši valdes sēdē. Prasmīgs īpašnieks to zina, un vienmēr runās un rīkosies uzmanīgi.

Tieša vai netieša īpašnieku klātbūtne valdē var būt nepieciešama, lai ātri ieviestu nepieciešamās izmaiņas. Galveno īpašnieku atbalsts var būt vajadzīgs, ja uzņēmumam jāpieņem radikāli lēmumi. Runa var būt par kāda tirgus pamešanu vai lēmumu par jauniem ieguldījumiem, uzņēmuma vai tā daļas pārdošanu, tā apvienošanos ar citu vai cita uzņēmuma pirkšanu. Vairāki no šiem soļiem skar īpašuma struktūru, līdz ar to tie prasa tiešu īpašnieku iesaistīšanos. Uzticīgi īpašnieki vajadzīgi, kad uzņēmumam nepieciešams papildus kapitāls. Iespējams iet uz biržu un meklēt jaunus ieguldījumus tur. Bet tikai īpašnieki palīdzēs, ja uzņēmumam ir zaudējumi. Īpašums uzliek pienākumus.

Zviedrijai ir pieredze ar kompetentiem īpašniekiem, kam ir lielāka ietekme nekā to rāda viņu akciju skaits. Īpašuma pārvaldīšana ir tikpat svarīgs zināšanu lauks kā valdes darbs vai uzņēmuma vadība. Īpašnieka prasmi veido plašs personisku sakaru tīkls un spēja atrast spējīgus valdes locekļus un direktorus rīkotājus, kas vadītu uzņēmumu. Mūsdienās rietumos kompetentus īpašniekus var atrast, piemēram, starp individuāliem īpašniekiem, ieguldījumu sabiedrībās un kapitāla fondos.

Daudzās jaunās sabiedrībās īstais uzņēmējs ir īpašnieks un strādā uzņēmumā. Viņam parasti ir liela ietekme, un bieži viņam ir galavārds visos nozīmīgos jautājumos. Vēlāk īpašnieks var atstāt uzņēmumu, bet strādāt par

valdes priekšsēdētāju vai locekli. Var gadīties, ka īpašnieks jau aizgājis vecuma pensijā, bet joprojām saglabā savu ietekmi. Īpašnieka klātbūtne ietekmē ne vien valdi, bet arī direktora rīkotāja stāvokli. Dažreiz direktora rīkotāja ietekme ir nestabila un viņa autoritāte izpildjautājumos ierobežota. Tas patiešām var radīt problēmas, tāpēc ka nav skaidrības kurš – īpašnieks vai direktors rīkotājs vada uzņēmumu.

Ja ir vairāki stipri īpašnieki, valdes nozīme parasti palielinās. Valde ir vieta, kur īpašnieki satiekas un apspriež uzņēmuma nākotni un attīstību. Ja starp īpašniekiem ir domstarpības, var rasties spriedze, kura atspoguļojo katra īpašnieka ietekmi. Īpašnieki var izvēlēties profesionālu valdes direktoru kā neatkarīgu valdes priekšsēdētāju. Neatkarīgie valdes locekļi var paaugstināt stratēģiskās diskusijas līmeni, koncentrējot uzmanību uz lietām, kas ietekmē uzņēmuma attīstību. Viņi var kļūt par starpniekiem pretējiem īpašnieku uzskatiem un pat samierināt personiskas nesaskaņas. Šī loma ir patiešām svarīga, jo īpašnieku domstarpības var radīt šķēršļus daudzsološa uzņēmuma attīstībai.

Daudzos lielos uzņēmumos īpašuma tiesības ir sadalītas, un ir daudz uzņēmumu, kur nav tāda īpašnieka, kam piederētu ievērojama akciju daļa. Tādām iestādēm kā pensiju un investīciju fondiem pieder mazākuma daļas daudzos uzņēmumos. Tās parasti neietekmē uzņēmuma pārvaldi un pārdod savas akcijas, kad uzņēmuma darbība nav apmierinoša. Cilvēki pērk akcijas papildus saviem uzkrājumiem bankās. Tūkstošiem mazu akcionāru nav iespēju ietekmēt uzņēmumu, ja viņi nav organizēti. Vairākus desmitus gadu ir pastāvējusi šāda tendence, ka īpašumu ir ticis sadalīts daudzās sīkās vienībās anonīmiem un pasīviem īpašniekiem. Tas patiešām ir viens no iemesliem, kāpēc pieaugusi izpildstruktūru ietekme. Gadās pat, ka direktors rīkotājs iesaka valdes kandidātus akcionāru pilnsapulcē, kas pēc tam jūtas atkarīgi no viņa. Tas ir iespējams, ja neviens īpašnieks aktīvi neiesaka sapulcei savas kandidatūras.

Pasīvie īpašnieki nesen sākuši darboties aktīvāk. Tā varētu būt reakcija uz aktīvu īpašnieku trūkumu, kuri, acīmredzot, ir vajadzīgi. Nesenajā gadījumā, kad tika ierosināta Volvo un Renault apvienošana, iestādes, kas bija Volvo akcionāri, bija neapmierināti ar noteikumiem. Ja visi pasīvie īpašnieki būtu pārdevuši savas akcijas vienā un tajā pašā laikā, viņi ciestu lielus zaudējumus, tāpēc viņi izvēlējās aktīvu lomu. Volvo un Renault apvienošana tika apturēta. Koncerna prezidents atkāpās, un īpašnieki ievēlēja jaunu valdi, kas izstrādāja jaunu stratēģiju.

Valdes locekļu atbildība

Valdes darbs atrodas saskares vietā starp īpašnieku ietekmi un izpilddirektoru varu, kas balstās uz unformāciju resursu kontroli. Valde aizņemas savu varu no īpašniekiem, un tāpēc nekad nevar neievērot īpašnieku ietekmi.

Novērotāju padomes pastāvēšana dažās valstīs, arī Latvijā, parāda, ka īpašnieku ietekme neaprobežojas ar akcionāru pilnsapulci. Novērotāju padome ir paņēmiens, kā formalizēt īpašnieku ietekmi, un valstīs, kurās nav

šo padomju, tiek ietekmēts valdes darbs. Tomēr uzskata, ka valdei jāstrādā neatkarīgi visu akcionāru labā, kas nozīmē, ka tai jāzina, kas vislabākais uzņēmumam.

Valde nevar novērst īpašnieku ietekmi, jo tā ir īpašnieku ievēlēta. Valdi var atlaist akcionāru pilnsapulcē, ja nepieciešams – ārkārtas sapulcē. No otras puses, nav nekāda iemesla, kāpēc valdei vajadzētu locīties direktora rīkotāja priekšā, lai cik kompetents vai veiksmīgs viņš arī nebūtu. Direktors rīkotājs visās jomās ir pakļauts valdei. Valdei jānovelk robežlīnija starp stratēģiskajām un izpildfunkcijām.

Spiediens, ko izdara uz valdi, var radīt sarežģītas personiskas situācijas, jo valdes locekļi nevar neievērot savu tiesisko atbildību. Nekāds īpašnieku vai direktora rīkotāja spiediens neatbrīvo valdes locekļus no atbildības. Viņiem jāzina likuma un uzņēmuma statūtu prasības. Viņus var saukt pie atbildības par akcionāriem vai trešajai pusei nodarītajiem zaudējumiem. Valdes locekļiem jāpārliedz, ka viņu rīcībā ir pilna informācija. Citādi viņi nespēs zināt, vai uzņēmums vai viņi paši ir pārkāpuši likumus, vai viņi nolaidīgi kārtojuši uzņēmuma lietas. Zviedrijā valdes locekļi finansu sektorā nesen ir saukti pie atbildības personiski par zaudējumiem, ko viņi izraisījuši, pieņemot lēmumus, kas neatbilst statūtiem. Summas, kas viņiem bija pieprasītas kā atlīdzība, bija ievērojamas.

Neviens nevar atbildēt par neveiksmīgu biznesa risinājumu, bet valdes locekļiem jāredz, vai viņu rīcībā ir pilna informācija, vai kāds var domāt, ka viņi rīkojušies nevērīgi. Pēc tam citiem ir viegli teikt, ka viņiem vajadzēja zināt faktus, kas sagrāva biznesu. Valdes locekļi neiztiks bez apkaunojuma, kad sabiedrība jautās, kāpēc valde neizmantoja informāciju, kas tolaik bija pieejama, un pieņēma lēmumu, kas pēc tam šķiet nepamatots.

Zviedrijā ir bijušas samērā nedaudzas tiesas prāvas pret valdes direktoriem. Tās ir civilas prasības, un tiesas procesa izmaksas samazina prasību skaitu. Nesen Zviedrijā notika tiesas prāva pret direktoru rīkotāju un īpašnieku. Direktoram rīkotājam piesprieda vairāku gadu ieslodzījumu cietumā. Viņš bija slēpis no valdes un sabiedrības būtisku informāciju, kas ietekmēja akciju cenu. Valde izglābās ar piezīmi un naudas sodu. Tiesa nosprieda, ka valdei vajadzēja atzīt, ka informācija ir nesakarīga, un pieprasīt paskaidrojumus. ASV tiesas procesu skaits ir daudz lielāks.

Pat, ja likuma prasību neievērošana nenoved līdz tiesas zālei, tā met ēnu uz valdes locekļiem. Pastāv risks, ka uz valdes locekļiem izdarīs spiedienu tie, kas bankrotā cietuši zaudējumus. Iepriekšējie direktori reizēm labāk sedz dažus zaudējumus personiski nekā riskē tiesāties.

Valdes direktora lielā atbildība spiež viņu saglabāt neatkarīgu stāju. Jautājums ir, vai valdes loceklis spēj izturēt īpašnieku vai direktoru rīkotāju spiedienu. Valdes direktoriem dažkārt jācinās par to, lai aizstāvētu valdes darba pamatprincipus.

Labs ceļš, kā novērst sarežģītas situācijas, ir apspriest valdes darbu, pirms tiek iecelti direktori. Šādā sarunā kandidāts var izvirzīt savus noteikumus, lai piekristu strādāt valdē. Viņš var atsaukties uz valdes darba organizācijas pamatprincipiem. Ja ar kandidātu runā valdes priekšsēdētājs, kā tas parasti

notiek, viņš var gādāt, lai kandidāts aprunātos arī ar svarīgiem īpašniekiem un direktoru rīkotāju. Protams, kandidātam jāpiekrit tam, ka visa informācija, ko viņš saņem, ir slepena, it īpaši, gadījumā, ja viņš nepieņem priekšlikumu kļūt par valdes locekli.

Kad valdes loceklim vajadzētu atkāpties?

Zviedrijā daži valdes locekļi saka, ka viņi vienmēr patur prātā iespēju atkāpties. Pat, ja tas notiek reti, valdes locekļi uzskata, ka šāda attieksme ir noderīga. Katram direktoram ir jāietur noteikta distance attiecībā pret savu lomu, un būtu labi, ja viņš būtu ekonomiski neatkarīgs no samaksas, ko viņš saņem no akciju sabiedrības. Valdes locekļiem, kas strādā citur, šī nav liela problēma, un profesionālie valdes locekļi cenšas, lai viņus ievēlētu vairākās valdēs, lai būtu iespējams vienu atstāt bez smagām ekonomiskām sekām.

Kādos apstākļos valdes loceklim būtu jādomā par atlūguma iesniegšanu (78.4.p)? Atskaites punkts ir valdes darba kvalitāte. Ja ir redzami trūkumi un nevar pamanīt, ka tas uzlabojas, kaut gan jautājums ir atkārtoti apspriests, piesardzīgs valdes loceklis var domāt, ka būtu prātīgi atkāpties. Tā ir valde, kas lemj par informācijas apjomu. Protams, pat valdes locekļu starpā var būt dažādi viedokļi par to, kāda informācija valdei jāsaņem. Katrs valdes loceklis atbild personiski par visu valdes darbību, un ja viņam ir liegta informācija svarīgos jautājumos, viņam vajadzētu pārdomāt vai neatkāpties.

Kā valdes loceklis var zināt, ka visa informācija ir pareiza un visādā ziņā pilnīga? Zviedrijā uzskata, ka valdei jātic direktoram rīkotājam. Iespējams, ka nav citas izvēles, jo pretējā gadījumā informācijas sistēma nestrādātu. Bet kā valde var nodrošināties, lai direktors rīkotājs tišām neslēptu ļoti svarīgus faktus? Valdes locekļiem un auditoram var būt grūti pierādīt, ka viņi nav zinājuši, kas notiek. Divās šā gadsimta lielākajās tiesas prāvās Zviedrijā spriedums bija, ka valdes locekļiem, pamatojoties uz savu kompetenci un pieredzi, vajadzēja būt aizdomām, ka kaut kas nebija kārtībā.

Vai valdes loceklim var būt citāds viedoklis par to, kas ir vislabākais uzņēmumam, nekā pārējiem valdes locekļiem? Viņam vajadzētu darīt visu iespējamo, lai ietekmētu lēmumu, un, kad visi līdzekļi ir pielietoti un nekādas turpmākas pūles nevar izmainīt pārējās valdes domas, un viņš joprojām nevar piekrist lēmumam, viņam vajadzētu pievienot savas iebildes protokolam. Kad valdes loceklis ir spiests atkārtoti protokolēt savas iebildes, viņam vajadzētu secināt, ka viņam un pārējiem valdes locekļiem ir atšķirīgi uzskati par to, kas ir vislabākais uzņēmumam, un iesniegt atlūgumu.

Daudzi valdes locekļi atstāj valdi draudoša bankrota priekšā stāvoklī, kad uzņēmumam īpaši vajadzētu viņu pakalpojumus. Valde ir garantija piegādātājiem un bankām, kam ir pretenzijas pret uzņēmumu, kas nonācis grūtībās. Valde var apspriest līgumus ar parādniekiem, pārstrukturēt uzņēmumu un glābt to. Tā var saglabāt ievērojamus līdzekļus un vismaz daļu darba vietu.

Ir situācijas, kad valdes locekļiem vajadzētu palikt savā amatā, un ir tādas, kad vajadzētu atkāpties. Tas ir valdes locekļu pārliecības un morāles jautājums. Vispārīgs padoms visiem valdes locekļiem ir: palieciet, ja esat vajadzīgi uzņēmumam, bet atkāpieties, ja darba apstākļi nav apmierinoši – tiesā neviens nesapratis paskaidrojumus, kāpēc palikāt.

Efektīva pārvalde – panākumu priekšnoteikums

Rietumos valde ne vienmēr darbojas optimāli. Daži iemesli ir parādīti šajā nodaļā. Lai novērtētu valdes darbu, izdevīgi lietot noteiktu modeli. To vajadzētu izmantot, lai analizētu uzņēmuma pārvaldes un valdes darba kvalitāti. Modelim vajadzētu distancēties no tā, kas notiek pašlaik valdes istabā un ap to. Modelis, kas lietots šajā grāmatā, ir līdzsvars starp uzraudzības, stratēģiskajām un izpildu vai operatīvajām funkcijām. Ievērots īpašuma tiesību princips, valdes darba profesionālisms un direktora rīkotāja personiskā vadība. Visi šie apstākļi ietekmē līdzsvaru.

Uzlabot valdes darba efektivitāti rietumvalstīs rada lielas iespējas attīstīt uzņēmumus. Daudz problēmu mazos un vidējos uzņēmumos var novērst, ja ir labāks līdzsvars starp uzņēmuma pārvaldes funkcijām. Tas nenozīmē, ka netiek novērtēta labāko uzņēmumu vadītāju loma. Dažu lielisku vadītāju stratēģiskās spējas ir tādas, ka tās pārspēj jebkuru valdi, iespējams, tāpēc, ka viņos apvienojas stratēģiska kompetence un spējas iedvesmot rīcību. Vadītājus vērtē visu laiku, un nav iespējams sniegt galīgo vērtējumu, pirms vadītājs aizgājis pensijā. Lielu koncernu vai mazu dinamisku uzņēmumu vadītāji nezaudē savas vadītāja spējas, bet viņi var kļūdoties virziena izvēlē. Šī ir vieta, kur parādās profesionāla valdes darba loma. Dažreiz valdei jāveido inerce, kad vadītājs vēlas vest uzņēmumu jaunā virzienā, un dažreiz valdei jādara pavisam pretējais – jālemj par ātru un enerģisku rīcību. Valde spēj ieviest līdzsvaru starp pārvaldes funkcijām.

Rietumu tirgus ekonomikā uzņēmumu pārvalde tiek attīstīta. Tas rada vairāk veiksmīgu uzņēmumu, kas vairo nacionālo bagātību. Ir organizācijas, kas strādā, lai uzlabotu valdes darba kvalitāti, piemēram, Direktoru Institutus Anglijā (IOD) un Valdes Akadēmija Zviedrijā.

10. nodaļa. Uzņēmuma pārvaldes modeļi Latvijā

Stāvoklis Latvijas biznesā atšķiras no situācijas rietumos. Ir par agru, lai zinātu, kāda būs īpašnieku struktūra, kas radīsies privatizācijas procesā, bet var izdarīt dažus novērojumus. Iespējams, ka personiskajam īpašumam būs liela nozīme, tāpat kā tas attīstības agrīnajā posmā bija rietumos. Tādējādi, uzņēmējdarbības vadības rietumu pieredzei var būt lielāka nozīme Latvijai nekā lielu publisko uzņēmumu pieredzei, kas arī ir iepriekš aprakstīta. Tomēr Latvijā ir arī citi potenciālie īpašnieki. Aizvien pieaug ārzemju fondu loma, dažus no tiem atbalsta Eiropas Rekonstrukcijas un Attīstības Banka. Ieguldījumu sabiedrības, kas ir aktīvas rietumos, ir ieinteresētas ieguldīt Latvijā. Šķiet, ka attīstīsies vietējie, Latvijas investīciju fondi.

Iespējami gadījumi, kad vairākums akciju pieder strādniekiem. Baltijas valstu pieredze rāda, ka akcionāru pilnsapulces viegli var ietekmēt atsevišķi runātāji vai direktors rīkotājs. Izklaidētas īpašuma tiesības mēdz stiprināt izpilddirektoru stāvokli.

Ir ļoti svarīgi, lai īpašnieki Latvijā izlemtu par attiecībām ar saviem uzņēmumiem. Stāvoklis, ko viņi varētu izvēlēties, ir atkarīgs no īpašnieku nolūkiem. Īpašnieki var uzskatīt, ka viņu īpašums ir ieguldījums, un darboties kā ieguldījumu sabiedrības rietumos, kas nevēlas ietekmēt uzņēmumu. Šo īpašnieku vieta ir pilnsapulce. Viņiem droši vien būs mazākuma pozīcija. Rietumos ieguldījuma sabiedrībām parasti pieder līdz desmit procenti. Viņi varētu piedalīties padomes un valdes locekļu vēlēšanās, lai nodrošinātu to kompetences līmeni. Kad īpašnieki, gluži pretēji, vēlas sekot tam, kas notiek uzņēmumā, un zināmā mērā kontrolēt to, viņiem vai viņu pārstāvjiem vajadzētu būt ievēlētiem novērotāju padomē. No otras puses, ja īpašnieki vēlas aktīvi ietekmēt uzņēmuma nākotni un piedalīties stratēģijas veidošanā, viņiem vai viņu pārstāvjiem vajadzētu būt valdē.

Daudzu uzņēmumu valdes locekļi, droši vien, jūt personisko īpašnieku ietekmi. Viņi var atklāt, ka trūkst precīzas informācijas, jo nav izveidota valdes vajadzībama atbilstoša informācijas sistēma. Valdei var trūkt informācijas arī tāpēc, ka īpašnieki steidzas pieņemt lēmumus. Var būt gadījumi, kad īpašnieki pieņem lēmumus, negaidot valdes sēdi. Latvijas padomju un valžu locekļiem vajadzētu izvirzīt noteiktas prasības sava darba kvalitātei. Labākais laiks, kad apspriest šādas prasības, kā jau teicām, ir pirms to iecelšanas amatā. Var gadīties, ka kandidātu nepieņem, ja īpašnieks nesaprot viņa prasības. Tomēr, ļoti daudz var iegūt ar profesionālu attieksmi, ko, bez šaubām, pamanīs un novērtēs citi.

Latvijā, tāpat kā Zviedrijā vai Anglijā, parasti ir stiprs direktors rīkotājs. Latvijas direktori rīkotāji dzīvo jaunā situācijā, kas radikāli atšķiras no plānveida sistēmas, kurā daudzi vadītāji veidojuši savu karjeru. Viņi ir svarīgākās personas uzņēmumā, it īpaši pārejas posmā. Valdēm Latvijā jāseko, lai direktors rīkotājs pilnīgi izprastu tirgus ekonomikas prasības. Viņam vajadzētu būt attīstības iespējām, it īpaši, ja valde vēlas orientēt uzņēmumu uz rietumiem. Direktoram vajadzētu zināt vai mācīties par to, kā strādā tirgus un sadales sistēma, un viņam būtu jāprot vai jāiemācās vismaz viena rietumu

valoda. Ja valde nospriež, ka direktors rīkotājs nespēj vadīt uzņēmumu tās nolemtajā virzienā, viņš jānomaina.

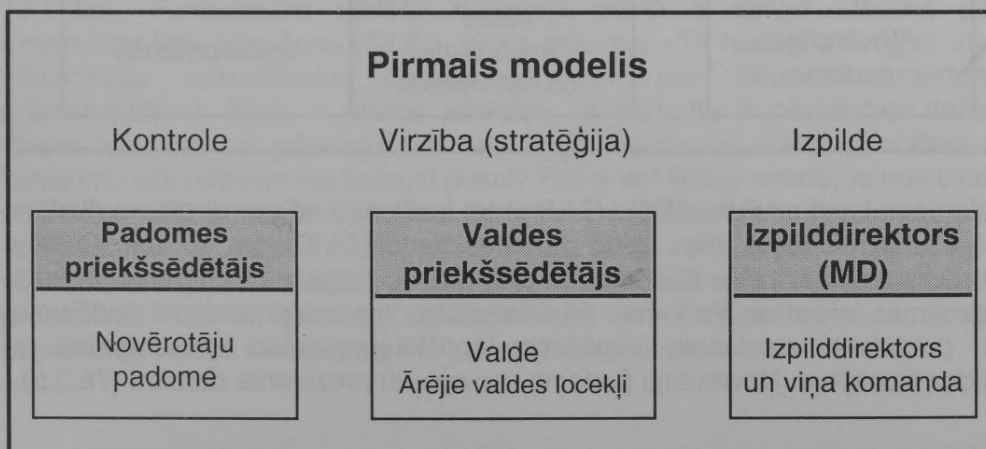
Var gadīties, ka direktors rīkotājs, pieradis pie tradicionālajiem darbības apstākļiem, izdara spiedienu uz valdi. Gadījumā, ja valde sastāv no vadības komandas, kas strādā uzņēmumā, un kuras priekšsēdētājs ir direktors rīkotājs vai prezidents, situācija var būt īpaši sarežģīta. Valdes locekļiem ir dubultas attiecības ar prezidentu, viena kā pakļautajam funkcionālajam vadītājam un otra kā valdes loceklim ar tādu pašu atbildību. Neatkarīgas pozīcijas saglabāšana var prasīt daudz drosmes un spēka, īpaši, ja alternatīva atstāt valdi, uz ko paļaujas direktori rietumos, var negatīvi ietekmēt viņa kā funkcionālā vadītāja darbu.

Kad valdē vai novērotāju padomē piedalās īpašnieki, direktoram rīkotājam būs pretsvars. Neievērojot ārējo ietekmi, valdei jā saglabā neatkarība un vienprātība par valdes vai padomes darba paņēmieniem. Nepieciešama brīva saruna par uzņēmuma stratēģisko nākotni. Informācijai, kas iesniedzama valdei un padomei, ir jābūt labi sagatavotai.

Latvijas uzņēmumu pārvaldes sistēma

Tā kā valde Latvijā tāpat kā citās valstīs ir pakļauta īpašnieku un izpildītāju spiedienam, nepieciešams labs līdzsvars starp stratēģisko, izpildes un uzraudzības funkcijām. Tāpat kā rietumos, šis līdzsvars aizsargā Latvijas uzņēmumus. Rietumu uzņēmumi balstās uz likumiem, tradīcijām un darba pieredzi. Latvijas uzņēmumiem pagaidām ir tikai likums. Uzskata, ka līdzsvaru vieglāk noturēt, ja katrai uzņēmuma pārvaldes struktūrai ir viena funkcija. Tas nenozīmē, ka citi iespējamie risinājumi nestrādā, tomēr būs vieglāk nodibināt labas darba attiecības, ja padome (un auditors) veiks uzraudzības funkciju, valde noteiks stratēģisko virzienus un direktors rīkotājs, ko iecēlusi valde, atbildēs par izpildi un ikdienas darbību. Līdzsvars būs saglabāts un tiks nodrošināts ar galveno uzņēmuma amatpersonu, padomes un valdes priekšsēdētāja un direktora rīkotāja sadarbību.

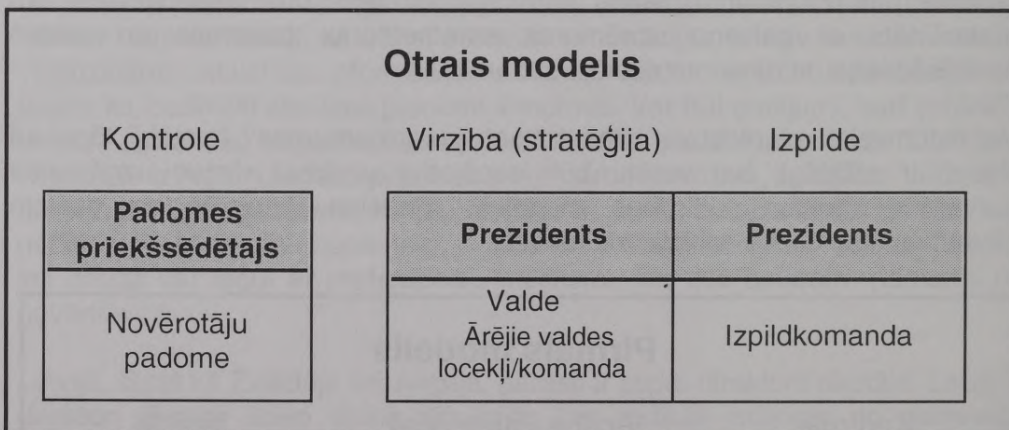
Vai rietumvalstu pieredzi var izmantot Latvijas uzņēmumos? Apstākļi, tāpat kā likumi, ir atšķirīgi, bet varētu būt iespējams uzskicēt dažus uzņēmuma pārvaldes struktūru attīstības modeļus. Modelim jābalstās uz dažiem pieņēmumiem. Šeit ir parādīti trīs modeļi.

Pirmais modelis pamatojas uz funkciju sadali starp padomi, valdi un direktoru rīkotāju. Ir trīs galvenās personas: padomes priekšsēdētājs, valdes priekšsēdētājs un direktors rīkotājs. Šajā darba modeli pieņemts, ka valde sastāv no ārējiem direktoriem, daži no viņiem varētu pārstāvēt īpašniekus. Sadales skaidrībai vajadzētu dot iespēju noteikt katras personas uzdevumus un izveidot starp tām lietišķas attiecības. Valdes priekšsēdētājam jābūt saitei starp padomes priekšsēdētāju un direktoru rīkotāju. Var cerēt, ka viņam ar direktoru rīkotāju izdosies izveidot savstarpējas uzticības gaisotni. Viņš būs informēts par lietām, neiejaucoties ikdienas darbībā, kas ir direktora rīkotāja pilnvaru sfēra. Valdes priekšsēdētājam jāinformē padomes priekšsēdētājs par visiem svarīgajiem notikumiem uzņēmumā (77.10.p)

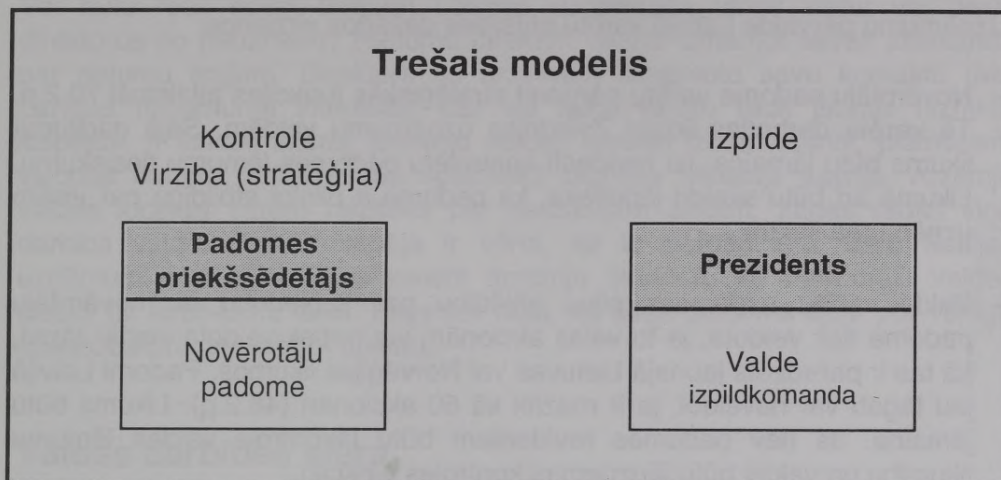
Direktors rīkotājs ir visnozīmīgākā persona, kas nosaka uzņēmuma panākumus, un nevar iebilst, ka valdes svarīgākais uzdevums ir atrast pareizo direktoru rīkotāju un atlaist viņu, kad viņš neveic uzdevumus tā, lai pilnīgi apmierinātu valdi. Atlaišanai nav vienmēr jābūt saistītai ar kļūdām direktora rīkotāja darbībā, pietiek ar faktu, ka viņš nespēj pietiekami efektīvi vadīt uzņēmumu jaunajā situācijā. Ja direktoru rīkotāju iecēlusi valde, tā atbild par viņu (75.4.p) un var viņu ātri aizvietot. Protams, valde nepieņems šādu lēmumu bez pietiekama pamata, katrā gadījumā valdei nekavējoties jāsameklē cits direktors rīkotājs, kurš būtu labāks par atlaisto.

Otrā modeļa pieņēmumi ir dažviet atšķirīgi. Ja valdes priekšsēdētājs un direktors rīkotājs ir viena un tā pati persona tāpat kā Anglijā, parādās citi darba apstākļi (75.5.p). Stratēģiskā un izpildfunkcijas nav skaidri atdalītas, jo par abām atbild viena persona. Joprojām varētu būt labi, ja valdi pilnīgi vai vismaz daļēji veidotu no ārējiem direktoriem, kā tas ir Anglijā. Ārējie direktori uzturēs nepieciešamību labi sagatavot valdes sēdes un izveidot efektīvu informācijas sistēmu starp sēdēm. Funkcionālie vadītāji, kas ir valdes locekļi, no ārējo direktoru klātbūtnes sapratīs, ka valdes sēdei ir stratēģiska perspektīva.

Valde pati iecel priekšsēdētāju (74.8.p) un ievēl viņu arī par direktoru rīkotāju (75.1.p. pirmā daļa). Viņu sauc par prezidentu (74.8.p. un 75.3.p). Pastāv mehānisms, kā atlaist prezidentu, un atšķirībā no Anglijas, ir arī persona, kam jāuzņemas iniciatīva. Padomes priekšsēdētājs var izvirzīt padomē jautājumu par prezidenta atcelšanu, iespējams, iepriekš personiski konsultējoties ar valdes locekļiem. Novērotāju padome var apturēt prezidenta darbību (78.3.p).

Bet nākošā akcionāru pilnsapulce var atcelt šo padomes lēmumu, tāpēc, ja no paša sākuma vairākums īpašnieku neatbalsta šādu lēmumu, jautājumu nevar atrisināt ātri. Tā ir problēma, jo jaunajam priekšsēdētājam/direktoram rīkotājam vajadzētu iespējami drīz uzsākt darbu.

Beidzot, var izveidot trešo modeli, kurā novērotāju padomei ir stratēģiskās funkcijas saskaņā ar 70.2 pantu. Tāpat kā iepriekšējā modelī, pieņemts, ka valdes priekšsēdētājs un direktors rīkotājs ir viena un tā pati persona (prezidents). Ir pieņemts, ka valde sastāv no iekšējiem direktoriem, tas ir, funkcionālajiem vadītājiem. Padomes priekšsēdētājam nav atļauts būt valdē (66.6.p), un tādējādi uzņēmumā ir divas galvenās personas, viņš un prezidents. Ir pieņemts arī, ka vairāki padomes locekļi nāk no ārienes.

Stratēģiskās funkcijas sadale starp padomi un valdi ir plūstoša, kaut gan 70.2 pants nosaka konkrētus gadījumus, kad padomes piekrišana ir vajadzīga. Ja visi valdes direktori ir funkcionālie vadītāji, iespējams, ka valdē apspriedīs tikai izpildjautājumus, un stratēģiskā iniciatīva nosvērsies uz padomes pusi. Pastāv mehānisms, kaut gan nedaudz sarežģīts, kā atcelt prezidentu, kas ir tāds pats kā iepriekšējā modelī. Daudzējādā ziņā šis modelis atgādina Zviedrijas pieredzi, ja iedomājas, ka padome ieņem zviedru direktoru valdes vietu. Dažas Latvijas akciju sabiedrības, šķiet, strādā ļoti tuvu šim modelim, un novērojumi rādīs, vai tās darbojas efektīvi.

Tomēr trešā modeļa risinājums ir pretrunā ar likuma nolūkiem (68.1.p. un 73.1-2.p). Funkcionālie vadītāji formālajā valdē ir stingri atbildīgi par uzņēmuma lietu kārtošānu (73.2.p. otrais teikums: «Tā (valde) atbild par visu sabiedrības saimniecisko darbību, kā arī par likumam atbilstošu grāmatvedību»). Kāda ir valdes atbildība, ja padome ir pārņēmusi dažas valdes funkcijas un, pārkāpjot vai neievērojot likumu vai statūtus, nodarījusi kaitējumu akcionāriem vai trešajai pusei? Risks var likties neliels, jo nav bijuši šādi tiesas procesi pret valdēm, bet likums šajos jautājumos ir skaidrs (96.2.p. «Ja padomes un valdes locekļi vai direktori rīkotāji rīkojas nelikumīgi... viņi ir solidāri atbildīgi pilnā apmērā ar visu savu īpašumu.»). Kāds var vēlēties radīt precedentu. Var arī gadīties, ka sabiedriskā doma pieprasa, lai nozīmīgu uzņēmuma valdes locekļus sauktu pie atbildības (tiesas).

Padomei darbojoties kā valdei, ir vēl viena problēma. Padome uzrauga, lai valdes pieņemtie lēmumi atbilstu likumiem, statūtiem un akcionāru pilnsapulces lēmumiem (68.1.p). Ja padome lemj valdes vietā, tai jākontrolē pašas lēmumu likumību. Zviedrijā auditori pārbauda valdes lēmumu likumību.

Uzņēmumu pārvalde Latvijā varētu attīstīties dažādos virzienos:

- Novērotāju padome varētu pārņemt stratēģiskās funkcijas atbilstoši 70.2.p. Tā varētu darboties līdzīgi Zviedrijas uzņēmumu valdēm. Šajā gadījumā likums būtu jāmaina, lai revidenti kontrolētu padomes lēmumu tiesiskumu. Likumā arī būtu skaidri jānosaka, ka padome ir pilnīgi atbildīga par visām uzņēmuma lietām.
- Valde varētu uzņemties pilnu atbildību par sabiedrību un novērotāju padome tiek veidota, ja to vēlas akcionāri, vai netiek veidota vispār tāpat, kā tas ir paredzēts jaunajā Lietuvas vai Norvēģijas likumos. Padomi Latvijā jau tagad var neveidot, ja ir mazāk kā 50 akcionāri (48.2.p). Likums būtu jāmaina. Ja nav padomes revidentam būtu jākontrolē valdes lēmumu likumību un valdei būtu jāuzņemas kontroles funkciju.
- Novērotāju padome attīsta savu uzraudzības lauku un valdei ir stratēģiskas funkcijas atbilstoši tagadējā likuma garam. Lai tas būtu praktiski, valdei vismaz daļēji jābūt veidotai no ārējiem direktoriem.

Vai Latvija var pielietot rietumvalstu pieredzi, izmantojot ārējos valdes locekļus?

Ārējie direktori Latvijā

Jau ir zināmi ārējo direktoru piemēri, kad vietas padomē vai valdē ieņem īpašnieki. Vai Latvijas uzņēmumi var doties tālāk un izveidot kompetentu valdi no ārējiem locekļiem, ko izvēlas no tādu personu vidus, kam ir zināšanas, pieredze un plašs kontaktu tīkls? Daudzi Latvijas direktori ieguvuši pieredzi un zināšanas, strādājot tirgus konkurences apstākļos. Latvijai būtu nepieciešami tās kompetentāko direktoru pakalpojumi, lai pielāgotu Latvijas uzņēmumus jaunajiem apstākļiem. Var cerēt, ka ekonomikas izaugsme Latvijā būs ātrāka, ja tās labāko cilvēku zināšanas varēs izmantot, lai kalpotu vairākiem uzņēmumiem to valdēs. Iecelšana uzņēmuma valdē rietumos ir prestiža lieta. Tā vajadzētu būt arī Latvijā.

Likums saskata interešu konflikta iespējas un nosaka, ka statūtos var paredzēt ierobežojumus ārējiem direktoriem (76.1.p). Latvija ir maza valsts, un pastāv interešu konflikta risks. Valdes locekļiem nav atļauts piedalīties tādu lēmumu pieņemšanā, kas varētu būt saistītas ar iespējamu interešu konfliktu (76.5.p). Jāievēro plašas radnieku virknes iespējamās intereses (76.6-7.p). Bez šaubām, šeit ir jābūt piesardzīgam, bet ievērojot likumu prasības nevienam īpašniekam nevar atrunāt no tādu ārējo valdes locekļu izmantošanas, kam ir augsti ētiskie standarti.

Uzņēmumu īpašniekiem varētu joprojām būt grūti atrast pietiekami kompetentus valdes locekļus, arī, plaši izmantojot ārējos direktorus. Tomēr ir vērts mēģināt, jo kompetenta valde var nozīmēt atšķirību starp veiksmi un zaudējumiem.

Vai būtu reāli noligt darbam Latvijas uzņēmuma valdē vienu vai divus direktorus no rietumiem? Rietumu direktori varētu izmantot savas zināšanas par rietumu tirgiem. Direktors no ārzemēm izmantotu savu kontaktu tīklu Latvijas uzņēmuma interesēs, kas īsā laikā varētu radīt jaunas biznesa iespējas. Ir vairāki šķēršļi ārzemju valdes locekļu izmantošanai, piemēram, valodas barjera, attālums un specifiskā biznesa situācija Latvijā. Ārzemju valdes loceklis varētu raizēties par tiesiskajām sekām, kādas radītu viņa darbība valdē. Tomēr iespēja ir vērtā, lai to pamēģinātu. Daži Baltijas uzņēmumi ir mēģinājuši piesaistīt ārzemju direktoru kā neformālu valdes locekli uz ierobežotu laiku. Pieredze rāda, ka šāds darījums kļūst par vērtīgu apmācību procesu abām pusēm.

Valdes darbības sfēra

Vadības institūcijām tirgus ekonomikā jāatrod uzņēmuma virziens zemē, kurā pašreiz ceļš vēl nav iezīmēts. Tāpēc valdei ir izšķiroša loma Latvijas uzņēmumu attīstībā, lai padarītu tos ienesīgus. Šis uzdevums ir daudz grūtāks nekā lielākajai daļai rietumu tirgus ekonomikā strādājošo uzņēmumu valdēm, jo daudziem Latvijas uzņēmumiem vēl arvien trūkst tirgus pieredzes. Uzņēmumu iepriekšējā pieredze plānveidu sistēmā tirgus ekonomikā nav noderīga. Tā pat var kļūt par šķērslī darbības pārkārtošanai. Tāpēc Latvijā uzņēmumu vadība tiešām ir ceļojums pa zemi bez ceļiem. Rietumu uzņēmumiem ir tirgus rezultātu un attiecīgās reakcijas pieredze, uz ko var balstīt secinājumus. Latvijas valdēm jānosaka mērķi, kur tās vēlas nākotnē nokļūt. Latvijas uzņēmumiem jāatrod sava vieta tirgū. Valdes locekļiem jāsameklē īpašas savu uzņēmumu priekšrocības, ko var izmantot, lai veidotu sekmīgu biznesu pašreiz un arī nākotnē. Tas ir darbs ar lielu perspektīvu, jo biznesa iespējas netrūkst.

Latvijas biznesa iespējas

Latvijas uzņēmumiem ir ievērojams biznesa potenciāls. Tuvums rietumu un austrumu tirgiem, samērā zemās strādnieku izmaksas un pietiekami augstā tā kvalifikācija, tāpat arī kokmateriālu un lauksaimniecības produkcijas izejvielu piegādes padara Latviju pievilcīgu ieguldītājiem un rietumu partneriem. Daudzu rietumu uzņēmumu stratēģija ir atrast lētu produkciju un reeksportēt to uz rietumiem vai eksportēt tālāk uz austrumiem. Eiropā deviņdesmitgades vidū konjunktūra izveidojusies tā, ka trūkst ražošanas jaudu. Rūpniecisko preču cenas aug, un tas rada biznesa iespējas Latvijas uzņēmumiem.

Latvijas uzņēmumiem jānoskaidro, kādas ir to iespējas, un jāizlemj par nākotnes stratēģiju. Pirmkārt, valde var izvēlēties tos ģeogrāfiskos tirgus, kuros uzņēmums strādās, nolemt, kādus produktus tas piedāvās katrā no šiem tirgiem. Nākamais solis ir analizēt, ko izvēlētie tirgi vēlas no Latvijas uzņēmuma: cenas, kvalitāte, tehniskie standarti, piegādes laiki, pakalpojumi, elastība u.c. tad valde zinās, kā uzņēmums izskatīsies nākotnē, un varēs

izveidot tā pārveidošanas plānu. Pirmās nepieciešamās pārmaiņas varētu būt nelielas, pieaugot uzņēmuma resursiem, tām sekos nozīmīga pārveidošana.

Rietumos ir daudz uzņēmumu, kas meklē darījumu partnerus Baltijas valstīs. Pašlaik rietumu uzņēmumu pārstāvji neatrod Latvijas partnerus, un daži no viņiem atsakās no šīs domas. Iemesls ir tas, ka tikai daži Latvijas uzņēmumi ir izlēmuši par savu nākotni, pārējiem nav savas stratēģijas un mērķu. Bizness sākas, kas biznesmeņi satiekas un atklāj, ka viņiem ir tie paši mērķi. Tādējādi stratēģiskie lēmumi izraisa darījumus.

Ārvalstu ieguldītāji tagad meklē uzņēmumus Baltijas valstīs, kas atraduši savu tirgu, kam ir sava stratēģija un laba vadība.

Valdei ir izšķiroša nozīme Latvijas uzņēmumu stratēģijas veidošanā. Valdei ir vieglāk strādāt, ja stingri noteikta tās stratēģiskās funkcijas attiecībā pret novērotāju padomi un direktoru rīkotāju, ja valde strādā neatkarīgi un pastāv labs līdzsvars starp īpašniekiem un direktoru rīkotāju. Kompetenti cilvēki valdē ar dažādu pieredzi un ražīgi darba paņēmieni ievērojami atvieglos stratēģisku lēmumu pieņemšanas procesu. Laba stratēģija veicina panākumus un izaugsmi, un ir Latvijas labklājības pamats.

LATVIJAS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀ PADOME
likums pieņemts 26.09.1990

Par uzņēmējdarbību

Piezīmes

Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 1996.gada 15.novembrim.

Grozījumi:

- 14.05.91. likums (Ziņotājs, nr.27)
- 12.05.92. likums (Ziņotājs, nr.22)
- 12.01.93. likums (Ziņotājs, nr.3)
- 23.02.93. likums (Ziņotājs, nr.12)
- 27.04.93. likums (Ziņotājs, nr.18)
- 11.05.93. likums (Ziņotājs, nr.20)
- 18.05.93. likums (Ziņotājs, nr.23)
- 24.02.94. likums (L.V., 9.marts, nr.29)
- 15.06.94. likums (L.V., 5.jūl., nr.77)
- 29.03.95. likums (L.V., 18.apr., nr.59; Ziņotājs, 1995, nr.10)
- 02.11.95. likums (L.V., 15.nov., nr.177)

Skat.

- 17.04.91. lēmumu Nr.99
- 27.05.93. lēmumus Nr.266
- 25.01.94. noteikumus Nr.37
- 14.04.94. noteikumus Nr.86
- 31.03.95. noteikumus Nr.77

Šis likums nosaka uzņēmējdarbības organizēšanas vispārīgos noteikumus Latvijas Republikā, pamatojoties uz īpašuma formu daudzveidību. Likums nosaka uzņēmējdarbības subjektus, to dibināšanas, veidošanas un reģistrācijas galvenos principus.

1. nodaļa

VISPĀRĪGIE NOTEIKUMI

1. pants. Uzņēmējdarbības jēdziens

Uzņēmējdarbība ir ilgstoša vai sistemātiska ekonomiskā darbība un kapitāla ieguldīšana, kas vērsta uz preču ražošanu, realizāciju, darbu izpildi, tirdzniecību, pakalpojumu sniegšanu nolūkā iegūt peļņu.

Bezpeļņas organizāciju dibināšanas, darbības, reorganizācijas un likvidācijas kārtību regulē Latvijas Republikas 1991. gada 17. decembra likums «Par bezpeļņas organizāciju» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 1.nr.).

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

2. pants. Likumdošana par uzņēmējdarbību

Uzņēmējdarbību Latvijā regulē šis likums, civilt kodekss un likumi par atsevišķām uzņēmējdarbības formām.

Ārējo ekonomisko darbību regulē speciāli likumi.

Valsts un pašvaldības iestādēm, sabiedriskajām un reliģiskajām organizācijām, kuru pamatfunkcija nav uzņēmējdarbība, šis likums piemērojams attiecībā uz to darbības daļu, kas pēc sava rakstura ir uzņēmējdarbība, saskaņā ar šā likuma 2.nodaļas nosacījumiem.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

3. pants. Uzņēmējs

Uzņēmējs ir fiziska vai juridiska persona vai vairāku šādu personu apvienība, kas norobežo daļu sava īpašuma uzņēmējdarbības veikšanai, pārzina uzņēmumu un tā mantu, bet likumā noteiktajos gadījumos uzņemas par to materiālo atbildību un ir prasītājs un atbildētājs tiesā, saimnieciskā tiesā un šķīrējtiesā.

Uzņēmējs var būt:

- 1) rīcībspējīga fiziska persona;
- 2) ģimene (saskaņā ar ģimenes locekļu starpā noslēgto līgumu);
- 3) uzņēmēj sabiedrība;
- 4) valsts;
- 5) pašvaldība;
- 6) sabiedriskā organizācija;
- 7) reliģiskā organizācija.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

4. pants. Uzņēmējdarbības līdztiesības garantijas

Fiziskām un juridiskām personām ir vienādas tiesības dibināt uzņēmumus Latvijas Republikā, ja likumā nav noteikts citādi.

Visi uzņēmēji (uzņēmumi un uzņēmēj sabiedrības) savā darbībā ir līdztiesīgi. Nav pieļaujams, ka atkarībā no īpašuma formām (veidiem) tiek piemērotas dažādas nodokļu likmes un noteikumi un dažādas (atšķirīgas) tiesības uz banku kredītiem, ja likumi par kredītiem un nodokļiem neparedz citādi.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. likumu.]

5. pants. Uzņēmēj sabiedrība

Uzņēmēj sabiedrība ir fizisko vai juridisko personu apvienība uzņēmējdarbības veikšanai.

Uzņēmēj sabiedrību var nodibināt uz tās dibinātāju pieņemto statūtu (statūtsabiedrības) vai noslēgto līgumu (līgumsabiedrības) pamata, nosakot arī uzņēmēj sabiedrības un tās dalībnieku tiesības un pienākumus (arī atbildību par sabiedrības saistībām), pārvaldes kārtību.

Uzņēmēj sabiedrība var izveidot vienu vai vairākus uzņēmumus.

Uzņēmēj sabiedrība jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. likumu.]

6. pants. Uzņēmums

Uzņēmums ir uzņēmēja īpašuma daļa, kas nodalīta uzņēmējdarbības veikšanai kā vienota materiālo un nemateriālo elementu kopība. Uzņēmumiem var būt juridiskas personas statuss.

Uzņēmumu apzīmēšanai lieto nosaukumus, kuri izsaka to darbības raksturu (piemēram, rūpnīca, fabrika, darbnīca, banka, lombards, veikals, viesnīca, privātskola, valsts saimniecība, zemnieku saimniecība, kopsaimniecība, agrofirma u.c.).

Uzņēmums jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

7. pants. Uzņēmuma veidošanas vispārīgie noteikumi

Uzņēmumu var izveidot paziņojuma vai atļaujas kārtībā. Valsts uzņēmumus izveido ar Ministru Padomes lēmumu, bet pašvaldības uzņēmumus – ar attiecīgās Tautas deputātu padomes lēmumu.

Uzņēmums šajā likumā paredzētajos gadījumos iegūst juridiskās personas tiesības ar brīdi, kad tas reģistrēts Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

Uzņēmums (uzņēmējs) drīkst nodarbināt algotu darbaspēku jebkurā daudzumā un bez citu institūciju starpniecības Latvijas Republikas darba likumdošanā noteiktajā kārtībā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. likumu.]

8. pants. Filiāles un pārstāvniecības

Uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības) var izveidot filiāles un atvērt pārstāvniecības likumā noteiktajā kārtībā.

Latvijas Republikas uzņēmumu filiālēm un pārstāvniecībām Latvijas teritorijā nav juridiskās personas statusa. Juridiskās personas statuss var būt ārvalstu uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) filiālēm un pārstāvniecībām Latvijas Republikā un Latvijas Republikas uzņēmumu filiālēm un pārstāvniecībām ārvalstīs, ja šo valstu likumi paredz šāda statusa filiāles un pārstāvniecības. Filiāles un pārstāvniecības vadītājs rīkojas uz attiecīgas uzņēmuma vai uzņēmēj sabiedrības pilnvaras pamata.

Filiāles un pārstāvniecības jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, iesniedzot filiāles statūtus (nolikumu), ko apstiprinājusī uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) pārvaldes institūcija.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. un 12.05.92. likumiem.]

9. pants. Uzņēmēja un uzņēmuma savstarpējās tiesiskās attiecības

Uzņēmēja un uzņēmuma savstarpējās tiesiskās attiecības regulē likumi par attiecīgajām uzņēmējdarbības formām kā arī uzņēmēj sabiedrības vai uzņēmuma statūti vai arī līgums.

Uzņēmums valda, lieto mantu un rīkojas ar to likuma un uzņēmēja noteiktajos ietvaros.

10. pants. Darba koplīgums

Uzņēmējs un uzņēmumā strādājošie savu darba un sociālo vajadzību nodrošināšanai slēdz darba koplīgumu likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā.

[<*> – 1991.gada 14.maija likuma redakcijā.]

11. pants. Uzņēmēj sabiedrību un uzņēmumu pārvalde

Uzņēmēj sabiedrības pārvaldes kārtību nosaka tās statūti un dibināšanas līgums, kā arī likumi par attiecīgo uzņēmējdarbības formu.

Uzņēmumu pārvalda uzņēmējs vai tā iecelts vadītājs.

12. pants. Uzņēmējdarbības kontrole

Uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) pienākums ir veikt grāmatvedības uzskaiti Latvijas Republikas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un sniegt tajos noteikto informāciju, kas nepieciešama valsts institūcijām nodokļu aprēķināšanai un statistikai.

Uzņēmēj sabiedrība izveido revīzijas komisiju vai algo revidentu, kā funkcijas nosaka statūti, dibināšanas līgums un likumi.

Uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) pārbaude un revīzija ir pieļaujama tikai likumā paredzētajos gadījumos.

Valsts institūcijas nedrīkst izpaust ziņas, kuras saskaņā ar likumu atzītas par komerciālu noslēpumu.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

2. nodaļa

UZŅĒMĒJDARBĪBAS FORMAS

13. pants. Tiesības brīvi izvēlēties uzņēmējdarbības formu

Fiziskām un juridiskām personām, valstij un pašvaldībām ir tiesības brīvi izvēlēties uzņēmējdarbības formas, kas nav pretrunā ar likumu.

Uzņēmējdarbības formu uzskaitījums šajā nodaļā ir izsmeljošs.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. likumu.]

14. pants. Viena īpašnieka uzņēmumi

Viena īpašnieka uzņēmumu pārzina tā īpašnieks vai viņa iecelts vadītājs (administrācija).

Viena īpašnieka uzņēmums var būt individuāls uzņēmums, zemnieka un zvejnieka saimniecība, valsts vai vietējās pašvaldības, sabiedriskas vai reliģiskas organizācijas uzņēmums; viens īpašnieks var dibināt arī statūsabiedrību.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

15. pants. Individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība

Individuāls uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība ir vienas fiziskas personas īpašums vai ģimenes kopīpašums, kas organizēts likumā noteiktajā kārtībā. Individuāls uzņēmējs var uzsākt uzņēmējdarbību pēc sava uzņēmuma reģistrācijas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Individuāls uzņēmējs par sava uzņēmuma saistībām atbild ar visu savu īpašumu, izņemot gadījumu, ja viņš savu uzņēmumu nodibinājis kā statūsabiedrību ar ierobežotu atbildību.

Individuālā (ģimenes) uzņēmuma nosaukumā ir jābūt īpašnieka uzvārdam un vārdkopai «individuālais uzņēmums». Nosaukumā var norādīt arī uzņēmumaveidu un pilsētas vai pagasta nosaukumu. Zemnieka vai zvejnieka saimniecības nosaukumā jābūt pagasta un māju nosaukumam. Ja individuālais (ģimenes) uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība dibināta kā sabiedrība ar ierobežotu atbildību, tās nosaukumā papildus jāiekļauj saisinājums «SIA».

Individuālais (ģimenes) uzņēmums vai zemnieka saimniecība veic uzņēmējdarbību, pamatojoties uz Latvijas Republikas 1992. gada 8. janvāra likumu «Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu, zemnieka saimniecību un individuālo darbu» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 6./7.nr.).

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

16. pants. Valsts un pašvaldību uzņēmumi

Valsts uzņēmumi pieder Latvijas Republikai, pašvaldību uzņēmumi pieder pašvaldībām, tiem ir juridiskas personas statuss.

Valsts un pašvaldību uzņēmumu dibināšanu, darbību, likvidēšanu un reorganizāciju reglamentē civilt kodekss, likums par valsts un pašvaldību uzņēmumiem un to statūti.

Valsts uzņēmuma nosaukumā ir vārds «valsts», pašvaldības uzņēmumanosaukumā – attiecīgās pašvaldības (pilsētas, rajona vai pagasta) nosaukums.

Nav pieļaujama citu uzņēmējdarbības formu pastāvēšana valsts un pašvaldību uzņēmumos, ja tas nav paredzēts šo uzņēmumu statūtos.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. un 12.05.92. likumiem.]

17. pants. Sabiedrisko un reliģisko organizāciju uzņēmumi

Sabiedrisko un reliģisko organizāciju uzņēmumu dibināšanu, darbību, likvidēšanu un reorganizāciju reglamentē civilt kodekss un uzņēmēja apstiprināti uzņēmuma statūti. Uzņēmumus (uzņēmējsabiedrības) var dibināt tikai tādas sabiedriskās vai reliģiskās organizācijas, kuras ir reģistrētas likumā noteiktajā kārtībā.

Sabiedrisko un reliģisko organizāciju uzņēmumiem var būt juridiskas personas statuss.

Sabiedriskās un reliģiskās organizācijas par savu uzņēmumu saistībām atbild ar visu savu īpašumu, ja tās savu uzņēmumu nav dibinājušas kā statūtsabiedrību ar ierobežotu atbildību. Šāda uzņēmuma nosaukumā jāiekļauj sabiedriskās vai reliģiskās organizācijas nosaukums.

Sabiedrisko un reliģisko organizāciju uzņēmumus (uzņēmējsabiedrības) dibina un to statūtos apstiprina attiecīgo sabiedrisko vai reliģisko organizāciju statūtos noteiktā institūcija vai amatpersona. Šo uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) statūtos reģistrē likumā noteiktajā kārtībā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

18. pants. Līgumsabiedrības

Līgumsabiedrība ir uzņēmēju (uzņēmumu) apvienība, kas izveidota uz tās dibinātāju (uzņēmēju) noslēgtā līguma pamata.

Līgumsabiedrības dalībnieki saskaņā ar noslēgto līgumu iegulda īpašumu līgumsabiedrībā.

Līgumsabiedrības dalībnieku sastāva grozīšanas kārtību nosaka likumi un dibināšanas līgums.

Līgumsabiedrībām nav juridiskas personas statusa.

19. pants. Līgumsabiedrība ar pilnu atbildību

Līgumsabiedrība ar pilnu atbildību apvieno vairākus dalībniekus (uzņēmējus), kuri par sabiedrības saistībām atbild solidāri ar visu savu īpašumu proporcionāli sabiedrībā ieguldītajai daļai. Līgumsabiedrība neatbild par tām savu dalībnieku saistībām, kuras neattiecas uz sabiedrības darbu.

Šādas sabiedrības nosaukumā ir viena vai vairāku tās dalībnieku uzvārds vai nosaukums un vārdkopa «pilna sabiedrība».

20. pants. Komandītsabiedrība

Komandītsabiedrība ir līgumsabiedrība, kas apvieno dalībniekus (uzņēmējus), no kuriem viens vai vairāki (komplementārie dalībnieki) par sabiedrības saistībām uzņemas pilnu solidāru atbildību ar visu savu īpašumu proporcionāli komandītsabiedrībā ieguldītajai daļai, kamēr pārējie (komandīti) atbild par sabiedrības saistībām tikai savu iemaksu apmērā.

Komandītsabiedrība neatbild par tām savu dalībnieku saistībām, kuras neattiecas uz sabiedrības darbu.

Komandītsabiedrības nosaukumā ir viena vai vairāku komplementāro (solidāro) dalībnieku uzvārds vai nosaukums un vārds «komandītsabiedrība» vai tā saīsinājums «k/s».

21. pants. Statūtsabiedrības

Statūtsabiedrības ir dalībnieku (īpašnieku) apvienības, kas izveidotas uz to dibinātāju pieņemto statūtu pamata, tām ir juridiskas personas statuss.

Statūtsabiedrības no to dalībnieku līdzdalības iemaksām izveido statūtu fondu uzņēmējdarbības veikšanai. Statūtu fonda minimālo apmēru, kā arī līdzdalības iemaksu izdarīšanas kārtību nosaka likumi par attiecīgo uzņēmējsabiedrību veidu.

22. pants. Sabiedrības ar ierobežotu atbildību

Sabiedrības ar ierobežotu atbildību (kooperatīvās, paju un citas sabiedrības) savu statūtu fondu veido no to dalībnieku ieguldītā īpašuma (paju iemaksām). Šīs sabiedrības par savām saistībām atbild ar visu to īpašumā esošo mantu, to dalībnieki par sabiedrības saistībām atbild tikai ar tai nošķirto mantu.

Šo sabiedrību nosaukumā ir jābūt vārdkopai «sabiedrība ar ierobežotu atbildību», tās saīsinājumam «SIA» vai vārdam «sabiedrība» bez norādes uz citu uzņēmējdarbības formu.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

23. pants. Akciju sabiedrība

Akciju sabiedrības statūtu fondu veido, izlaižot (emitējot) par samaksu attiecīgu skaitu akciju vai obligāciju par to nominālo vērtību. Akciju sabiedrība par savām saistībām atbild ar visu tās īpašumā esošo mantu.

Akciju un citu vērtspapīru emisijas kārtību, akciju sabiedrību pārvaldīšanu, kā arī citus jautājumus, kas saistīti ar akciju sabiedrību darbību, nosaka Latvijas Republikas likums par akciju sabiedrībām.

Akciju sabiedrības nosaukumā ir vārdkopa «akciju sabiedrība» vai tās saīsinājums «a/s».

24. pants. Sabiedrības ar papildu atbildību

Sabiedrības ar papildu atbildību savu statūtu fondu veido no to dalībnieku (fizisku vai juridisku personu) ieguldītā īpašuma (paju iemaksām). Šīs sabiedrības par savām saistībām atbild ar visu to īpašumā esošo mantu, bet, ja ar to nepietiek, atbildību proporcionāli ieguldītajam īpašumam uzņemas sabiedrības dalībnieki.

Šo sabiedrību pilnā nosaukumā ir vārdkopa «sabiedrība ar papildatbildību».

25.pants. Ārvalstu fizisko un juridisko personu uzņēmumi (uzņēmējsabiedrības)

Ārvalstu uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) dibināšanu un darbību regulē Latvijas Republikas 1991.gada 5.novembra likums «Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijā» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, 46.nr.).

[<*> – 1992.gada 12.maija likuma redakcijā.]

3. nodaļa

UZŅĒMĒJDARBĪBAS EKONOMISKAIS PAMATS

26. pants. Uzņēmējdarbības regulācija

Uzņēmējsabiedrības patstāvīgi, bet uzņēmumi – uzņēmēja deliģēto pilnvaru apjomā nosaka savas darbības virzienus, ražošanas apjomu un struktūru, veic tās plānošanu un organizāciju, realizē produkciju (darbus, pakalpojumus), nosaka darbinieku atalgojumu.

Valsts regulē uzņēmējdarbību, tirgus sistēmas sabalansētību un stabilitāti, nosakot nodokļu maksājumu likmes, amortizācijas un citus ar nodokļiem neapliekamos atskaitījumus, atskaitījumus valsts sociālās apdrošināšanas fondā, veicinot konkurenci un ierobežojot monopoldarbību, kā arī pieņemot citus likumus.

Uzņēmējdarbības ekonomiskās regulēšanas līdzeklis ir arī valsts pasūtījums un iepirkums. Valsts un pašvaldību pasūtījumi ir obligāti attiecīgo valsts un pašvaldību uzņēmumiem. Formējot valsts pasūtījumus un iepirkumus, var noteikt cenas tarifus produkcijai (darbiem, pakalpojumiem), kuru ražo un realizē pēc līgumiem šo pasūtījumu vai iepirkumu izpildei.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

27. pants. Uzņēmējdarbības apdrošināšana

Likumos var noteikt uzņēmējdarbības obligātās apdrošināšanas prasības.

Uzņēmējs var brīvi izvēlēties apdrošināšanu valsts apdrošināšanas iestādēs vai citās apdrošināšanas firmās.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. likumu.]

28. pants. Uzņēmējsabiedrību un uzņēmumu ārējā ekonomiskā darbība

Uzņēmējsabiedrības un uzņēmumi patstāvīgi veic produkcijas un pakalpojumu, kā arī kapitāla eksportu un importu atbilstoši attiecīgiem Latvijas Republikas likumiem, starptautiskiem līgumiem un saistībām.

Valsts regulē ārējo ekonomisko darbību ar nodokļiem, valūtas subsīdijām un kredītiem, muitas nodevām, kā arī ar eksporta un importa licencēšanu.

29. pants. Uzņēmēju un uzņēmumu tiesību garantijas

Valsts varas un pārvaldes institūcijas ir atbildīgas, lai, pieņemot normatīvos aktus, tiktu stingri ievērotas šajā likumā noteiktās uzņēmēju un uzņēmumu tiesības un pienākumi.

Zaudējumus, ko uzņēmējs vai uzņēmums cietis valsts vai pašvaldības institūcijas aktu vai rīkojumu izpildes rezultātā, atlīdzina attiecīgi no valsts vai pašvaldības budžeta. Strīdus par zaudējuma atlīdzināšanu uzņēmējam vai uzņēmumam izšķir tiesā, saimnieciskā tiesā vai šķīrējtiesā.

Valstij vai pašvaldībai pēc zaudējumu atlīdzināšanas ir regresa prasības tiesības pret attiecīgo institūciju vai amatpersonu, kas pārkāpusi uzņēmēja vai uzņēmuma tiesības.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

4. nodaļa

UZŅĒMĒJDARBĪBAS REĢISTRĀCIJA UN IEROBEŽOJUMI

30. pants. Uzņēmēj sabiedrību un uzņēmumu reģistrēšana

Uzņēmēj sabiedrību un uzņēmumu reģistrēšanu veic Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs. Reģistra darbību un reģistrēšanas kārtību nosaka likums par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru.

Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā jāreģistrē visas uzņēmēj sabiedrības un visi uzņēmumi, kā arī filiāles un pārstāvniecības, kas veic uzņēmēj darbību Latvijas Republikas teritorijā. Neregistrētu uzņēmēj sabiedrību un uzņēmumu darbība ir aizliegta.

Uzņēmēj sabiedrība uzskatāma par nodibinātu, bet uzņēmums par izveidotu ar to reģistrācijas dienu.

Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram uzņēmuma dibināšanas dokumenti jāizskata 15 dienu laikā no to iesniegšanas dienas.

Ja uzņēmēj sabiedrība vai uzņēmums 30 dienu laikā nesaņem atteikumu, tie uzskatāmi par reģistrētiem.

Reģistrācijas atteikumu ieinteresētajai personai ir tiesības pārsūdzēt tiesā.

31. pants. Reģistrācijai nepieciešamie dokumenti

Reģistrācijai nepieciešami šādi dokumenti:

- 1) pieteikums vai paziņojums;
- 2) uzņēmēj sabiedrībām – statūti vai dibināšanas līgums;
- 3) valsts, pašvaldību, sabiedrisko un reliģisko organizāciju uzņēmumiem – statūti;
- 4) statūtsabiedrībām – bankas izziņa par statūtu fonda minimālā apmēra iemaksu;
- 5) uzņēmēj darbības veidiem, kuru veikšanai noteikti ierobežojumi, – attiecīgi Latvijas Bankas, Ministru Padomes vai tās institūciju, profesionālo savienību (korporāciju), rajonu, pilsētu un pilsētas rajonu pašvaldību atļauja (licence) saskaņā ar 32. panta prasībām. Uzsākt uzņēmēj darbību, kuras veikšanai saskaņā ar šo likumu nepieciešama atļauja (licence), ir tiesības tikai pēc šīs atļaujas (licences) iesniegšanas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram;
- 6) citi likumos par uzņēmēj darbības formām un par Uzņēmumu reģistru noteiktie dokumenti.
- 7) reģistrējamā uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) adresi apstiprinošs dokuments (ēku, telpu īpašnieka vai pārvaldītāja izsniegta izziņa vai atzīme pasē).

Šo dokumentu noformēšanas kārtību nosaka likums par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru.

Šis dokumentu uzskaitījums ir izsmeļošs, un Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs nav tiesīgs pieprasīt citus, likumā neparedzētus dokumentus.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91. un 12.01.93. likumiem.]

32. pants. Uzņēmēj darbības ierobežojumi

Tiek noteikti šādi uzņēmēj darbības ierobežojumi:

- 1) valsts interešu nodrošināšanai ar īpašiem likumiem vai Ministru kabineta noteikumiem paredzētie ierobežojumi, kurus realizē valsts pārvaldes vai pašvaldību institūcijas likuma vai Ministru kabineta noteiktajā kārtībā;
- 2) likumā «Par pašvaldībām» noteiktās kompetences ietvaros realizējamie ierobežojumi;
- 3) ar speciālām zināšanām un to pārbaudi saistītie ierobežojumi fiziskajām personām, kuras veic uzņēmēj darbību jebkurā formā vai intelektuālo darbu, kas paredz īpašas prasības personas kvalifikācijai, ja to nosaka īpaši likumi vai Ministru kabineta noteikumi;
- 4) ar finansu un kredīta operācijām un banku darbību saistītie ierobežojumi, ko nosaka Latvijas Banka.

Uzņēmēj darbības ierobežojumi tiek realizēti, izsniedzot speciālu atļauju (licenci) vai profesionālās kvalifikācijas sertifikātu kārtībā, ko nosaka Ministru kabinets vai tā pilnvarotas institūcijas, pašvaldības, profesionālās apvienības, Latvijas Banka.

Pirms atļaujas (licences) vai sertifikāta saņemšanas pretendents jāsamaksā likumā vai Ministru kabineta noteikumos noteiktā valsts nodeva. Maksu par atļauju (licenci) vai sertifikātu nosaka izsniedzēj institūcija Ministru kabineta noteiktajā kārtībā.

Valsts Ministru kabineta personā rezervē sev tiesības noteikt valsts monopolu uz atsevišķiem uzņēmējdarbības veidiem, kas saistīti ar valsts un pilsoņu drošību.

Visus strīdus, kas rodas, piemērojot uzņēmējdarbības ierobežojumus, izskata augstākā institūcija vai tiesa.

[<*> – 1995.gada 29.marta likuma redakcijā, kas spēkā ar 02.05.95.]

33.pants. Uzņēmēja pienākumi

Uzņēmuma vadītājam vai, ja tāds nav iecelts, uzņēmējam jāpilda normatīvajos aktos noteiktās prasības attiecībā uz drošības noteikumiem, eksplozīvdrošību, ugunsdrošību, darba aizsardzību, veselības aizsardzību, veterinārmedicīnu, vides aizsardzību, būvniecību, cilvēku drošību avāriju un dabas katastrofu gadījumos un citām Latvijas Republikas likumos noteiktajām jomām.

Ja šīs prasības tiek pārkāptas, Latvijas Republikas valsts vai pašvaldību institūcijas ir tiesīgas likumā noteiktajā kārtībā apturēt uzņēmuma vai tā daļas darbību.

[<*> – 1992.gada 12.maija likuma redakcijā.]

34. pants. Uzņēmējsabiedrību un uzņēmumu likvidācija

Uzņēmējsabiedrības un uzņēmuma darbība izbeidzas:

- saskaņā ar uzņēmēja vai uzņēmējsabiedrības lēmumu;
- statūtos vai līgumā paredzētajā kārtībā;
- saskaņā ar likumu par bankrotu;
- ja gada laikā pēc to reģistrācijas nav uzsākta uzņēmējdarbība;
- pēc tiesas vai saimnieciskās tiesas lēmuma likumā noteiktajos gadījumos.

Aizliegts likvidēt uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību), lai izdarītu reorganizāciju. Uzņēmējdarbības vai uzņēmuma darbību var izbeigt šakarā ar tiesas lēmumu gadījumos, kad uzņēmējsabiedrība vai uzņēmums veic neatļautu uzņēmējdarbību vai veic attiecīgas darbības bez šajā likumā noteiktās speciālās atļaujas (licences) saņemšanas.

Par uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) likvidāciju jāsniedz ziņojums oficiālā laikrakstā un jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.

Uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) likvidācijas lēmuma pieņemējs ieceļ likvidācijas komisiju, kas pārvalda uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) likvidācijas procesā.

Likvidācijas komisija nosaka kārtību, kādā uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) dokumenti (arī personālsastāva dokumenti) nododami valsts arhīviem glabāšanā, un veic nepieciešamās darbības dokumentu sakārtošanai un nodošanai valsts arhīviem. Izdevumi, kas saistīti ar dokumentu sakārtošanu, tiek apmaksāti no likvidējamā uzņēmuma mantas, bet izdevumi, kas saistīti ar to saglabāšanu valsts arhīvos, – no valsts budžeta līdzekļiem;

Likvidācijas komisija novērtē uzņēmuma mantu un sastāda likvidācijas bilanci. Kreditoru un budžeta iestāžu prasību apmierināšanai nepieciešamo uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) mantas daļu pārdod izsolē vai nodod kreditoriem parāda dzēšanai.

Kreditoru prasības pret likvidējamo uzņēmumu jāpiesaka triju mēnešu laikā no dienas, kad publicēts sludinājums par likvidēšanu.

Uzņēmuma parādi jānomaksā šādā secībā:

- 1) darbinieku prasījumi, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām, un prasījumi par kaitējuma atlīdzināšanu, kas nodarīts ar sakropļojumu vai citu veselības bojājumu, kā arī sakarā ar apgādnieka zaudējumu;
- 2) nodokļi un citi maksājumi (parādi) valsts un pašvaldību budžetos;
- 3) nepārstrādātās lauksaimniecības produkcijas piegādātāju (fizisko vai juridisko personu, kas nodarbojas ar lauksaimniecību un realizē pašu izaudzēto augu vai dzīvnieku valsts sākotnējo produkciju nepārstrādātā veidā) prasījumi par nesamaksāto produkciju;
- 4) iemaksa sociālās nodrošināšanas iestādei turpmāko ikmēneša maksājumu kapitalizācijai sakarā ar kaitējumu uzņēmuma vainas dēļ;
- 5) izdevumi apkārtējai videi nodarītā kaitējuma kompensēšanai, zemes rekultivācijai un mežu atjaunošanai;
- 6) prasījumi, kas nodrošināti ar hipotēkām, pēc hipotēku pirmtiesības;
- 7) parādi kreditoriem, kas savas prasības pieteikuši termiņā;
- 8) parādi pārējiem kreditoriem.

Ja kreditoru prasību apmierināšanai ar uzņēmuma mantu nepietiek, saskaņā ar 2. nodaļā noteikto īpašnieka (uzņēmēja, dalībnieka) atbildību kreditoru prasības apmierina no īpašnieka (uzņēmēja) vai dalībnieku mantas proporcionāli to uzņēmumā (uzņēmējsabiedrībā) ieguldītajai daļai.

Tā kreditoru prasību daļa, kuras apmierināšanai nepietiek ar uzņēmuma un tā īpašnieka (uzņēmēja, dalībnieka) mantu, tiek dzēsta ievērojot proporcionālītāti.

Dzēstas tiek tās kreditoru prasības (vai to daļa), kuras likvidācijas komisija atzinusi par nepamatotām, ja mēneša laikā pēc prasību noraidoša atzinuma saņemšanas dienas šāds atzinums nav pārsūdzēts tiesā, arbitrāžā vai šķīrējtiesā.

Likvidējamā uzņēmuma darbinieku tiesības garantē darba likumu kodekss.

Uzņēmumu manta, kas palikusi pēc kreditoru prasību apmierināšanas un izmaksām darbiniekiem, paliek īpašniekam vai tiek sadalīta dalībniekiem proporcionāli to uzņēmējdarbībā ieguldītajai daļai.

Uzņēmums uzskatāms par likvidētu pēc tā izslēgšanas no Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra.

Šā panta astotā daļa attiecas uz visiem prasījumiem, kas izriet no darba tiesiskajām attiecībām, un prasījumiem par kaitējuma atlīdzināšanu neatkarīgi no tā, kad radusies prasījuma tiesība.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 14.05.91., 12.05.92., 23.02.93., 11.05.93., 24.02.94. un 02.11.95. likumiem.]

35. pants. Uzņēmējdarbību un uzņēmumu reorganizācija

Uzņēmējdarbību var reorganizēt vai pievienot citai sabiedrībai. Lēmumu par to pieņem statūtos vai līgumā noteiktajā kārtībā.

Uzņēmumu ar uzņēmēja vai tā pilnvarotas institūcijas lēmumu var reorganizēt. Reorganizācija var izpausties:

- uzņēmējdarbības vai īpašuma formas maiņa;
- īpašnieka maiņa;
- uzņēmuma sadalīšanā vai daļas atdalīšanā;
- uzņēmuma pievienošanā citam uzņēmumam;
- cita uzņēmuma pievienošanā;
- jauna uzņēmuma (apvienības) izveidošanā, apvienojoties uzņēmumiem.

Uzņēmumus apvienojot vai uzņēmumu pievienojot, izveidotajam uzņēmumam pāriet visu apvienoto (pievienoto) uzņēmumu tiesības un saistības. Apvienojot vai pievienojot uzņēmumu, jāievēro pretmonopolu likumi.

Uzņēmumu sadalot vai atdalot daļu no uzņēmuma, tā tiesības un saistības tiek sadalītas saskaņā ar īpašuma sadalīšanas aktu.

Reorganizācijas rezultātā izveidotā uzņēmuma (uzņēmējdarbības) vadītājs (īpašnieks) uzņemas saistības saglabāt reorganizētā uzņēmuma (uzņēmējdarbības) dokumentus vai, saskaņojot ar Valsts arhīvu ģenerāldirekciju, nodod tos valsts glabāšanā, nodrošinot apmaksu.

Reorganizētie uzņēmumi vai uzņēmējdarbības jāpārreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

Uzņēmumu vai uzņēmējdarbību var reorganizēt saskaņā ar tiesas spriedumu pēc monopoldarbības uzraudzības institūcijas prasības.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92., 23.02.93. un 11.05.93. likumiem.]

36. pants. Atbildība par neregistrētu uzņēmējdarbību

Ienākumi, kurus uzņēmējdarbības un uzņēmumi, kā arī citas juridiskās vai fiziskās personas guvušas no neregistrētas uzņēmējdarbības vai no uzņēmējdarbības bez speciālas atļaujas (licences), ja tās nepieciešamību nosaka Latvijas Republikas likums, tiek ieskaitīti valsts budžetā.

[<*> – 1992.gada 12.maija likuma redakcijā.]

Latvijas Republikas Augstākās
Padomes priekšsēdētājs

A. Gorbunovs

Latvijas Republikas Augstākās
Padomes sekretārs

I. Daudišs

Rīgā 1990.gada 26.septembrī

Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību

Piezīmes

Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 1996.gada 5. janvārim.

Grozījumi:

23.04.91. likums (Ziņotājs, nr.23)

12.05.92. likums (Ziņotājs, nr.22./23)

15.12.94. likums (L.V., 22.dec., nr.149; Ziņotājs, 1995, nr.3)

24.08.95. likums (L.V., 13.sep., nr.139; Ziņotājs, 1995, nr.20)

05.01.96. noteikumi Nr.11

Pirmā nodaļa

VISPĀRĪGIE NOTEIKUMI

1. pants. Likumdošana par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību

Kārtību, kādā Latvijas Republikas teritorijā dibināmas un likvidējamās sabiedrības ar ierobežotu atbildību (tālāk tekstā – sabiedrības), šo sabiedrību tiesisko statusu un darbības pamatus nosaka šis likums, civilkodekss, Latvijas Republikas likums «Par uzņēmējdarbību» un citi likumdošanas akti, kā arī pašu sabiedrību statūti.

2. pants. Sabiedrības jēdziens un būtība

Sabiedrība ar ierobežotu atbildību ir uzņēmējsabiedrība ar juridiskās personas tiesībām. Tās pamatkapitālu (statūtu fondu) veido dalībnieku ieguldītais īpašums – kapitāla daļas (tālāk tekstā – daļas). Daļas dod dalībniekiem tiesības piedalīties sabiedrības pārvaldē un saņemt sabiedrības peļņas daļu – dividendi un sabiedrības likvidācijas gadījumā – likvidācijas kvotu, kā arī realizēt citas sabiedrības statūtos paredzētās tiesības.

3. pants. Sabiedrības pamatkapitāls (statūtu fonds)

1. Sabiedrības pamatkapitāls (statūtu fonds) ir materiālie un naudas resursi, kas nepieciešami sabiedrības darbības uzsākšanai un tās tālākai izvēšanai.

2. Visu dalībnieku daļu vērtības kopsumma veido sabiedrības pamatkapitālu (statūtu fondu). Ja tiek izdarīti attiecīgi grozījumi sabiedrības statūtos, pamatkapitālā (statūtu fondā) pēc dalībnieku sapulces lēmuma var ieskaitīt arī daļu no sabiedrības peļņas.

4. pants. Sabiedrības, tās dalībnieku un valsts atbildības norobežošana

1. Sabiedrība atbild par savām saistībām ar visu savu mantu, arī mantu, ko tai nošķīruši tās dalībnieki.

2. Valsts neatbild par sabiedrības saistībām, bet sabiedrība savukārt neatbild par valsts saistībām.

3. Dalībnieki neatbild par sabiedrības saistībām. Sabiedrība neatbild par savu dalībnieku saistībām.

5. pants. Sabiedrības tiesībspēja

1. Sabiedrībai ir civilā tiesībspēja atbilstoši tās statūtiem un spēkā esošajiem likumdošanas aktiem. Sabiedrības tiesībspēja rodas ar brīdi, kad tā tiek reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

2. Sabiedrība savā vārdā var iegūt mantiskas un personiskas nemantiskas tiesības un uzņemt pienākumus. Tā var būt prasītāja un atbildētāja tiesā, arbitražā vai šķīrējtiesā.

6. pants. Sabiedrības nosaukums

1. Sabiedrības nosaukumā ir jābūt vārdkopai «sabiedrība ar ierobežotu atbildību», tās saīsinājumam «SIA» vai vārdam «sabiedrība» bez norādes uz citu uzņēmējdarbības formu. Ja zemnieka vai zvejnieka saimniecība ir nodibināta kā vienas personas sabiedrība ar ierobežotu atbildību, tās nosaukumā ir jābūt pagasta un māju nosaukumam un vārdiem «zemnieka saimniecība – SIA» vai «zvejnieka saimniecība – SIA».

2. Sabiedrības nosaukums (firma) jāveido latviešu valodā, atbilstoši latviešu valodas gramatikas prasībām. Izņēmums ir to ārvalstu un jaukta kapitāla sabiedrību nosaukumi, kurās ārvalstu kapitāls pārsniedz 40 procentus no pamatkapitāla (statūtu fonda).

[<*> – 1992.gada 12.maija likuma redakcijā.]

Otrā nodaļa

SABIEDRĪBU DIBINĀŠANA

7. pants. Sabiedrību dibināšanas veidi

1. Sabiedrības dibina:

- 1) pārveidojot (reorganizējot) esošos cita veida uzņēmumus (uzņēmējsabiedrības) par sabiedrībām;
 - 2) dibinot jaunas sabiedrības.
2. Kārtību, kādā valsts uzņēmumus vai kolektīvās saimniecības pārveido par sabiedrībām, nosaka īpaši likumi.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92.likumu.]

8. pants. Sabiedrības dibinātāji un dalībnieki

1. Par sabiedrības dibinātājiem un dalībniekiem var būt tās personas un personu apvienības, kurām saskaņā ar Latvijas Republikas likumu «Par uzņēmējdarbību» ir tiesības būt uzņēmējām.

2. Par sabiedrības dibinātājiem uzskatāmas fiziskās un juridiskās personas, kuras parakstījušas sabiedrības dibināšanas līgumu un statūtus.

3. Par sabiedrības dalībniekiem uzskatāmas fiziskās un juridiskās personas, kuras iegādājas sabiedrības kapitāla daļas pēc sabiedrības nodibināšanas.

4. Sabiedrības ar ārvalstu dalībniekiem darbību papildus regulē citi Latvijas Republikas likumi, kā arī starpvalstu līgumi.

5. Sabiedrību var nodibināt arī viens dibinātājs. Sabiedrības vienīgais dibinātājs (dalībnieks) nedrīkst būt cita uzņēmējsabiedrība, ievērojot izņēmumus, kas paredzēti Latvijas Republikas 1991. gada 5. novembra likumā «Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijas Republikā». Ja par vienīgo sabiedrības dalībnieku kļūst cita uzņēmējsabiedrība, tad viena gada laikā tai jāpapildina savs pamatkapitāls, pieaicinot citus dalībniekus (34. pants) vai jāizbeidz sava darbība šajā likumā noteiktajā kārtībā.

6. Sabiedrības dalībnieku skaits nedrīkst būt lielāks par piecdesmit. Ja dalībnieku skaits pārsniedz piecdesmit, sabiedrība divu gadu laikā ir jāpārveido par akciju sabiedrību vai tai jāizbeidz sava darbība šajā likumā noteiktajā kārtībā. Šis noteikums neattiecas uz lauksaimniecības uzņēmumiem (uzņēmējsabiedrībām) un zvejnieku saimniecībām – to dalībnieku skaits netiek ierobežots.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92.likumu.]

9. pants. Sabiedrības dibināšanas dokumenti

Sabiedrības dibināšanas dokumenti ir dibināšanas līgums, statūti un dibināšanas sapulces protokols. Dibināšanas līgumam pievieno dibinātāju kapitāla daļu sarakstu un šā likuma 12.pantā minētajos gadījumos – ziņojumu par mantiskajiem ieguldījumiem.

10. pants. Sabiedrības dibināšanas līgums

1. Sabiedrības dibinātāji savā starpā slēdz dibināšanas līgumu.

2. Dibināšanas līgumā jānorāda:

- 1) dibinātāju vārds un uzvārds vai nosaukums, atrašanās vieta (adrese), norēķinu konts, pilnvaroto pārstāvju amats, vārds un uzvārds, kā arī visu fizisko personu pases dati;
- 2) dibināmās sabiedrības nosaukums (firma) un atrašanās vieta;
- 3) dibināmās sabiedrības mērķi un darbības virzieni;
- 4) sabiedrības dibināšanas kārtība un tie dibinātāju pārstāvji, kuriem pārējie dibinātāji, savstarpēji vienojoties, uzdod veikt ar sabiedrības dibināšanu saistītās darbības;
- 5) pamatkapitāla (statūtu fonda) veidošanas kārtība, lielums, daļu skaits un vērtība, to sadalījums starp dibinātājiem, daļu ieguldījuma termiņi un veids, daļu atsavināšanas kārtība;
- 6) sabiedrības darbības uzsākšanai nepieciešamā skaidras naudas summa un tās sadalījums starp dibinātājiem;
- 7) sabiedrības darbības termiņš, ja sabiedrība tiek dibināta uz noteiktu laiku;
- 8) citi noteikumi, ko dibinātāji uzskata par būtiskiem un kas navpretrunā ar spēkā esošajiem likumdošanas aktiem.

3. Dibināšanas līgums jāparaksta visiem dibinātājiem. Juridiskās personas pārstāvja paraksts tiek apliecināts ar uzņēmuma (uzņēmēj sabiedrības) zīmogu.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92.likumu.]

11. pants. Dibinātāju kapitāla daļu saraksts

1. Dibinātāju kapitāla daļas fiksē atsevišķā sarakstā. Tajā jāieraksta šādi dati:

- 1) dibināšanas līgumā paredzētās ziņas par dibinātājiem;
- 2) sabiedrības daļu kopsumma un ieguldījumu pieņemšanas vieta, laiks un kārtība;
- 3) katra dibinātāja daļu skaits un to kopējā vērtība.

Šie dati dibinātājiem jāapliecina ar savu parakstu.

2. Dibinātāju kapitāla daļu saraksts ir dibināšanas līguma neatņemama sastāvdaļa.

12. pants. Mantiskie ieguldījumi

1. Ziņojums par mantiskajiem ieguldījumiem jāsastāda, ja sabiedrības pamatkapitāls (statūtu fonds) tiek veidots no mantiskajiem ieguldījumiem, atsavinot īpašumā vai pārņemot lietošanā ēkas, celtnes, iekārtas un citas materiālās vērtības, atsevišķus uzņēmumus ar to kapitāliem, kā arī pieņemot vai pārņemot citas mantiskās tiesības.

2. Zemi, ūdeņus un citus dabas resursus var iekļaut sabiedrības pamatkapitālā atsevišķi bez tiesībām sabiedrībai izmantot tos tālākai atsavināšanai.

3. Ziņojumā jānorāda, no kā, kādā kārtībā un kādas mantas vai uzņēmuma lietošanas tiesības tiek pieņemtas, pārņemtas vai nodotas. Ziņojumā jādod detalizēts pieņemtās vai pārņemtās mantas vai uzņēmuma vērtības un nododamo lietošanas tiesību apraksts.

4. Ja pārņem uzņēmumu ar tā kapitāliem (fondiem), jāveic to inventarizācija, ievērojot šādus noteikumus:

- 1) pamatfondi un materiālie āprogzāmie līdzekļi novērtējami pēc to faktiskās vērtības;
- 2) maksājumu saistības ieskaitāmas faktiskajās summās.

5. Ziņojums par mantiskajiem ieguldījumiem ir dibināšanas līguma neatņemama sastāvdaļa.

6. Ziņojums par mantiskajiem ieguldījumiem jāparaksta visiem dibinātājiem.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92.likumu.]

13. pants. Sabiedrības statūti

1. Sabiedrības statūtos jānorāda:

- 1) sabiedrības nosaukums (firma) un atrašanās vieta;
- 2) sabiedrības darbības virzieni, mērķi un darbības termiņš (ja tāds ir);
- 3) ziņas par dalībniekiem: vārds un uzvārds vai nosaukums;
- 4) sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda) lielums, daļas vērtība, daļu skaits, to atsavināšanas kārtība, kā arī pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas un samazināšanas kārtība;
- 5) sabiedrības un tās dalībnieku tiesiskās attiecības;
- 6) sabiedrības pārvaldes struktūra, izpildinstitūcijas un kontroles institūcijas locekļu skaits, viņu ievēlēšanas kārtība, tiesības un pienākumi;
- 7) dalībnieku sapulču tiesīgums;
- 8) gada pārskatu sastādīšanas, pārbaudīšanas un apstiprināšanas kārtība;
- 9) peļņas sadalīšanas noteikumi;
- 10) rezerves un citu kapitālu (fondu) veidošanas kārtība;
- 11) daļu īpašnieku maiņas kārtība;
- 12) sabiedrības reorganizācijas un likvidācijas kārtība;
- 13) pārējie noteikumi, kuri pēc sabiedrības darbības rakstura vēl būtu nepieciešami.

2. Statūti jāparaksta visiem dibinātājiem.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 23.04.91. likumu.]

14. pants. Daļu ieguldījuma (iemaksas) veidi

1. Dibinātājs savu daļu var segt:

- 1) iemaksājot naudā, arī konvertējamā valūtā, kuras apmaiņas kursu nosaka Latvijas banka;
- 2) sedzot visu daļas vērtību vai daļu no tās ar mantisko ieguldījumu (12. pants). Turklāt, ja visa daļas vērtība ar mantisko ieguldījumu netiek segta, pārējā daļa jāiemaksā naudā;
- 3) ar fondu biržā kotētiem vērtspapīriem.

2. Mantiskajiem ieguldījumiem pielīdzināms intelektuālais īpašums, kura vērtību naudas izteiksmē nosaka šā likuma 15. panta 2. punkta un 17. panta 2. punkta noteikumi.

3. Ne mazāk kā divas trešdaļas no sabiedrības pamatkapitāla jāsedz naudā vai ar sabiedrības īpašumā nodoto mantu.

4. Ar fondu biržā kotētiem vērtspapīriem var segt ne vairāk kā 30 procentus no sabiedrības pamatkapitāla.

5. Sabiedrībā ieguldītais mantiskais ieguldījums, intelektuālais īpašums un fondu biržā kotētie vērtspapīri kļūst par sabiedrības īpašumu.

15. pants. Daļu ieguldījuma kārtība

1. Līdz dibināšanas sapulcei dibinātājam jāiegulda vismaz 50 procenti no viņa daļas vērtības.

2. Sabiedrības dibinātāji vai viņu pārstāvji vienojas ar mantiskā ieguldījuma izdarītājiem par mantisko vērtību lielumu un pārņemšanas noteikumiem, kā arī pieņem mantu vai pārņem uzņēmumu.

3. Sabiedrības dibinātāji savu daļu vērtību iemaksā bankā sabiedrības kontā, kur tā paliek, līdz sabiedrības izpildinstitūcija to atprasa. Ja sabiedrība netiek reģistrēta, dibinātāji iemaksātās summas saņem atpakaļ.

16. pants. Sabiedrības dibināšanas sapulces sasaukšanas kārtība

1. Sabiedrības dibināšanas sapulci var sasaukt, ja ir ieguldīts ne mazāk par 50 procentiem no dibināšanas līgumā paredzētā pamatkapitāla (statūtu fonda) vērtības.

2. Dibināšanas sapulci sasauc dibinātāju pārstāvji, nosakot sapulces laiku, vietu un darba kārtību.

3. Dibināšanas sapulcē lēmēja balsstiesības ir tikai tiem dibinātājiem, kuri ieguldījuši vismaz 50 procentus no savas daļas vērtības.

17. pants. Sabiedrības dibināšanas sapulcē izskatāmie jautājumi

1. Sabiedrības dibināšanas sapulce sasaukama un lēmumi šajā sapulcē pieņemami saskaņā ar noteikumiem par dalībnieku sapulcēm.

2. Dibināšanas sapulce apstiprina sapulces dalībnieku pilnvaras atbilstoši viņu izdarītajiem daļu ieguldījumiem. Ja dibināšanas sapulce neapstiprina dalībnieku pārstāvju vienošanos ar mantas īpašnieku par mantas novērtējumu un tās pārņemšanas noteikumiem, kā arī par tā ieguldījuma novērtējumu, ko veido lietošanas tiesību pārņemšana, ar mantas īpašnieku jāpanāk jauna vienošanās, bet, ja vienošanos panākt nevar, sabiedrība uzskatāma par nenodibinātu.

3. Dibināšanas sapulce pārbauda, vai ir ieguldīta pamatkapitāla (statūtu fonda) nepieciešamā daļa; pieņem lēmumu par pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanu vai par to, ka daļa no ieguldījumiem noraidāma, ja visu daļu vērtības kopsumma ir lielāka par sākumā paredzēto summu; lemj par pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanu, ja daļu vērtības kopsumma ir mazāka par paredzēto pamatkapitālu (statūtu fondu); pārbauda un apstiprina dibināšanas darbības izdevumus; apstiprina statūtus.

4. Dibināšanas sapulce ievēlē sabiedrības izpildinstitūcijas un kontrolinstitūcijas locekļus un apstiprina šo institūciju locekļu atalgojumu.

5. Dibināšanas sapulce pieņem lēmumu par to, ka sabiedrība atzīstama par nodibinātu ar brīdi, kad tā tiek reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, un dod konkrētus norādījumus sabiedrības izpildinstitūcijai par turpmāko darbību.

18. pants. Vienas personas sabiedrības dibināšanas kārtība

1. Ja sabiedrību dibina viens dibinātājs, tās dibināšanai piemērojami šā likuma 8., 12., 13., 14. un 21. panta noteikumi, ievērojot šajā pantā norādītos īpašos noteikumus.

2. Viena dibinātāja sabiedrības dibināšanas dokumenti ir statūti, bet šā likuma 12. pantā paredzētajā gadījumā – arī ziņojums par mantisko ieguldījumu.

3. Vienīgajam dibinātājam līdz sabiedrības dibināšanas brīdim jāiegulda statūtos noteiktā pamatkapitāla (statūtu fonda) pilna vērtība.

4. Sabiedrība atzīstama par nodibinātu, ja vienīgais sabiedrības dibinātājs ir sastādījis un parakstījis ziņojumu par mantisko ieguldījumu, kurš šajā gadījumā ir uzskatāms par patstāvīgu dokumentu, parakstījis statūtus, kā arī iecēlis izpildinstitūciju un reģistrējis sabiedrību Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

19. pants. Sabiedrības dibināšanas sapulces protokols

1. Sabiedrības dibināšanas sapulces protokolu paraksta sapulces vadītājs un sekretārs, kā arī visi dibinātāji.

2. Sabiedrības dibināšanas sapulces protokolā jāmin:

1) fakts, ka viss pamatkapitāls (statūtu fonds) sastāv no dibinātāju ieguldījumiem;

2) katra dibinātāja daļu skaits;

3) fakts, ka visas daļas ir ieguldītas šajā likumā un dibināšanas līgumā paredzētajā kārtībā un apmērā;

- 4) sabiedrības izpildinstitūcijā un kontrolinstitūcijā ievēlēto personu vārds un uzvārds;
 - 5) citi likumā paredzētie nosacījumi.
3. [Izslēgts ar 23.04.91. likumu.]
- [<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 23.04.91. un 12.05.92. likumiem.]

20. pants. Dibināšanas sapulces tiesīgums

1. Dibināšanas sapulce ir tiesīga lemt, ja tajā piedalās dibinātāji, kuri kopā pārstāv ne mazāk kā trīs ceturtdaļas no sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda).
2. Lai pieņemtu lēmumu par sabiedrības nodibināšanu, nepieciešamas vismaz trīs ceturtdaļas no klātesošo dibinātāju balsu skaita. Pārējos jautājumus sapulce izlemj ar klātesošo vienkāršu balsu vairākumu.

21. pants. Sabiedrības reģistrācija

1. Sabiedrības izpildinstitūcija ne vēlāk kā četrpadsmit dienu laikā pēc statūtu parakstīšanas iesniedz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram sabiedrības reģistrācijas pieteikumu.
 2. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram iesniedzami šādi dokumenti:
 - 1) pieteikums;
 - 2) sabiedrības dibināšanas dokumenti;
 - 3) bankas iestādes dokuments par statūtos paredzētā pamatkapitāla (statūtu fonda) ieguldījumu;
 - 4) attiecībā uz uzņēmējdarbības veidiem, kuru veikšanai Latvijas Republikas Augstākā Padome noteikusi ierobežojumus, – Latvijas Republikas Ministru Padomes atļauja (licence);
 - 5) ja sabiedrības dibinātāju skaitā ir valsts uzņēmumi, iestādes vai organizācijas, kā arī uzņēmējsabiedrības, kuru pamatkapitālā (statūtu fondā) ir valsts īpašums, – Latvijas Republikas Ministru Padomes vai tās institūcijas atļauja šiem uzņēmumiem, iestādēm, organizācijām vai uzņēmējsabiedrībām piedalīties sabiedrībā;
 - 6) ja sabiedrības dibinātāju skaitā ir pašvaldības uzņēmumi, iestādes vai organizācijas, kā arī uzņēmējsabiedrības, kuru pamatkapitālā (statūtu fondā) ir pašvaldības īpašums, – pašvaldības atļauja šiem uzņēmumiem, iestādēm, organizācijām vai uzņēmējsabiedrībām piedalīties sabiedrībā.
 3. Visiem Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram iesniedzamo dokumentu norakstiem un izrakstiem jābūt attiecīgi apliecinātiem.
 4. Sabiedrība iegūst juridiskās personas tiesības ar brīdi, kad tā tiek reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.
- [<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 23.04.91. un 12.05.92. likumiem.]

Trešā nodaļa

SABIEDRĪBAS KAPITĀLI (FONDI) UN DALĪBNIKU KAPITĀLA DAĻAS

22. pants. Sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda) veidošana

Sabiedrības pamatkapitālu (statūtu fondu) veido šā likuma 3. pantā un sabiedrības statūtos noteiktajā kārtībā.

23. pants. Pamatkapitāla (statūtu fonda) minimālais lielums

Sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda) minimālais lielums ir 2000 latu.

[<*> – 1994.gada 15.decembra likuma redakcijā, kas spēkā no 01.01.95.]

24. pants. Sabiedrības rezerves kapitāls (rezerves fonds)

1. Sabiedrībai obligāti jāuzkrāj rezerves kapitāls (rezerves fonds), kas izmantojams neparedzētu izdevumu segšanai.
2. Sabiedrības rezerves kapitālu (rezerves fondu) veido obligātie peļņas atskaitījumi.
3. Obligātie peļņas atskaitījumi rezerves kapitālā (rezerves fondā) jāizdara ne mazāk kā 5 procentu apmērā tik ilgi, līdz rezerves kapitāls (rezerves fonds) ir sasniedzis trešo daļu no pamatkapitāla (statūtu fonda), ja sabiedrības statūti nenosaka lielāku atskaitījumu normu. Obligātie atskaitījumi atjaunojami, tiklīdz rezerves kapitāls (rezerves fonds) ir mazāks par trešo daļu no pamatkapitāla (statūtu fonda).

25. pants. Citi sabiedrības kapitāli (fondi)

Sabiedrībai var būt arī citi kapitāli (investīciju, inovāciju un citi kapitāli).

26. pants. Daļas apliecība

1. Daļas apliecība ir dokuments, kas apliecina, ka sabiedrības dalībnieks ir ieguldījis savas daļas vērtību un ieguvis visas sabiedrības dalībnieka tiesības pilnā apjomā.
2. Daļas apliecība nav vērtspapīrs.

27. pants. Daļas apliecības izgatavošana

1. Daļas apliecības izgatavo pēc Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas noteiktas formas.
2. Daļas apliecībā jānorāda:
 - 1) dokumenta nosaukums «Dalībnieka kapitāla daļas apliecība», sabiedrības nosaukums (firma) un atrašanās vieta (adrese);
 - 2) daļas apliecības kārtas numurs, daļas vērtība, dalībnieka vārds un uzvārds vai juridiskās personas nosaukums;
 - 3) apliecības izrakstīšanas datums.
3. Daļas apliecību paraksta sabiedrības izpildinstitūcijas loceklis un galvenais grāmatvedis un apliecina ar sabiedrības zīmogu.
4. Visām daļas apliecībām jābūt vārda apliecībām. Daļas apliecības līdz ar ziņām par īpašnieku reģistrējamas sabiedrības dalībnieku grāmatā. Dalībniekam ir tiesības pieprasīt no sabiedrības izpildinstitūcijas informāciju par ierakstiem dalībnieku grāmatā.

28. pants. Daļas pagaidapliecība

1. Par pilnībā neieguldītu daļu sabiedrība izdod daļas pagaidapliecību.
2. Daļas pagaidapliecība sešu mēnešu laikā pēc daļas pilnīga ieguldījuma, bet ne vēlāk kā pusotra gada laikā no sabiedrības reģistrēšanas brīža apmaināma pret daļas apliecību.
3. Daļas pagaidapliecību sabiedrības izpildinstitūcija izsniedz dalībniekam ne vēlāk kā triju mēnešu laikā pēc sabiedrības reģistrēšanas apmaiņā pret dalībnieka iemaksu kvītiem.
4. Daļas pagaidapliecību izgatavo un noformē tādā pašā kārtībā kā daļas apliecību, tikai šā likuma 27. panta 2. punktā paredzētās ziņas papildina ar ziņām par visu ieguldījumu izdarīšanas datumiem un summām.

29. pants. Daļas vērtība

1. Daļas vērtība nosakāma katras atsevišķas sabiedrības statūtos.
2. Visas daļas ir vienādas un nav dalāmas. Vienai daļai var būt vairāki īpašnieki. Ja vienai daļai ir vairāki īpašnieki, sabiedrības dalībnieku grāmatā jāatzīmē, kurš no īpašniekiem ir šīs īpašnieku grupas pārstāvis, un daļas apliecība jāizraksta uz viņa vārda. Visi vienas daļas īpašnieki ir solidāri atbildīgi par saistībām, kas izriet no šā kopīpašuma.

30. pants. Daļas vērtības ieguldīšana (iemaksa)

1. Dalībniekam pilna daļas vērtība jāiegulda sabiedrības izpildinstitūcijas noteiktajos termiņos ar tādu aprēķinu, lai katra daļa būtu pilnīgi ieguldīta ne vēlāk kā gada laikā no sabiedrības reģistrēšanas brīža. Par visu sabiedrības daļu pilnīgu ieguldījumu sabiedrības izpildinstitūcija ziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.
2. Par termiņā neieguldītu summu dalībnieks maksā sabiedrībai nokavējuma naudu viena procenta apmērā par katru kavēto mēnesi.
3. Ja dalībnieks mēneša laikā pēc sabiedrības izpildinstitūcijas noteiktā pilnīga ieguldījuma termiņa izbeigšanās neiegulda noteikto summu, daļas pagaidapliecība tiek anulēta. Par daļas pagaidapliecības anulēšanu izpildinstitūcija paziņo daļas īpašniekam. Dalībnieks zaudē savas dalībnieka tiesības. Anulētās daļas pagaidapliecības vietā izpildinstitūcija izgatavo jaunu daļas pagaidapliecību ar to pašu numuru un izsniedz to jaunajam daļas īpašniekam. Iepriekšējais daļas īpašnieks saņem atpakaļ jau iemaksāto naudu tikai pēc tam, kad daļa tiek realizēta statūtos paredzētajā kārtībā.

31. pants. Daļas pāriešana citas personas īpašumā

1. Ja dalībnieks vēlas savas daļas realizēt, viņš līdz ar rakstveida paziņojumu iesniedz sabiedrības izpildinstitūcijai šo daļu apliecības vai pagaidapliecības. Ja statūtos nav paredzēts citādi, izpildinstitūcija vispirms piedāvā nododamās daļas esošajiem dalībniekiem. Ja nododamās daļas vēlas iegūt vairāki dalībnieki, daļas pārdod proporcionāli viņiem jau piederošo daļu skaitam. Ja esošie dalībnieki nepiesakās iegūt daļas, sabiedrības izpildinstitūcijai ir tiesības tās atpirkt no daļu īpašniekiem un pārdot pēc saviem ieskatiem. Pārdodamo daļu vērtība aprēķināma saskaņā ar statūtu noteikumiem. Ja mēneša laikā no daļas apliecību vai pagaidapliecību saņemšanas dienas izpildinstitūcija daļas nav pārdevusi, tās izsniedzamas atpakaļ to īpašniekiem, kas tās var atsavināt pēc saviem ieskatiem. Daļu īpašnieka nāves gadījumā tās pāriet mantiniekiem. Sabiedrības statūtos var paredzēt, ka daļas citām personām drīkst pārdot tikai ar visu sabiedrības dalībnieku piekrišanu. Aizliegts mantiniekam daļas vērtību izmaksāt naudā, piespiežot viņu atteikties no mantotās daļas.

2. Daļa var pāriet citas personas īpašumā ar attiecīgu pāradresējuma uzrakstu uz daļas apliecības vai pagaidapliecības.

3. Atsavināmo daļu apliecības vai pagaidapliecības līdz ar dalībnieka paziņojumu iesniedzamas sabiedrības izpildinstitūcijai, lai tā atzīmētu daļu īpašnieku maiņu dalībnieku grāmatā. Atzīme dalībnieku grāmatā par daļu pāriešanu citas personas īpašumā jāizdara triju dienu laikā no brīža, kad saņemti dokumenti, kas pierāda, ka daļas likumīgi pārgājušas citas personas īpašumā.

Atsavināt var tikai pilnīgi nomaksātas daļas.

4. Kamēr sabiedrība vēl nav reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, tās daļas nevar realizēt citai personai. Izņēmums ir to mantošana daļas īpašnieka nāves gadījumā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

32. pants. Noteikumi, ar kādiem sabiedrība iegūst pati savas daļas

1. Sabiedrība drīkst iegūt pati savas daļas, ja tā samazina pamatkapitālu (statūtu fondu), izņemot no apgrozības noteiktu skaitu daļu. No apgrozības izņemto daļu īpašniekiem mainās balsu skaits, un šo daļu apliecības anulējas.

2. Citos gadījumos daļas, ko sabiedrība ieguvusi savā īpašumā, realizējamās gada laikā no daļu iegūšanas dienas. Šajā laikā daļas īpašniekam nav balsstiesību.

Ceturtnā nodaļa

PAMATKAPITĀLA (STATŪTU FONDA) PALIELINĀŠANA UN SAMAZINĀŠANA

33. pants. Pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas un samazināšanas kārtība

1. Lai palielinātu vai samazinātu pamatkapitālu (statūtu fondu), jāizdara grozījumi sabiedrības statūtos.

2. Pamatkapitālu (statūtu fondu) drīkst palielināt vai samazināt tikai ar dalībnieku sapulces lēmumu.

34. pants. Pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas veidi

1. Sabiedrības pamatkapitālu (statūtu fondu) var palielināt :

- 1) pieaicinot jaunus dalībniekus, kas iegulda savas daļas;
- 2) paaugstinot ieguldīto daļu vērtību;
- 3) dalībniekiem izdarot papildu daļu ieguldījumus;
- 4) aizstājot sabiedrības parādus ar sabiedrības kapitāla daļām.

2. Ja pamatkapitālu (statūtu fondu) palielina, pieaicinot jaunus dalībniekus, jāievēro šā likuma 8., 11., 12., 14., 15., 18., 27., 28., 29., 30. un 31. panta noteikumi. Jauno dalībnieku daļām nosakāma tāda pati vērtība kā jau ieguldītajām daļām.

3. Ja pamatkapitālu (statūtu fondu) palielina, paaugstinot agrāk ieguldīto daļu vērtību, pamatkapitālā (statūtu fondā) ir jāieskaita tā sabiedrības īpašuma daļa, kura pēc gada bilances vai ārkārtas bilances apstiprināšanas pārsniedz pamatkapitāla (statūtu fonda) apjomu. Šajā gadījumā agrāk ieguldīto daļu apliecībās tiek atzīmēta daļu jaunā vērtība, ko apliecina ar šā likuma 27. panta 3. punktā paredzētajiem parakstiem.

34'. pants. Sabiedrības pamatkapitāla palielināšana, aizstājot sabiedrības parādus ar sabiedrības kapitāla daļām

1. Ja sabiedrības pamatkapitālu palielina, aizstājot sabiedrības parādus ar kapitāla daļām, pamatkapitālā ieskaita tos parādus, kurus ir izvēlējusies sabiedrība un kuru aizstāšanai ar kapitāla daļām devuši rakstisku piekrišanu izvēlētie kreditori.

2. Paliecinot pamatkapitālu šajā pantā paredzētajā veidā, piemērojami tie paši noteikumi, ko ievēro, ja pamatkapitālu palielina, pieaicinot jaunus dalībniekus.

3. Paliecinot pamatkapitālu šajā pantā paredzētajā veidā, pamatkapitāla palielinājums nedrīkst pārsniegt sabiedrības pašas kapitālu vairāk kā divas reizes.

35. pants. Pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas kārtība

1. Jaunus dalībniekus sabiedrībā var iesaistīt tikai pēc tam, kad pilnā apjomā ieguldītas iepriekšējās daļas un kad lēmums par pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanu pieteikts Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Pieteikumam pievieno dalībnieku sapulces protokola norakstu, statūtu grozījumu tekstu, pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas noteikumus un paziņojumu par iepriekšējo daļu pilnīgu ieguldījumu.

Ja pamatkapitālu palielina, aizstājot parādus ar sabiedrības kapitāla daļām, jaunu dalībnieku iesaistīšanas noteikumos nav jānorāda šā panta otrās daļas 4. punktā paredzētās ziņas.

2. Sabiedrības dalībnieku sapulcei jāapstiprina jaunu dalībnieku iesaistīšanas noteikumi.

Noteikumos jānorāda:

- 1) pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas iemesli;
 - 2) līdzšinējais pamatkapitāls (statūtu fonds) un tā daļu skaits, kā arī palielinātais pamatkapitāls (statūtu fonds) un tā daļu skaits;
 - 3) daļas vērtība;
 - 4) termiņš, līdz kuram līdzšinējiem dalībniekiem ir priekšrocības daļu iegūšanā, un termiņš, kurā jaunajiem sabiedrības dalībniekiem jāiegulda sava daļa;
 - 5) ar kādu datumu jauno sabiedrības dalībnieku daļas piedalīsies dividenžu saņemšanā.
3. Ja jaunie sabiedrības dalībnieki daļas vērtību sedz ar mantisko ieguldījumu (12. pants), sabiedrības dalībnieku sapulces lēmumā un pamatkapitāla (statūtu fonda) palielināšanas noteikumos jānorāda, ar kādu mantu un kādā vērtībā šīs daļas tiek segtas un no kā šo mantu sabiedrība iegūst. Mantas pieņemšana izdarāma saskaņā ar šā likuma 12. panta noteikumiem.
4. Ja dalībnieku sapulces noteiktajā termiņā paredzētais daļu ieguldījums nav izdarīts, tad dalībnieku sapulce var nolemt, ka pamatkapitāls (statūtu fonds) ir grozīts par faktiski ieguldīto summu, vai arī uzskatīt palielinājumu par nenotikušu, atdodot ieguldīto naudu un mantu atpakaļ. Abos gadījumos jāizdara attiecīgie statūtu grozījumi.

36. pants. Pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšana

1. Dalībnieku sapulce, pieņemot lēmumu par pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanu, norāda pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanas iemeslus, kā arī nosaka, kādā kārtībā notiks samazināšana. Lēmums par pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanu jāpiesaka Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Pieteikumam jāpievieno dalībnieku sapulces protokola noraksts, statūtu grozījumu teksts un pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanas noteikumi, bet, ja sabiedrības pamatkapitālā (statūtu fondā) ir valsts vai pašvaldības īpašums, – Latvijas Republikas Ministru Padomes, tās institūcijas vai pašvaldības atļauja pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanai.
 2. Sabiedrības pamatkapitālu (statūtu fondu) var samazināt:
 - 1) samazinot katras daļas vērtību;
 - 2) sabiedrībai pašai iegūstot savas daļas zem to vērtības un par šo daļu vērtību samazinot pamatkapitālu (statūtu fondu);
 - 3) dzēšot pamatkapitāla (statūtu fonda) samazināšanai iesniegtās dalībnieku daļas.
 3. Samazinot pamatkapitālu (statūtu fondu), jāievēro šā likuma 23. un 29. panta noteikumi par pamatkapitāla (statūtu fonda) minimālo lielumu.
 4. Samazinot pamatkapitālu (statūtu fondu), jāievēro sabiedrības likvidācijas gadījumā paredzētie noteikumi par sabiedrības kreditoru interešu aizsardzību.
 5. Sabiedrības izpildinstitūcija nosaka termiņu, līdz kuram daļu apliecības iesniedzamas apzīmogošanai vai apmaiņai pret jaunām. Šis termiņš jāpaziņo sabiedrības dalībniekiem, un tas nedrīkst būt mazāks par trim mēnešiem. Tās daļu apliecības, kuras izpildinstitūcijas noteiktajā termiņā nav iesniegtas, sabiedrības izpildinstitūcija var izsludināt par anulētām.
 6. Anulēto daļas apliecību vietā sabiedrības izpildinstitūcija izgatavo attiecīgu skaitu jaunu daļas apliecību un pārdod šīs daļas statūtos noteiktajā kārtībā. No summas, kas iegūta, pārdodot daļas, atņēma realizācijas izdevumus, bet pārējo summu izpildinstitūcija izsniedz bijušajiem daļu apliecību īpašniekiem proporcionāli viņiem agrāk piederējušo (anulēto) daļu skaitam.
- [<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

Piektā nodaļa

SABIEDRĪBAS ORGANIZATORISKĀ STRUKTŪRA

37. pants. Sabiedrības pārvaldes institūcijas

1. Sabiedrības pārvaldes institūcijas ir dalībnieku sapulce un izpildinstitūcija (valde, direkcija, administrācija u.c.).
2. Sabiedrības kontroles un revīzijas institūcija ir revīzijas komisija vai revidents.

38. pants. Sabiedrības dalībnieku sapulce

1. Sabiedrības dalībnieku sapulce ir augstākā sabiedrības pārvaldes institūcija. Savas tiesības piedalīties sabiedrības pārvaldē tās dalībnieki īsteno dalībnieku sapulcē.
 2. Dalībnieku sapulces sasauc sabiedrības izpildinstitūcijas atrašanās vietā, ja sabiedrības statūtos nav noteikts citādi.
 3. Tiek sasauktas kārtējās un ārkārtas dalībnieku sapulces.
 4. Ja sabiedrībā ir tikai viens dalībnieks, viņš pilda sapulces funkcijas.
- [<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

39. pants. Dalībnieku kārtējā sapulce

1. Dalībnieku kārtējo sapulci sasauc sabiedrības izpildinstitūcija ik gadu ne vēlāk kā četru mēnešu laikā pēc saimnieciskās darbības gada beigām.

2. Ja sabiedrības izpildinstitūcija nav sasaukusi dalībnieku kārtējo sapulci šajā likumā un sabiedrības statūtos paredzētajā laikā, pēc viena vai vairāku dalībnieku pieprasījuma Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs var uzdot izpildinstitūcijai sasaukt sabiedrības dalībnieku sapulci ne vēlāk kā mēneša laikā no Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra lēmuma paziņošanas dienas.

40. pants. Dalībnieku ārkārtas sapulce

1. Dalībnieku ārkārtas sapulci sasauc sabiedrības izpildinstitūcija pēc savas iniciatīvas vai tad, ja to pieprasa revīzijas komisija (revidents) vai dalībnieki, kas kopā pārstāv ne mazāk kā desmito daļu no sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda). Pieprasījumā jāuzrāda ārkārtas sapulces sasaukšanas iemesli un vēlāmā darba kārtība. Sabiedrības izpildinstitūcijai dalībnieku ārkārtas sapulce jāsasauc mēneša laikā no pieprasījuma iesniegšanas dienas.

2. Ja sabiedrības izpildinstitūcija šā panta 1. punktā minētajā laikā nesasauc dalībnieku ārkārtas sapulci, sapulces sasaukšanas iniciatori var griezties Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā ar lūgumu uzdot izpildinstitūcijai sasaukt dalībnieku ārkārtas sapulci.

41. pants. Dalībnieku sapulces tiesīgums

1. Vienīgi dalībnieku sapulce ir tiesīga:

- 1) lemt jautājumus par sabiedrības statūtu grozīšanu;
- 2) lemt jautājumus par daļu īpašnieku maiņu;
- 3) izskatīt sabiedrības izpildinstitūcijas ziņojumus, apstiprināt sabiedrības darbības gada pārskatu, sadalīt aizvadītā darbības gada tīro peļņu;
- 4) palielināt vai samazināt pamatkapitālu (statūtu fondu);
- 5) lemt jautājumus par sabiedrības likvidācijas uzsākšanu, darbības izbeigšanu, tās turpināšanu un sabiedrības apvienošanos ar citām sabiedrībām, par sabiedrības pārveidošanu citās uzņēmējdarbības formās;
- 6) atcelt vai atsaukt no amata un iecelt vai ievēlēt amatā izpildinstitūcijas un revīzijas komisijas locekļus un revidentu, lemt par prasību celšanu pret viņiem vai par atteikšanos no prasības, lemt par sabiedrības izpildinstitūcijas darbinieku atalgojumu;
- 7) iecelt amatā un atcelt no amata pārvaldniekus (direktorus) vai piešķirt sabiedrības izpildinstitūcijai tiesības ievēlēt viņus no sava vidus vai no citu personu vidus;
- 8) apstiprināt un grozīt instrukcijas, kuras savā darbībā jāievēro sabiedrības izpildinstitūcijai un revīzijas komisijai (revidentam);
- 9) lemt par sabiedrības struktūrvienību, pārstāvniecību un filiāļu izveidošanu vai likvidēšanu.

2. Dalībnieku sapulce lemj par jebkuru citu saimnieciskās darbības un pārvaldes jautājumu, ja to pieprasa sabiedrības izpildinstitūcija, kā arī izlemj visus citus jautājumus, kuru izskatīšanu dalībnieku sapulcē paredz likums vai kuru izskatīšana pārsniedz citu sabiedrības institūciju kompetenci.

42. pants. Sabiedrības dalībnieku piedalīšanās sapulcē

1. Sabiedrības dalībniekiem ir balsstiesības dalībnieku sapulcē tikai tad, ja viņi pilnībā ieguldījuši savas daļas un ir ierakstīti dalībnieku grāmatā vismaz desmit dienas pirms sapulces sasaukšanas.

2. Dalībnieki var piedalīties sapulcē gan personiski, gan ar savu pārstāvju vai pilnvarnieku starpniecību. Pilnvarai jābūt noformētai rakstveidā, un tā pievienojama sapulces protokolam. Sabiedrības izpildinstitūcijas loceklis nevar būt dalībnieka pārstāvis.

3. Ar padomdevēja tiesībām sapulcē drīkst piedalīties izpildinstitūcijas locekļi, kā arī revīzijas komisijas locekļi (revidents), kas nav sabiedrības dalībnieki.

4. Katra daļa dod tiesības sapulcē uz vienu balsi, ja statūtos nav paredzēts, ka tiesības uz vienu balsi dod lielāks daļu skaits. Ikviena dalībnieka balsu skaits atbilst viņam piederošo daļu skaitam. Statūtos var būt paredzēti balsstiesību ierobežojumi atsevišķiem dalībniekiem, kuriem pieder liels daļu skaits.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

43. pants. Sabiedrības dalībnieku sapulces norise

1. Sabiedrības dalībnieku sapulce ir tiesīga, ja tajā pārstāvēta vairāk nekā puse no pamatkapitāla (statūtu fonda). Ja laikus izsludinātā sapulce nav tiesīga kvoruma trūkuma dēļ, ne vēlāk kā piecpadsmit dienu laikā tiek sasaukta atkārtota sapulce ar to pašu darba kārtību, un tā ir tiesīga lemt neatkarīgi no klātesošo balsstiesīgo dalībnieku skaita. Lai izlemtu jautājumus par statūtu grozīšanu (izņemot pamatkapitāla palielināšanu) un sabiedrības likvidāciju, nepieciešams sapulces kvorums, kas kopā pārstāv vismaz trīs ceturtdaļas no sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda). Ja sabiedrību dibina divi dibinātāji, ir nepieciešama abu piedalīšanās sapulcē.

2. Sapulces lēmumi sabiedrības dalībniekiem ir obligāti, ja, lemjot par šā likuma 41. panta 1. un 2. apakšpunkta jautājumiem, lēmums tiek pieņemts ar vismaz trīs ceturtdaļu balsu vairākumu. Citi lēmumi ir spēkā, ja par tiem dalībnieki nobalso ar vienkāršu balsu vairākumu un ja sabiedrības statūtos nav paredzēts citādi.

3. Dalībnieks vai viņa pārstāvis nevar piedalīties balsošanā, ja sapulce lemj par prasības celšanu pret viņu vai par atteikšanos no prasības.

4. Balsošana sapulcē notiek atklāti, izņemot gadījumus, kad aizklātu balsošanu pieprasa kaut vai viens no sabiedrības dalībniekiem.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

44. pants. Sabiedrības izpildinstitūcija

1. Sabiedrības darbību vada izpildinstitūcija (valde, direkcija, administrācija u.c.). Tās izveidošanas kārtību, funkcijas un kompetenci nosaka sabiedrības statūti. Sabiedrības izpildinstitūcijas pienākumus var izpildīt arī pārvaldnieks (direktors). Ja sabiedrībā ir tikai viens dalībnieks, viņš var pildīt arī izpildinstitūcijas pienākumus.

2. Sabiedrības izpildinstitūcijas sastāvā ir viens vai vairāki locekļi, bet ne vairāk par divpadsmit, kurus ievēlē sabiedrības dalībnieku sapulce.

3. Statūtos var paredzēt, ka sabiedrības operatīvās vadības veikšanai sapulce var iecelt pati vai piešķirt izpildinstitūcijai tiesības ievēlēt no sava vidus vai iecelt no citu personu vidus vienu vai vairākus pārvaldniekus (direktorus). Šajā gadījumā sapulce nosaka pārvaldnieku (direktoru) tiesības, pienākumus, atbildību un atalgojumu.

4. Izpildinstitūcijas locekļus ievēlē amatā uz trim gadiem ar noteikumu, ka viņus var pārvēlēt.

5. Par visiem grozījumiem izpildinstitūcijas sastāvā, kā arī par grozījumiem izpildinstitūcijas locekļu paraksta tiesībās jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

Sestā nodaļa

GADA PĀRSKATS, BILANCE UN PEĻŅAS SADALĪŠANA

45. pants. Sabiedrības gada pārskats

Sabiedrība organizē lietvedību, grāmatvedību un statistisko uzskaiti, kā arī sastāda un iesniedz gada pārskatu un bilanci saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem.

46. pants. Sabiedrības peļņas izlietošana

1. Pēc gada pārskata un bilances apstiprināšanas sabiedrības dalībnieku sapulcē ne mazāk par 5 procentiem no tīrās peļņas, atņēžinot norakstījumus (amortizācijas summas), jāieskaita rezerves kapitālā (rezerves fondā). Par atlikušās summas izlietošanu lemj dalībnieku sapulce. Tā nosaka summas, kas ieskaitāmas citos kapitālos (fondos), kā arī nosaka dalībniekiem izmaksājamo dividendžu lielumu. Dividendes aprēķināmas tikai par pilnībā ieguldītajām daļām.

2. Sabiedrības dalībnieku nevar piespiest kaut vai uz laiku atstāt dividendi sabiedrības rīcībā.

3. Dividendes, kas nav izņemtas triju gadu laikā, pāriet sabiedrības īpašumā, izņemot gadījumus, kad pēc likuma noilguma termiņš uzskatāms par pārtrauktu vai apturētu. Par laikā neizņemtajām dividendēm procentus nemaksā.

Sabiedrības dalībnieku nevar piespiest saņemtās dividendes atdot atpakaļ sabiedrībai, izņemot likumā paredzētajos gadījumos.

Septītā nodaļa

SABIEDRĪBAS DARBĪBAS KONTROLE UN REVĪZIJA

47. pants. Sabiedrības kontroles un revīzijas institūcijas

1. Sabiedrības darbību kontrolē revīzijas komisija (revidents), kā arī pastāvīgās vai pagaidu komisijas atsevišķu jautājumu izskatīšanai.

2. Revīzijas komisiju (revidentu) ievēlē sabiedrības dalībnieku sapulce uz trim gadiem.

3. Revīzijas komisijas locekļi (revidents) nedrīkst būt sabiedrības izpildinstitūcijā. Bijušos izpildinstitūcijas locekļus triju gadu laikā pēc izstāšanās no tās nedrīkst ievēlēt revīzijas komisijā vai par revidentu. Ja sabiedrībā ir tikai viens dalībnieks, viņš var pildīt arī revīzijas institūcijas pienākumus.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

48. pants. Revīzijas komisijas (revidenta) darbība

1. Ne vēlāk kā mēnesi pirms dalībnieku kārtējās sapulces izpildinstitūcija paziņo revīzijas komisijai (revidentam), ka sabiedrības gada pārskats sagatavots, bilance noslēgta un dokumenti pieejami pārbaudei.

2. Revīzijas komisijai (revidentam) ir tiesības apskatīt un revidēt visu sabiedrības mantu un pārbaudīt visu sabiedrības darbību.

3. Revīzijas komisijas locekļiem (revidentam) ir tiesības jebkurā laikā veikt tūlītējus kontroles un pārbaudes pasākumus. Viņi uz savu atbildību var pieaicināt palīgā ekspertus vai speciālistus. Par pieaicināmajām personām revīzijas komisijas locekļi (revidents) ziņo sabiedrības izpildinstitūcijai, kā arī nosaka pieaicināto personu atalgojumu, iepriekš saskaņojot to ar izpildinstitūciju.

4. Revīzijas komisijai (revidentam) jāziņo sabiedrības izpildinstitūcijai un sabiedrības dalībnieku sapulcei par konstatētajām nepilnībām un pārkāpumiem izpildinstitūcijas un tai pakļauto struktūrvienību darbā.

5. Revīzijas komisija (revidents) savā ziņojumā sabiedrības dalībnieku sapulcei dod atzinumu par to, vai gada pārskats ir pareizi sastādīts, vai tas atbilst likumiem, statūtiem un sabiedrības grāmatām, vai ieraksti sabiedrības grāmatās atbilst attaisnojošiem dokumentiem, vai bilance sniedz skaidru un patiesu ainu par sabiedrības stāvokli un vai izpildinstitūcija iesniegusi revīzijas komisijai (revidentam) visas nepieciešamās ziņas, dokumentus un paskaidrojumus gada pārskata pārbaudišanai.

6. Revīzijas komisijas locekļi (revidents) veic savu darbību saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem. Viņi atbild sabiedrībai un trešajām personām par zaudējumiem, kas radušies viņu kļūdainas vai prettiesiskas darbības rezultātā. Revīzijas komisijas locekļi (revidents) neatbild par izpildinstitūcijas un tai pakļauto struktūrvienību pārkāpumiem.

Astotā nodaļa

SABIEDRĪBAS LIKVIDĀCIJA, TĀS ATZĪŠANA PAR SPĒKĀ NEESOŠU UN SABIEDRĪBAS PĀRVEIDOŠANA

49. pants. Sabiedrības darbības izbeigšanas vispārīgie noteikumi

1. Sabiedrības darbība izbeidzas:

- 1) statūtos paredzētajos gadījumos;
- 2) ar dalībnieku sapulces lēmumu (vienīgā dibinātāja lēmumu);
- 3) saskaņā ar likumu par bankrotu;
- 4) ar tiesas vai arbitražas nolēmumu;
- 5) ja gada laikā pēc sabiedrības reģistrācijas tā nav uzsākusi uzņēmējdarbību;
- 6) ja sabiedrība tiek pārveidota citās uzņēmējdarbības formās šā likuma 54. pantā paredzētajā gadījumā;
- 7) ja tā savā darbībā pārkāpj Latvijas Republikas likumus;
- 8) citos likumdošanā paredzētajos gadījumos.

2. Šā panta 1. punkta 7. apakšpunktā paredzētajā gadījumā sabiedrības darbība izbeidzas ar tiesas vai arbitražas nolēmumu, ja sabiedrība, neskatoties uz brīdinājumu, vairākkārt vai rupji pārkāpusi Latvijas Republikas likumus.

50. pants. Sabiedrības likvidatori

1. Sabiedrības likvidāciju izdara izpildinstitūcija, kas šādā gadījumā uzskatāma par sabiedrības likvidatoru, ja statūtos nav noteikts citādi. Sabiedrības dalībnieku sapulce var ievēlēt citus likvidatorus. Līdz ar likvidatoru ievēlēšanu izpildinstitūcijas pilnvaras izbeidzas, bet tās atbildība saglabājas līdz uzņēmuma likvidēšanai.

2. Pēc motivēta pieprasījuma, ko iesnieguši ne mazāk par sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda) desmito daļu pārstāvošie dalībnieki, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs var iecelt likvidatorus pēc saviem ieskatiem. Likvidatoru atalgojumu nosaka dalībnieku sapulce, bet tas nevar būt mazāks par sabiedrības izpildinstitūcijas locekļu atalgojumu.

3. Dalībnieku sapulce var ievēlēt likvidatorus katrā laikā atsaukt un ievēlēt jaunus. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra ieceltos likvidatorus var atsaukt tikai pats Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs.

4. Ja sabiedrības pamatkapitālā (statūtu fondā) ir valsts vai pašvaldības īpašums, Latvijas Republikas Ministru Padomes pilnvarota institūcija vai pašvaldības norīko pārstāvjus likvidatorus, kurus tā var atsaukt jebkurā laikā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 12.05.92. likumu.]

51. pants. Sabiedrības likvidācijas kārtība

1. Sabiedrības likvidācijas uzsākšanu likvidatori izsludina likumdošanā noteiktajā kārtībā. Sabiedrības kreditoriem, kuru dzīvesvieta sabiedrībai ir zināma, par likvidācijas uzsākšanu paziņo atsevišķi. Kreditoru prasījumi un citas varbūtējas pretenzijas pret likvidējamo sabiedrību jāpiesaka triju mēnešu laikā no sludinājuma publicēšanas dienas. Pēc minētā termiņa izbeigšanās savus prasījumus un pretenzijas nepieteikušie kreditori nevar prasīt, lai tiktu grozīts pieņemtais sabiedrības īpašuma sadalījuma plāns.

Parādsaistības, kas fiksētas sabiedrības grāmatvedības dokumentos, likvidatoriem jāņem vērā neatkarīgi no tā, vai kreditori tās pieteikuši, vai ne.

2. Likvidatori paziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram lēmumu par sabiedrības likvidāciju. Pieteikumam jāpievieno dalībnieku sapulces protokola noraksts, jānorāda likvidatoru vārds, uzvārds un viņu dzīvesvieta.

3. Sabiedrības dalībniekiem, kas vēl nav pilnībā ieguldījuši savas daļas, jāiegulda trūkstošā daļa pamatkapitālā (statūtu fondā) tādā apmērā, kāds nepieciešams sabiedrības vārdā pieņemto saistību izpildīšanai.

4. Nevienam dalībniekam nevar izmaksāt viņa likvidācijas kvotu, kamēr nav apmierināti kreditoru prasījumi un citas pretenzijas. Kreditoru prasījumi un citas pretenzijas jāapmierina Latvijas Republikas likumā «Par uzņēmējdarbību» paredzētajā kārtībā un secībā.

5. Likvidatori pabeidz sabiedrības iesāktās darbības dalībnieku sapulces noteiktajā kārtībā un laikā, pārdod sabiedrības mantu, iekasē no debitoriem summas, kas sabiedrībai pienākas, nokārto parādus, apmierina citas pretenzijas un sadala atlikumu starp dalībniekiem proporcionāli viņu daļām pamatkapitālā (statūtu fondā). Likvidatoru darbībai piemērojami tie paši noteikumi, kas sabiedrības izpildinstitūcijai, ja sabiedrības statūtos nav noteikts citādi.

6. Likvidācijas laikā sabiedrībai saglabājas juridiskās personas tiesības, bet sabiedrības nosaukumam (firmai) jāpievieno vārds «likvidējamā».

7. Likvidatoriem jāsniedz dalībnieku sapulcei tās noteiktajos termiņos, tomēr ne retāk kā reizi gadā, pārskats par savu darbību, bet, likvidāciju izbeidzot, – arī pārskats par visu likvidācijas laiku.

8. Sabiedrības dalībnieku sapulce, kas pieņem lēmumu par sabiedrības darbības izbeigšanu, var uzdot kādam no likvidatoriem vai kādai uzticības personai saņemt visai sabiedrībai par labu ienākošās summas un citu mantu.

Sabiedrībai ienākošās summas un cita manta izlietojama saskaņā ar sabiedrības dalībnieku sapulces lēmumu.

Pēc savas darbības izbeigšanas likvidators vai sabiedrības uzticības persona iesniedz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram pārskatu par saņemtajām summām un to izlietošanu.

52. pants. Sabiedrības likvidācijas pārtraukšana un sabiedrības darbības turpināšana

1. Ja sabiedrības darbība izbeidzas statūtos paredzētajos gadījumos vai ar dalībnieku sapulces lēmumu, bet likvidatori nav vēl stājušies pie mantas sadalīšanas starp dalībniekiem, sabiedrības dalībnieku sapulce var pieņemt lēmumu par sabiedrības darbības turpināšanu. Lēmuma pieņemšanai nepieciešams, lai sapulcē piedalītos dalībnieki, kuri kopā pārstāv ne mazāk par trim ceturtdaļām no sabiedrības pamatkapitāla (statūtu fonda).

2. Sabiedrības darbības turpināšana jāpieteic Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

53. pants. Sabiedrības atzīšana par neesošu

1. Katram sabiedrības dalībniekam, dalībnieku sapulcei, izpildinstitūcijai, revīzijas komisijai vai revidentam, kā arī Uzņēmumu reģistram un prokuratūrai ir tiesības celt tiesā prasību atzīt sabiedrību par neesošu šādos gadījumos:

- 1) ja sabiedrības statūti ir pretrunā ar šā likuma prasībām;
- 2) ja tiesiskās attiecības, uz kurām pamatojas sabiedrības dibināšana, ir apstrīdamas atbilstīgi likumu prasībām.

2. Bezpeļņas organizācijai valsts akciju sabiedrībai «Privatizācijas aģentūra» attiecībā uz valsts īpašumu, kā arī pilsētas domei, rajona vai pagasta padomei attiecībā uz savu īpašumu ir tiesības celt tiesā prasību atzīt sabiedrību par neesošu šā panta pirmās daļas 2. punktā minētajā gadījumā, ja sabiedrība izveidota, veicot privatizāciju.

3. Prasību atzīt sabiedrību par neesošu var celt:

- 1) šā panta pirmās daļas 1. punktā minētajā gadījumā – visu laiku, kamēr attiecīgās sabiedrības statūti neatbilst likumu prasībām;
- 2) šā panta pirmās daļas 2. punktā minētajā gadījumā – divu gadu laikā pēc sabiedrības reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā, ja sabiedrība nav izveidota, veicot privatizāciju;
- 3) šā panta pirmās daļas 2. punktā minētajā gadījumā – sešu gadu laikā pēc sabiedrības reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā, ja sabiedrība ir izveidota, veicot privatizāciju.

4. Ja prasību atzīt sabiedrību par neesošu ceļ bezpeļņas organizācija valsts akciju sabiedrība «Privatizācijas aģentūra», pilsētas dome, rajona vai pagasta padome, prokuratūra, Valsts kontrole vai Uzņēmumu reģistrs, tas darāms Latvijas civilprocesa kodeksā noteiktajā kārtībā un minētās institūcijas ir atbrīvotas no valsts nodevu samaksas šajās lietās.

5. Dalībnieku sapulcei ir tiesības novērst trūkumus sabiedrības statūtos, izdarot tajos grozījumus šajā likumā noteiktajā kārtībā, ja prasība tiek celta šā panta pirmās daļas 1. punktā minētajā gadījumā.

6. Ja tiesa pieņem nolēmumu par sabiedrības atzišanu par neesošu, Uzņēmumu reģistrs uzsāk sabiedrības likvidācijas procesu un tam piemērojami šā likuma 51. pantā paredzētie noteikumi.

7. Ja sabiedrību atzīst par neesošu, darījumi, kas sabiedrības vārdā noslēgti ar trešajām personām, paliek spēkā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 05.01.96. noteikumiem Nr.11.]

54. pants. Sabiedrības pārveidošana citās uzņēmējdarbības formās

1. Ja sabiedrības dalībnieku skaits pārsniedz šā likuma 8. panta 6. punktā paredzēto dalībnieku skaitu, sabiedrība divu gadu laikā jāpārveido par akciju sabiedrību.

2. Ja sabiedrība pēc tās reģistrācijas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā šajā likumā paredzētajā kārtībā vēlas nodarboties ar uzņēmējdarbību, kurai Latvijas Republikas likums « Par uzņēmējdarbību» vai citi likumi paredz dalībnieku papildu atbildību, tā līdz šīs darbības uzsākšanai jāpārveido par sabiedrību ar papildu atbildību.

Devītā nodaļa

TIESISKĀS ATTIECĪBAS SABIEDRĪBĀ

55. pants. Sabiedrības dibinātāju un dalībnieku atbildība

1. Katrs sabiedrības dibinātājs un dalībnieks ir atbildīgs par zaudējumiem, kas radušies sabiedrībai, citiem dalībniekiem vai trešajām personām, ja viņš ar nolūku vai neuzmanības dēļ sabiedrības dibināšanas dokumentos vai citos dokumentos, kas iesniegti Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram, citām valsts institūcijām vai sabiedrības dalībniekiem, uzrādījis nepareizas, nepilnīgas vai neskaidras ziņas vai citādā veidā rīkojies pretēji likuma vai statūtu noteikumiem.

2. Sabiedrības dibinātāji ir solidāri atbildīgi ar visu savu īpašumu par zaudējumiem mantai, kas nodota viņiem glabāšanā līdz sabiedrības nodibināšanai.

56. pants. Sabiedrības izpildinstitūcijas locekļu atbildība

Ja sabiedrības izpildinstitūcijas locekļi rīkojas nelikumīgi, pārkāpj savu pilnvaru ietvarus vai neievēro likumu un statūtu noteikumus vai dalībnieku sapulču lēmumus un instrukcijas vai darbojas nolaidīgi, viņi ir solidāri atbildīgi ar visu savu īpašumu par zaudējumiem, kas tādējādi radušies sabiedrībai, atsevišķiem tās dalībniekiem vai trešajām personām.

57. pants. Revīzijas komisijas locekļu (revidenta) atbildība

Revīzijas komisijas locekļi (revidents), kam uzticēta sabiedrības darbības kontrole vai revīzija, ir solidāri atbildīgi par zaudējumiem, kas radušies sabiedrībai, atsevišķiem tās dalībniekiem vai trešajām personām, ja viņi apzināti vai nolaidības dēļ nav izpildījuši viņiem uzliktos pienākumus.

58. pants. Likvidatoru atbildība

Sabiedrības likvidatori, kas apzināti vai nolaidības dēļ nav izpildījuši viņiem saskaņā ar likumu prasībām, vai statūtu noteikumiem vai sapulces lēmumu uzliktos pienākumus, ir solidāri atbildīgi par zaudējumiem, kas tādēļ radušies sabiedrībai, atsevišķiem tās dalībniekiem vai trešajām personām.

59. pants. Sabiedrības prasību celšana

1. Sabiedrībai jāceļ prasības pret sabiedrības dalībniekiem vai amatpersonām, ja tā nolemj dalībnieku sapulce ar vienkāršu balsu vairākumu vai ja to pieprasa dalībnieku mazākums, kas pārstāv ne mazāk par desmito daļu no pamatkapitāla (statūtu fonda).

2. Lietas vešanai sabiedrības dalībnieku sapulce ievēlē savus pārstāvjus. Ja prasības celšanu pieprasa dalībnieku mazākums, tā izraudzītās personas tiek pilnvarotas par sabiedrības pārstāvjiem lietas vešanā.

3. Sabiedrības dalībnieku mazākumam, kas pieprasījis prasības celšanu, jāsedz tiesas izdevumi.

Latvijas Republikas Augstākās
Padomes priekšsēdētājs

A. Gorbunovs

Latvijas Republikas Augstākās
Padomes sekretārs

I. Daudišs

Rīgā 1991.gada 23.janvārī

Par akciju sabiedrībām

Piezīmes

Ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 1996.gada 5.janvārim.

Grozījumi:

28.07.94. likums (L.V., 18.aug., nr.96)

15.12.94. likums (L.V., 22.dec., nr.149; Ziņotājs, 1995, nr.3)

24.08.95. likums (L.V., 13.sep., nr.139; Ziņotājs, 1995, nr.20)

05.01.96. noteikumi Nr.10

To dzīvības apdrošināšanas akciju sabiedrību minimālajam dibināšanas pamatkapitālam, kuras saņēmumušas licenci apdrošināšanas operāciju veikšanai un darbojas, līdz 1995.gada pārskata apstiprināšanai jāsasniedz 600000 latu, pārējām apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 300 000 latu, bet līdz 1996.gada pārskata apstiprināšanai dzīvības apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 1000000 latu, pārējām apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 500 000 latu. (24.08.95. likuma «Pārejas noteikumi»)

Likums nosaka kārtību, kādā dibināmas akciju sabiedrības Latvijas Republikas teritorijā, to tiesisko statusu un darbības pamatus.

I nodaļa

LIKUMĀ LIETOTIE TERMINI UN JĒDZIENI

AKCIJU SABIEDRĪBA ir uzņēmējsabiedrība (statūtsabiedrība), kuras pamatkapitāls sastāv no akciju nominālvērtību kopsummas.

PUBLISKĀ AKCIJU SABIEDRĪBA ir akciju sabiedrība, kuras vērtspapīru izlaide ir jāreģistrē Vērtspapīru tirgus komisijā. Jebkura akciju sabiedrība, kas ir izlaidusi akcijas, izsludinot publisku parakstīšanos uz tām saskaņā ar šo likumu, kā arī jebkura akciju sabiedrība, kas bijusi valsts vai pašvaldību īpašuma objekts, kurš privatizēts, izmantojot privatizācijas sertifikātus, ir publiskā akciju sabiedrība.

VALSTS (PAŠVALDĪBAS) AKCIJU SABIEDRĪBA ir akciju sabiedrība, kurā viss pamatkapitāls vai visas balsis pieder valstij (pašvaldībai).

KREDĪTIESTĀDE ir specializēta uzņēmējsabiedrība (uzņēmums), kura veic banku operācijas. Saskaņā ar Latvijas Republikas 1992.gada 19.maija likumu «Par bankām» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 22./23.nr.) kredītiestādes, kuras var veidot akciju sabiedrības formā, ir komercbanka, pašvaldības krājcase, lombards un bankas kantoris.

FINANSU UN KREDĪTA AKCIJU SABIEDRĪBAS ir kredītiestādes, biržas, apdrošināšanas sabiedrības un citas sabiedrības, kuras nodibinātas kā akciju sabiedrības un kuru darbību papildus regulē īpaši likumi.

AKCIJA ir vērtspapīrs, kas apstiprina akcionāra līdzdalību akciju sabiedrības pamatkapitālā un dod viņam tiesības piedalīties sabiedrības pārvaldē un saņemt akciju sabiedrības peļņas daļu – dividendi.

PARASTĀ AKCIJA ir akcija, kas dod tiesības piedalīties akciju sabiedrības pārvaldē, saņemt dividendes un likvidācijas kvotu.

PRIEKŠROCĪBU AKCIJA ir akcija, kas dod tās īpašniekam statūtos paredzētās priekšrocības dividenžu un likvidācijas kvotas saņemšanā.

PERSONĀLA AKCIJA ir akcija, kuru iegūst tikai akciju sabiedrības darbinieki.

AKCIJAS KATEGORIJA ir tādu akciju kopums, kuras dod vienādas tiesības to īpašniekiem dividenžu un likvidācijas kvotas saņemšanā, akciju atsavināšanā, līdzdalībā sabiedrības jautājumu lemšanā.

OBLIGĀCIJA ir vērtspapīrs, kas garantē to īpašniekam ikgadēju ienākumu saskaņā ar iepriekš fiksētu procentu likmi un dod tiesības pēc noteikta laika saņemt arī obligācijas nominālvērtību.

AKCIONĀRS ir fiziskā vai juridiskā persona, kas noteiktā kārtībā iegādājusies akciju sabiedrības akcijas.

OBLIGACIONĀRS ir fiziskā vai juridiskā persona, kas noteiktā kārtībā iegādājusies akciju sabiedrības obligācijas.

AKCIJU SABIEDRĪBAS DIBINĀTĀJS ir akcionārs, kas parakstījis akciju sabiedrības dibināšanas līgumu un statūtus. Dibinātāja statuss izbeidzas ar sabiedrības reģistrāciju Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā

PAMATKAPITĀLS ir nauda un citas mantiskās vērtības, kas nepieciešamas akciju sabiedrības darbības uzsākšanai un tās statūtos noteikto mērķu sasniegšanai, un to veido visu sabiedrības izlaisto akciju nominālvērtību kopsumma.

DIBINĀŠANAS PAMATKAPITĀLS ir kapitāls, kas dibinātājiem jāiegulda, lai nodibinātu akciju sabiedrību.

REĢISTRĒTAIS PAMATKAPITĀLS ir kapitāls, kas nepieciešams akciju sabiedrībai savas darbības programmas realizēšanai un kas tiek fiksēts sabiedrības statūtos.

IZSLUDINĀTAIS PAMATKAPITĀLS ir kapitāls, uz kuru akciju sabiedrība izsludina parakstīšanos, lai noteiktā kārtībā palielinātu savu pamatkapitālu.

PARAKSTĪTAIS PAMATKAPITĀLS ir kapitāls, uz kuru akcionāri un citas personas ir parakstījušas izsludinātā pamatkapitāla parakstīšanās termiņā.

APMAKSĀTAIS PAMATKAPITĀLS ir akciju sabiedrības pamatkapitāls pēc tam, kad beidzies izsludinātā pamatkapitāla apmaksas termiņš.

DIVIDENDE ir akciju sabiedrības tīrās peļņas daļa, kuru saņem akcionārs.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

II nodaļa

VISPĀRĪGIE NOTEIKUMI

1. pants. Likumdošanas akti par akciju sabiedrībām

1. Attiecības, kas saistītas ar akciju sabiedrību dibināšanu, to darbību, reorganizēšanu un likvidēšanu, regulē Latvijas Republikas 1990.gada 26.septembra likums «Par uzņēmējdarbību» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990, 42. nr.), likums «Par vērtspapīriem», šis likums un citi saskaņā ar tiem izdotie normatīvie akti.

2. Banku un citu kredītiestāžu dibināšanu, darbību, reorganizāciju un likvidēšanu, ja tās ir nodibinātas kā akciju sabiedrības vai pārveidotas par akciju sabiedrībām, regulē šis likums, speciālie likumdošanas akti par bankām un citām kredītiestādēm, likums «Par vērtspapīriem» un citi saskaņā ar tiem izdotie normatīvie akti.

3. Biržu dibināšanas un darbības kārtību regulē šis likums, Latvijas Republikas 1992.gada 28.janvāra likums «Par biržām» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 8./9. nr.), likums «Par vērtspapīriem» un citi saskaņā ar tiem izdotie normatīvie akti.

4. Apdrošināšanas sabiedrību darbību, ja tās ir izveidotas kā akciju sabiedrības, regulē šis likums, Latvijas Republikas 1993.gada 12.janvāra likums «Par apdrošināšanu» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993, 3./4. nr.), likums «Par vērtspapīriem» un citi saskaņā ar tiem izdotie normatīvie akti.

5. Publisko akciju sabiedrību dibināšanu, reorganizēšanu un likvidēšanu regulē šis likums. Attiecības, kas saistītas ar publisko akciju sabiedrību darbību, regulē šis likums, ciktāl tas nav pretrunā ar likumu «Par vērtspapīriem».

6. Valsts akciju sabiedrību dibināšanu un darbību regulē šis likums, likums «Par valsts un pašvaldību uzņēmumu pārveidošanu statūsabiedrībās» un saskaņā ar tiem izdotie normatīvie akti.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

2. pants. Akciju sabiedrības, akcionāru un valsts atbildības norobežošana

1. Akciju sabiedrība atbild par savām saistībām ar visu savu mantu.

2. Valsts neatbild par akciju sabiedrības saistībām, bet akciju sabiedrība neatbild par valsts saistībām.

3. Akcionāri atbild par akciju sabiedrības saistībām ar savu ieguldījumu sabiedrības pamatkapitālā, kā arī ar citu savu mantu parakstīto akciju nenomaksātās daļas apjomā, bet neatbild ar pārējo savu mantu.

4. Akciju sabiedrība neatbild par savu akcionāru saistībām.

3. pants. Akciju sabiedrības tiesībspēja

1. Akciju sabiedrība uzskatāma par nodibinātu un iegūst juridiskās personas statusu ar brīdi, kad tā reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

2. Akciju sabiedrībai ir visas juridiskās personas tiesības un pienākumi atbilstoši likumiem un sabiedrības statūtiem.

3. Ja Latvijas Republikas 1990.gada 26.septembra likumā «Par uzņēmējdarbību» ir noteikts, ka akciju sabiedrība nevar uzsākt uzņēmējdarbību, pirms nav saņemta attiecīga atļauja (licence), sabiedrība ir atbildīga par saistībām, kuras šī sabiedrība pati uzņēmusies vai kāds cits tās vārdā uzņēmis, laika posmā līdz šādas atļaujas (licences) saņemšanai.

4. Šā panta trešā daļa neattiecas uz saistībām, kas izriet no akciju sabiedrības līgumiem, kuri noslēgti ar nosacījumu, ka tie būs spēkā, ja sabiedrība saņems minēto atļauju (licenci).

5. Akciju sabiedrība var dibināt savus uzņēmumus, filiāles un pārstāvniecības. Akciju sabiedrība atbild par savu uzņēmumu, filiāļu un pārstāvniecību saistībām ar visu savu mantu.

6. Publiskā akciju sabiedrība drīkst veikt gan slēgtās emisijas, gan arī publiskās emisijas.

7. Jebkura akciju sabiedrība, kas nav publiskā akciju sabiedrība, drīkst veikt tikai slēgtās emisijas. Lai akciju sabiedrība varētu veikt publiskās emisijas, tās akcionāru pilnsapulcei jāpieņem lēmums par sabiedrības pārveidošanu publiskajā akciju sabiedrībā.

8. Slēgtās emisijas tiek veiktas saskaņā ar šo likumu, bet publiskās emisijas – saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem».

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

4. pants. Akciju sabiedrības nosaukums

1. Akciju sabiedrības nosaukumā jābūt vārdiem «akciju sabiedrība» vai tās saīsinājumam – «a/s».

2. Akciju sabiedrības nosaukumā var būt arī norādījums uz sabiedrības darbības priekšmetu.

3. Akciju sabiedrības nosaukums jāveido atbilstoši Latvijas Republikas 1992.gada 31.marta Valodu likuma (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 15./16. nr.) prasībām.

5. pants. Akciju sabiedrības juridiskā adrese

Akciju sabiedrības juridiskā adrese ir tās valdes atrašanās vietas adrese.

6. pants. Pamatkapitāla vērtības izteikšana

Akciju sabiedrības pamatkapitāla vērtība izsakāma Latvijas Republikas naudas vienībās.

7. pants. Akciju sabiedrības dokumenti un informācija, kurai jābūt atklāti pieejamai vai atklāti iegūstamai

1. Šā panta otrajā un trešajā daļā minētajām institūcijām ir jānodrošina, lai būtu atklāti pieejami vai atklāti iegūstami šādi akciju sabiedrības dokumenti un informācija:

- 1) dibināšanas līgums un statūti;
- 2) jebkuri dibināšanas līguma un statūtu grozījumi;
- 3) pilnīgs līguma un statūtu teksts pēc katras dibināšanas līguma vai statūtu grozīšanas;
- 4) padomes un valdes locekļu, locekļu kandidātu, zvērīnātu revidentu un revīzijas komisijas locekļu vārds un uzvārds, amats un adrese;
- 5) visu to personu vārds un uzvārds, amats un adrese, kuras ir pilnvarotas pārstāvēt akciju sabiedrību darījumos ar trešajām personām vai tiesā. Šajā informācijā ir jānorāda, vai minētās pilnvarotās personas var pārstāvēt sabiedrību atsevišķi vai tām jārikojas kopīgi, kā arī visu to personu vārds un uzvārds, amats un adrese, kuras ir pilnvarotas parakstīt sabiedrības naudas dokumentus;
- 6) vismaz reizi gadā – reģistrētā, izsludinātā un apmaksātā pamatkapitāla lielums;
- 7) akciju sabiedrības gada pārskats un ziņojums, kā arī to personu vārds un uzvārds, amats un adrese, kuras parakstījušas šo pārskatu un ziņojumu;
- 8) jebkuras pārmaiņas akciju sabiedrības juridiskajā adresē;
- 9) jebkuras ziņas par akciju sabiedrības darbības apturēšanu, reorganizēšanu, likvidēšanu, sabiedrības pasludināšanu par neesošu, likvidācijas uzsākšanu un pabeigšanu, sabiedrības izslēgšanu no Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra;
- 10) iecelto likvidatoru vārds un uzvārds, amats un adrese, likvidatoru tiesības un pienākumi, izņemot gadījumus, kad šīs tiesības un pienākumi jau ir noteikti sabiedrības statūtos;
- 11) likvidācijas bilance un īpašie noteikumi par sabiedrības mantas izlietošanu pēc sabiedrības likvidācijas.

2. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram jānodrošina, lai šā panta pirmajā daļā minētie dokumenti un informācija, izņemot šā panta trešajā daļā minētos dokumentus un informāciju, tiktu uzskaitīti un uzglabāti atsevišķā lietā, kurai piešķirams sabiedrības reģistrācijas numurs.

3. Latvijas Republikas Finanšu inspekcijai ir jānodrošina šā panta pirmās daļas 7. punktā minēto dokumentu un informācijas uzskaitē un uzglabāšana.

4. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram un Finanšu inspekcijai ir jānodrošina, lai šā panta pirmajā daļā minētie dokumenti un informācija būtu atklāti pieejami un lai ikvienu persona, samaksājusi valsts nodevu, varētu ar tiem iepazīties.

5. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram un Finanšu inspekcijai par samaksu ir jāizsniedz izziņas par šā panta pirmajā daļā minētajiem dokumentiem vai informācija, kā arī šo dokumentu izraksti vai noraksti, ja saņemts rakstveida iesniegums vai pieprasījums no ieinteresētās personas.

6. Institūcijai, kas izsniedz šā panta piektajā daļā minēto dokumentu izrakstus vai norakstus, ir jāapliecina to pareizība saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 28.maija lēmumu «Par dokumentu dublikātu, norakstu un izrakstu pareizības apliecināšanu» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, 29. nr.), ja vien šo dokumentu pieprasītājs neatsakās no šāda apliecinājuma.

7. Atklātu pieeju šā panta pirmajā daļā minētajiem dokumentiem un informācijai nodrošina:

- 1) ļaujot iepazīties ar šiem dokumentiem vai informāciju šā panta ceturtajā un piektajā daļā paredzētajā kārtībā;
- 2) publicējot to šā likuma 8.pantā paredzētajā kārtībā.

8. pants. Akciju sabiedrības dokumentu un informācijas publicēšana

1. Šā likuma 7.panta pirmajā daļā minētie dokumenti un informācija jāpublicē Latvijas Republikas oficiālajā laikrakstā, izņemot tās pašas daļas 7.punktā minētos dokumentus un informāciju, kuru publicē Latvijas Republikas Finanšu inspekcija vai kura publicējama Finanšu inspekcijas norādītajā izdevumā saskaņā ar Latvijas Republikas 1992.gada 14.oktobra likuma «Par uzņēmumu gada pārskatiem» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 44./45. nr.) prasībām.

2. Akciju sabiedrība vai šā likuma 7. panta otrajā un trešajā daļā minētās institūcijas publicē attiecīgos dokumentus pilnībā vai daļēji vai arī publicē informāciju, atsaucoties uz dokumentiem, kas uzglabājas akciju sabiedrībā vai 7.panta otrajā un trešajā daļā minētajās institūcijās.

3. Ja akciju sabiedrība, publicējot informāciju, atsaucas uz dokumentiem un informāciju, kas nav pieejama šā likuma 7.panta otrajā un trešajā daļā minētajās institūcijās, bet atrodas tikai pašā sabiedrībā, publikācijā obligāti jānorāda, kur (adrese), kurās dienās, kurā laikā un pie kā var iepazīties ar šiem dokumentiem un informāciju.

4. Ja publikācijā atsaucas uz dokumentiem un informāciju, kas glabājas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, ir jānorāda, kurā Uzņēmumu reģistra notariāta kantorī un kurā lietā (reģistrācijas numurs) šī informācija glabājas, kā arī attiecīgā notariāta kantora adrese.

5. Publiskās akciju sabiedrības emisijas prospekta publicēšanas kārtību nosaka likums «Par vērtspapīriem».

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

III nodaļa

AKCIJU SABIEDRĪBAS DIBINĀŠANA

9. pants. Akciju sabiedrības dibināšanas veidi

1. Akciju sabiedrību var dibināt:

- 1) pārveidojot jau esošo uzņēmumu vai uzņēmējsabiedrību akciju sabiedrībā;
- 2) nodibinot akciju sabiedrību kā jaunu statūtsabiedrību.

2. Izsludināt publisku parakstīšanos uz akcijām un veikt publiskās emisijas drīkst tikai saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem», reģistrējot akciju izlaišanu Vērtspapīru tirgus komisijā.

3. Valsts un pašvaldību uzņēmumu pārveidošanu akciju sabiedrībās regulē Latvijas Republikas 1992.gada 7.jūlija likums «Par valsts un pašvaldību uzņēmumu pārveidošanu statūtsabiedrībās» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 29./31. nr.).

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

10. pants. Akciju sabiedrības dibinātāji

1. Par akciju sabiedrības dibinātājiem var būt:

- 1) pilngadīgi Latvijas Republikas pilsoņi un pastāvīgie iedzīvotāji, kas Latvijas Republikas teritorijā nodzīvojuši ne mazāk kā 21 gadu, kā arī Latvijas Republikā reģistrētās juridiskās personas;
- 2) valsts;
- 3) pašvaldība;
- 4) ārvalstu pilsoņi un ārvalstis reģistrētās juridiskās personas saskaņā ar Latvijas Republikas 1991.gada 5.novembra likumu «Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijā» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, 46. nr.);
- 5) starptautiskās organizācijas.

2. Par akciju sabiedrības dibinātājiem nedrīkst būt augstākās valsts varas un pārvaldes institūcijas.

3. Dibinātāju skaits nedrīkst būt mazāks par trim, izņemot gadījumus, kas paredzēti šā panta piektajā un sestajā daļā.

4. Ja akciju sabiedrības darbības laikā akcionāru skaits kļūst mazāks par trim, tas nav pamats sabiedrības likvidācijai. Šajā gadījumā sabiedrībai gada laikā jāpalielina akcionāru skaits līdz trim. Ja gada laikā tas netiek izdarīts, akciju sabiedrība ir jālikvidē.

5. Dibinot valsts vai pašvaldības akciju sabiedrību, vienīgais dibinātājs ir valsts vai pašvaldība.

6. Dibinot akciju sabiedrību tikai ar ārvalstu ieguldījumu, vienīgais dibinātājs var būt ārvalstu uzņēmējsabiedrība.

11. pants. Akciju sabiedrības dibināšanas dokumenti

1. Akciju sabiedrības dibināšanas dokumenti ir akciju sabiedrības dibināšanas līgums un statūti.

2. Ja akciju sabiedrību dibina valsts vai pašvaldība kā vienīgais dibinātājs, sabiedrības dibināšanas dokumenti ir tās statūti un Latvijas Republikas valdības vai attiecīgās pašvaldības valdes lēmums par akciju sabiedrības dibināšanu.

3. Ja akciju sabiedrību dibina ārvalstu uzņēmējsabiedrība kā vienīgais dibinātājs, sabiedrības dibināšanas dokumenti ir šīs sabiedrības īpašnieka vai vadības institūcijas lēmums par akciju sabiedrības dibināšanu un sabiedrības statūti.

4. Akciju sabiedrības dibināšanas līgums jāizstrādā saskaņā ar šā likuma 13. panta prasībām.

5. Akciju sabiedrības statūti jāizstrādā saskaņā ar šā likuma 14. panta prasībām.

12. pants. Akciju sabiedrības dibināšanas kārtība

1. Dibinot akciju sabiedrību, dibinātāji:

1) izstrādā un paraksta akciju sabiedrības dibināšanas līgumu, norādot tajā sabiedrības pārvaldes un kontroles institūcijas;

2) organizē dibinātāju naudas iemaksu noguldīšanu bankā un saņem izziņu par izdarīto ieguldījumu;

3) izstrādā un paraksta sabiedrības statūtus;

4) samaksā sabiedrības reģistrācijas nodevu un maksu par reģistrācijas publikāciju;

5) iesniedz pieteikumu Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.

2. Dibinātāji var pieprasīt akciju sabiedrības dibināšanas darbības pārbaudi šā likuma 18. pantā paredzētajos gadījumos un kārtībā.

13. pants. Akciju sabiedrības dibināšanas līgums

1. Akciju sabiedrības dibinātāji noslēdz savā starpā dibināšanas līgumu, kas ir spēkā līdz brīdim, kad akciju sabiedrību reģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā, ja vien dibināšanas līgumā nav noteikumu, kuru izpilde iespējama tikai pēc akciju sabiedrības nodibināšanas.

2. Akciju sabiedrības dibināšanas līgumā jānorāda:

1) dibinātāju – fizisko personu vārds un uzvārds, adrese, personas kods, pilsonība vai Latvijā nodzīvotie gadi;

2) dibinātāju – juridisko personu nosaukums, to juridiskās adreses un norēķinu konts, dibinātāju pilnvaroto pārstāvju vārds un uzvārds, amats, adrese, personas kods;

3) akciju sabiedrības nosaukums un juridiskā adrese;

4) akciju sabiedrības statuss (akciju sabiedrība vai publiskā akciju sabiedrība), darbības mērķis un virzieni;

5) akciju sabiedrības dibinātāju pilnvarotie pārstāvji un viņu pienākumu sadale;

6) akciju sabiedrības statūtu izstrādāšanas un parakstīšanas kārtība un termiņi;

7) dibināšanas pamatkapitāla lielums, akciju veidi un kategorijas, to nominālvērtība, dibināšanas pamatkapitāla samaksas kārtība un termiņi;

8) summa, kādu katrs dibinātājs iemaksās dibināšanas pamatkapitālā;

9) akciju sabiedrības pārvaldes un kontroles institūciju locekļu vārds un uzvārds, pilsonība vai Latvijā nodzīvotie gadi;

10) akciju sabiedrības darbības termiņš, ja sabiedrība tiek dibināta uz noteiktu laiku vai noteikta mērķa sasniegšanai;

11) dibinātāju atbildība;

12) dibināšanas izdevumu pieļaujama apjoms un to segšanas kārtība;

13) jebkuri īpaši uzdevumi, tiesības vai pienākumi, kas akciju sabiedrības dibināšanas laikā doti vai piešķirti jebkurai personai, kura piedalījies sabiedrības dibināšanā;

14) citi noteikumi, ko dibinātāji uzskata par būtiskiem un kas nav pretrunā ar spēkā esošajiem likumdošanas aktiem.

3. Dibināšanas līgums jāparaksta visiem dibinātājiem. Dibinātāju parakstiem jābūt apliecinātiem Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991. gada 28. maija lēmumā «Par dokumentu dublikātu, norakstu un izrakstu pareizības apliecināšanu» paredzētajā kārtībā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

14. pants. Akciju sabiedrības statūti

1. Akciju sabiedrības statūtos jānorāda:

- 1) akciju sabiedrības nosaukums un juridiskā adrese;
- 2) akciju sabiedrības statuss (akciju sabiedrība vai publiskā akciju sabiedrība), darbības mērķis un virzieni;
- 3) dibinātāju – fizisko personu vārds un uzvārds un dibinātāju – juridisko personu nosaukums;
- 4) darbības termiņš, ja akciju sabiedrību dibina uz laiku vai noteikta mērķa sasniegšanai;
- 5) akciju sabiedrības dibināšanas pamatkapitāla lielums, akciju veidi, skaits, tajā skaitā valdei rezervējamo akciju skaits un nominālvērtība, to īpašnieku tiesības;
- 6) akciju atsavināšanas kārtība;
- 7) ja ir vairāki akciju veidi vai ja ir dažādu kategoriju akcijas, šīs

daļas 5. un 6. punktā norādītās ziņas jāsniedz par katru akciju veidu un kategoriju;

- 8) pamatkapitāla palielināšanas un samazināšanas kārtība;
- 9) reģistrētā pamatkapitāla lielums;
- 10) akciju sabiedrības pārvaldes un kontroles institūciju locekļu, to kandidātu, zvērinātu revidentu skaits, viņu un likvidatoru ievēlēšanas kārtība, tiesības un pienākumi;
- 11) akcionāru pilnsapulču sasaukšanas un jautājumu izlemšanas kārtība, pilnsapulču kompetence;
- 12) gada pārskatu sastādīšanas, pārbaudīšanas un pieņemšanas kārtība;
- 13) gada pārskatu un citu akciju sabiedrības dokumentu publicēšanas kārtība;
- 14) peļņas sadales noteikumi, dividenžu noteikšanas un izmaksas kārtība;
- 15) rezerves, ja tādas tiek veidotas, to veidošanas un izlietošanas kārtība;
- 16) akciju sabiedrības reorganizācijas un likvidācijas kārtība;
- 17) ierobežojumi viena akcionāra īpašumā esošo akciju skaitam, ja tādi ierobežojumi tiek paredzēti;
- 18) pārējie noteikumi, kādi nepieciešami atbilstoši akciju sabiedrības darbības raksturam.

2. Statūti jāparaksta visiem dibinātājiem un jānorāda statūtu parakstīšanas datums. Dibinātāju parakstiem jābūt apliecinātiem šā likuma 13.panta trešajā daļā paredzētajā kārtībā.

3. Ja ir jebkādas pārmaiņas akciju sabiedrības statūtos ietvertajā informācijā, izņemot šā panta ceturtajā daļā paredzēto gadījumu, sabiedrības statūtos jāizdara attiecīgi grozījumi, kuri jāreģistrē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

4. Ja akciju sabiedrības dibinātāji vairs nav šīs sabiedrības akcionāri vai ja mainās šā panta pirmās daļas 1.punktā minētā informācija par dibinātājiem, grozījumi statūtos nav jāizdara.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

15. pants. Dibināšanas pamatkapitāla samaksa

1. Akciju sabiedrības dibināšanas līgumā norādīto dibināšanas pamatkapitālu dibinātāji samaksā tikai naudā šā likuma 16.panta trešajā un ceturtajā daļā paredzētajā kārtībā.

2. Šā panta pirmās daļas noteikumus nepiemēro, ja akciju sabiedrība tiek dibināta šā likuma 9.panta pirmās daļas 1. punktā paredzētajā gadījumā.

16. pants. Dibināšanas pamatkapitāla samaksas kārtība

1. Līdz akciju sabiedrības dibināšanas līgumā noteiktajam termiņam, kas nevar būt ilgāks par sešiem mēnešiem, dibinātājiem jāiemaksā viss līgumā norādītais dibināšanas pamatkapitāls.

2. Ja šā panta pirmajā daļā paredzētajā termiņā dibinātāji neiemaksā visu dibināšanas pamatkapitālu, viņiem:

- 1) jāpārtrauc akciju sabiedrības dibināšana un jārikojas saskaņā ar šā panta piektās daļas noteikumiem;
- 2) mēneša laikā jāizdara grozījumi sabiedrības dibināšanas līgumā, samazinot dibināšanas pamatkapitāla lielumu. Dibināšanas pamatkapitāla lielums pēc tā samazināšanas nedrīkst būt mazāks par šā likuma 20.panta trešajā daļā paredzēto minimālo dibināšanas pamatkapitāla lielumu.

3. Akciju sabiedrības dibinātāju pilnvarotie pārstāvji organizē naudas iemaksāšanu bankā un saņem no bankas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā adresētu izziņu, kas apliecina, kādu summu dibinātāji ir iemaksājuši dibināšanas pamatkapitālā.

4. Dibinot komercbanku, dibinātāju pilnvarotie pārstāvji organizē naudas iemaksāšanu Latvijas Bankas Norēķinu centra pagaidu korespondējošajā kontā un saņem no bankas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā adresētu izziņu, kas apliecina, kādu summu dibinātāji ir iemaksājuši dibināšanas pamatkapitālā.

5. Iemaksātās naudas summas glabājas bankas kontā līdz brīdim, kad akciju sabiedrības valde pēc sabiedrības reģistrācijas tās ieskaita sabiedrības norēķinu kontā.

6. Ja akciju sabiedrība netiek nodibināta, dibinātāju pilnvarotie pārstāvji atprasa šīs summas un atdod tās dibinātājiem, izņemot summas, kas izlietas sabiedrības dibināšanas finansēšanai saskaņā ar akciju sabiedrības dibināšanas līgumu.

7. Strīdus par sabiedrības dibināšanai izlietotajām summām gadījumos, kad akciju sabiedrība netiek nodibināta, izšķir tiesa.

17. pants. Akciju sabiedrības pārvaldes un kontroles institūciju veidošana

1. Dibinātāji izveido akciju sabiedrības pārvaldes institūcijas – padomi un valdi saskaņā ar šā likuma VI nodaļas prasībām.

2. Dibinātāji ievēlē kontroles institūcijas saskaņā ar šā likuma VII nodaļas prasībām.

3. Izveidotās pārvaldes un kontroles institūcijas darbojas līdz pirmajai kārtējai akcionāru pilnsapūkei.

4. Akciju sabiedrības valdes priekšsēdētājam (prezidentam), revīzijas komisijas priekšsēdētājam, zvērinātam revidentam un likvidatoriem ir jābūt pilngadīgiem Latvijas Republikas pilsoņiem vai pastāvīgiem tās iedzīvotājiem, kas nodzīvojuši Latvijā ne mazāk kā 21 gadu.

5. Ierobežojums attiecībā uz valdes priekšsēdētāju nav spēkā akciju sabiedrībās, kurās piedalās ārvalstu kapitāls, ja vismaz 30 procenti no šo sabiedrību pamatkapitāla ir ieguldīti brīvi konvertējamā valūtā.

6. Akciju sabiedrības zvērinātam revidentam jāatbilst Latvijas Republikas 1992.gada 15.decembra likuma «Par zvērinātiem revidentiem» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993, 1./2. nr.) prasībām.

18. pants. Akciju sabiedrības dibināšanas darbības pārbaude

1. Ja dibinātāju pilnvarotie pārstāvji nepilda šajā likumā un akciju sabiedrības dibināšanas līgumā paredzētos noteikumus, nesniedz akcionāriem paredzēto informāciju, akcionāri, kuri pārstāv ne mazāk par ceturto daļu no apmaksātā sabiedrības dibināšanas pamatkapitāla, ir tiesīgi iesniegt Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā prasību norīkot lietpratējus akciju sabiedrības dibināšanas darbības pārbaudei.

2. Par veikto pārbaudi lietpratēji sastāda ziņojumu trīs eksemplāros, no kuriem vienu eksemplāru iesniedz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram, otru – dibinātāju pilnvarotajiem pārstāvjiem, bet trešo – akcionāriem, kuri pieprasījuši pārbaudi.

3. Ar akciju sabiedrības dibināšanu saistītās darbības pārbaudes izdevumus sedz akcionāri, kuri pieprasījuši pārbaudi.

4. Ja sabiedrības dibināšanas darbības pārbaudē tiek konstatēts, ka dibinātāju pilnvarotie pārstāvji nav godprātīgi veikuši savus pienākumus, viņi atbildzina šā panta trešajā daļā norādītajiem akcionāriem sabiedrības dibināšanas pārbaudes izdevumus.

5. Strīdus par izdevumiem, kas saistīti ar akciju sabiedrības dibināšanas darbības pārbaudi, izšķir tiesa.

19. pants. Akciju sabiedrības reģistrācija

1. Ne vēlāk kā 30 dienu laikā pēc statūtu parakstīšanas akciju sabiedrības valdei jāiesniedz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram sabiedrības reģistrācijas pieteikums.

2. Akciju sabiedrībām, kurām statūtos norādīto darbības virzienu īstenošanai nepieciešama speciāla atļauja (licence), pieteikums Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram jāiesniedz ne vēlāk kā 60 dienu laikā pēc statūtu parakstīšanas.

3. Reģistrācijas pieteikumam pievieno:

- 1) akciju sabiedrības dibināšanas līgumu vai šā likuma 11.panta otrajā un trešajā daļā paredzētos lēmumus;
- 2) akciju sabiedrības statūtus;
- 3) reģistrējamās akciju sabiedrības juridisko adresi apstiprinošu dokumentu (ēku, telpu īpašnieka vai pārvaldītāja izsniegtu izziņu vai atzīmi pasē);
- 4) bankas izziņu par dibināšanas pamatkapitāla samaksu;
- 5) dokumentus, kas apliecina, ka ir samaksāta reģistrācijas nodeva un maksa par reģistrācijas publikāciju;
- 6) licenci šā likuma 3.panta trešajā daļā paredzētajos gadījumos;
- 7) citus Latvijas Republikas likumos noteiktos dokumentus.

4. Visiem Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram iesniedzamo dokumentu norakstiem un izrakstiem no šiem dokumentiem, kā arī dibinātāju parakstiem jābūt apliecinātiem šā likuma 7.panta sestajā daļā paredzētajā kārtībā.

5. Juridisko personu pilnvaroto pārstāvju parakstus apliecina ar juridiskās personas zīmogu.

6. Paziņojumu par akciju sabiedrības reģistrāciju publicē Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs.

AKCIJU SABIEDRĪBAS PAMATKAPITĀLS, REZERVES UN VĒRTSPAPĪRI**20. pants. Akciju sabiedrības pamatkapitāls**

1. Akciju sabiedrībai ir dibināšanas pamatkapitāls, reģistrētais pamatkapitāls, izsludinātais pamatkapitāls, parakstītais pamatkapitāls un apmaksātais pamatkapitāls.

2. Akciju sabiedrības dibināšanas pamatkapitāla lielumu nosaka sabiedrības dibināšanas līgumā, un tas nedrīkst būt mazāks par šā panta trešajā daļā noteikto minimālo dibināšanas pamatkapitāla lielumu.

3. Minimālais dibināšanas pamatkapitāls banku akciju sabiedrībām ir 2 000 000 latu, dzīvības apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 1 000 000 latu, pārējām apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 500 000 latu, biržu akciju sabiedrībām – 100 000 latu, lombardu akciju sabiedrībām – 10 000 latu, pārējām akciju sabiedrībām – 5 000 latu.

4. Reģistrētā pamatkapitāla lielumu nosaka akciju sabiedrības statūtos, un tas nedrīkst būt mazāks par šā panta piektajā daļā noteikto minimālo reģistrētā pamatkapitāla lielumu.

5. Minimālais reģistrētais pamatkapitāla lielums banku akciju sabiedrībām ir 3 000 000 latu, dzīvības apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 2 000 000 latu, pārējām apdrošināšanas akciju sabiedrībām – 1 000 000 latu, biržu akciju sabiedrībām – 250 000 latu, lombardu akciju sabiedrībām – 50 000 latu, pārējām akciju sabiedrībām – 25 000 latu.

6. Akciju sabiedrības statūtos noteiktais reģistrētais pamatkapitāls sabiedrībai jāizveido piecu gadu laikā no sabiedrības reģistrācijas brīža.

7. Izsludinātā pamatkapitāla lielumu fiksē pamatkapitāla palielināšanas noteikumos.

8. Parakstītā pamatkapitāla lielumu fiksē akciju sabiedrības akcionāru reģistrā.

9. Apmaksātā pamatkapitāla lielumu fiksē akciju sabiedrības akcionāru reģistrā un grāmatvedības dokumentos, un pēc kārtējā akciju laidiena samaksas termiņa beigām to paziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 28.07.94. likumu, kas stājas spēkā ar 02.09.94., ar 15.12.94. likumu, kas stājas spēkā ar 01.01.95. un ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

21. pants. Parakstītā pamatkapitāla veidošana

1. Parakstīto pamatkapitālu veido no ieguldījumiem, kurus var ekonomiski novērtēt. Saistības sniegt pakalpojumus vai veikt darbu nav uzskatāmas par ieguldījumu, tāpat par ieguldījumu nav uzskatāma paredzamā peļņa vai paredzamā darbība akciju sabiedrībā.

2. Parakstīto pamatkapitālu var veidot, ieguldot tajā:

- 1) naudu (veidojot publiskās akciju sabiedrības pamatkapitālu publiskās emisijās, vērtspapīros var ieguldīt tikai naudu);
- 2) ķermeniskas lietas;
- 3) intelektuālo īpašumu;
- 4) fondu biržā kotētus vērtspapīrus.

3. Ieguldījuma veidu akciju sabiedrība nosaka, pieņemot lēmumu par pamatkapitāla palielināšanu.

4. Banku un citu kredītiestāžu un apdrošināšanas akciju sabiedrību pamatkapitālā var ieguldīt tikai naudu, izņemot šā panta piektajā daļā paredzēto gadījumu.

5. Ja bankas un citas kredītiestādes dibina kā akciju sabiedrības, to parakstītajā pamatkapitālā var ieguldīt nekustamas ķermeniskas lietas ar Latvijas Bankas atļauju, bet, lai apdrošināšanas akciju sabiedrību parakstītajā pamatkapitālā ieguldītu nekustamas ķermeniskas lietas, nepieciešama Latvijas Republikas Finanšu ministrijas atļauja.

6. Akciju sabiedrībā ieguldītās ķermeniskās lietas, intelektuālais īpašums un fondu biržā kotētie vērtspapīri kļūst par sabiedrības īpašumu.

7. Naudu akciju sabiedrības pamatkapitālā var ieguldīt tikai Latvijas Republikas oficiālajās naudas vienībās, izņemot šā panta astotajā daļā paredzēto gadījumu.

8. Ja sabiedrības pamatkapitālā ieguldījumus izdara ārvalstu fiziskās un juridiskās personas, ieguldījumi izdarāmi un novērtējami saskaņā ar Latvijas Republikas 1991.gada 5.novembra likumu «Par ārvalstu ieguldījumiem Latvijā Republikā».

9. Ar fondu biržā kotētiem vērtspapīriem var samaksāt ne vairāk kā 30 procentu no akciju sabiedrības pamatkapitāla.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95 un 05.01.96 Noteikumi Nr.10.]

22. pants. Akciju sabiedrības rezerves

1. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt, ka tā veido noteiktas rezerves, paredzot to lielumu, izveidošanas un izlietošanas kārtību.

2. Rezerves nevar izmantot dividenžu izmaksai.

3. Likumos par finansu un kredīta akciju sabiedrībām var noteikt obligātās un speciālās rezerves, šo rezervju lielumu un glabāšanas kārtību.

23. pants. Akciju veidi un kategorijas

1. Akciju sabiedrības izlaiž šādu veidu akcijas: parastās, priekšrocību un personāla akcijas.
2. Parastajām akcijām var būt dažādas kategorijas. Sabiedrības statūtos jānorāda katras kategorijas akciju vērtība, skaits un to īpašnieku tiesības.
3. Akciju sabiedrības var emitēt šādu kategoriju parastās akcijas:
 - 1) ar balsstiesībām;
 - 2) bez balsstiesībām;
 - 3) ar ierobežojumiem to atsavināšanā;
 - 4) ar iepriekš noteiktu dividendi;
 - 5) ar īpašiem likvidācijas kvotas saņemšanas noteikumiem;
 - 6) ar balsstiesību ierobežojumiem.
4. Līdz pirmo divu darbības gadu pārskatu apstiprināšanai akcionāru pilnsapulcē visu veidu akciju un kategoriju bezbalss akciju nominālvērtību kopsumma akciju sabiedrībā nedrīkst pārsniegt 40 procentus no akciju sabiedrības pamatkapitāla pēc tā palielināšanas.
5. Akciju sabiedrība izlaiž vārda vai uzrādītāja akcijas slēgtā emisijā saskaņā ar šo likumu. Publiskā akciju sabiedrība izlaiž vārda vai uzrādītāja akcijas slēgtā emisijā saskaņā ar šo likumu vai arī vārda vai uzrādītāja akcijas publiskā emisijā – saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem».
6. Slēgtās emisijas akcijas līdz ar ziņām par slēgtās emisijas vārda akciju īpašnieku fiksējamā akcionāru reģistrā. Publiskās emisijas akcijas tiek iegrāmatotas saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem».
7. Slēgtās emisijas akcijas parakstītājs iegūst akcionāra tiesības ar brīdi, kad akcijas iegūšana fiksēta akcionāru reģistrā. Publiskās emisijas akcijas parakstītājs iegūst akcionāra tiesības ar akcijas iegūšanas darījuma noslēgšanas brīdi.
8. Akcijas nav dalāmas. Ja vienai akcijai ir vairāki īpašnieki, akcionāru reģistrā ir jāatzīmē, kurš no akcionāriem ir šīs akcijas īpašnieku pārstāvis.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

24. pants. Akcionāru reģistrācija

1. Akciju sabiedrības valde organizē vārda akciju un to īpašnieku uzskaiti akcionāru reģistrā.
 2. Akciju sabiedrība var slēgt līgumus ar specializētiem uzņēmumiem un uzņēmējsabiedrībām par akciju sabiedrības akciju uzskaiti un paziņojumu izsūtīšanu akcionāriem šajā likumā paredzētajos gadījumos, kā arī par citiem pakalpojumiem operācijās ar akcijām.
- [<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

25. pants. Akciju forma un izgatavošana

1. Akcijas papīra formā izgatavo Latvijas Republikas valdības noteiktajā kārtībā. Papīra formā drīkst izgatavot tikai slēgtu emisiju akcijas.
 2. Publisko emisiju uzrādītāja akcijas tiek izlaistas dematerializētā formā saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem» un noteikumiem, kurus izdod Vērtspapīru tirgus komisija. Publisko emisiju vārda akcijas var izlaist papīra formā, kā arī iegrāmatot pie emitenta tikai saskaņā ar Latvijas Centrālā depozitārija noteikumiem.
 3. Ziņas, kas jānorāda dematerializētas formas akcijā, nosaka Latvijas Centrālā depozitārija noteikumi. Papīra formas akcijā jānorāda šādas ziņas:
 - 1) dokumenta nosaukums – «Akcija»;
 - 2) akcijas veids, akciju sabiedrības nosaukums, reģistrācijas vieta un juridiskā adrese;
 - 3) akcijas kārtas numurs, nominālvērtība, īpašnieka vārds un uzvārds vai juridiskās personas nosaukums;
 - 4) akcijas kategorija un ar to saistītās statūtos paredzētās tiesības;
 - 5) akcijas izlaišanas datums, sabiedrības pamatkapitāla lielums akciju izlaišanas brīdī.
 4. Papīra formas akcijas paraksta valdes priekšsēdētājs (prezidents), un uz tām jābūt sabiedrības zīmoga nospiedumam.
 5. Akciju izlaide atļauta tikai pēc akciju sabiedrības reģistrēšanas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.
 6. Akcionāram, kuram pieder vairākas viena veida vai vairākas vienas kategorijas akcijas, sabiedrība akciju vietā var izsniegt akciju apliecību vai vairākas akciju apliecības.
- [<*> – 1995. gada 24. augusta likuma redakcijā, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

26. pants. Akciju nominālvērtība

1. Akciju nominālvērtību nosaka katras atsevišķās akciju sabiedrības statūti.
2. Ja akciju sabiedrība izlaiž dažādu nominālvērtību akcijas, to nominālvērtībai jābūt izteiktai ar skaitli, kas bez atlikuma dalās ar katras mazākas akcijas nominālvērtību.
3. Sabiedrība nedrīkst izlaist akcijas, kuru nominālvērtība būtu zemāka par statūtos noteikto nominālvērtību.
4. Vienā akciju sabiedrībā visām vienas kategorijas akcijām ir viena un tā pati nominālvērtība.
5. Vienas akciju sabiedrības visās vienas kategorijas akcijās nostiprinātās tiesības nemainās atkarībā no akcijas formas, sērijas, koda vai kārtas numura un akcijas atsavināšanas veida.
[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

27. pants. Priekšrocību akcijas

1. Akciju sabiedrība var izlaist priekšrocību akcijas, ja tas paredzēts sabiedrības statūtos.
2. Priekšrocību akciju nominālvērtību kopsumma akciju sabiedrības pirmajos divos darbības gados nedrīkst pārsniegt 25 procentus no akciju sabiedrības pamatkapitāla pēc tā palielināšanas, bet pēc divu darbības gadu pārskatu apstiprināšanas akcionāru pilnsapulcē priekšrocību akciju nominālvērtību kopsumma drīkst sasniegt 100 procentus attiecībā pret parasto akciju nominālvērtību kopsummu.
[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

28. pants. Priekšrocību akciju īpašnieku tiesības

1. Priekšrocību akciju īpašnieku priekšrocības nosaka akciju sabiedrības statūtos.
2. Priekšrocību akciju īpašniekiem nav balsstiesību, izņemot šā panta trešajā daļā paredzēto gadījumu.
3. Ja priekšrocību akciju īpašnieki nesaņem dividendes par iepriekšējo pārskata gadu, viņi iegūst balsstiesības tikai nākamajā pārskata gadā.
4. Akcionāru pilnsapulce var pieņemt lēmumu par priekšrocību akciju apmaiņu pret parastajām akcijām pēc pirmā darbības gada pārskata apstiprināšanas, ja akciju sabiedrība to noteikusi savos statūtos vai publiskā akciju sabiedrība – priekšrocību akciju emisijas prospektā.
5. Ja akcionāru pilnsapulce pieņemusi lēmumu par priekšrocību ierobežošanu, grozīšanu vai atcelšanu, attiecīgie grozījumi izdarāmi arī sabiedrības statūtos.
[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

29. pants. Personāla akcijas

1. Akciju sabiedrība var izlaist personāla akcijas. Par personāla akciju īpašniekiem var kļūt tikai sabiedrības darbinieki.
2. Akciju sabiedrība pārdod personāla akcijas sabiedrības darbiniekiem ar atlaidi vai piešķir tās bez maksas. Summa, kuru veido personāla akciju pārdošanas atlaides un bez maksas piešķirto akciju nominālvērtības, jāsedz no akciju sabiedrības peļņas.
3. Akciju sabiedrības pamatkapitāls jāpalielina par personāla akciju nominālvērtības kopsummu. Personāla akciju nominālvērtību kopsumma nedrīkst pārsniegt 10 procentus no akciju sabiedrības pamatkapitāla pēc tā palielināšanas.
4. Personāla akcijas to īpašnieks nevar atsavināt (pārdot, uzdāvināt u.c.), un tās nepāriet mantojumā.
5. Ja darbinieks pārtrauc darba attiecības ar akciju sabiedrību, tai ir jāatpērk no šā darbinieka viņam piederošās personāla akcijas pilnā to vērtības apjomā, izņemot šā panta sestajā daļā paredzētos gadījumus.
6. Ja darbinieks pārtrauc darbu akciju sabiedrībā sakarā ar aiziešanu pensijā vai invaliditāti (arodslimības dēļ), vai sakarā ar darbā iegūtu sakropļojumu, šis darbinieks var paturēt viņam piederošās personāla akcijas vai prasīt, lai akciju sabiedrība tās atpērk.
7. Bijušā darbinieka nāves gadījumā akciju sabiedrībai jāatpērk personāla akcijas no viņa mantiniekiem.
8. Ja bijušais darbinieks vai viņa mantinieki piekrit, akciju sabiedrība var konvertēt viņiem piederošās personāla akcijas par parastajām akcijām.
9. Lēmumu par personāla akciju konversiju pieņem akcionāru pilnsapulce.
10. Ja darbinieks vai viņa mantinieki neizpilda šā panta noteikumus, viņiem piederošās personāla akcijas tiek anulētas.
11. Personāla akcijas īpašniekam nav balsstiesību.
12. Personāla akciju īpašnieki saņem dividendes tādā pašā apjomā kā parasto akciju īpašnieki.

30. pants. Akciju vērtības samaksa

1. Publiskās akciju sabiedrības akciju īpašniekam pilna to nominālvērtību summa un papildmaksā šā likuma 44.panta trešajā daļā paredzētajā gadījumā jāsamaksā emisijas prospektā paredzētajā kārtībā.

2. Tādas akciju sabiedrības akciju īpašniekam, kura nav publiskā akciju sabiedrība, pilna akciju nominālvērtību summa un papildmaksā šā likuma 44.panta trešajā daļā paredzētajā gadījumā jāsamaksā akciju laidiena noteikumos paredzētajā termiņā, kas nevar būt ilgāks par gadu, skaitot no dienas, kad atklāta parakstīšanās uz akcijām.

3. Par izsludinātā pamatkapitāla un reģistrētā pamatkapitāla pilnīgu samaksu akciju sabiedrībai jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.

4. Ja akciju īpašnieks nesamaksā pilnu katras parakstītās akcijas cenu akciju laidiena noteikumos fiksētajā galīgās akciju vērtības samaksas termiņā, valde anulē izsniegtās pagaidu apliecības, paziņojot par to šo akciju īpašniekam pret parakstu vai piesūtot viņam paziņojumu ierakstītā vēstulē vai vērtsvēstulē. Ar pagaidu apliecību anulēšanas dienu akcionārs zaudē savas akcionāra tiesības un tiek izslēgts no akcionāru reģistra. Jau samaksāto summu viņš saņems pēc tam, kad šo akciju jaunais īpašnieks būs sedzis to pārdošanas cenu. Akciju sabiedrības statūtos var paredzēt, ka katras parakstīto akciju pilnas cenas nesamaksāšanas gadījumā akcionārs saņem tādu akciju skaitu, kas atbilst viņa samaksātai summai.

5. Pirmais akcijas īpašnieks atbild par parakstītās akciju pārdošanas cenas pilnīgu samaksu.

6. Ja summa, ko iegūst akciju sabiedrība, no jauna pārdodot šā panta ceturtajā daļā minētās akcijas, ir mazāka par summu, ko jau samaksājis pirmais akciju īpašnieks, sabiedrība var iesniegt tiesā prasību par iztrūkstošo summu piedzišanu no pirmā akciju īpašnieka.

7. Akciju sabiedrība savos statūtos var noteikt nokavējuma naudu par to akcijas pārdošanas cenas daļu, kura nav samaksāta šā likuma 45. panta otrajā daļā paredzētajos termiņos.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

31. pants. Ķermenisko lietu un intelektuālā īpašuma novērtēšana

1. Ja akciju sabiedrība palielina pamatkapitālu lai iegūtu savā īpašumā kādu ķermenisku lietu vai intelektuālo īpašumu, šo ieguldījumu novērtē viens vai vairāki neatkarīgi eksperti, kurus ieceļ vai apstiprina Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs. Eksperti savā atzinumā nosaka šā ieguldījuma vērtību.

2. Ekspertu atzinumā ir jāietver katra ieguldījumu veidojoša īpašuma apraksts, kā arī izmantotās novērtēšanas metodes.

3. Ekspertu atzinuma daļa par ieguldījuma vērtību ir jāpublicē šā likuma 8.pantā paredzētajā kārtībā.

4. Pamatkapitāla palielināšana šajā pantā paredzētajā gadījumā notiek šā likuma 40.pantā paredzētajā kārtībā.

32. pants. Sabiedrības īpašuma ieguvumu pārbaude

1. Ja divu gadu laikā no akciju sabiedrības nodibināšanas dienas tā iegūst no kāda dibinātāja tam piederošo īpašumu, kas veido vismaz desmito daļu no sabiedrības pamatkapitāla, iegūšanas apstākļi ir detalizēti jāpārbauda un atzinums jāpublicē šā likuma 31.pantā paredzētajā kārtībā, turklāt publicējamā informācija jāapstiprina akcionāru pilnsapulcē.

2. Šā panta pirmās daļas noteikumi neattiecas uz gadījumiem, kad īpašums ir iegūts parastu civiltiesisku darījumu rezultātā vai saskaņā ar tiesas lēmumu, vai iegūts biržā.

33. pants. Pagaidu apliecības

1. Par pilnībā nesamaksātajām akcijām sabiedrības valde izdod akcionāram uz viņa vārda izrakstītas pagaidu apliecības.

2. Pagaidu apliecības akcionāram izsniedz ne vēlāk kā mēneša laikā pēc akciju parakstīšanas un akciju laidieni noteikumos noteiktās minimālās iemaksas izdarīšanas.

3. Pagaidu apliecības izgatavo Latvijas Republikas valdības noteiktajā kārtībā.

4. Pagaidu apliecībā jānorāda šādas ziņas:

- 1) dokumenta nosaukums «Pagaidu apliecība»;
- 2) akciju sabiedrības nosaukums un juridiskā adrese;
- 3) pagaidu apliecības kārtas numurs;
- 4) akciju skaits, to nominālvērtība, veids un kategorija;
- 5) akciju īpašnieka vārds un uzvārds vai nosaukums;
- 6) pagaidu apliecības izdošanas datums, akciju sabiedrības pamatkapitāla lielums pagaidu apliecības izdošanas brīdī;
- 7) visu iemaksu summa un iemaksu izdarīšanas datumi.

5. Pagaidu apliecības paraksta akciju sabiedrības valdes priekšsēdētājs (prezidents) un galvenais grāmatvedis, un to apliecina ar zīmogu.

6. Pagaidu apliecības trīs mēnešu laikā pēc akciju pārdošanas cenas pilnīgas samaksāšanas apmaināmas pret akcijām.

7. Publiskās akciju sabiedrības nedrīkst izdot pagaidu apliecības.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

34.pants. Slēgtās emisijas akciju pāriešana citas personas īpašumā

1. Ja akcionāram pieder slēgtās emisijas akcijas un viņš tās vēlas realizēt citām personām, šīs akcijas kopā ar rakstveida paziņojumu iesniedzamas akciju sabiedrības valdei.

2. Valde pārdošanai iesniegtās akcijas vispirms divu nedēļu laikā piedāvā esošajiem akcionāriem. Ja uz nodotajām akcijām piesakās vairāki akcionāri, šīs akcijas pārdod proporcionāli viņiem jau piederošo akciju skaitam.

3. Ja akciju sabiedrībā ir vairāku veidu vai vairāku kategoriju akcijas, tad tās vispirms piedāvājamās akcionāriem, kuri ir attiecīgā veida vai attiecīgās kategorijas akciju īpašnieki.

4. Ja esošie akcionāri šā panta otrajā un trešajā daļā paredzētajā kārtībā nav iegādājušies visas realizējamās akcijas, atlikušās akcijas vismaz vienas nedēļas laikā piedāvā esošajiem akcionāriem, neierobežojot to skaitu, šā panta trešajā daļā paredzētajā kārtībā.

5. Ja esošie akcionāri nevēlas pirkt šīs akcijas vai nopērk ne visas pārdošanā piedāvātās akcijas, valdei ir tiesības tās pārdot pēc saviem ieskatiem.

6. Ja mēneša laikā no akciju saņemšanas dienas valde akcijas nav pārdevusi, tās izsniedzamas atpakaļ to īpašniekam, un viņš var tās realizēt pēc saviem ieskatiem.

7. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt, ka akcijas tiek brīvi pirktas un pārdotas ar biržas vai citu likumdošanas aktos noteikto institūciju vai valdes starpniecību, nepiemērojot šā panta pirmās līdz sestās daļas noteikumus.

8. Ja akciju īpašnieks ir akciju sabiedrības padomes vai valdes loceklis, direktors rīkotājs vai ja viņam pieder vismaz 10 procenti no sabiedrības akcijām, viņš nedrīkst pārdot akcijas agrāk par sešiem mēnešiem pēc to nopirkšanas un pirkt tās pašas sabiedrības akcijas agrāk par sešiem mēnešiem pēc to pārdošanas.

9. Par akciju sabiedrības iekšējās informācijas izmantošanu iedzīvošanās nolūkā vai tās izpaušanu par maksu vainīgajam jāatlīdzina sabiedrībai nodarītie zaudējumi trīskāršā apmērā.

10. Vārda akcijas var pāriet citas personas īpašumā (kā pirkums, dāvinājums, mantojums u.c.), ja uz tām izdara attiecīgu pārdresējuma uzrakstu. Atsavināmās akcijas kopā ar akcijas atdevēja paziņojumu iesniedzamas akciju sabiedrības valdei, lai tā fiksētu īpašnieka maiņu akcionāru reģistrā. Atzīme akcionāru reģistrā par akciju pāriešanu citas personas īpašumā jāizdara trīs dienu laikā no brīža, kad saņemti dokumenti, kas pierāda, ka akcijas likumīgi pārgājušas citas personas īpašumā.

11. Ja akciju sabiedrības akcionāri vēlas realizēt savas akcijas publiskajā apgrozībā, akcionāru pilnsapulcei jāpieņem lēmums par publiskās akciju sabiedrības statusa pieņemšanu un jāiesniedz Vērtspapīru tirgus komisijai likumā «Par vērtspapīriem» paredzētais emisijas prospekts par slēgtās emisijas akcijām, kuras tiks laistas publiskajā apgrozībā.

12. Akcionāru pilnsapulcei jāizdara grozījumi akciju sabiedrības statūtos un jāatceļ ierobežojumi attiecībā uz akciju pāriešanu citas personas īpašumā saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem», kā arī jāreģistrē izdarītie grozījumi Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

13. Akciju sabiedrība iegūst publiskās akciju sabiedrības statusu pēc tam, kad Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs ir reģistrējis pilnsapulces izdarītos grozījumus statūtos.

14. Vērtspapīru tirgus komisija reģistrē un atļauj slēgtās emisijas akcijas laist publiskajā apgrozībā saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem» tikai pēc publiskās akciju sabiedrības statusa reģistrēšanas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

15. Akciju sabiedrības valdei ir jāpiešķir publiskajā apgrozībā laižamajām slēgtās emisijas akcijām sērijas numurs, kas jāiekļauj emisijas prospektā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

35. pants. Noteikumi, ar kādiem akciju sabiedrība iegūst pati savas akcijas

Akciju sabiedrībai aizliegts iegūt pašai savas akcijas, izņemot gadījumus, kad akciju sabiedrība:

- 1) samazina pamatkapitālu, izņemot no apgrozības daļu akciju. No apgrozības izņemtās slēgtās emisijas akcijas anulējamas, bet publiskās emisijas akcijas saglabājamās vai dzēšamas saskaņā ar Latvijas Centrālā depozitārija noteikumiem;
- 2) akcijas iegūst, pārņemot savā īpašumā kādu uzņēmumu. Šajā gadījumā sabiedrībai iegūtās akcijas jārealizē gada laikā;
- 3) akcijas iegūst izsolē, piedzenot savus prasījumus;
- 4) iegūst savas personāla akcijas, atpērkot tās no to īpašniekiem šā likuma 29.panta piektajā un septītajā daļā paredzētajā kārtībā. Šīs akcijas sabiedrībai gada laikā jāatsavina akciju sabiedrības darbiniekiem 29.panta otrajā daļā paredzētajā kārtībā vai par to vērtību jāsamazina pamatkapitāls;

5) iegūst akcijas, kas veido valdes rezervi, atpērkot tās no valdes locekļiem. Šīs akcijas sabiedrība realizē no jauna ievēlētajiem valdes locekļiem.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

36. pants. Obligācijas

1. Akciju sabiedrība var izlaist obligācijas, ja tas paredzēts sabiedrības statūtos vai emisijas prospektā.

2. Obligāciju kopējā vērtība akciju sabiedrībā nedrīkst pārsniegt 50 procentus no akciju sabiedrības pamatkapitāla obligāciju izlaišanas brīdī. Publiskajās akciju sabiedrībās obligāciju kopējā vērtība nedrīkst vairāk kā divas reizes pārsniegt apmaksāto pamatkapitālu.

3. Ja tas paredzēts akciju sabiedrības obligāciju izlaides noteikumos, jaunu akciju izlaides gadījumā obligāciju īpašniekam ir priekšrocības tiesības iegādāties akcijas obligāciju vērtības ietvaros. Publiskās emisijas obligāciju īpašniekiem nav priekšrocības tiesību iegādāties publiskās akciju sabiedrības jauno publisko vai slēgto emisiju vērtspapirus.

4. Ja tas paredzēts akciju sabiedrības obligāciju izlaides noteikumos vai publiskās akciju sabiedrības obligāciju emisijas prospektā un ja sabiedrības pilnsapulcē ar balsu vairākumu tā izlemj akcionāri, iespējama arī visu pilnībā samaksāto obligāciju apmaiņa pret akcijām.

5. Akcionāru pilnsapulcē drīkst pieņemt lēmumu par obligāciju apmaiņu pret akcijām tikai tad, ja pēc kārtējā gada pārskata apstiprināšanas akciju sabiedrības pamatlīdzekļi, ilgtermiņa finansu ieguldījumi, apgrozāmie līdzekļi un naudas līdzekļi kopā sedz esošo pamatkapitālu un pamatkapitāla palielinājuma vērtību, ko veidos samaksāto obligāciju nominālvērtību kopsumma.

6. Pirmo obligāciju izlaidumu sabiedrība drīkst īstenot tikai pēc divdarbības gadu pārskatu apstiprināšanas akcionāru pilnsapulcē. Par obligāciju emisiju lemj akcionāru pilnsapulcē.

7. Lai pieņemtu lēmumu par obligāciju emisiju, nepieciešams pilnsapulcēklātesošo akcionāru trīs ceturtdaļu balsu vairākums, ja sabiedrības statūtos nav noteikts lielāks kvalificētais vairākums.

8. Akciju sabiedrībā visas izlaižamās obligācijas ir vārda obligācijas. Tās reģistrējamas sabiedrības obligacionāru reģistrā. Tajā jāieraksta obligacionāra vārds un uzvārds vai nosaukums, adrese, obligāciju pārdošanas datums, katra obligacionāra obligāciju skaits, to numuri un vērtība.

9. Publiskajās akciju sabiedrībās visas izlaižamās obligācijas var būt uzrādītāja obligācijas, kuru izlaišanas, iegūšanas un apgrozības kārtību nosaka likums «Par vērtspapīriem» un Latvijas Centrālā depozitārija noteikumi.

[<*> – 1995.gada 24.augusta likuma redakcijā, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

37. pants. Obligacionāru tiesības

1. Obligacionārs saņem obligāciju pēc tam, kad samaksāta visa tās vērtība.

2. Obligacionāru pārstāvjiem ir tiesības iepazīties ar akciju sabiedrības dokumentiem akcionāru pilnsapulces noteiktajā kārtībā un apjomā. Viņiem ir tiesības arī piedalīties akcionāru pilnsapulcē bez lēmēja balsstiesībām, bet nav tiesību iejaukties sabiedrības pārvaldē.

V nodaļa

PAMATKAPITĀLA PALIELINĀŠANA UN SAMAZINĀŠANA

38. pants. Tiesības palielināt vai samazināt pamatkapitālu

1. Pamatkapitālu drīkst palielināt vai samazināt ar akciju sabiedrības pilnsapulces lēmumu, izņemot gadījumu, kas paredzēts šā panta ceturtajā daļā.

2. Ja akciju sabiedrībā ir vairāki akciju veidi vai akciju kategorijas, akcionāru pilnsapulcē lēmums par pamatkapitāla palielināšanu vai samazināšanu ir jānobalso atsevišķi katrā attiecīgā akciju veida vai attiecīgo akciju kategorijas akcionāru grupā, kuras tiesības skar šāda pamatkapitāla palielināšana vai samazināšana.

3. Bankām un citām kredītiestādēm pamatkapitāla palielināšanai un samazināšanai ir nepieciešama Latvijas Bankas, bet apdrošināšanas sabiedrībām – Latvijas Republikas Finanšu ministrijas atļauja.

4. Akciju sabiedrības valdei ir tiesības reizi darbības gadā ar papildu kapitāla iesaistīšanu palielināt sabiedrības pamatkapitālu ne vairāk kā par 30 procentiem, nesasaucot pilnsapulci, ja tas paredzēts sabiedrības statūtos. Šajā gadījumā valdei par to ir jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram. Attiecīgos grozījumus sabiedrības statūtos izdara kārtējā pilnsapulcē.

5. Ja akciju sabiedrība vai publiskā akciju sabiedrība veic slēgto emisiju, pilnsapulces lēmums nav jāpublicē, bet, ja publiskā akciju sabiedrība veic publisko emisiju, jāpublicē emisijas prospekts un cita informācija saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem».

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

39. pants. Pamatkapitāla palielināšanas veidi

Akciju sabiedrības pamatkapitālu var palielināt:

- 1) iesaistot papildu kapitālu;
- 2) pārveidojot daļu no sabiedrības uzkrātā kapitāla par tās pamatkapitālu;
- 3) pārveidojot izlaistās obligācijas par akcijām;
- 4) aizstājot akciju sabiedrības parādus ar sabiedrības akcijām.

40. pants. Pamatkapitāla palielināšana, iesaistot papildu kapitālu

1. Ja akciju sabiedrība palielina pamatkapitālu, iesaistot papildu kapitālu slēgtās emisijas veidā, tā izlaiž jaunas akcijas saskaņā ar akciju laidiena noteikumiem un atklāj parakstīšanos uz tām.

2. Ja publiskā akciju sabiedrība palielina pamatkapitālu, iesaistot papildu kapitālu publiskās emisijas veidā, tā izlaiž jaunas akcijas pēc tam, kad saņemta atļauja Vērtspapīru tirgus komisijā saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem».

3. Pamatkapitālu var palielināt tikai pēc tam, kad iepriekšējais akciju laidiens ir pilnībā samaksāts. Ja nesamaksāto iepriekšējā laidiena akciju summa ir neliela (līdz 10 procentiem no laidiena vērtības), slēgtās emisijas gadījumā Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs vai – publiskās emisijas gadījumā – Vērtspapīru tirgus komisija var atļaut pamatkapitālu palielināt arī tad, ja iepriekšējais akciju laidiens nav pilnībā samaksāts.

4. Ja akciju sabiedrība pamatkapitālu palielina, iesaistot papildu kapitālu, un akcijas tiek samaksātas ar naudas ieguldījumu, līdzšinējiem akcionāriem ir pirmpirkuma tiesības jauno akciju iegādē šā likuma 46.pantā paredzētajos gadījumos un kārtībā. Publiskajā emisijā izlaisto akciju īpašniekiem pirmpirkuma tiesību nav.

5. Ja pamatkapitālu palielina, iesaistot papildu kapitālu, un akcijas tiek samaksātas ar citādu ieguldījumu, nevis ar naudu, šis ieguldījums ir jānovērtē un par to jāsniedz ekspertu atzinums šā likuma 31.pantā paredzētajā kārtībā.

6. Akciju sabiedrības, kuras palielina pamatkapitālu slēgtās emisijas veidā, neiesaistot trešo personu īpašumu, nepiemēro šā likuma 31.panta trešajā daļā un 42.panta otrās daļas 2.punktā paredzētos noteikumus.

[<*> – 1995.gada 24.augusta likuma redakcijā, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

41. pants. Pamatkapitāla palielināšana, pārveidojot daļu no sabiedrības uzkrātā kapitāla par tās pamatkapitālu

1. Ja akciju sabiedrības pamatkapitālu palielina, pārveidojot daļu no sabiedrības uzkrātā kapitāla par tās pamatkapitālu, sabiedrības pamatkapitālā ieskaita to sabiedrības īpašuma daļu, kas pēc gada bilances vai ārkārtas bilances apstiprināšanas pārsniedz pamatkapitāla apjomu.

2. Šajā gadījumā akciju sabiedrība izlaiž papildu akcijas, kuras sadala starp akcionāriem proporcionāli viņiem jau piederošo akciju skaitam. Sabiedrības statūtos var paredzēt nevis jaunu akciju izlaišanu, bet gan agrāk izlaisto akciju nominālvērtības paaugstināšanu. Šādā gadījumā uz agrāk izlaistajām akcijām atzīmē jauno nominālvērtību vai arī agrāk izlaistās akcijas apmaina pret jaunās nominālvērtības akcijām. Publiskajās akciju sabiedrībās šajā pantā noteiktajos gadījumos akciju nominālvērtību mainīt nedrīkst.

3. Ja akciju sabiedrības īpašums pārsniedz pamatkapitāla apjomu, pamatkapitāla palielināšana nav obligāta.

4. Pamatkapitālu nedrīkst palielināt, ja, pārrēķinot pamatkapitāla pārsnieguma daļu, katram sabiedrības akcionāram neiznāk viena akciju sabiedrības mazākās nominālvērtības akcija.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

41'. pants. Pamatkapitāla palielināšana, aizstājot akciju sabiedrības parādus ar sabiedrības akcijām

1. Ja akciju sabiedrības pamatkapitālu palielina, aizstājot akciju sabiedrības parādus ar akcijām, pamatkapitālā ieskaita tos parādus, kurus ir izvēlējusies akciju sabiedrība un kuru aizstāšanai ar akcijām rakstisku piekrišanu devuši izvēlētie kreditori.

2. Šajā gadījumā akciju sabiedrība slēgtā emisijā izlaiž papildu akcijas, kuras nodod attiecīgajiem kreditoriem.

3. Šajā pantā paredzētajā veidā pamatkapitālu var palielināt pēc tam, kad iepriekšējais akciju laidiens ir pilnībā samaksāts. uzņēmumu reģistrs var atļaut palielināt pamatkapitālu, ja iepriekšējais akciju laidiens vēl nav pilnībā samaksāts (līdz 10 procentiem no laidiena vērtības). Publiskajai akciju sabiedrībai šādu atļauju var dot Vērtspapīru tirgus komisija.

4. Palielināt pamatkapitālu šajā pantā paredzētajā veidā nedrīkst, ja kreditoru saistības vairāk nekā divas reizes pārsniedz akciju sabiedrības pašas kapitālu. Sabiedrības pašas kapitālam jābūt pozitīvam.

42. pants. Kārtība, kādā emitējamas jaunas akcijas

1. Pieņemot lēmumu par pamatkapitāla palielināšanu, akciju sabiedrības akcionāru pilnsapulce vai – šā likuma 38.panta ceturtajā daļā paredzētajā gadījumā – valde apstiprina jaunā slēgtās emisijas akciju laidiena noteikumus. Pieņemot lēmumu par pamatkapitāla palielināšanu ar papildu kapitāla iesaistīšanu publiskajā emisijā, akcionāru pilnsapulce vai pilnsapulces pilnvarota institūcija apstiprina emisijas prospektu atbilstoši likumam «Par vērtspapīriem».

2. Akciju sabiedrības valdei jāpaziņo lēmums par pamatkapitāla palielināšanu Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram, iesniedzot šādus dokumentus:

- 1) akcionāru pilnsapulces vai valdes sēdes protokola norakstu;
- 2) akciju sabiedrības prospekts;
- 3) apstiprinātos akciju laidiena noteikumus;
- 4) [Izslēgts ar 24.08.95. likumu];
- 5) statūtu grozījumu tekstu (izņemot gadījumu, kad pamatkapitālu palielina šā likuma 38.panta ceturtajā daļā paredzētajā kārtībā);
- 6) paziņojumu par agrāk izlaisto akciju pilnīgu samaksu vai šā likuma 40. panta otrajā daļā un 41'. panta otrajā daļā minētajos gadījumos paziņojumu par to, kādas iemaksas pamatkapitālā vēl nav izdarītas un kādēļ tās nav izdarītas, bet publiskās akciju sabiedrības valdei – šajos pašos pantos paredzēto Vērtspapīru tirgus komisijas atļauju;
- 7) šā likuma 38.panta trešajā daļā paredzētajos gadījumos – Latvijas Bankas vai Latvijas Republikas Finanšu ministrijas atļauju.

3. Publiskās akciju sabiedrības valdei jāpaziņo lēmums par pamatkapitāla palielināšanu Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram pēc tam, kad saņemta Vērtspapīru tirgus komisijas atļauja izlaist publiskās emisijas akcijas.

4. Ja pamatkapitāla palielināšanas rezultātā izlaistās akcijas tiek segtas ar citādu ieguldījumu, nevis ar naudu, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram nav jāiesniedz akciju sabiedrības prospekts.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

43.pants. Slēgtās emisijas akciju laidiena noteikumi un akciju sabiedrības prospekts

1. Lai veiktu jaunu slēgto emisiju, akcionāru pilnsapulce vai – šā likuma 38.panta ceturtajā daļā paredzētajā gadījumā – valde, pieņemot lēmumu par jaunu akciju laidieni, apstiprina šā akciju laidiena noteikumus.

Ja pamatkapitālu palielina, pārveidojot daļu no sabiedrības uzkrātā kapitāla par tās pamatkapitālu, pārveidojot izlaistās obligācijas par akcijām un aizstājot akciju sabiedrības parādus ar akcijām, laidiena noteikumos nav jānorāda šā panta pirmās daļas 6., 7., 8. un 10. punktā minētās ziņas.

Tajos jānorāda:

- 1) laidiena mērķis vai iemesli, kuru dēļ tiek palielināts pamatkapitāls;
- 2) līdzšinējais pamatkapitāls, akciju veidi, kategorijas un to skaits;
- 3) paredzētais palielinātā pamatkapitāla lielums, kāda veida un kādas kategorijas akcijas tiks izlaistas, izlaižamo akciju skaits un kategoriju raksturojums;
- 4) vai jaunā laidiena akcijām būs kādas priekšrocības, vai šīs priekšrocības tiks piešķirtas visam akciju laidienam vai tikai noteiktam akciju veidam vai kategorijai, kādas ir šīs priekšrocības;
- 5) akciju nominālvērtība, šā likuma 44. panta trešajā daļā paredzētajā gadījumā – papildmaksas lielums un minimālā iemaksa, kas jāizdara, parakstoties uz akcijām. Minimālā iemaksa nevar būt mazāka par šā likuma 45. panta otrajā daļā noteikto lielumu;
- 6) datums, kad atklās un beigs parakstīšanos uz akcijām;
- 7) termiņi, kādos līdzšinējiem akcionāriem ir pirkuma tiesības uz jaunā laidiena akcijām;
- 8) šā likuma 46. panta ceturtais daļas paredzētais parakstīšanās sākuma un beigu datums;
- 9) datums, ar kuru jaunās akcijas sāks piedalīties dividenžu saņemšanā;
- 10) vieta un laiks, kur un kad notiks parakstīšanās uz akcijām.

2. Lai emitētu akcijas, akciju sabiedrībai jā sagatavo un jāizsūta katram akcionāram akciju sabiedrības prospekts, izņemot šā likuma 40. panta piektajā daļā un šā panta ceturtajā daļā paredzētajos gadījumos. Prospektā jānorāda:

- 1) akciju sabiedrības nosaukums un juridiskā adrese;
- 2) galvenie akciju sabiedrības iepriekšējā pārskata gada darbības rādītāji;
- 3) šā panta pirmajā daļā paredzētās ziņas;
- 4) akciju sabiedrības padomes, valdes, revīzijas komisijas locekļu un zvērināto revidentu vārdi un uzvārdi, amati.

3. Akciju sabiedrības prospektā var būt ietvertas to dokumentu veidlapas, kuri nepieciešami, lai esošie sabiedrības akcionāri realizētu savas šā likuma 46.pantā paredzētās akciju pirkuma tiesības.

4. Ja akcijas tiek izlaistas, lai sabiedrība iegūtu savā īpašumā ķermeniskas lietas vai intelektuālo īpašumu, akcionāru pilnsapulces lēmumā un akciju laidiena noteikumos jānorāda, kādu ķermenisku lietu vai intelektuālo īpašumu un kādā vērtībā akciju sabiedrība iegūst, ar kādām akcijām un kādā skaitā tiek segta šī ieguldījuma vērtība. Šāds ieguldījums jānovērtē šā likuma 31.pantā paredzētajā kārtībā. Šajā gadījumā nav jā sagatavo akciju sabiedrības prospekts.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

44. pants. Jaunā laidiena akciju nominālvērtība un pārdošanas cena, iesaistot papildu kapitālu

1. Jaunā laidiena akciju nominālvērtību nosaka akciju laidiena noteikumos (saskaņā ar šā likuma 43.pantu) vai emisijas prospektā (saskaņā ar likumu «Par vērtspapīriem»), ievērojot šā likuma 26.panta prasības.

2. Par katru jaunā laidiena akciju parakstītājam jāsamaksā tās pārdošanas cena, kuru nosaka valde, bet kura nedrīkst būt mazāka par to nominālvērtību. Akciju pārdošanas cena veidojas no akciju nominālvērtības, emisijas uzcenojuma un šā panta trešajā daļā paredzētajā gadījumā arī no papildmaksas. Valde publiskās akciju sabiedrības akciju pārdošanas cenu publiskās apgrozības laikā drīkst mainīt Vērtspapīru tirgus komisijas noteiktajos ietvaros vai saskaņā ar emisijas prospektu.

3. Ja akciju sabiedrības statūtos ir paredzēta rezerve un tā ir uzkrāta, par katru akciju ir jāsamaksā arī papildmaksa, kas atbilst vismaz tai rezerves daļai, kāda saskaņā ar pēdējā gada bilanci iznāk uz katru iepriekšējo laidienu akciju. Papildmaksa par publiskās akciju sabiedrības akcijām jāparedz emisijas prospektā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

45. pants. Parakstīšanās uz jaunā laidiena akcijām, iesaistot papildu kapitālu

1. Akciju sabiedrība var organizēt parakstīšanos uz jaunā laidiena akcijām pati vai uzticēt uz līguma pamata tās organizēšanu bankai vai kādai citai kredītiestādei vai biržai.

2. Parakstoties uz akciju sabiedrības jaunā laidiena akcijām slēgtajā emisijā, parakstītājam jāsamaksā viss emisijas uzcenojums un vismaz 25 procenti no parakstāmo akciju nominālvērtības, kā arī papildmaksa, bet pārējā daļa jāsamaksā valdes noteiktajos termiņos ar tādu aprēķinu, lai katra akcija būtu pilnīgi samaksāta ne vēlāk kā gada laikā no dienas, kad Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā reģistrēts akcionāru pilnsapulces lēmums par jaunu akciju izlaišanu.

3. Par visām parakstītājam publiskās emisijas akcijām jāsamaksā pilna cena atbilstoši emisijas prospektā noteiktajai cenai. Ja akcijas publiskajā emisijā netiek parakstītas visas emisijas apmērā, emisija uzskatāma par notikušu parakstīto akciju vērtībā.

4. Parakstīšanos uz akciju sabiedrības jaunā laidiena akcijām slēgtajā emisijā var atklāt tikai pēc tam, kad lēmums par šo laidienu reģistrēts Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

5. Jaunu slēgtās emisijas akciju ieguvēji nedrīkst tās atsavināt agrāk par sešiem mēnešiem pēc to parakstīšanas beigām. Jaunu publiskās emisijas akciju ieguvēji drīkst tās atsavināt bez ierobežojumiem tikai pēc pilnas akciju vērtības samaksāšanas.

6. Ja akciju laidiena noteikumos paredzētajā termiņā izsludinātais pamatkapitāls nav parakstīts, akciju laidiens uzskatāms par nenotikušu vai par notikušu tikai parakstīto akciju vērtībā, ja tas ir paredzēts akciju laidiena noteikumos.

7. Ja akciju laidiens atzīts par nenotikušu, iekasētā nauda jāatmaksā akciju parakstītājiem.

8. Ja akciju laidiens atzīts par nenotikušu vai par notikušu tikai parakstīto akciju vērtībā, nākamajā akcionāru pilnsapulcē jāizdara attiecīgi grozījumi statūtos un par to jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.

[<*> – 1995.gada 24.augusta likuma redakcijā, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

46.pants. Pirkuma tiesības uz jaunajām slēgtās emisijas akcijām, iesaistot papildu kapitālu

1. Akciju sabiedrības līdzšinējiem akcionāriem ir pirkuma tiesības jaunu slēgtās emisijas akciju iegūšanā proporcionāli viņiem piederošo akciju skaitam, ja pamatkapitāls tiek palielināts ar naudas ieguldījumiem.

2. Ja pamatkapitāls tiek palielināts, izlaižot tikai viena veida vai vienas kategorijas akcijas, citu veidu vai citu kategoriju akciju īpašnieku pirkuma tiesības tiek realizētas tikai pēc tam, kad ir īstenotas tā veida vai tās kategorijas akciju īpašnieku tiesības, pie kuras pieder izlaistās jaunās akcijas.

3. Lai realizētu akcionāru pirkuma tiesības, akciju sabiedrībai ir jāizsūta visiem tās akcionāriem sabiedrības prospekts un jaunā akciju laidiena noteikumi. Pirkuma tiesības šiem akcionāriem ir jārealizē akciju laidiena noteikumos norādītajā termiņā, kas nedrīkst būt īsāks par vienu mēnesi.

4. Ja visi akcionāri neizmanto savas pirmpirkuma tiesības šā panta trešajā daļā noteiktajā termiņā, jaunās akcijas vismaz vienas nedēļas laikā piedāvājamai parakstīšanai līdzšinējiem akcionāriem, neierobežojot to skaitu, šā panta otrajā daļā paredzētajā kārtībā.

5. Akciju sabiedrības statūtos vai dibināšanas līgumā nedrīkst paredzēt noteikumus, kas ierobežo vai atņem akcionāru pirmpirkuma tiesības. Akcionāru pirmpirkuma tiesības var ierobežot vai atņemt tikai akcionāru pilnsapulce, lemjot jautājumu par pamatkapitāla palielināšanu.

6. Šajā pantā paredzētās pirmpirkuma tiesības neattiecas uz vērtspapīru konversiju un parakstīšanās tiesību izmantošanu.

7. Akcionāru pilnsapulces lēmums par akciju parakstīšanās organizēšanas nodošanu šā likuma 45.panta pirmajā daļā minētajām institūcijām nav uzskatāms par pirmpirkuma tiesību ierobežošanu. Šīm institūcijām obligāti jānodrošina akcionāru pirmpirkuma tiesību ievērošana.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

47. pants. Pamatkapitāla samazināšana

1. Akcionāru pilnsapulce, pieņemot lēmumu par pamatkapitāla samazināšanu, norāda pamatkapitāla samazināšanas iemeslu, kā arī apstiprina šīs samazināšanas noteikumus. Lēmums par pamatkapitāla samazināšanu jāpaziņo katram akcionāram ierakstītā vēstulē. Lēmums par pamatkapitāla samazināšanu reģistrējams Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā. Pieteikumam jāpievieno akcionāru pilnsapulces protokola noraksts, statūtu grozījumu teksts un samazināšanas noteikumi, bet šā likuma 38. panta trešajā daļā paredzētajos gadījumos – arī Latvijas Bankas vai Latvijas Republikas Finanšu ministrijas atļauja. Akcionāru pilnsapulces lēmums par pamatkapitāla samazināšanu publiskajā akciju sabiedrībā nav jāpaziņo katram akcionāram ierakstītā vēstulē, bet ir jāpublicē Latvijas Republikas oficiālajā laikrakstā un vismaz vēl vienā laikrakstā.

2. Akciju sabiedrības pamatkapitālu var samazināt, apvienojot akcijas vai samazinot katras akcijas nominālvērtību, vai pašai sabiedrībai iegūstot savas akcijas zem to nominālvērtības un par šo akciju nominālvērtības summu samazinot pamatkapitālu, vai arī dzēšot akcijas, kuras pamatkapitāla samazināšanai iesnieguši akcionāri.

3. Pamatkapitāla samazināšanas noteikumi pēc reģistrēšanas Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā jāpublicē tikai publiskajām akciju sabiedrībām Latvijas Republikas oficiālajā laikrakstā un vismaz vēl vienā laikrakstā.

4. Samazinot pamatkapitālu, jāievēro šā likuma 91. pantā sabiedrības likvidācijas gadījumam paredzētie noteikumi attiecībā uz kreditoru interešu aizsardzību.

5. Sludinājumā par pamatkapitāla samazināšanu akciju sabiedrības valde nosaka termiņu, līdz kuram iesniedzamas akcijas to apvienošanai vai dzēšanai, vai arī apmaiņai pret jaunām akcijām. Šis termiņš nedrīkst būt īsāks par trim mēnešiem. Sludinājumā noteiktajā termiņā neiesniegtās akcijas valde var anulēt. Ja viena akcionāra iesniegto akciju skaits nav pietiekams, lai to vietā iegūtu tiesības uz vienu jaunās nominālvērtības akciju, vairāki akcionāri apvieno savas akcijas.

6. Anulēto akciju vietā valde izgatavo attiecīgu skaitu jaunu akciju, kuras pārdod. No summas, kas ienemta, pārdodot akcijas, atskaita izsludināšanas un pārdošanas izdevumus, bet pārējo summu valde izsniedz anulēto akciju īpašniekiem proporcionāli viņiem piederējušo anulēto akciju skaitam.

7. Apmainot akcijas pret jaunām akcijām vai tās anulējot, no apgrozības izņemamo akciju numuri tiek izlozēti.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājasspēkā no 27.09.95.]

VI nodaļa

AKCIJU SABIEDRĪBAS ORGANIZATORISKĀ STRUKTŪRA

48. pants. Akciju sabiedrības pārvalde

1. Akciju sabiedrību pārvalda akcionāru pilnsapulce, padome un valde.
2. Ja akciju sabiedrībā ir 50 vai mazāk akcionāru, sabiedrība var neveidot padomi.
3. Finanšu un kredīta akciju sabiedrībām padome ir obligāta pārvaldes institūcija.

49. pants. Akcionāru pilnsapulce

1. Akcionāru pilnsapulce ir augstākā akciju sabiedrības pārvaldes institūcija. Savas tiesības piedalīties sabiedrības pārvaldē akcionāri īsteno pilnsapulcē.
2. Tiek sasauktas kārtējās un ārkārtas akcionāru pilnsapulces.
3. Akcionāru pilnsapulces sasauc akciju sabiedrības valdes atrašanās vietā, ja sabiedrības statūtos nav noteikts citādi.

4. Valsts un pašvaldību akciju sabiedrībās akcionāru pilnsapulces funkcijas veic pilnvarnieki (pārstāvji), kas iecelti Latvijas Republikas 1992.gada 10.jūnija likumā «Par valsts un pašvaldību īpašuma pārvaldi uzņēmējsabiedrībās» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 26. nr.) noteiktajā kārtībā.

50. pants. Kārtējās akcionāru pilnsapulces sasaukšana

1. Kārtējo akcionāru pilnsapulci sasauc akciju sabiedrības valde ik gadu ne vēlāk kā četrus mēnešus pēc saimnieciskās darbības gada beigām. Šajā pilnsapulcē pārbauda un apstiprina sabiedrības darbības gada pārskatu, kārtējā gada budžetu un darbības plānu, atbrīvo valdi no atbildības, kā arī ievēlē padomes un valdes locekļus, zvērinātus revidentus un/vai revīzijas komisijas locekļus.

2. Ja akciju sabiedrības valde nav sasaukusi kārtējo akcionāru pilnsapulci sabiedrības statūtos paredzētajā termiņā, kas nedrīkst būt ilgāks par šā panta pirmajā daļā paredzēto termiņu, kārtējo akcionāru pilnsapulci var sasaukt:

- 1) akciju sabiedrības padome;
- 2) zvērināti revidenti vai revīzijas komisija;
- 3) Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra valsts notārs;
- 4) likvidatori.

3. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra valsts notārs sasauc un atklāj akcionāru pilnsapulci pēc viena vai vairāku akcionāru pieprasījuma, ja to nav izdarījis akciju sabiedrības valde, padome un zvērināti revidenti vai revīzijas komisija.

51. pants. Ārkārtas akcionāru pilnsapulces sasaukšana

1. Ārkārtas akcionāru pilnsapulci sasauc akciju sabiedrības valde pēc savas iniciatīvas vai tad, ja to pieprasa sabiedrības padome, revīzijas komisija vai akcionāri, kuri kopā pārstāv ne mazāk kā divdesmito daļu no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla. Akciju sabiedrības statūtos var paredzēt, ka ārkārtas akcionāru pilnsapulce sasauicama arī tad, ja to pieprasa akcionāri, kuri pārstāv mazāku pamatkapitāla daļu.

2. Ārkārtas akcionāru pilnsapulces sasaukšanas iniciatoriem pieprasījumā jānorāda sapulces sasaukšanas iemesli un darba kārtība. Pieprasījums par sapulces sasaukšanu jāiesniedz akciju sabiedrības valdei un padomei un jāinformē par to zvērināti revidenti un/vai revīzijas komisija.

3. Akciju sabiedrības valdei ārkārtas akcionāru sapulce jāsasauc mēneša laikā no pieprasījuma iesniegšanas dienas.

4. Ja akciju sabiedrības valde šā panta trešajā daļā minētajā termiņā nenasauc ārkārtas akcionāru pilnsapulci, to var sasaukt šā likuma 50. panta otrajā daļā minētās institūcijas, ievērojot tā paša panta trešās daļas noteikumus. Ārkārtas akcionāru pilnsapulci šajā gadījumā nevar sasaukt tā pati institūcija, kura pieprasījusi sapulces sasaukšanu.

52. pants. Akcionāru pilnsapulces sasaukšana, ja akciju sabiedrība nonākusi finansiālās grūtībās

1. Ja pēc akciju sabiedrības bilances noslēgšanas izrādās, ka zaudēta trešā daļa no pamatkapitāla, vai ja valde konstatē, ka sabiedrība kļuvusi maksātnespējīga un ar esošo īpašumu nevar segt savas parādu saistības, valdei par to nekavējoties jāziņo padomei un ne vēlāk kā mēneša laikā jāsasauc ārkārtas akcionāru pilnsapulce, lai tā lemtu par sabiedrības turpmāko darbību vai tās likvidāciju.

2. Ja akciju sabiedrības valde šā panta pirmajā daļā norādītajā gadījumā nenasauc ārkārtas akcionāru pilnsapulci, to sasauc šā likuma 50. panta otrajā daļā minētajā kārtībā.

3. Finanšu un kredīta akciju sabiedrības pamatkapitāla un citu kapitālu un rezervju zaudēšanas gadījumā rīkojas saskaņā ar likumu par attiecīgo sabiedrības veidu, kā arī šo sabiedrību statūtu noteikumiem.

53. pants. Akcionāru pilnsapulču sasaukšanas izdevumi

1. Izdevumi, kas saistīti ar akcionāru pilnsapulču sasaukšanu, jāsedz akciju sabiedrībai.

2. Ja akciju sabiedrības valde nenasauc akcionāru pilnsapulci šā likuma 50. panta pirmajā daļā un 51. panta pirmajā daļā norādītajos gadījumos, valdes locekļi ir atbildīgi par zaudējumiem, kas tādējādi nodarīti sabiedrībai, saskaņā ar šā likuma 96.panta noteikumiem.

54. pants. Akcionāru pilnsapulces kompetence

1. Vienīgi akcionāru pilnsapulcei ir tiesības:

- 1) izskatīt akciju sabiedrības padomes un valdes ziņojumus, apstiprināt akciju sabiedrības gada pārskatu;
- 2) atbrīvot no atbildības valdes locekļus vai ierosināt saukt viņus pie atbildības par aizvadīto darbības gadu;
- 3) sadalīt aizvadītā darbības gada peļņu;

- 4) apstiprināt akciju sabiedrības kārtējā gada budžetu un darbības plānu;
 - 5) atcelt no amata un ievēlēt amatā padomes, valdes un revīzijas komisijas locekļus, padomes un valdes locekļu kandidātus, zvērinātus revidentus un likvidatorus, lemt par prasību vai sūdzību celšanu pret viņiem vai par prasību vai sūdzību izbeigšanu;
 - 6) likumu ietvaros apstiprināt un grozīt padomei, valdei, direktoriem rīkotājiem, revīzijas komisijai un likvidatoriem paredzētās instrukcijas;
 - 7) izveidot pastāvīgo mantas vērtēšanas komisiju, kā arī apstiprināt tās doto novērtējumu;
 - 8) izlemt jautājumus par akciju sabiedrības statūtu grozīšanu;
 - 9) izlemt jautājumus par pamatkapitāla palielināšanu vai samazināšanu;
 - 10) lemt par akciju sabiedrības pārveidošanu publiskajā akciju sabiedrībā, kā arī par akciju sabiedrības likvidācijas uzsākšanu, darbības izbeigšanu, tās turpināšanu vai par apvienošanu ar citām sabiedrībām;
 - 11) izlemt jautājumus par akciju sabiedrības vērtspapīru emisiju un konversiju;
 - 12) noteikt valdes, padomes un revīzijas komisijas locekļu atalgojumu;
 - 13) izveidot pastāvīgās vai pagaidu komisijas atsevišķu jautājumu noskaidrošanai vai kontrolēšanai.
2. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt arī citus jautājumus, kas ir vienīgi akcionāru pilnsapulces kompetencē.

3. Citus šajā likumā un akciju sabiedrības statūtos neparedzētus saimnieciskās darbības un pārvaldes jautājumus akcionāru pilnsapulce var izlemt tikai tad, ja to pieprasa valde, ja to izskatīšanu akcionāru pilnsapulcē paredz spēkā esošie likumdošanas akti vai ja to izskatīšana pārsniedz citu sabiedrības institūciju kompetenci.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

55. pants. Akcionāru pilnsapulces sasaukšanas kārtība

1. Paziņojums par akcionāru pilnsapulces sasaukšanu jāizsludina tikai publiskajām akciju sabiedrībām. Paziņojums tiek izsludināts Latvijas Republikas oficiālajā laikrakstā un vismaz vēl vienā laikrakstā ne vēlāk kā 30 dienas pirms akcionāru pilnsapulces sasaukšanas.

2. Sludinājumā jānorāda pilnsapulces vieta, laiks un darba kārtība, kā arī jānorāda, kur (adrese), kurās dienās, kādā laikā un pie kā akcionāri var iepazīties ar lēmumu projektiem pilnsapulces darba kārtībā iekļautos jautājumos.

3. Vārda akciju un pagaidu apliecību īpašnieki neatkarīgi no sludinājuma publicēšanas uzaicināmi uz akcionāru pilnsapulci ar ierakstītām vēstulēm, kuras izsūtāmas vismaz 25 dienas pirms pilnsapulces pēc akcionāru reģistrā uzrādītajām adresēm. Paziņojumu var izsūtīt arī ar telesakaru līdzekļiem (telegrāfs, telekss, telefakss u.c.) palīdzību.

4. Paziņojumā, kuru nosūta ierakstītā vēstulē vai ar telesakaru līdzekļu palīdzību, jānorāda akcionāru pilnsapulces vieta, laiks un darba kārtība, kā arī lēmumu projekti un citas nepieciešamās ziņas. Ja pilnsapulces lēmuma projektu un citas ziņas to lielā apjoma dēļ nav iespējams nosūtīt, paziņojumā jānorāda, kur (adrese), kurās dienās, kādā laikā un pie kā var iepazīties ar šiem lēmumu projektiem un citām ziņām.

5. Ja akcionāru pilnsapulcē paredzēts grozīt sabiedrības statūtus, pilnsapulces lēmuma projektā jānorāda, kurus statūtu punktus ierosināts grozīt, atcelt vai atzīt par spēku zaudējušiem un kāda būs šo punktu jaunā redakcija.

6. Akcionāru pilnsapulces darba kārtībā iekļaujamos jautājumus nosaka institūcija, kas ierosina sasaukt pilnsapulci.

7. Akcionāriem, kuri pārstāv vismaz desmito daļu no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla, ir tiesības septiņu dienu laikā no sludinājuma publicēšanas vai paziņojuma saņemšanas dienas pieprasīt, lai institūcija, kas sasauca akcionāru pilnsapulci, iekļauj jebkuru jautājumu pilnsapulces darba kārtībā.

8. Publiskās akciju sabiedrības valde ar Latvijas Centrālā depozitārija starpniecību un saskaņā ar tā noteikumiem var organizēt vārda akciju īpašnieku apzināšanu; viņi tiek uzaicināti uz akcionāru pilnsapulci šā panta pirmajā vai trešajā daļā noteiktajā kārtībā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

56. pants. Akcionāru pilnsapulces tiesīgums

1. Akcionāru pilnsapulce ir tiesīga, ja tajā pārstāvēta vismaz puse no akciju sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla.

2. Ja laikus izsludināta kārtējā akcionāru pilnsapulce nav pilntiesīga tāpēc, ka nav kvoruma, ne vēlāk kā 15 dienu laikā tiek sasaukta atkārtota pilnsapulce ar to pašu darba kārtību, un šī atkārtotā pilnsapulce ir jāizsludina ne vēlāk kā 10 dienas pirms tās sasaukšanas. Atkārtotā pilnsapulce ir tiesīga izlemt darba kārtībā iekļautos jautājumus neatkarīgi no klātesošo balsstiesīgo akcionāru skaita.

3. Ja laikus izsludinātā ārkārtas pilnsapulce nav pilntiesīga kvoruma trūkuma dēļ, ne vēlāk kā 15 dienu laikā tiek sasaukta atkārtota ārkārtas pilnsapulce ar to pašu darba kārtību, un tā ir tiesīga lemt, ja tajā pārstāvēta vismaz ceturtdaļa no apmaksātā pamatkapitāla. Gadījumā, ja šī kvoruma nav, sapulce jāatliek un tā no jauna jāsasauca divu mēnešu laikā no sākotnējās sapulces sasaukšanas dienas.

57. pants. Akcionāru pilnsapulcē izskatāmie jautājumi

1. Akcionāru pilnsapulce var apspriest un pieņemt lēmumus tikai tajos darba kārtības jautājumos, kas norādīti publikācijā vai paziņojumā par pilnsapulces sasaukšanu, izņemot šā panta trešajā daļā paredzēto gadījumu.

2. Ja tiek sasaukta atkārtota akcionāru pilnsapulce šā likuma 56. panta otrajā un trešajā daļā norādītajos gadījumos, atkārtotajā pilnsapulcē izskatāmi tikai tie darba kārtības jautājumi, kas bija iekļauti sākotnējās pilnsapulces sludinājumā.

3. Ja akcionāru pilnsapulcē pārstāvēts viss apmaksātais pamatkapitāls, tā uzskatāma par likumīgu neatkarīgi no sasaukšanas laika un veida. Šī sapulce var apspriest arī darba kārtībā neiekļautos jautājumus, ja tam vienbalsīgi piekrit visi balsstiesīgie akcionāri.

4. Ja akcionāru pilnsapulce ir sasaukta atbilstoši šā likuma 55. panta noteikumiem, tā ir tiesīga atcelt no amata padomes un valdes locekļus un ievēlēt jaunus arī tajos gadījumos, ja šis jautājums nav iekļauts pilnsapulces darba kārtībā.

5. Ja akcionārs vismaz septiņas dienas pirms akcionāru pilnsapulces iesniedz valdei rakstveida pieprasījumu, valdei ir jādod viņam visa nepieciešamā informācija par visiem darba kārtībā paredzētajiem jautājumiem. Valde var atteikties dot šādu informāciju tikai tad, ja ar to tiktu izpausts komercnoslēpums. Strīdus starp akcionāriem un valdi šajos jautājumos izšķir akcionāru pilnsapulce.

58. pants. Akcionāru piedalīšanās akcionāru pilnsapulcē

1. Akcionāri var piedalīties akcionāru pilnsapulcē gan personiski, gan ar savu pārstāvju vai pilnvarnieku starpniecību. Pilnvarai jābūt noformētai rakstveidā, un tā pievienojama pilnsapulces protokolam.

2. Akciju sabiedrības padomes, valdes, revīzijas komisijas locekļi un likvidatori, kā arī sabiedrības zvērināti revidenti nevar būt cita akcionāra pārstāvji vai pilnvarnieki.

3. Akciju sabiedrības, kurās ir liels akcionāru skaits, savos statūtos var paredzēt nevis visu akcionāru personisku piedalīšanos akcionāru pilnsapulcē, bet gan akcionāru grupu pilnvarnieku piedalīšanos. Tādā gadījumā statūtos jāparedz, cik akcionārus pārstāv viens grupas pilnvarnieks, kā arī pilnvarnieku ievēlēšanas un pilnvaru izbeigšanas kārtība un katra pilnvarnieka balsu skaits. Nosakot, cik akcionārus pārstāv viens pilnvarnieks, jānodrošina, lai katrai akciju kategorijai būtu vismaz viens pilnvarnieks.

4. Ja vairākām personām kopā pieder viena akcija, balsstiesības akcionāru pilnsapulcē ir tikai vienai no šīm personām, ko pārējās pilnvaro kā savu pārstāvi.

5. Valde sastāda to akcionāru sarakstu, kuriem ir tiesības piedalīties akcionāru pilnsapulcē. Sarakstā jānorāda akcionāra vai viņa pārstāvja vārds un uzvārds vai personas kods, akcionāram piederošo vai viņa pārstāvēto akciju skaits un numuri un balsu skaits.

6. Akcionāru sarakstu paraksta valdes locekļi, un ne vēlāk kā trīs dienas pirms akcionāru pilnsapulces tam jābūt atklāti pieejamam akcionāriem.

7. Pirms akcionāru pilnsapulces atklāšanas revīzijas komisija vai zvērināti revidenti pārbauda valdes sastādīto akcionāru sarakstu. Ja klātesošie akcionāri, kuri pārstāv vismaz divdesmito daļu no apmaksātā pamatkapitāla, to pieprasa, saraksts jāpārbauda arī pašā akcionāru pilnsapulcē. Šajā nolūkā akcionāri ievēlē komisiju, kurā ir ne mazāk par trim locekļiem, turklāt vismaz vienu no tiem ir tiesības deleģēt tai akcionāru grupai, kura pieprasījusi akcionāru saraksta pārbaudīšanu pilnsapulcē.

8. Akcionāru pilnsapulcē bez balsstiesībām ir tiesības piedalīties padomes, valdes un revīzijas komisijas locekļiem, kuri nav akcionāri, kā arī zvērinātiem revidentiem.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

59. pants. Akcionāru balsstiesības

1. Vārda akciju un pagaidu apliecību īpašniekiem ir balsstiesības akcionāru pilnsapulcē tikai tad, ja viņi ierakstīti akcionāru reģistrā vismaz 10 dienas pirms pilnsapulces. Publiskās emisijas balsstiesīgo akciju īpašnieki iegūst balsstiesības akcionāru pilnsapulcē līdz ar īpašuma tiesību iegūšanu uz šīm akcijām. Akcionāra balsstiesības var ierobežot, ja netiek ievērotas likuma «Par vērtspapīriem» 64. un 65.panta prasības.

2. Katra minimālās nominālvērtības akcija, kurai ir balsstiesības, pilnsapulcē dod tiesības uz vienu balsi. Ikviens akcionārs bauda balsstiesības atbilstoši viņam piederošo balsstiesīgo akciju nominālvērtību kopsummai.

3. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt, ka tiesības uz vienu balsi dod noteikta akciju nominālvērtību summa.

4. Statūtos var paredzēt balsstiesības tikai pilnīgi samaksātām akcijām vai arī balsstiesības proporcionāli samaksātajai akciju daļai.

5. Padomes un valdes locekļiem, kuri nav akcionāri, akcionāru pilnsapulcē ir padomdevēja balsstiesības.

6. Padomes, valdes, revīzijas komisijas locekļiem un likvidatoriem nav balsstiesību, kad izlemjami jautājumi par viņu saukšanu pie atbildības vai atcelšanu no amata vai par viņu parakstīto dokumentu apstiprināšanu.

7. Ja akcionāru pilnsapulce apspriež jautājumu par liguma slēgšanu starp akciju sabiedrību un tās akcionāru vai lemj par prasības vai sūdzības celšanu vai izbeigšanu starp viņu un akciju sabiedrību, šim akcionāram attiecīgajā jautājumā nav ne personisku, ne pilnvarotu, ne likumiskas pārstāvības balsstiesību.

8. Ja akcionāru pilnsapulcē jāizlemj jautājumi, kas paredzēti šā likuma 38.panta otrajā daļā, šo jautājumu lemšanā tiesības balsot ir arī to akciju īpašniekiem, kurām nav balsstiesību.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

60. pants. Akcionāru pilnsapulces norise

1. Akcionāru pilnsapulci atklāj valdes priekšsēdētājs (prezidents) vai viņa vietnieks (viceprezidents), vai arī Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra valsts notārs šā likuma 50.panta trešajā daļā paredzētajā gadījumā.

2. Pēc akcionāru pilnsapulces atklājēja priekšlikuma pilnsapulce no sava vidus ievēlē balsu skaitīšanas komisiju. Akcionāri, kuri pārstāv vismaz divdesmito daļu no pamatkapitāla, ir tiesīgi izvirzīt savu balsu skaitīšanas komisijas sastāvu.

3. Pēc akcionāru pilnsapulces atklāšanas balsstiesīgie akcionāri ievēlē no akcionāru vidus pilnsapulces vadītāju.

4. Pēc akcionāru pilnsapulces vadītāja priekšlikuma pilnsapulce no akcionāru vidus ievēlē pilnsapulces sekretāru (protokolistu).

5. Akcionāru pilnsapulce ievēlē arī divus balsstiesīgus akcionārus, kuri apliecinās pilnsapulces protokola pareizību.

6. Akcionāru pilnsapulcē balsošana parasti notiek atklāti, izņemot gadījumus, kad aizklātu balsošanu pieprasa balsstiesīgie akcionāri, kuri pārstāv vismaz desmito daļu no apmaksātā pamatkapitāla.

7. Valdei pēc akcionāru pieprasījuma pilnsapulces laikā jāsniedz ziņas par akciju sabiedrības saimniecisko stāvokli tādā apjomā, kādā tas nepieciešams attiecīgā darba kārtības jautājuma izskatīšanai. Valde var atteikties sniegt šādu informāciju tikai tad, ja tās izpaušana varētu radīt zaudējumus akciju sabiedrībai vai tās ligumpartneriem.

61. pants. Akcionāru pilnsapulces lēmumu pieņemšana

1. Akcionāru pilnsapulce pieņem lēmumus ar klātesošo balsstiesīgo akcionāru balsu vairākumu.

2. Lēmumi par publiskās akciju sabiedrības statusa pieņemšanu, akciju sabiedrības darbības mērķu grozīšanu, apvienošanu ar citām sabiedrībām un sabiedrības likvidēšanu ir spēkā, ja par tiem nobalso akcionāri, kuri pārstāv ne mazāk par trim ceturtdaļām no apmaksātā pamatkapitāla.

3. Lai izlemtu šā likuma 28., 29., 36. un 43. pantā paredzētos jautājumus, kā arī jautājumus par publisko emisiju, statūtu grozīšanu un akciju sabiedrības likvidēšanu, nepieciešams pilnsapulces kvorums, kas kopā pārstāv ne mazāk par trim ceturtdaļām no apmaksātā pamatkapitāla.

4. Ja akciju sabiedrībā ir vairāki akciju veidi vai vairākas akciju kategorijas, lēmumi jautājumos, kas skar attiecīgo akcionāru intereses, tiek pieņemti, ja par tiem nobalso attiecīgā akciju veida vai akciju kategorijas akcionāri ar šajā pantā paredzēto balsu vairākumu.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

62. pants. Akcionāru pilnsapulces protokols

1. Akcionāru pilnsapulces protokolā jānorāda:

- 1) akciju sabiedrības nosaukums;
- 2) akcionāru pilnsapulces datums, laiks un vieta;
- 3) akciju sabiedrības reģistrētā un apmaksātā pamatkapitāla lielums;
- 4) akcionāru pilnsapulcē pārstāvētā pamatkapitāla lielums un balsstiesīgo akcionāru balsu skaits, statūtos paredzētie balsstiesību ierobežojumi;
- 5) to akcionāru vai to pārstāvju vai pilnvarnieku vārds un uzvārds, kuri piedalās sapulcē;
- 6) citu to personu amats, vārds un uzvārds, kuras uzaicinātas vai kurām atļauts piedalīties sapulcē;
- 7) pilnsapulces vadītāja, sekretāra, balsu skaitītāju un akcionāru – protokola pareizības apliecinātāju vārds un uzvārds;
- 8) pilnsapulces darba kārtība;

- 9) svarīgākie izteikumi un darbības pilnsapulces laikā iesniegtie priekšlikumi;
 - 10) pieņemtie lēmumi, atzīmējot par katru lēmumu nodoto «par», «pret» un atturējušos balsu skaitu;
 - 11) padomes, valdes, revīzijas komisijas locekļa, likvidatora vai jebkura akcionāra protesti.
2. Protokolu paraksta akcionāru pilnsapulces vadītājs, sekretārs, kā arī divi pilnsapulces ievēlētie akcionāri, kuri apliecina protokola pareizību.
 3. Akcionāru pilnsapulces protokols ir akcionāriem atklāts dokuments.
 4. Katram akcionāram ir tiesības pieprasīt, lai valde viņam par samaksu izsniedz akcionāru pilnsapulces protokola norakstu vai izrakstu no tā.

63. pants. Akcionāru pilnsapulces lēmuma apstrīdēšana

1. Akcionāru pilnsapulces lēmumus šā panta otrajā daļā minētie akcionāri un institūcijas un šā panta trešajā daļā paredzētajā gadījumā pārējie akcionāri var pārsūdzēt tiesā.
2. Iesniegt tiesā prasību par pilnsapulces lēmumu atcelšanu var:
 - 1) akciju sabiedrības padome, valde un revīzijas komisija;
 - 2) jebkurš akcionārs, kas piedalījies akcionāru pilnsapulcē, ja viņš balsojis pret apstrīdamajiem lēmumiem un pieprasījis to ieprotokolēt, bet, ja balsošana bijusi aizklāta, izteicis iebildumus pret apstrīdamajiem lēmumiem un pieprasījis to ieprotokolēt;
 - 3) akcionārs, kas bez likumīga pamata nav pielaists akcionāru pilnsapulcē.
3. Pārējie akcionāri, kuri akcionāru pilnsapulcē nav piedalījušies, iesniegt tiesā prasību par pilnsapulces lēmuma atcelšanu var tikai tādā gadījumā, ja pilnsapulce sasaukta, pārkāpjot šā likuma 55. un 56.panta noteikumus.
4. Prasība par pilnsapulces lēmumu atcelšanu ceļama pret akciju sabiedrību.
5. Ja prasību ceļ valde, akciju sabiedrību tiesā pārstāv padome, bet, ja tādas nav – akcionāru pilnsapulces ievēlētie pārstāvji; ja pilnsapulce savus pārstāvjus nav ievēlējusi – no akcionāru vidus Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra iecelts pārstāvis, kas ir piedalījies pilnsapulcē, kuras lēmums tiek apstrīdēts, un kas ir balsojis par pieņemto lēmumu.
6. Ja prasību ceļ padome vai revīzijas komisija, akciju sabiedrību tiesā pārstāv valde.

64. pants. Akcionāru pilnsapulces lēmumu atcelšana

1. Tiesa var atcelt akcionāru pilnsapulces lēmumu šādos gadījumos:
 - 1) ja tas ir pretrunā ar Latvijas Republikas likumiem vai akciju sabiedrības statūtiem;
 - 2) ja tas pieņemts, akcionāram izmantojot balsstiesības, lai panāktu sev vai trešajai personai nepamatotas priekšrocības;
 - 3) ja tas ir pretrunā ar akciju sabiedrības interesēm.
2. Nolēmumu par akcionāru pilnsapulces lēmuma atcelšanu tiesa pēc tā spēkā stāšanās paziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.
3. Par zaudējumiem, kas akciju sabiedrībai radušies pilnsapulču lēmumu nepamatotas apstrīdēšanas dēļ, prasītāji atbild solidāri, ja viņi prasību cēlušī ļaunprātīgi.

65. pants. Akciju sabiedrības padome

1. Akcionāru pilnsapulce ievēl akciju sabiedrības padomi, kas pārstāv akcionāru intereses pilnsapulču starplaikā un šajā likumā un akciju sabiedrības statūtos noteiktajos ietvaros kontrolē valdes darbību.
2. Pirmo padomes sastāvu ievēl akciju sabiedrības dibinātāji, un tas tiek fiksēts akciju sabiedrības dibināšanas līgumā.
3. Finansu un kredīta akciju sabiedrību padomes tiesības un pienākumus nosaka to statūti un likumi par šīm akciju sabiedrībām.
4. Akciju sabiedrības padomi var neveidot šā likuma 48.panta otrajā daļā paredzētajā gadījumā.

66. pants. Akciju sabiedrības padomes sastāvs

1. Minimālais akciju sabiedrības padomes locekļu skaits ir trīs.
2. Maksimālais akciju sabiedrības padomes locekļu skaits ir divdesmit viens.
3. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt arī padomes locekļu kandidātus, vienlaikus nosakot to skaitu.
4. Akciju sabiedrības padomē var ievēlēt gan akcionārus, gan arī citas personas.
5. Ievēlot akciju sabiedrības padomes locekļus, piemērojami šā likuma 76. pantā paredzētie noteikumi.
6. Par akciju sabiedrības padomes locekli nevar būt ne valdes, ne revīzijas komisijas loceklis, ne arī akciju sabiedrības zvērīnāts revidents.
7. Viena persona vienlaikus nevar būt par padomes locekli vairāk nekā sešās akciju sabiedrībās.

8. Akciju sabiedrības padomes locekli vai locekļa kandidātu ievēlē amatā ne ilgāk kā uz trim gadiem.

9. Katru gadu akcionāru pilnsapulce lemj par akciju sabiedrības padomes locekļu atstādināšanu vai atcelšanu no amata.

10. Akciju sabiedrības padomes loceklis nevar uzticēt savu pienākumu pildīšanu citai personai.

11. Ja kāds padomes loceklis atstāj amatu pirms termiņa, viņa vietā akcionāru pilnsapulces noteiktajā kārtībā stājas padomes locekļa kandidāts, ja tāds ir ievēlēts.

12. Akciju sabiedrības padomes locekļus var jebkurā laikā atcelt no amata uz akcionāru pilnsapulces lēmuma pamata. Padomes locekļa atcelšana neatņem viņam tiesības prasīt, lai akciju sabiedrība atlīdzina viņam sakarā ar tādu atcelšanu nodarītos zaudējumus, ja atcelšana bijusi nepamatota.

13. Par pārmaiņām akciju sabiedrības padomes locekļu sastāvā jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram, un tās ir spēkā ar reģistrācijas brīdi.

14. Vismaz trešajai daļai no akciju sabiedrības padomes sastāva jābūt Latvijas Republikas pilsoņiem vai pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kas Latvijā nodzīvojuši ne mazāk kā 21 gadu.

15. Šā panta četrpadsmitās daļas prasības nav spēkā akciju sabiedrībās, kurās piedalās ārvalstu kapitāls, ja vismaz 30 procenti no šo sabiedrību pamatkapitāla ir ieguldīti brīvi konvertējamā valūtā.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 28.07.94. likumu.]

67. pants. Akciju sabiedrības padomes vadība

1. Akciju sabiedrības padomes locekļi no sava vidus ievēlē padomes priekšsēdētāju un vienu vai vairākus viņa vietniekus.

2. Padomes priekšsēdētāja vietnieks pilda padomes priekšsēdētāja pienākumus tikai padomes priekšsēdētāja ilgstošas prombūtnes gadījumā (slimība, komandējums, atvaļinājums) vai priekšsēdētāja uzdevumā.

68. pants. Akciju sabiedrības padomes uzdevumi

Akciju sabiedrības padomes uzdevumi ir:

- 1) pastāvīgi kontrolēt akciju sabiedrības valdes darbību un raudzīties, lai akciju sabiedrības lietas tiktu kārtotas saskaņā ar likumiem, akciju sabiedrības statūtiem un akcionāru pilnsapulces lēmumiem;
- 2) pārbaudīt valdes iesniegto uzdevumu budžetu un līdz ar savu atsaukumi iesniegt to akcionāru pilnsapulcei apstiprināšanai;
- 3) pārbaudīt akciju sabiedrības gada pārskatu un valdes priekšlikumu par peļņas sadalīšanu. Ja akciju sabiedrības revīziju ir izdarījuši zvērīnāti revidenti, padomei nav jāizskata ieraksti grāmatvedības reģistros un attaisnojuma dokumenti;
- 4) pārstāvēt akciju sabiedrību tiesā visās sabiedrības celtajās prasībās pret valdes locekļiem, kā arī valdes celtajās prasībās pret sabiedrību;
- 5) iepriekš izskatīt visus jautājumus, kas ir akcionāru pilnsapulces kompetencē vai kas pēc valdes vai padomes locekļu ierosinājuma ir ieteikti apspriešanai pilnsapulcē, un dot atzinumu par tiem.

69. pants. Akciju sabiedrības padomes tiesības

1. Akciju sabiedrības padomei ir tiesības jebkurā laikā pieprasīt no valdes pārskatu par akciju sabiedrības stāvokli.

2. Padome var pārbaudīt akciju sabiedrības reģistrus un dokumentus, kā arī kasi, vērtspapirus, preces, izejvielas, nepabeigtos ražojumus, gatavo produkciju un citu mantu.

3. Padome var šo pārbaudi uzticēt kādam no saviem locekļiem vai uzdot atsevišķu jautājumu noskaidrošanu pieaicinātam lietpratējam.

70. pants. Akciju sabiedrības valdes darbības uzraudzība

1. Akciju sabiedrības padomei nav tiesību izlemt jautājumus, kas ir valdes kompetencē.

2. Akciju sabiedrība savos statūtos var noteikt, ka valdei svarīgu jautājumu izlemšanā vajadzīga padomes piekrišana. Par šādiem svarīgiem jautājumiem uzskatāma:

- 1) līdzdalības iegūšana citās sabiedrībās, tās palielināšana vai samazināšana;
- 2) uzņēmumu pirkšana, pārdošana vai to darbības apturēšana;
- 3) nekustamo īpašumu pirkšana, pārdošana vai apgrūtināšana ar parādiem;
- 4) filiāļu (nodaļu) un pārstāvniecību atvēršana vai slēgšana;
- 5) kapitālieguldījumu palielināšana virs akcionāru pilnsapulces noteiktajām summām;
- 6) aizņēmuma līguma noslēgšana virs akcionāru pilnsapulces noteiktajām summām;
- 7) kredītu izsniegšana, ja tie nav saistīti ar akciju sabiedrības kārtējo darbību;

8) jaunu nozaru un darbības veidu uzsākšana un esošo darbības veidu pārtraukšana;

9) kredītu piešķiršana sabiedrības darbiniekiem;

10) vispārīgo darbības principu noteikšana.

3. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt arī citus jautājumus, kuru izlemšanā valdei jāsaņem padomes piekrišana.

4. Ja padome noraida valdes priekšlikumu šā panta otrajā daļā minētajos jautājumos, valdei ir tiesības sasaukt ārkārtas akcionāru pilnsapulci.

5. Akcionāriem, kuri pārstāv ne mazāk par 10 procentiem no akciju sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla, ir tiesības rakstveidā, norādot iemeslus, pieprasīt, lai padome pārbauda valdes darbu sabiedrības komercdarbības vadīšanā. Ja padome šādu pārbaudi mēneša laikā neizdara, akcionāriem ir tiesības šo jautājumu nodot izskatīšanai akcionāru pilnsapulcē.

6. Padome var uzdot valdei sasaukt akcionāru pilnsapulci, ja to prasa akciju sabiedrības intereses.

7. Padome iesniedz akcionāru pilnsapulci ziņojumu, kurā novērtēta akciju sabiedrības darbība un valdes ziņojums, kā arī izsaka priekšlikumus par sabiedrības darbības uzlabošanu.

71. pants. Akciju sabiedrības padomes darbība

1. Akciju sabiedrības padomes sēdes sasauk padomes priekšsēdētājs pēc vajadzības. Katram padomes loceklim, kā arī valdei ir tiesības pieprasīt padomes sēdes sasaukšanu, motivējot sēdes sasaukšanas vajadzību un nolūku.

2. Ja padomes priekšsēdētājs padomes locekļa pieprasījumu divu nedēļu laikā neizpilda, sēdes sasaukšanas ierosinātajam ir tiesības, paskaidrojot lietas apstākļus, pašam sasaukt padomes sēdi.

3. Padome ir lemttiesīga, ja tās sēdē piedalās ne mazāk kā puse no padomes locekļiem.

4. Padome pieņem savus lēmumus ar vienkāršu balsu vairākumu. Balsim sadaloties līdzīgi, izšķirošā ir padomes priekšsēdētāja balsis. Ja padomes loceklis nepiekrīt padomes lēmumam un balso pret to, viņš par pieņemto lēmumu nav atbildīgs. Šā padomes locekļa atsevišķās domas pēc viņa pieprasījuma jāieraksta padomes sēdes protokolā.

5. Padomes sēžu protokolus paraksta visi klātesošie padomes locekļi.

72. pants. Akciju sabiedrības padomes locekļu atalgojums

Akciju sabiedrības padomes locekļiem, kā arī padomes izveidoto komisiju locekļiem par viņiem uzlikto pienākumu pildīšanu akcionāru pilnsapulce nosaka atalgojumu, arī no sabiedrības peļņas.

73. pants. Akciju sabiedrības valde

1. Akciju sabiedrības darbību vada akciju sabiedrības valde.

2. Valde pārzina un vada visas akciju sabiedrības lietas. Tā atbild par visu sabiedrības saimniecisko darbību, kā arī par likumam atbilstošu grāmatvedību.

3. Valde pārstāv akciju sabiedrību.

4. Valde pārvalda akciju sabiedrības mantu un rīkojas ar tās kapitāliem atbilstoši likumu un statūtu noteikumiem un akcionāru pilnsapulču lēmumiem.

74. pants. Akciju sabiedrības valdes sastāvs

1. Akcionāru pilnsapulce ievēl akciju sabiedrības valdi 3 līdz 12 locekļu sastāvā, no kuriem vismaz pusei jābūt Latvijas Republikas pilsoņiem vai tās pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kas Latvijā nodzīvojuši ne mazāk kā 21 gadu.

2. Šā panta pirmās daļas prasības nav spēkā akciju sabiedrībās, kurās piedalās ārvalstu kapitāls, ja vismaz 30 procenti no šo sabiedrību pamatkapitāla ir ieguldīti brīvi konvertējamā valūtā.

3. Akcionāru pilnsapulce ievēl vienu vai vairākus valdes locekļu kandidātus, kas stājas bijušo valdes locekļu vietā. Uz kandidātiem attiecas tie paši noteikumi, kas attiecas uz valdes locekļiem.

4. Par valdes locekļiem var ievēlēt gan akciju sabiedrības akcionārus, gan citas personas.

5. Ievēlējamiem valdes locekļiem mēneša laikā no ievēlšanas dienas jāiegādājas statūtos noteiktais akciju sabiedrības akciju daudzums un šīs akcijas kā nodrošinājums jāiesniedz glabāšanai sabiedrības valdē. Šīs akcijas pilnā to vērtības apjomā atpērkamas no valdes locekļiem pēc tam, kad viņi atstājuši amatu un atbrīvoti no atbildības. Ja valdes loceklis mēneša laikā neiesniedz valdei statūtos noteikto sabiedrības akciju daudzumu, jāuzskata, ka viņš izstājies no valdes. Statūtos jāparedz, ka šim nolūkam valdes rīcībā ir attiecīga akciju rezerve.

6. Valdes locekļiem, kuri pārstāv sabiedriskās institūcijas vai organizācijas, vai citas akciju sabiedrības akciju kapitālu, akcijas par personiskajiem līdzekļiem jāiegādājas tāpat kā visiem citiem valdes locekļiem. Šis noteikums neattiecas uz valsts un pašvaldību akciju sabiedrību valdes locekļiem.

7. Valdes loceklis vai locekļa kandidāts paliek amatā nepārvēlēts ne ilgāk par trim gadiem.

8. Valdes priekšsēdētāju (prezidentu) un viņa vietnieku (viceprezidentu), ja akciju sabiedrības statūti nenoteic citādi, ievēl valdes locekļi no sava vidus.

9. Par visām pārmaiņām valdes sastāvā, kā arī par pārmaiņām valdes locekļu un direktoru rīkotāju paraksta tiesībās jāpaziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram, un tie ir spēkā ar šo pārmaiņu reģistrācijas brīdi.

10. Valdes locekļi saņem atalgojumu akcionāru pilnsapulces noteiktā kārtībā.

75. pants. Akciju sabiedrības direktori rīkotāji

1. Akciju sabiedrība savos statūtos var paredzēt, ka sabiedrības operatīvai vadīšanai akcionāru pilnsapulce var ievēlēt pati vai piešķirt valdei tiesības ievēlēt no sava vai citu personu vidus vienu vai vairākus direktorus rīkotājus. Akciju sabiedrība var savos statūtos paredzēt, ka direktora rīkotāja amats tiek nosaukts par direktora, pārvaldnieka amatu vai kā citādi.

2. Ja direktoru rīkotāju ievēlē akcionāru pilnsapulce, tā nosaka viņa tiesības un pienākumus, atalgojumu un atbildību, attiecības ar akciju sabiedrības valdi un citus noteikumus, ko tā uzskata par nepieciešamu iekļaut darba līgumā ar direktoru rīkotāju. Akcionāru pilnsapulces uzdevumā darba līgumu ar direktoru rīkotāju slēdz akciju sabiedrības padomes priekšsēdētājs.

3. Ja direktoru rīkotāju ievēlē akciju sabiedrības valde, tā nosaka viņa tiesības un pienākumus, atalgojumu un citus noteikumus, ko tā uzskata par nepieciešamu iekļaut darba līgumā ar direktoru rīkotāju. Darba līgumu ar direktoru rīkotāju slēdz valdes priekšsēdētājs (prezidents).

4. Ja direktoru rīkotāju ievēlē valde, tā atbild par direktora rīkotāja rīcību.

5. Akciju sabiedrības statūtos var arī paredzēt, ka sabiedrības operatīvo vadību veic valdes priekšsēdētājs (prezidents).

76. pants. Ierobežojumi akciju sabiedrības valdes locekļiem

1. Akcionāru pilnsapulce var noteikt, ka akciju sabiedrības valdes loceklis nedrīkst būt darbinieks citā uzņēmumā vai uzņēmējsabiedrībā vai uzņēmuma īpašnieks, vai uzņēmējsabiedrības dalībnieks. Pilnsapulce var aizliegt valdes locekļiem būt par darbiniekiem valsts vai pašvaldības pārvaldes institūcijās, organizācijās un iestādēs.

2. Valdes locekļiem mēneša laikā no ievēlšanas dienas jāpaziņo akciju sabiedrības padomei, bet, ja padome netiek veidota, akcionāru pilnsapulces ieceltajam akcionāram, ar kādiem uzņēmumiem vai uzņēmējsabiedrībām viņiem ir darba attiecības, kādi uzņēmumi vai uzņēmējsabiedrības pieder viņiem, kādās uzņēmējsabiedrībās viņiem pieder kapitāla daļas, kādās uzņēmējsabiedrībās viņi ir valdes vai padomes locekļi. Šis pašas ziņas valdes locekļiem jāsniedz par viņu laulātajiem, radniekiem un svainiņiem, skaitot radniecību līdz trešajai pakāpei un svainību līdz otrajai pakāpei.

3. Ja valdes loceklis šā panta otrās daļas noteikumus neievēro, akciju sabiedrība var pieprasīt no viņa sabiedrībai nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu. Strīdus šādā gadījumā izšķir tiesa.

4. Finanšu un kredīta akciju sabiedrību valdes locekļu pienākumus amatu savienošanas jautājumos reglamentē likumi par šīm akciju sabiedrībām un šo sabiedrību statūti.

5. Ja akciju sabiedrības intereses saduras ar kāda valdes locekļa, viņa laulātā, radnieka vai svaiņa interesēm, skaitot radniecību līdz trešajai pakāpei un svainību līdz otrajai pakāpei, jautājumu izlemj valdes sēdē, kurā ieinteresētajam valdes loceklim nav balsstiesību, un tas atzīmējams valdes sēdes protokolā. Par šīm interesēm valdes loceklim jāpaziņo pirms valdes sēdes sākuma. Valdes loceklis, kas pārkāpj šos noteikumus, attiecīgi atbild par akciju sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem.

6. Par radniekiem līdz trešajai pakāpei šā likuma izpratnē uzskatāmi bērni (arī adoptētie) un viņu bērni, brāļi un māsas (arī pusbrāļi un pusbāses) un viņu bērni (arī adoptētie), vecāki (arī adoptētāji), vecāku vecāki, viņu brāļi un māsas, kā arī pēdējo bērni un mazbērni.

7. Par svainiņiem līdz otrajai pakāpei šā likuma izpratnē uzskatāmi sievas un vīra brāļi un māsas (arī pusbrāļi un pusbāses) un viņu bērni (arī adoptētie), sievas un vīra vecāki (arī adoptētāji).

8. Akciju sabiedrības direktoram rīkotājam rakstveidā jāpaziņo valdei, cik sabiedrības akciju pieder viņam, viņa ģimenes locekļiem un tuvākajiem radniekiem.

77. pants. Akciju sabiedrības valdes tiesības un pienākumi

1. Akciju sabiedrības valde kārtā izdevumus sabiedrības budžeta ietvaros; budžetu ik gadu apstiprina akcionāru pilnsapulce. Pilnsapulce lem, par kādu summu valde īpašos gadījumos var pārsniegt budžeta ietvarus, turklāt valde atbild par šādu izdevumu pamatotību.

2. Pilnvaras, līgumus un citus dokumentus, ja akciju sabiedrības statūti nenoteic citādi, paraksta ne mazāk kā divi valdes locekļi. Bankas dokumentus paraksta valdes pilnvarotās personas.

3. Valde ir lemt tiesīga, ja tās sēdē piedalās ne mazāk kā puse no valdes locekļiem. Valdes sēžu protokolus paraksta visi klātesošie valdes locekļi.

4. Valde pieņem lēmumus ar vienkāršu balsu vairākumu. Balsīm sadaloties līdzīgi, izšķirošā ir valdes priekšsēdētāja balsis.

5. Ja valdes loceklis nepiekrīt valdes lēmumam un balso pret to, viņš par pieņemto lēmumu nav atbildīgs. Šā valdes locekļa atsevišķās domas pēc viņa pieprasījuma jāieraksta valdes sēdes protokolā.

6. Direktoram rīkotājam, ja viņš nav valdes loceklis, valdes sēdē ir padomdevēja balsstiesības.

7. Valdei attiecībā uz akciju sabiedrību jāievēro visi likumā vai akciju sabiedrības statūtos paredzētie, kā arī akcionāru pilnsapulcē pieņemtie noteikumi, sevišķi tie, kas ierobežo valdes rīcības tiesības.

8. Attiecībā uz trešajām personām šie valdes rīcības ierobežojumi nevarbūt par pamatu tam, lai darījumi tiktu atzīti par spēkā neesošiem, ja šie ierobežojumi nav publicēti vai reģistrēti Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā vai ja trešajām personām tie nav bijuši zināmi. Tas īpaši attiecas

uz gadījumiem, kad valdei ir bijušas tiesības slēgt tikai noteiktus darījumus vai rīkoties tikai noteiktos apstākļos, noteiktā laikā vai vietā vai kad noteiktiem darījumiem bijusi nepieciešama akciju sabiedrības padomes vai akcionāru pilnsapulces piekrišana.

9. Valdei reizi ceturksnī jāsniedz rakstveida ziņojums par savu darbību akciju sabiedrības padomei, bet gada beigās – akcionāru pilnsapulcei. Ziņojumā jāatspoguļo rezultāti un svarīgākās ieceres uzņēmējdarbībā un sabiedrības pārvaldē, sabiedrības rentabilitāte, preču un pakalpojumu realizācija, vērtspapīru kustība.

10. Valdes priekšsēdētājam (prezidentam) jāinformē padomes priekšsēdētājs par ikvienu nozīmīgu akciju sabiedrības darbības aspektu.

78. pants. Akciju sabiedrības valdes locekļu atstādināšana vai atcelšana no amata

1. Akcionāru pilnsapulce var jebkurā laikā atstādināt valdes locekli no viņam uzticēto pienākumu pildīšanas vai atcelt no valdes locekļa amata.

2. Valdes loceklis var prasīt no akciju sabiedrības atlīdzību par zaudējumu, kas viņam nodarīts sakarā ar atstādināšanu vai atcelšanu, ja tā bijusi nepamatota.

3. Akciju sabiedrības padomei ir tiesības jebkurā laikā atstādināt jebkuru valdes locekli no viņam uzticēto pienākumu pildīšanas, ja viņš izdarījis rupjus pārkāpumus vai arī neatbilst ieņemamajam amatam vai izpildāmajam darbam. Tādā gadījumā padomei vienlaikus jāieceļ valdes locekļa vietas izpildītājs. Lēmumu par valdes locekļa atcelšanu no amata vai atjaunošanu amatā pieņem kārtējā vai ārkārtas akcionāru pilnsapulcē. Ja valdes locekli atjauno iepriekšējā amatā, viņam ir tiesības likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā prasīt samaksu par darba piespiedu kavējumu.

4. Valdes loceklis var jebkurā laikā iesniegt lūgumu atbrīvot viņu no uzticēto pienākumu pildīšanas. Akciju sabiedrības statūtos jāparedz kārtība, kādā padome vai akcionāru pilnsapulcē atbrīvo šādu valdes locekli no amata un no atbildības.

VII nodaļa

AKCIJU SABIEDRĪBAS GADA PĀRSKATI UN PEĻŅAS SADALE

79. pants. Akciju sabiedrības gada pārskats

1. Akciju sabiedrība organizē grāmatvedību un statistisko uzskaiti, kā arī sastāda un iesniedz gada pārskatu saskaņā ar Latvijas Republikas 1992.gada 14.oktobra likumu «Par grāmatvedību» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 44./45. nr.) un Latvijas Republikas 1992.gada 14.oktobra likumu «Par uzņēmumu gada pārskatiem» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 44./45.nr.).

2. Akciju sabiedrības pārskata gads aptver 12 mēnešus, un parasti tas sakrīt ar kalendāra gadu. Ar Latvijas Republikas Finanšu ministrijas atļauju akciju sabiedrībai var noteikt citu pārskata gada sākumu un beigas, ja to pieļauj akciju sabiedrības statūti.

3. Akciju sabiedrībai par katru pārskata gadu ir jāsniedz gada pārskats, kas kā vienots kopums sastāv no bilances, peļņas un zaudējumu aprēķina, pielikuma un ziņojuma.

4. Gada pārskatam ir jāsniedz patiens un skaidrs priekšstats par akciju sabiedrības līdzekļiem, saistībām, tās finansiālo stāvokli un peļņu vai zaudējumiem.

5. Akciju sabiedrības ilgtermiņa ieguldījumu novērtēšana no jauna ir pieļaujama tikai tad, ja pārmaiņas šajos ieguldījumos ir konstatējusi akcionāru pilnsapulces izveidotā pastāvīgā mantas vērtēšanas komisija. Vērtēšanas komisijas akcepts nav nepieciešams, ja:

1) jānoraksta ilgtermiņa ieguldījumu nolietojums;

2) mainās to vērtspapīru vērtība, kuri kotējas biržā vai kādā citā oficiāli atzītā vērtspapīru tirgū;

3) mainās ārzemju valūtā novērtēto ilgtermiņa ieguldījumu vērtība atkarībā no valūtas kursa.

6. Publiskajām akciju sabiedrībām regulāri jāiesniedz Vērtspapīru tirgus komisijai nerevidēti ceturkšņa pārskati, kuros ietverta publiskās akciju sabiedrības bilance un peļņas un zaudējumu aprēķins. Ceturkšņa pārskata saturu, sastādīšanas kārtību un iesniegšanas termiņus nosaka Vērtspapīru tirgus komisija.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 24.08.95. likumu, kas stājas spēkā no 27.09.95.]

80. pants. Akciju sabiedrības peļņas izlietošana

1. Pēc akciju sabiedrības gada pārskata apstiprināšanas akcionāru pilnsapulce lemj par sabiedrības tirās peļņas izlietošanu. Akcionāru pilnsapulce nosaka summas, kas ieskaitāmas akciju sabiedrības kapitālos un rezervēs, atvēlamas sociālajai sfērai, labdarības vai citiem mērķiem, kā arī nosaka akcionāriem izmaksājamo dividenžu lielumu.

2. Dividendes aprēķināmas tikai par pilnībā samaksātajām akcijām.

3. Finanšu un kredīta akciju sabiedrību peļņas sadalīšanas kārtību un rezerves, kā arī speciālos kapitālos izdarāmo atskaitījumu lielumu nosaka šo sabiedrību statūti un attiecīgie likumi.

81. pants. Akciju sabiedrības dividendes

1. Dividendes, kas nav izņemtas 10 gadu laikā, pāriet akciju sabiedrības īpašumā, izņemot gadījumus, kad atbilstoši likumam noilgums uzskatāms par pārtrauktu vai apturētu. Par laikā neizņemtajām dividendēm procentus nemaksā.

2. Akcionāru nevar piespiest kaut vai uz laiku atstāt dividendes sabiedrības rīcībā.

3. Akcionāru nevar piespiest saņemtās dividendes atdot atpakaļ sabiedrībai, izņemot gadījumu, kad viņš rīkojies ļaunprātīgi.

82. pants. Akciju sabiedrības naudas līdzekļu izmaksa akcionāriem

1. Akciju sabiedrība var izmaksāt naudas līdzekļus akcionāriem tikai tad, kad tiek izmaksātas dividendes vai samazināts pamatkapitāls, vai arī tad, kad akciju sabiedrība tiek likvidēta un tās kapitālu sadala starp akcionāriem.

2. Citas izmaksas akcionāriem ir nelikumīgas. Par akciju sabiedrības līdzekļu nelikumīgu izmaksu uzskata arī gadījumus, kad akcionārs bez maksas izmanto sabiedrības īpašumu, kad akcionāram par sabiedrībai sniegtajiem pakalpojumiem izmaksā augstāku atlīdzību nekā noteikts (ja tas nav paredzēts statūtos), vai arī kad sabiedrība pērk no akcionāra precī par paaugstinātu cenu.

3. Akciju sabiedrībai aizliegts izsniegt kredītus saviem darbiniekiem vai akcionāriem ar atvieglotiem noteikumiem.

83. pants. Akciju sabiedrības gada pārskata apstiprināšana un publicēšana

1. Akciju sabiedrības gada pārskata apstiprināšana akcionāru pilnsapulcē ir jāatliek, ja pilnsapulce tā nolemj ar vienkāršu balsu vairākumu vai ja to pieprasa akcionāri, kuri pārstāv ne mazāk par ceturto daļu no apmaksātā pamatkapitāla.

2. Akcionāru mazākuma pieprasījums jāievēro tikai tādā gadījumā, ja šis mazākums apstrīd atsevišķu gada pārskata posteņu pareizību.

3. Ja gada pārskata apstiprināšana atlikta pēc akcionāru mazākuma pieprasījuma, nākamajā akcionāru pilnsapulcē, kuras darba kārtībā paredzēta gada pārskata apstiprināšana, akcionāru mazākums var pieprasīt vēlreiz atlikt gada pārskata apstiprināšanu tikai tādā gadījumā, ja konstatēti kādi jauni apstākļi, kas vērsti pret gada pārskata apstiprināšanu.

4. Akciju sabiedrības valdei nekavējoties jāiesniedz katram sabiedrības akcionāram pēc viņa pieprasījuma bilances, peļņas un zaudējumu aprēķina un revīzijas komisijas vai revidenta atzinuma noraksts, kas apliecināts šā likuma 7.panta sestajā daļā paredzētajā kārtībā, turklāt akcionārs pieprasījumu var iesniegt ne agrāk kā 14 dienas pirms akcionāru pilnsapulces sasaukšanas.

VIII nodaļa

AKCIJU SABIEDRĪBAS DARBĪBAS UZRAUDZĪBA UN REVĪZIJA

84. pants. Akciju sabiedrības kontroles un revīzijas institūcijas

1. Akciju sabiedrības darbību kontrolē revīzijas komisija vai revidents, zvērināti revidenti, pastāvīgās vai pagaidu komisijas, kas izveidotas atsevišķu jautājumu risināšanai, kā arī tam pilnvarotas valsts institūcijas.

2. Akciju sabiedrības gada pārskats pirms apstiprināšanas akcionāru pilnsapulcē jānodod vienam vai vairākiem zvērinātiem revidentiem pārbaudīšanai.

3. Kaut arī ir ievēlēti zvērināti revidenti, akcionāru pilnsapulce var no akcionāru vidus ievēlēt revīzijas komisiju vai revidentu.

4. Revīzijas komisijas locekļus vai revidentu ievēlē uz trim gadiem.

5. Akcionāriem, kuru akciju nominālvērtību kopsumma sasniedz trešo daļu no pilnsapulcē pārstāvētā akciju sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla, ir tiesības ievēlēt trešo daļu revīzijas komisijas locekļu, turklāt šie akcionāri vairs nevar piedalīties pārējo revīzijas komisijas locekļu vēlēšanās.

6. Tām akciju sabiedrībām, kas atbrīvotas no zvērinātu revidentu revīzijas, revīzijas komisijas vai revidenta ievēlēšana ir obligāta.

7. Sabiedrības akcionāru pilnsapulce vai padome var izveidot pastāvīgas vai pagaidu komisijas atsevišķu jautājumu noskaidrošanai vai kontrolēšanai. Šādas komisijas darbojas to institūciju vadībā, kuras šīs komisijas izveidojušas.

85. pants. Akciju sabiedrības revīzijas komisijas sastāvs

1. Akciju sabiedrības revīzijas komisiju vai revidentu, ja tas paredzēts statūtos, ievēl akcionāru pilnsapulce vismaz trīs cilvēku sastāvā.

2. Revīzijas komisijas locekļi nedrīkst vienlaikus būt akciju sabiedrības valdes un padomes locekļi, nedz arī ieņemt kādus citus amatus, kuros ieceļ akcionāru pilnsapulce vai sabiedrības valde. Bijušos valdes vai padomes locekļus trīs gadu laikā pēc izstāšanās no valdes vai padomes nedrīkst ievēlēt revīzijas komisijā.

86. pants. Akciju sabiedrības revidentu uzdevumi

1. Revidenti pārbauda, vai akciju sabiedrības gada pārskats ir pareizi sastādīts, vai tas atbilst likumiem, sabiedrības statūtiem un reģistriem, kā arī konstatē, vai balance skaidri un pareizi atspoguļo akciju sabiedrības stāvokli. Tas ierakstāms viņu ziņojuma noslēgumā.

2. Revidentiem visi savi pienākumi jāpilda apzinīgi un objektīvi, neizpaužot revidējamās akciju sabiedrības komerciālos un tehniskos noslēpumus.

3. Revidentiem ir tiesības pieprasīt no akciju sabiedrības valdes visas vajadzīgās ziņas un paskaidrojumus. Valdei jāļauj revidentiem iepazīties ar grāmatvedības uzskaites reģistriem, ierakstiem un attaisnojuma dokumentiem, pārbaudīt sabiedrības kasi un vērtspapirus, preces, izejvielas, gatavo produkciju un citu mantu.

87. pants. Akciju sabiedrības zvērinātu revidentu ievēlēšana

1. Zvērinātus revidentus ievēl ik gadu kārtējā akcionāru pilnsapulce. Zvērināti revidenti pārbauda kārtējā gada darbību un darbojas līdz nākamajai kārtējai akcionāru pilnsapulcei.

2. Akciju sabiedrības valde, padome vai akcionāri, kuri pārstāv ne mazāk par desmito daļu no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla, var akcionāru pilnsapulcē vai ne vēlāk kā divus mēnešus pēc pilnsapulces celt motivētus iebildumus pret ievēlētajiem zvērinātiem revidentiem. Akcionāru pilnsapulcē celtos iebildumus nekavējoties izšķir pati pilnsapulce, bet, ja iebildumi celti vēlāk, strīdīgo jautājumu izšķir akcionāru ārkārtas pilnsapulce, kas sasauicama ne vēlāk kā divu mēnešu laikā pēc tam, kad iebildumi saņemti valdē. Ja pēc apstākļu noskaidrošanas akcionāru pilnsapulcē iebildumi netiek atsaukti, akcionāru mazākumam, ja tas pārstāv ne mazāk par desmito daļu no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla, ir tiesības uz sava rēķina pieaicināt citu zvērinātu revidentu, kam piešķiramas tādas pašas tiesības kā ievēlētajiem zvērinātiem revidentiem. Attiecībā uz pieaicinātajiem revidentiem jāievēro arī šā panta trešās un ceturtās daļas noteikumi.

3. Par zvērinātiem revidentiem var būt lietpratēji, kas ieguvuši zvērinātu revidentu tiesības saskaņā ar Latvijas Republikas 1992. gada 15. decembra likuma «Par zvērinātiem revidentiem» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993, 1./2. nr.) noteikumiem.

4. Par zvērinātiem revidentiem var ievēlēt tikai tādas personas, kurām ar revidējamo akciju sabiedrību nav nekādu saimniecisku sakaru un kuras nestrādā šajā akciju sabiedrībā, bet, ja sabiedrība ietilpst koncernā – ne mātes, ne meitas sabiedrībā.

88. pants. Akciju sabiedrības zvērinātu revidentu un revīzijas komisijas darbība

1. Tūlīt pēc akciju sabiedrības gada pārskata sastādīšanas, bet ne vēlāk kā mēnesi pirms kārtējās akcionāru pilnsapulces valde paziņo zvērinātiem revidentiem un revīzijas komisijai, ka sabiedrības gada pārskats ir sagatavots, reģistrī noslēgti un dokumenti pieejami revidentu pārbaudei.

2. Zvērinātiem revidentiem un revīzijas komisijai ir tiesības apskatīt un revidēt visu akciju sabiedrības mantu un pārbaudīt visu sabiedrības darbību, ievērojot šā likuma 86. panta noteikumus. Revīzijas komisijai atzinuma sniegšanai jānodod arī kārtējā gada budžets.

3. Zvērinātiem revidentiem un revīzijas komisijas locekļiem ir tiesības jebkurā laikā veikt tūlītējus kontroles un pārbaudes pasākumus. Viņi uz savu atbildību var pieaicināt ekspertus vai lietpratējus. Par pieaicināmajām personām revīzijas komisijas locekļi ziņo akciju sabiedrības valdei un padomei, kā arī nosaka pieaicināto personu atalgojumu, iepriekš saskaņojot to ar valdi.

4. Revīzijas komisijas locekļi, kā arī zvērināti revidenti var pieprasīt informāciju no trešajām personām, kuras veikušas darījumus akciju sabiedrības vārdā. Lai pieprasītu informāciju no trešajām personām, vajadzīga Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra atļauja. Komerccnoslēpums nevar būt par pamatu atteikumam sniegt informāciju, izņemot gadījumu, kad pret komerccnoslēpuma izpaušanu iebilst Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs.

5. Zvērinātiem revidentiem jāziņo akciju sabiedrības padomei un akcionāru pilnsapulcei par valdes un tai pakļauto struktūrvienību darbā konstatētajām nepilnībām un pārkāpumiem.

6. Revīzijas komisijai septiņas dienas pirms akcionāru pilnsapulces jāiesniedz akciju sabiedrības valdei ziņojums par gada pārskata pārbaudes rezultātiem. Ziņojums līdz ar valdes atsauksmi un padomes paskaidrojumiem nolasāms akcionāru pilnsapulcē.

7. Par izdarīto revīziju zvērināti revidenti saskaņā ar Latvijas Republikas 1992.gada 14.oktobra likuma «Par uzņēmumu gada pārskatiem» prasībām sastāda ziņojumu, kuru valde līdz ar savu atzinumu, padomes paskaidrojumiem un gada pārskatu iesniedz akcionāru pilnsapulcei.

8. Zvērināti revidenti, kā arī revīzijas komisijas locekļi veic savu darbību atbilstoši spēkā esošajiem likumdošanas aktiem. Viņi atbild akciju sabiedrībai un trešajām personām par zaudējumiem, ko izraisījušas viņu kļūdas. Zvērināti revidenti, kā arī revīzijas komisijas locekļi neatbild par valdes un tai pakļauto struktūrvienību pārkāpumiem, izņemot gadījumus, kad viņi par šiem pārkāpumiem zinājuši, bet nav informējuši akciju sabiedrības padomi vai akcionāru pilnsapulci.

9. Revīzijas komisija savas sēdes protokolē. Arī komisijas locekļu izteiktās atsevišķās domas jāieraksta protokolā. Protokolus revīzijas komisija iesniedz akciju sabiedrības valdei.

IX nodaļa

AKCIJU SABIEDRĪBAS REORGANIZĀCIJA, LIKVIDĀCIJA UN ATZĪŠANA PAR NEESOŠU

89. pants. Akciju sabiedrības darbības izbeigšanas vispārīgie noteikumi

1. Akciju sabiedrība izbeidz darbību vienlaikus ar tās likvidāciju šādos gadījumos:

- 1) akciju sabiedrības statūtos paredzētajos gadījumos;
- 2) ar akcionāru pilnsapulces lēmumu;
- 3) ja gada laikā pēc akciju sabiedrības reģistrācijas tā nav uzsākusi uzņēmējdarbību;
- 4) saskaņā ar Latvijas Republikas 1991.gada 3.decembra likumu «Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju un bankrotu» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1992, 2./3. nr.);
- 5) ar tiesas nolēmumu.

2. Šīs nodaļas noteikumi piemērojami arī tad, ja akciju sabiedrības darbības izbeigšana notiek citu iemeslu dēļ.

3. Likvidējot akciju sabiedrību bankrota gadījumā, šajā nodaļā minētie jautājumi tiek risināti saskaņā ar Latvijas Republikas 1991.gada 3.decembra likumu «Par uzņēmumu un uzņēmējsabiedrību maksātnespēju un bankrotu».

4. Finanšu un kredīta akciju sabiedrību darbības izbeigšanas kārtību papildus nosaka likumi par šīm akciju sabiedrībām.

5. Ja akciju sabiedrības darbība izbeidzas reorganizācijas rezultātā, jārikojas saskaņā ar Latvijas Republikas 1990.gada 26.septembra likuma «Par uzņēmējdarbību» un Latvijas Republikas 1991.gada 3.decembra likuma «Par konkurenci un monopoldarbības ierobežošanu» (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1991, 51. nr.) prasībām.

90. pants. Akciju sabiedrības likvidatori

1. Akciju sabiedrības likvidāciju īsteno valde, kas šādā gadījumā uzskatāma par sabiedrības likvidatoru, ja statūtos nav noteikts citādi. Akcionāru pilnsapulce var ievēlēt citus likvidatorus. Līdz ar likvidatoru ievēlšanu valdes locekļu un locekļu kandidātu pilnvaras izbeidzas.

2. Pēc akciju sabiedrības padomes vai to akcionāru motivēta pieprasījuma, kuri pārstāv ne mazāk par desmito daļu no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs var iecelt likvidatorus pēc saviem ieskatiem. Akcionāriem, kuri pieprasījuši likvidatoru iecelšanu, jāpierāda, ka viņi vismaz trīs mēnešus ir likvidējamās sabiedrības akcionāri.

3. Akcionāru pilnsapulce var ievēlēt likvidatorus jebkurā laikā atcelt. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra lēmumu par likvidatoru iecelšanu likumā noteiktajā kārtībā var atcelt tiesa, ja tam par pamatu ir svarīgi iemesli.

91. pants. Akciju sabiedrības likvidācijas kārtība

1. Akciju sabiedrības likvidācijas uzsākšanu likvidatori izsludina šā likuma 8.panta otrajā daļā minētajā laikrakstā. Sabiedrības kreditoriem (arī obligacionāriem), kuru atrašanās vieta sabiedrībai ir zināma, par likvidācijas uzsākšanu paziņo ar pavēsti. Kreditoru prasības un citas pretenzijas pret likvidējamo sabiedrību jāpiesaka trīs mēnešu laikā no dienas, kad sludinājums publicēts laikrakstā. Pēc minētā termiņa izbeigšanās savas pretenzijas nepieteikušie kreditori nevar prasīt, lai tiktu grozīts pieņemtais akciju sabiedrības īpašuma sadalīšanas plāns. Parādi, kas fiksēti akciju sabiedrības reģistros, likvidatoriem, sastādot aprēķinu, jāņem vērā neatkarīgi no tā, vai kreditori pretenzijas ir pieteikuši vai ne.

2. Likvidatori pieteic Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram lēmumu par akciju sabiedrības likvidāciju. Pieteikumam jāpievieno akcionāru pilnsapulces protokols. Tajā jānorāda likvidatoru vārds, uzvārds un dzīvesvieta.

3. Summas, kas pienākas kreditoriem, kuru pretenzijas apstrīdētas vai nav pieteiktas, bet ir konstatējamas akciju sabiedrības grāmatās, deponējamas attiecīgajā bankas iestādē par labu šiem kreditoriem.

4. Nevienam akcionāram nevar izmaksāt viņa akcijām atbilstošo akciju sabiedrības pamatkapitāla daļu, kamēr nav apmierinātas kreditoru, kā arī citas prasības likumā noteiktajā kārtībā un secībā.

5. Likvidatori pabeidz visas akciju sabiedrības kārtējās lietas, akcionāru pilnsapulces noteiktajā veidā un kārtībā pārdod sabiedrības mantu, iekasē no debitoriem summas, kas pienākas sabiedrībai, nokārto parādus, apmierina citas pretenzijas un sadala atlikumu starp akcionāriem, turklāt akcionāram – valsts (pašvaldības) uzņēmumam, iestādei vai organizācijai pienākošos to pamatkapitāla daļu, kas izmaksājama naudā, ieskaita attiecīgos valsts vai pašvaldības īpašuma privatizācijas ārpusbudžeta fondos.

6. Akciju sabiedrības akcionāriem, kas vēl nav pilnībā samaksājuši par savām akcijām, jāizdara ieguldījumi pamatkapitālā, ciktāl tie nepieciešami akciju sabiedrības vārdā uzņemto saistību izpildīšanai.

7. Likvidatoru darbībai piemērojami tie paši noteikumi, kas piemērojami akciju sabiedrības valdes darbībai, ja statūtos nav noteikts citādi.

8. Likvidācijas laikā akciju sabiedrībai paliek juridiskās personas tiesības, bet tās nosaukumam jāpievieno vārds «likvidējamā».

9. Likvidatoriem jāsniedz akcionāru pilnsapulcei tās noteiktajos termiņos, tomēr ne retāk kā reizi gadā pārskats par savu darbību, bet, kad likvidācija pabeigta, – arī pārskats par visu likvidācijas laiku.

10. Akcionāru pilnsapulce, kas pieņem lēmumu par akciju sabiedrības darbības izbeigšanu, var uzdot kādam no likvidatoriem vai kādai uzticības personai saņemt visas summas un citu mantu, kas pienākas sabiedrībai. Ienākošās summas un cita manta izlietojama saskaņā ar akcionāru pilnsapulces lēmumu. Pēc akciju sabiedrības darbības izbeigšanas tās uzticības persona iesniedz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram pārskatu par saņemtajām summām un to izlietošanu.

11. Akciju sabiedrības arhīva uzglabāšanas kārtību nosaka likvidatori, saskaņojot to ar Valsts arhīvu ģenerāldirekciju.

12. Akciju sabiedrības bijušajiem akcionāriem un kreditoriem ir tiesības iepazīties ar tās grāmatām un dokumentiem, kā arī saņemt attiecīgus norakstus, izrakstus un izziņas.

[<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 28.07.94. likumu.]

92. pants. Akciju sabiedrības likvidācijas īpašie gadījumi

1. Bankrota gadījumā akciju sabiedrības darbība uzskatāma par izbeigtu ar brīdi, kad stājas spēkā tiesas nolēmums par bankrota procedūras pabeigšanu.

2. Ja akcionāri pieņem nelikumīgus lēmumus vai apzināti pieļauj akciju sabiedrības valdes vai padomes nelikumīgu darbību, ieinteresētajām personām ir tiesības celt prasību tiesā, lai atzītu akciju sabiedrības darbību par izbeigtu un pašu sabiedrību – par likvidējamu. Tiesa savu nolēmumu paziņo Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram, kurš ieceļ sabiedrības likvidatorus.

3. Šā panta otrajā daļā paredzētajai likvidācijai piemērojami šā likuma 91. panta noteikumi.

93. pants. Akciju sabiedrības likvidācijas pārtraukšana un tās darbības turpināšana

1. Ja akciju sabiedrības darbība izbeidzas statūtos paredzētajos gadījumos vai ar akcionāru pilnsapulces lēmumu, bet likvidatori nav vēl uzsākuši mantas sadalīšanu starp akcionāriem, pilnsapulce var pieņemt lēmumu par akciju sabiedrības darbības turpināšanu. Lēmuma pieņemšanai nepieciešams, lai pilnsapulcē piedalītos akcionāri, kuri kopā pārstāv ne mazāk par trim ceturtdaļām no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla.

2. Akciju sabiedrības darbības turpināšana jāpieteic Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram.

94. pants. Akciju sabiedrības atzīšana par neesošu

1. Katram akcionāram, akciju sabiedrības padomei, valdei, revīzijas komisijai vai revidentam, kā arī Uzņēmumu reģistram vai prokuratūrai ir tiesības celt tiesā prasību atzīt akciju sabiedrību par neesošu šādos gadījumos:

- 1) ja akciju sabiedrības statūti ir pretrunā ar šā likuma prasībām;
- 2) ja tiesiskās attiecības, uz kurām pamatojas akciju sabiedrības dibināšana, ir apstrīdamas atbilstoši likumu prasībām.

2. Bezpeļņas organizācijai valsts akciju sabiedrībai «Privatizācijas aģentūra» attiecībā uz valsts īpašumu, kā arī pilsētas domei, rajona vai pagasta padomei attiecībā uz savu īpašumu ir tiesības celt tiesā prasību atzīt akciju sabiedrību par neesošu šā panta pirmās daļas 2. punktā minētajā gadījumā, ja akciju sabiedrība izveidota, veicot privatizāciju.

3. Prasību atzīt akciju sabiedrību par neesošu var celt:

- 1) šā panta pirmās daļas 1. punktā minētajā gadījumā – visu laiku, kamēr attiecīgās akciju sabiedrības statūti neatbilst likumu prasībām;

- 2) šā panta pirmās daļas 2. punktā minētajā gadījumā – divu gadu laikā pēc akciju sabiedrības reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā, ja akciju sabiedrība nav izveidota, veicot privatizāciju;
 - 3) šā panta pirmās daļas 2. punktā minētajā gadījumā – sešu gadu laikā pēc akciju sabiedrības reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā, ja akciju sabiedrība ir izveidota, veicot privatizāciju.
 4. Ja prasību atzīt akciju sabiedrību par neesošu ceļ akcionārs, akciju sabiedrības padome, valde, revīzijas komisija vai revidents, piemērojami šā likuma 63. panta ceturtās un piektās daļas noteikumi.
 5. Ja prasību atzīt akciju sabiedrību par neesošu ceļ bezpeļņas organizācija valsts akciju sabiedrība «Privatizācijas aģentūra», pilsētas dome, rajona padome, pagasta padome, Uzņēmumu reģistrs vai prokuratūra, tad tas darāms Latvijas civilprocesa kodeksā noteiktajā kārtībā un minētās institūcijas ir atbrīvotas no valsts nodevu samaksas šajās lietās.
 6. Akcionāru pilnsapulcei ir tiesības novērst trūkumus akciju sabiedrības statūtos, izdarot tajos grozījumus šajā likumā noteiktajā kārtībā, ja prasība tiek celta šā panta pirmās daļas 1. punktā minētajā gadījumā.
 7. Ja tiesa pieņem nolēmumu par akciju sabiedrības atzīšanu par neesošu, Uzņēmumu reģistrs uzsāk akciju sabiedrības likvidācijas procesu, un tam piemērojami šā likuma 91. panta noteikumi.
 8. Ja akciju sabiedrību atzīst par neesošu, juridiskie darījumi, kas tās vārdā noslēgti ar trešajām personām, paliek saistoši.
- [<*> – Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 05.01.96. Noteikumi Nr.10.]

X nodaļa

TIESISKĀS ATTIECĪBAS AKCIJU SABIEDRĪBĀ

95. pants. Akciju sabiedrības dibinātāju atbildība

1. Akciju sabiedrības dibinātāji no dibināšanas līguma noslēgšanas brīža līdz sabiedrības reģistrācijai Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā ar visu savu mantu atbild par sabiedrības saistībām un trešajām personām nodarītajiem zaudējumiem. Pēc sabiedrības reģistrēšanas akcionāri ir atbildīgi tikai savu ieguldījumu ietvaros.
2. Katrs akciju sabiedrības dibinātājs Latvijas Republikas likumos noteiktajā kārtībā ir atbildīgs par zaudējumiem, kas nodarīti sabiedrībai, atsevišķiem akcionāriem un sabiedrības kreditoriem, ja:
 - 1) viņa apzinātas vai nolaidīgas rīcības dēļ akciju sabiedrības statūtos, dibināšanas līgumā un citos dokumentos, ko iesniedz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistram vai citām valsts vai pašvaldības iestādēm, uzrādītas nepareizas, nepilnīgas vai neskaidras ziņas;
 - 2) viņš kā citādi rīkojies pretēji likuma vai akciju sabiedrības statūtu noteikumiem vai arī apzināti vai nolaidības dēļ nav cēlis iebildumus pret pārējo dibinātāju nelikumīgu rīcību;
 - 3) viņš zinājis, ka akcijas pirmais īpašnieks ir faktiski maksātnespējīgs, tomēr pieļāvis, ka viņš iegūst akcijas, un ja tādējādi pirmais akciju īpašnieks nesamaksā sabiedrībai summas, kas tai pienākas par akcijām.
3. Ja šā panta pirmajā daļā minētajos nodarījumos ir vainīgi vairāki dibinātāji, viņi atbild par zaudējumiem solidāri.
4. Dibinātājs atbild akciju sabiedrībai, atsevišķiem akcionāriem un sabiedrības kreditoriem par pārkāpumiem, kas izdarīti, parakstoties uz akcijām, izdarot iemaksas un glabājot iemaksāto daļu.
5. Ja atbilstoši šā likuma 18.panta noteikumiem konstatēts, ka akciju sabiedrības dibināšanas izdevumi ir neattaisnojami lieli, šādu izdevumu pārsniegums pār dibināšanas līgumā paredzētajiem izdevumiem ir solidāri jāsedz dibinātāju pilnvarotajiem pārstāvjiem.
6. Akciju sabiedrības dibinātājs vai valdes loceklis, kas sakarā ar sabiedrības nodibināšanu vai tās pamatkapitāla palielināšanu ir ieguvis sev vai piešķīris trešajai personai atlīdzību vai sevišķas priekšrocības, kuras neatbilst sniegto pakalpojumu apmēriem, ja viņam bijis zināms vai sava amata dēļ vajadzēja zināt, ka tādēļ sabiedrībai varētu rasties zaudējumi, ir atbildīgs par šiem zaudējumiem. Valdes locekļi ir atbildīgi arī šā panta otrās daļas 2.punktā paredzētajos gadījumos.
7. Dibinātājiem pielīdzināmas personas, kuru uzdevumā un uz kuru rēķina dibinātāji sadalījuši akcijas vai kuru vietā parakstījuši akciju sabiedrības statūtus. Šīs personas ir solidāri atbildīgas, un tās nevar atsaukties uz to, ka nav zinājušas apstākļus, kurus dibinātāji, kas viņu uzdevumā darbojušies, zinājuši vai kurus viņiem vajadzēja zināt.
8. Dibinātāji tiek atbrīvoti no zaudējumu kompensēšanas, ja viņi nevarēja zināt faktus, kuru rezultātā akciju sabiedrībai radušies zaudējumi.
9. Līdz ar šā panta sestajā daļā minētajām personām un dibinātājiem solidāri atbildīgas sabiedrībai ir:
 - 1) personas, kuras, saņemot dibināšanas izdevumus norādīto, bet pretēji noteikumiem izdevumu sarakstā neietvertu atlīdzību, zinājušas vai kurām, pēc apstākļiem spriežot, vajadzēja zināt, ka dibināšanas izdevumus paredzēts slēpt, vai kuras zināja, ka šī slēpšana jau notikusi, vai kuras pašas šajā slēpšanā apzināti piedalījušās;

2) personas, kas apzināti piedalījušās darbībā, ar kuru dibinātāji sabiedrībai tieši nodarījuši zaudējumus, uzrādot liekus izdevumus.

10. Šā panta deviņās daļas 2.punktā minētās personas ir solidāri mantiski atbildīgas arī sabiedrības akcionāriem un kreditoriem.

11. Dibinātājs, kurš tieši vai ar trešo personu starpniecību līdzdarbojies akciju, obligāciju vai citu vērtspapīru izdošanā vai kurš ir saistīts ar akciju sabiedrības ienākumu vai mantas sadalīšanu, ir atbildīgs par nodarītajiem zaudējumiem, ja viņš apzināti vai nolaidības dēļ sniedzis nepareizas ziņas, piedalījies šādu ziņu sniegšanā, šīs nepareizas ziņas izplatījis vai, sniedzot ziņas par sabiedrības mantisko stāvokli, ir noklusējis svarīgus apstākļus.

96. pants. Akciju sabiedrības padomes locekļu, valdes locekļu un direktoru rīkotāju atbildība

1. Akciju sabiedrības padomes un valdes locekļiem jāpilda savi pienākumi saskaņā ar likumu prasībām un akciju sabiedrības statūtu noteikumiem.

2. Ja padomes un valdes locekļi vai direktori rīkotāji rīkojas nelikumīgi, pārkāpj savu pilnvaru ietvarus vai neievēro likumu un statūtu noteikumus vai akcionāru pilnsapulču lēmumus un instrukcijas vai arī darbojas nolaidīgi vai apzināti ļaunprātīgi, par sabiedrībai, tās akcionāriem un kreditoriem nodarītajiem zaudējumiem viņi ir solidāri atbildīgi pilnā apmērā ar visu savu īpašumu.

3. Akciju sabiedrības padomes un valdes locekļi, kas, pārbaudot sabiedrības dibināšanas darbību, nav rīkojušies godprātīgi, ir solidāriatbildīgi sabiedrībai, tās akcionāriem un kreditoriem par nodarītajiem zaudējumiem, ja šos zaudējumus nevar piedzīt tieši no dibinātājiem.

97. pants. Akciju sabiedrības akcionāru atbildība

Akcionāri atbild par akciju sabiedrības saistībām ar savu ieguldījumu akciju sabiedrības pamatkapitālā, kā arī ar citu savu mantu parakstīto akciju nesamaksātās daļas apjomā, bet neatbild ar pārējo savu mantu.

98. pants. Akciju sabiedrības revidentu atbildība

Revidenti, kuriem uzticēta akciju sabiedrības darbības uzraudzība vai revīzija, ir solidāri atbildīgi gan sabiedrībai, gan atsevišķiem akcionāriem un kreditoriem par zaudējumiem, kas radušies, ja viņi apzināti vai nolaidības dēļ nav izpildījuši viņiem uzliktos pienākumus.

99. pants. Akciju sabiedrības likvidatoru atbildība

Akciju sabiedrības likvidatori, kas apzināti vai nolaidības dēļ nav izpildījuši viņiem saskaņā ar likumu prasībām, statūtu noteikumiem vai akcionāru pilnsapulču lēmumiem uzliktos pienākumus, ir solidāri atbildīgi likvidējamajai sabiedrībai, atsevišķiem akcionāriem un kreditoriem par zaudējumiem, kurus viņi nodarījuši.

100. pants. Akciju sabiedrības prasību celšana

1. Akciju sabiedrība ceļ prasības pret dibinātājiem vai citām sabiedrības amatpersonām, ja tā nolemj akcionāru pilnsapulce ar vienkāršu balsu vairākumu vai ja to pieprasa akcionāru mazākums, kas pārstāv ne mazāk par desmito daļu no apmaksātā pamatkapitāla.

2. Kamēr sabiedrība nav nodibināta, ikvienam, kas samaksājis daļu no dibināmās sabiedrības akciju vērtības, ir tiesības celt prasību pret dibinātājiem tādā kārtībā, kāda šajā pantā ir paredzēta akcionāru mazākuma prasību celšanai.

3. Lietas izskatīšanai akcionāru pilnsapulce ievēl savus pārstāvjus. Ja prasības celšanu pieprasa akcionāru mazākums, tiesa tā izraudzītās personas var iecelt par sabiedrības pārstāvjiem lietas izskatīšanā.

4. Pēc akcionāru mazākuma pieprasījuma prasība jāceļ trīs mēnešu laikā no akcionāru pilnsapulces dienas. Prasībai jāpievieno attiecīgi apliecināts pilnsapulces protokola noraksts. Akcionāru mazākumam lietas izskatīšanas laikā jāiesniedz tiesai pierādījumi, ka šiem akcionāriem pieder desmitā daļa no sabiedrības pamatkapitāla.

5. Ja atbildētājs norāda, ka viņam uz šā panta sestās daļas vai Latvijas Republikas Civillikuma pamata ir pretprasība pret akcionāru mazākumu vai pret dažiem akcionāriem no šā mazākuma vai arī ja tāda pretprasība varētu tikt celta, tiesa var pieprasīt no akcionāru mazākuma pretprasības nodrošinājumu, nosakot tā veidu un apmērus.

6. Akcionāru mazākumam, kas pieprasījis prasības celšanu, jāsedz tiesas izdevumi, ja prasību noraida.

7. Par zaudējumiem, kas atbildētājam rodas nepamatotas prasības dēļ, ir solidāri atbildīgi tie akcionāri, kuru rīcībā saskatāms jauns nolūks vai rupja nolaidība.

8. No atbildības šā likuma 95., 96., 98. un 99. pantā minētās personas ir atbrīvotas, ja tās nav zinājušas, nedz viņām sava amata dēļ būtu vajadzējis zināt faktus, uz kuriem pamatojas zaudējumu atlīdzināšanas pienākums.

- 1) prasījumiem pret akciju sabiedrības valdes un padomes locekļiem – ar dienu, kad radušās tiesības uz prasību;
 - 2) prasījumiem sakarā ar akciju sabiedrības dibināšanu – ar dienu, kad sabiedrība reģistrēta Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā.
10. Mierizlīgums vai atteikšanās no prasībām, kuras akciju sabiedrībai ir tiesības celt sakarā ar tās nodibināšanu, nav pieļaujama, ja akcionāru pilnsapulcē pret to iebilst akcionāri, kuri pārstāv ne mazāk par piekto daļu no sabiedrības apmaksātā pamatkapitāla.

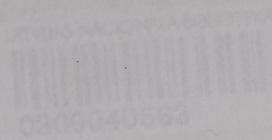
Latvijas Republikas Augstākās
Padomes priekšsēdētājs

A.Gorbunovs

Latvijas Republikas Augstākās
Padomes sekretārs

I.Daudišs

Rīgā 1993.gada 18.maijā

- 1) nodrošināt prasītajā sabiedrības vairotāju vai pakalpojumu kvalitāti – ar dienu, kad radušies šķēršļi un problēmas;
 - 2) prasītajiem pakalpojumiem nodrošināt šķēršļu likvidāciju – ar dienu, kad sabiedrība redzama Latvijas Republikas Izpildes ministrijā.
10. Mērķaizpildes vai atteikšanās no pakalpojumiem, kuru veikšana ir prasīta vai nodrošinājama, neapņemas, ja izpildes vai atteikšanās ir saistīta ar šķēršļiem, kuri pārkāpj ne mazāk par piekto daļu no sabiedrības apmeklējuma apmēra.

Latvijas Republikas Augstākā
Pārvaldes iestāde

A. Gorbanovs

Latvijas Republikas Augstākā
Pārvaldes iestāde

I. Daudze

Rīga 1993. gada 18. maijā

L, 60

Kontroleksemplārs

L 60
LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0300040563

~~96-6~~
L 3A